

MIDAS URBONAVIČIUS AUDRIUS BITINAS

AFGANISTANO MAZGAS

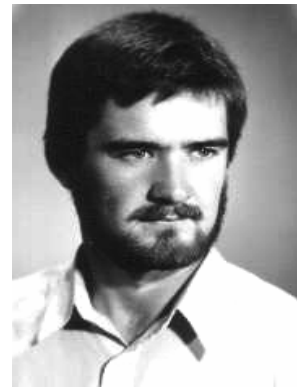

Midas Urbonavičius gimė 1936-09-01 Kaune. Po Antrojo pasaulinio karo baigęs pirmą klasę su tėvais buvo išvežtas į Vidurinę Aziją. Prasidėjo tremtinio gyvenimas... Nuo ankstauro ryto iki sutemos dirbo medvilnės plantacijose. Darbas buvo pilniausia šio žodžio prasme – katorgiškas, stigo maisto, ir daug lietuvių mirė badu. Tadžikistane ir dabar yra apleistos, apgriuvusios lietuvių tremtinių kapinaitės, bylojančios apie vargą, skausmą ir Tėvynės ilgesį.

Tolimesnis Mido Urbonavičiaus gyvenimas glaudžiai susietas su Rytų šalimis. Baigęs Dušanbės politechnikos institutą ir Teherano universitetą, jis pradėjo verstis žurnalistine praktika, kurios nenutraukė iki šiol. Buvo korespondentu Indijoje, Livijoje, Pakistane, Irane. Beveik septynerius metus dirbo Kuliabo laikraščio nuolatinis korespondentu Afganistane. Vėliau – moksliniu redaktoriumi respublikiniame žurnale „Chajoti Dehot“, ryšių su užsienio šalimis atstovu respublikiniame mokslinio darbo ir informacijos centre „Tabijat“. Buvo Londono laikraščio „Europos lietuviai“ Vidurinėje Azijoje bendradarbiu, dirbo pirmojo Tadžikistano prezidento R.Nabijevo patarėju.

Išleido 5 knygas tadžikų, arabų, indų ir rusų kalbomis. Grįžęs į Lietuvą 1995 metais dirbo politiniu apžvalgininku dienraštyje „Diena“, vėliau – „Tauragės kurjerio“ redakcijoje. Dabar – pensininkas.

Audrius Bitinas gimė 1967-03-05 Tauragėje. 1974-1985 metais mokėsi Tauragės 1-ojoje vid. mokykloje, kurią baigęs įstojo į VISI (dabar VGTU). Po pirmo kurso buvo pašauktas atlikti privalomą karinę tarnybą Sovietų Sąjungos ginkluotose pajėgose. 1986 m. lapkričio mėn. iš seržantų mokyklos Dobelėje-2 (Latvija) buvo išsiųstas į Afganistano karą, kur pusantros metų vairavo mašiną paslaptiniais ir pavojingais Afganistano kalnų serpantiniais, dalyvavo didžiausiose to laikmečio 40-tos Sovietinės armijos operacijose į Dželalabadą, Pandžšerą, Faizabadą, Kandaharą, Chostą, atrado ir... neteko daug gerų draugų...

Grįžęs namo, tęsė mokslus Vilniuje. 1992 metais įgijo statybos inžinieriaus kvalifikaciją. 2001 m. baigė Klaipėdos universitetą, įgydamas pedagogo kvalifikaciją, dabar tęsia edukologijos magistrantūros studijas.

Audrius Bitinas – Afganistano karo veteranų bei kitų karinių konfliktų dalyvių renginių, sąskrydžių organizatorius, straipsnių apie karą Afganistane, karinius konfliktus Vietname, Čekoslovakijoje, Vengrijoje, Angoloje autorius.

**AUDRIUS BITINAS
MIDAS URBONAVIČIUS**

AFGANISTANO MAZGAS

Klaipėda, 2003

AUDRIUS BITINAS
MIDAS URBONAVIČIUS

AUTORIŲ ŽODIS

Mes neatsitiktinai taip pavadinome šią savo knygą. Nuo neatmenamų laikų aprašomame Azijos regione vijosi ir rišosi į vieną istorinę pynę karai, tautų klestėjimas, veidmainystės, intrigos, valdžios perversmai. Ypatingai tai pasireiškė VIII-IX amžiuje, kada islamas Hidžazo arabų iš Aravijos pusiasalio buvo perkeltas į Artimuosius Rytus. Prasidėjo ištisų etninių grupuočių naikinimas, dramatiškose peripetijose žlugo Baktrijos, Margianos ir Kušanų karalystės, nuo žemės paviršiaus buvo nušluoti nuostabūs miestai, dulkėmis užneštos kryžkelės, vedančios į daugelio šalių lobynus. Per šį regioną pražygiavo Aleksandro Makedoniečio pulkai, vedė nesibaigiančius karus klajoklių ordos.

Apie tai daug galėtų papasakoti Hindukušo kalnai ir Šer-Darvazo kalnagūbriai, bet kalnai moka saugoti paslaptis. Afganistanas visada buvo laikomas paslaptininga šalimi, pasislėpusia akmeniniame ją supančių kalnų maiše.

Mes nesiekiame atskleisti istorines paslaptis, aprašyti senovės epochas ar išvardinti nesuskaičiuojamus turtus, kuriuos Vidurinės Azijos ir Rytų šalių valdovai bėgdami nuo priešų čia paslėpė. Tai – mokslininkų archeologų užduotis. Norime tik papasakoti apie nedidelį laiko tarpsnį, kada vaikinai iš Lietuvos tapo nepaskelbto karo Afganistane dalyviais. Šią knygą ir skiriame jiems, savimi patyrusiems afganų kovotojų (sovietų leksikonu „dušmanų“, modžachedų, priešų „dūchų“) drąsą, ryžtą, o neretai ir klastingumą, žiaurumą, ginantis nuo sovietinės kariuomenės. Ši knyga tegul bus gera pamoka ir jauniems Lietuvos šauktiniais, paėmusiems į rankas ginklą. Pasaulis toks netikras, toks trapus ir nestabilus!

Afganistano mazgas nepasidavė nei politikams, nei generolams, nei diplomatams. Kol kas jis nepasiduoda nei bomboms, nei žodžiams, nei maldoms. Laikas parodys. O gal viską išspręs amerikietiškos raketos? Ši knyga ir apie tai...

• • •

Nuoširdžiai dėkingi visiems, įkvėpusiems, paskatinusiems bei prisidėjusiems prie šio leidinio gimimo: Šiaulių Universiteto edukologijos profesorei Audronei Juodaitytei, Lietuvos Afganistano karo veteranų sąjungos pirmininkui Rimantui Ruzui, Afganistane žuvusiųjų Žilvino Gylio, Vytauto Sabaičio, Rimanto Kalvaičio ir Virginijaus Rušinsko artimiesiems; suteikusiems daug autentiškos medžiagos ir informacijos: Vytui Lukšiui, Valdui Paškevičiui, Rimui Biekšai, Ričardui Jakui, Romualdui Dzeniui, Vidmantui Milkaičiui, Juozui Natulkevičiui, Edmundui Stirbiui, Algirdui Kulikauskui, Eugenijui Vetrenkai, Stasiui Sabockiui, Vladui Usevičiui, Virgilijui Morkūnui, Valerijui Sergejevui, Aleksandrui Litvinenko, Valdui Paužai, Algirdui Karpinskui, Alvydui Bridikiui,

Vidmantui Jucikui; už fotografijas Leonidui Lukijanskui, Stasiui Šimanauskui bei Sigitui Vitkauskui; atlikusiems techninį bei konsultacinį darbą Kastyčiui Maižvilai, Birutei Lukoševičienei ir Rasai Pocienei; padėjusiems spręsti leidybos klausimus Neringai Sutnikienei, Juliui Sabatauskui, Giedriui Vaškiui, Gintautui Miškeniui.

Labiausiai dėkingi artimiesiems, padėjusiems siekti užsibrėžto tikslo...

KAS SLEPIASI PO ISTORINE UŽDANGA

Afganistanas, esantis pačioje Vidurinės Azijos širdyje, užima 652 000 km² teritoriją. Apie 50 procentų jo paviršiaus yra aukščiau 2000 metrų jūros lygio. Aukštas Hindukušo kalnynas (7486 m.) ir Dašti Margo („Mirties dykuma“) – amžinos šios šalies tvirtovės. Nepereinamos Dašti Margo smėlio kopos palaidojo ne vieną aršų užkariautoją su visa jų kariuomene. Pasak vietos gyventojų, „mirties“ stepė arba „dykuma“, ne tokia jau ir baisi, kaip apie ją kalbama. Iš tikrųjų „Margo“ – senovės iranėnų žodis, reiškiantis „pavasario ganyklą“. Pavasarį visa Margo stepė labai trumpam sužaliuoja, ir vietiniai gyventojai čia gano savo gyvulius...

Į šiaurę nuo Kabulo tęsiasi dar dvi lygumos – platus Harirudos upės slėnis ir Helmando bei Arghandabo upių slėniai, apsupti Safid Kucho kalnagūbriu (3785 m.). Prie šių slėnių dar galima priskirti ir Amudarjos žemupį.

Afganistano klimatas sausas, vasaros lietus – retas reiškinys. Temperatūra vasarą siekia 55 laipsnius karščio ir daugiau, žiemą nukrinta iki 15 šalčio. Pats bjauriausias laikas, kada pakyla vėjas, vadinamas „afganiu“. Jis „semia“ ir meta į veidą rieškučias smėlio. „Smerčio“ stulpai kyla virš debesų.

Didžiausi Afganistano miestai – Kabulas, Kandaharas, Puli Chumri, Džabal us Siradž, Gulbacharas, Mazari-Šarifas, Heratas, Kundūzas, Dželalabadas. Šiuose miestuose sukoncentruota visa Afganistano pramonė: vaisių ir daržovių perdirbimo įmonės, medvilnės, šilko ir tekstilės kombinatai. Netolimoje praeityje Afganistano nacionalinėje sudėtyje iš bemaž 15 milijonų gyventojų puštūnų buvo 44, tadžikų – 26, uzbekų – 10, chazariečių – 7, džamšidų, firuzų ir taimenų – 6, turkmenų – 3 ir beludžių – 1 procentas visų gyventojų. 99 procentai visų šalies gyventojų – musulmonai. Tačiau tarp jų gausu įvairios pakraipos sektantų. Kabule gyvena 1 milijonas, Kandahare – 191 000, Herate – 150 000, Mazari-Šarife – 110 000, Dželalabade – 58 000, Kundūze – 57 000 gyventojų. Visose kitose gyvenvietėse daug mažiau.

Afganistane rami gyvenimo tėkmė būdavo sudrumsčiama susirėmimais dėl sosto. Pavyzdžiui, 1747 metais, susilpnėjus Persijai, Achmed Šachas iš popolžajų genties Kandahare pasiskelbė Afganistano valdovu. Iki pat 1978 metų Afganistanas buvo valdomas puštūnų ir duranų genčių sąjungos. Net iki XIX amžiaus vidurio šalis buvo draskoma nuolatinių karų: pilietinio karo su Sikkais, Didžiąja Britanija, Persija (1856 m.), Rusija (1885 m.) Ir nors Afganistanas nepatyrė karinio pralaimėjimo, jis vis dėlto neteko dalies savo teritorijos. XIX amžiuje vyko ryški priešprieša tarp Didžiosios Britanijos ir Carinės Rusijos. Britanija siekė prijungti šį kalnuotą kraštą prie savo užkariautos Indijos, o rusai norėjo prijungti Afganistaną ir išgalėti jame kaip ir nukariautose Vidurinės Azijos valstybėse...

Pasitraukdami iš Afganistano anglai pasakė: „Afganistanas – Azijos vapsvynas“. Matyt, tai buvo atsakymas į XVIII a. afganų valstybės įkūrėjo Ahmad-Šacho Duranio žodžius: „Bijokite mano avilio: jame yra bičių, bet nėra medaus“. Teisingiau apibūdinti šią šalį vargu ar kam pavyks.

Politinis gyvenimas bet kokioje valstybėje visada atkreipia į save dėmesį istoriniais praeities faktais. Ir tai visai natūralu, nes istorija – dabartinio gyvenimo pamatas, apie kurį išminčiai dargi sako taip: „Tai apversta į praeitį politika“. Ir turbūt nėra nieko netikėto, kad politika savaip atsiremia į tą „fundamentą“: kas į granitinių tų patikrintų faktų tvirtumą, o kas – į išsigalvojimus ir melą.

Paskutiniu metu kai kurie pasaulio politiniai veikėjai atviruose savo pasisakymuose pradėjo tvirtinti, kad praeities istoriniame afganiečių padalijime pagal Pendžo ir Amudarjos upių tėkmę kalta Rusija ir Anglija. Kiek čia tiesos?

Neliesime visos didelės teritorijos Viduriniuose Pietuose, kuriuose gyvena įvairios tautos. Atkreipsime dėmesį tik į tą jos dalį, su kuria XIX amžiuje bendravo Britanija ir Rusija, o būtent į Pendžo ir Amudarjos upių pakraščius, tai yra – Vidurinę Aziją ir Afganistaną. Pasistengsime išsiaiškinti, koku būdu ir kada gentys, gyvenančios šių upių kairiajame krante, atsidūrė Afganistano sudėtyje.

XVIII amžiaus pradžioje pietiniuose Hindukušo prieškalniuose puštūnų gentys paskelbė Durani imperiją, kuri vėliau tapo Afganistano valstybe. 1761 metais, kada Afganistanas išsiplėtė, jo šiaurinis pakraštys atsirėmė į Amudarjos ir Pendžo aukštupius, vakarinis pasiekė Mešchedo ir Širvano valdas, o rytinis – Badachšano ir Kašgarijos sritis. 1818 metais imperija suskilo į keturias kunigaikštystes: Herato, Kandaharo, Pešavaro ir Kabulo. XIX amžiaus penkiasdešimtais metais šachas Dustas Muchamedas ėmėsi žygių jas suvienyti, tačiau Kundūzas ir Badachšanas vėl sujungti su Kabulu buvo tik 1861 m. Rusijos pasienis tuo metu buvo perneštas už tūkstančio kilometrų į šiaurę, į pietų Kazachstano stepes ir, aišku, jokiam kitų tautų „dalinime“ ši šalis dalyvauti negalėjo.

1869 metais tarp Afganistano emiro Šer-Ali ir Bucharos emiro Muzarfarchano įvyko derybos, kurių eigoje Amudarjos ir Pendžo aukštupiai buvo nustatyti tarptautiniu pasieniu. Jis tokiu ir liko iki XX amžiaus 20-tų metų, kada tapo Tarybų Rusijos ir Afganistano siena. O Rusijos ir Anglijos interesų Vidurinėje Azijoje klausimas buvo iškilęs 1868 metų pradžioje ir 1869 metų pabaigoje, kada Anglijos vyriausybė, susirūpinusi Rusijos įsitvirtinimu Vidurinėje Azijoje, pasistengė įvesti politinę ir ekonominę priklausomybę nuo jos didesnei šalies teritorijai. Anglija kreipėsi į Rusijos carą su siūlymu padalinti Centrinės Azijos žemes. Užsienio reikalų ministras lordas Klarendonas susitiko su Rusijos pasiuntiniu Londone Brūnovu ir pareiškė, jog, kad nebūtų tarp dviejų valstybių nesusipratimų, reikėtų nubrėžti „neutralią Vidurinės Azijos juostą“. Stengdamiesi užimti kuo didesnius žemės plotus Centrinėje Azijoje, anglai pareikalavo nustatyti „neutralią juostą“ palei Amudarjos upę, kad Bucharos miesto meridiane ši siena eitų per turtingą nafta Turkmėniją. Rusija nieko prieš neturėjo, kad Anglija valdytų Afganistaną, bet pasienio linija, kurią norėjo nustatyti anglai, kirtų karavanų kelią iš Bucharos ir kitų Vidurinės Azijos miestų į Chorosą, o taip pat į Šiaurės Irano provincijas. „Neutrali zona“ nuo Rusijos valdų buvo nutolusi 300 kilometrų, o nuo Anglijos – 700 kilometrų.

Anglai pradėjo savaip interpretuoti „neutralios zonos“ reikšmę. Jie reiškė dideles pretenzijas dėl prekybos plėtimo šioje teritorijoje ir labai norėjo sumažinti Rusijos įtaką šalyje. Rusai, aišku, su tuo sutikti negalėjo, o jų diplomatai buvo prieš Amudarjos kairiojo kranto nepriklausomų valdų prijungimą prie Afganistano. Juo labiau, kad uzbekai ir tadžikai, išsikovoję nepriklausomybę Afganistano feodalų susirėmimo metu (1863-1868), daugiau palaikė Rusijos valstybės pusę. Galų gale derybos nedavė jokių rezultatų ir buvo nutrauktos iki 1870 metų, kada Didžioji Britanija dar kartą pareikalavo, kad Afganistano siena eitų pagal Amudarjos ir Pendžo upių tėkmę. Tokiu būdu Afganistane atsidūrė didelės tadžikų gyvenamos teritorijos.

„Pamiro klausimas” pirmą kartą pasaulinėje politikoje iškilo 1876 metais, kada prie Rusijos buvo prijungtos Kokando chano valdos. Tačiau nesibaigiantys kalniečių susirėmimai Kokando valdas suskaldė, ir rusų kazokai buvo priversti chaną Chudojerą, kartu su visu jo haremu ir iždu, evakuoti į Orenburgą, kur jis ir baigė savo dienas. Visa chano teritorija pateko į Taškento valdas, tapdama Sirdarjos sritimi. Dėl didelio atstumo realaus valdymo nebuvo, todėl vietiniai feodalai, nekontroliuojami chano, pradėjo savivaliauti, nepagrįstai teisti nepaklusniuosius, dėl ko dažnai vyko riaušės.

Į šią teritoriją pradėjo pretenduoti Kinijos vyriausybė iš Kašgaro ir afganistaniečiai. Pastarieji kalnų Badachšano teritoriją laikė sava, o tai reiškia, kad Šugnanas, Rušanas, Iškašimas, Garmas ir Kachanas taip pat jų.

1879 metais įsibrovusi į Afganistaną Didžiosios Britanijos kariuomenė visam pasauliui paskelbė, kad ji užėmė Kabulą, norėdama įvesti ten tvarką ir nutraukti dvasininkų rietenas dėl valdžios. Prasidėjo masiški suėmimai. Bala-Hisar citadelėje buvo teisiami liaudies sukilėliai ir jų vadai. Čia buvo įrengtos rato formos kartuvės, kurias anglai vadino „mirties karusele”, kur vienu metu buvo vykdomos kelios mirties bausmės. Tokia pačia žudynių vieta buvo pasirinkta ir didžiausia mečetė Kabule Mazari Šachri. Anglai jautėsi Afganistane kaip namuose ir su vietiniais gyventojais nesiskaitė. Liaudis vėl pradėjo bruzdėti, kalnuose atsirado maištininkų būriai, kurie užpuldinėjo pavienes anglų gurguoles, įsiverždavo į miestus ir žudydavo visus paeiliui. Tai sukėlė agresoriams didelį rūpestį. Matydama, kad neatsilaikys prieš afganų maištinikus, Ravalpindo mieste Britų imperija pasirašė sutartį. Dalis anglų kariuomenės buvo išvesta iš Afganistano, tačiau likusieji daliniai papildyti naujais agresorių būriais.

Iki 1919 metų sausio 28 dienos Afganistano užsienio politika buvo priklausoma nuo Anglijos, kada karalius Amanulachas paskelbė visišką šalies nepriklausomybę. 1923 metais jis patvirtino šalies konstituciją, prasidėjo šalies modernizacija. 1929 metais po daugelio puštūnų genčių sukilimų ir dvasininkijos nepasitenkinimo vykdomomis reformomis Amanulachas prarado valdžią. Afganistano valdovu tapo tadžikas Baša-ji Sakko, kuris išsilaikė valdžioje tik kelis mėnesius. Jį nuvertė generolas Muchamedas Nadir-Chanas, kuris po karūnacijos pasivadino Nadir-Šachu. Jam mirus, 1933 m. Afganistano karaliumi tapo jo sūnus Muchamedas Zadir-Šachas, valdęs šalį iki 1973 metų.

Zadir-Šachas tęsė pradėtas Amanulacho reformas, palaikė ekonominius – politinius ryšius su Vokietija, Prancūzija ir Turkija. Tuo tarpu Sovietų Sąjunga be politinių bei ekonominių santykių vystymo, glaudžiai bendradarbiavo ir karinėje srityje: padėjo ruošti karinius kadrus, o 1956 m. Bagrame ir 1963 m. Šindande pastatė karinius aerodromus. Septintajame dešimtmetyje pasirodė pirmieji ekonominės – politinės krizės požymiai, stiprėjo antimonarchinės nuotaikos.

1973 metais grupė jaunų karininkų nuvertė karalių, šalies valdovu paskelbdami karališkosios šeimos atstovą, buvusį ministrą pirmininką Muchamedą Daudą.

Kabule prasidėjo arši kova tarp islamo fundamentalistų ir marksistinės Liaudies Demokratinės Partijos. 1978-tų metų perversmo metu buvo nužudytas prezidentas Muchamedas Daudas, valdžią perėmė Revoliucinė Taryba, vadovaujama Nur Muchamedo Taraki. TSRS iškart pripažino naują valdžią. Atsakydami į perversmą nuverstojo Daudo šalininkai, islamo fundamentalistai bei maoistinės pakraipos grupuotės pradėjo kovą prieš naują Vyriausybę. Centrinė valdžia nustojo kontroliuoti daugelį Afganistano rajonų.

Padėtį blogino ir prasidėjusi vidinė kova tarp frakcijų. Niekaip sosto negalėjo pasidalinti Muchamedas Taraki, kuriam simpatizavo Maskva, ir jo padėjėjas Hafizula Aminas. Tarp jų kilo ginčas ir, nužudęs Tarakį, valdžią užgrobė Hafizula Aminas. Nuo pat pirmos dienos jis pradėjo žiauriai persekioti savo priešininkus. Dėl susiklosčiusios padėties TSRS Komunistinė Vyriausybė

priėmė sprendimą pasiųsti savo kariuomenę į Afganistaną (tuometinė TSRS užsienio politika vadovavosi taip vadinama „Brežnevo doktrina“). Buvo paruoštas „draugiškos pagalbos“ planas padėti draugiškam Afganistanui. Apie tuos įvykius vienas iš daugelio žurnalistų rašė: „Politinis žaidimas, kuriame svarbiausią vaidmenį suvaidino KGB darbuotojai, baigėsi tragedija ir afganistaniečiams, ir patiems rusams“.

Tuo tarpu vyriausybė Afganistano kariuomenė gavo įsakymą būti pasiruošusiai atremti priešų puolimą, nes ji gerai jautė opozicijos priešpriešą, žinojo, kad kiekvieną akimirką gali kilti revoliucija. Ne tik islamistai-fundamentalistai kūrė karo planus, nesutikdami su marksistiniu režimu, bet ir dvasininkija grupavo aplink save žmones ir kvietė liaudį pradėti prieš komunistus „džichadą“ (šventą karą).

I DALIS

AFGANISTANE GIMÈ DRAUGYSTÈ

DEGA AMINO RŪMAI

Brežnevas Aminu nepasitikėjo, mat Komunizmo pagrindus jis buvo įsisavinęs Jungtinėse Valstijose. TSKP CK generalinis sekretorius rėmė Babraką Karmalį, kuris mokėsi Tarybų Sąjungoje, ir todėl buvo laikomas savu. Buvo nutarta Aminą pašalinti. Tai turėjo padaryti keturi afganų karininkai, apmokyti TSRS bei Čekoslovakijoje ir palaikantys glaudžius ryšius su Afganistane dirbančiais sovietų karininkais. 1979 metais planas okupuoti Afganistaną jau buvo paruoštas. Sovietai slapta atgabeno Babraką Karmalį į Kabulą ir įkurdino karinėje oro pajėgų bazėje Bagrame, kurią saugojo TSRS kareiviai. Lapkričio pabaigoje į Afganistaną atvyko TSRS vidaus reikalų ministro pirmasis pavaduotojas generolas Viktoras Paputinas. Jį priėmė Aminas. Tačiau netrukus TSRS laikraščiai rašė, kad generolas mirė. Vakarų spaudos agentūros paskelbė, kad V.Paputinas buvo mirtinai sužeistas kilus susišaudymui, kuriame dalyvavo Afganistano slaptosios policijos vadas (Amino sūnėnas).

Prieš pat Naujuosius metus, 1979-ųjų gruodžio 30-ąją „Pravda“ pranešė: „Kilus liaudies pasipiktinimo bangai, Aminas su savo sėbrais buvo atiduotas teisingam liaudies revoliuciniam teismui ir nubaustas mirtimi.“

Kas gi įvyko iš tikrųjų? Ilgai apie tai buvo galima tik spėlioti. Yra kelios Hafizulo Amino žuvimo versijos. Vieną jų 1990 metų pradžioje savaitraštyje „Stolyca“ pateikė KGB majoras M.K., savo pavardės taip ir nenurodęs. Štai ką jis rašo apie Amino nuvertimą: „Į Afganistaną atskridome maždaug dvi savaitės prieš prasidedant įvykiams. Mūsų grupę, kuriai vadovavo KGB pulkininkas, sudarė 22 žmonės. Buvome apgyvendinti viloje prie Kabulo. Išėiti iš patalpų ir gerti ką nors, išskyrus spiritinius gėrimus, neturėjome teisės. Žinojome, kad, atėjus laikui Č, gausime įsakymą ir turėsime veikti. Tiesą sakant, nė vienas mūsų nesistebėjo, kad buvo pasiūstas į Afganistaną. Dar Taraki paprašius, į šalį buvo komandiruoti kariniai patarėjai, kuriais prisidengę ten važiavo mūsų darbuotojai.

Galų gale laikas Č atėjo, ir mums buvo perskaitytas įsakymas, parašytas taip pat, kaip vėliau „Pravdoje“ pasirodę straipsniai: „Aminas – CŽV agentas, imperializmo tarnas, afganų liaudies priešas“. Mes turėjome nuslopinti pasipriešinimą ir užimti Amino rūmus.

Jų link ir pajudėjo 10 karinio desanto mašinų su Afganistano armijos ženklais. Ekipažams ir desantui vadovavo KGB darbuotojai. Visi vilkėjome afganų kariuomenės uniformomis, o, kad tamsoje savų nesumaišytume su apsaugos kareiviais, kiekvienas ant rankovės užsirišome baltą raištį.

Kelias į Amino rūmus buvo toks siauras, kad į aikštelę priešais juos galėjo įvažiuoti tik viena mašina. Jei ją pamuštų, kolona negalėtų pravažiuoti. Taip ir atsitiko. Vos priartėjome, ėmė šaudyti sargyba. Pirmoji mašina sustojo.

Priglundome prie žemės. Šaukė ir keikėsi operacijai vadovavę KGB pulkininkai G.Bojarinas ir V.Kolesnikovas. Rūmus šturmo tik KGB darbuotojai. Mes staugėme iš siaubo ir keikėmės paskutiniaisiais žodžiais, kas, tiesą sakant, mums psichologiškai padėjo. Kol, pliekiant kulkosvaidžiams, perbėgome rūmų aikštelę, du buvo nušauti, tarp jų ir pulkininkas Bojarinas. Kai įsiveržėme į rūmus, afganų elgesys pasikeitė. Jie ėjo link mūsų pakeltomis rankomis ir sveikinosi rusiškai. Vėliau paaiškėjo, kad dauguma jų buvo mokęsi Riazanės desanto mokykloje. Išgirde, kad užpuolikai kalba rusiškai, pasidavė jiems kaip aukštesnei ir teisėtai jėgai. Jei afganai to nebūtų padarę, mūsų būtytų žuvę daugiau.

Rūmų užėmimas priminė košmarą. Judėjome kaip robotai. Jei iš kurio kambario niekas neišeidavo pakeltomis rankomis, atidarę duris įmesdavome granatą, nežiūrėdami paleisdavome seriją iš automato ir bėgdavome toliau. kažkas puolė prie lifto. Kol užsidarė jo durys, suspėjome įmesti granatą. Šturmui pasibaigus, ėmėme ieškoti Amino. Jo kūną radome rūsyje. Granata jam buvo nutraukusi galvą. Jis vilkėjo chalatu. Matyt, išsimaudęs vonioje, Aminos gėrė kokteilį. Taip ir neišsiaiškinome, kas būtent nužudė Aminą. Tikriausiai viskas vyko pagal tą pačią schemą – atidaryti duris, mesti granatą, paleisti seriją iš automato ir bėgti.”

• • •

Tačiau yra ir kita Afganistano vadovo žūties versija, kurią pateikė Vakarų spaudos agentūros. Pasakojama, kad 1979 metų gruodžio 27 dieną Hafizula Aminos pasikvietė pietums svečių. Kartu su žmonomis atvyko ministrai ir politbiuro nariai. Pretekstą susirinkti davė iš Maskvos grįžęs CK sekretorius Pandžšeris. Buvo ir dar viena priežastis – Aminos norėjo parodyti svečiams specialiai jam suremontuotus ištaigingus apartamentus, į kuriuos ką tik buvo persikėlęs (Dar-ul-aman prospekto gale ant kalvos pastatytuose puošniuose rūmuose anksčiau buvo įsikūręs Kabulo garnizono štabas, bet paskui pastatas buvo perduotas Afganistano liaudies demokratų partijos CK generaliniam sekretoriui, Revoliucinės tarybos pirmininkui Hafizulai Aminui).

Svečiai jautėsi smagiai, nes malonus šeimininkas mokėjo visus gerai nuteikti. Kai Pandžšeris atsisakė sriubos, paaiškinęs, kad jam jos nevalgyti patarę gydytojai, Aminos pajuokavo: „Matyt, Maskvoje tave išpaikino Kremliaus virėjai”. Pandžšeris nusijuokė ir visiems dar kartą papasakojo, kad sovietų vadovybę patenkino jo pateikta Taraki mirties versija. Vizito dėka ryšiai su Maskva tapo glaudesni, ir TSRS patvirtino, kad suteiks Afganistanui dar didesnę karinę pagalbą. Aminos apžvelgė visus triumfuodamas: „Tarybinės divizijos jau pakeliui į čia. Visada sakiau, kad didysis kaimynas nepaliks mūsų nelaimėje.

Viskas vyksta puikiai. Nuolat susiskambinu su draugu Gromyka ir mes bendrai aptariame, kaip geriau pateikti pasauliui informaciją apie karinės pagalbos mums suteikimą”.

Po antro patiekalo svečiai perėjo į gretimą salę gerti arbatos. Tada ir įvyko tai, ko niekas nesugebėjo paaiškinti. Svečiams pasidarė negera. Išsigandę tarnai puolė kviesti gydytojus iš TSRS ambasados ir Centrinės karo ligoninės. Keista liga apėmė visus, išskyrus Pandžšerį. Kai atvažiavę iš TSRS ambasados gydytojai išplovė skrandį Aminui, jis vos atmerkęs akis paklausė: „Kodėl tai atsitiko mano namuose? Kas tai padarė?”

Svečiai išvažiavo namo. Rūmuose liko Aminas, kuris nė neįtarė, kas jo dar laukia. Pusę aštuonių, kai jau buvo beveik tamsu, pastatą sudrebino baisūs sprogimai. Rūmai liepsnojo. Tai negalėjo būti atskirų teroristų darbas. Diktatorius nežinojo, kas darosi. Maištas? Išdavystė? Pakėlęs sunkią galvą nuo pagalvės, Aminas paprašė, kad žmona jam paduotų automatą. „Į ką tu šaudysi? Į mane?” – paklausė žmona. – „Į sovietus?” Jis nieko neatsakė, tik žiauriu žvilgsniu palydėjo ją, išeinančią iš kambario.

Granatų skeveldros kliudė Aminą, kai jis priėjo prie baro, kurį dar taip neseniai didžiuodamasis rodė svečiams. Po kelių minučių prie nebekvėpuojančio kūno priėjo ginkluotas žmogus karine uniforma be skiriamųjų ženklų, apvertė lavoną ant nugaros ir išsitraukė iš kišenės nuotraumą. Įsitikinęs, kad neapsiriko, iššovė Aminui į galvą...

• • •

„Ir nors Amino mirties versijos skirtingos, nekyla abejonių, kad tai KGB darbas. Nužudę jiems neįtikusį diktatorių, sovietai įvykdė ir valstybinį perversmą”, – rašo žurnalistas Šiaurys Nordvikas. Ir jis teisus – šis perversmas

seniai buvo suplanuotas KGB struktūrose ir įslaptintas, kaip operacija „Šturmas 333”. Bet mums neduoda ramybės dar viena Amino nužudymo versija. Visas Kabulas kalbėjo, kad Hafizulo mirtis apsupta gilios paslapties. Jo kūnas rūmuose aptiktas nebuvo, niekas jo nematė, nebuvo ir laidotuvių. Tačiau daug kas matė, kaip Aminas rūmų puolimo išvakarėse vadovavo nedidelei žmonių grupei, kuri krovė ant arklių

kažkokius maišus ir dėžes. Tarp sostinės gyventojų sklido gandai, kad Aminos, viską metęs likimo valiai, pasikrovė ant arklių nemažą dalį šalies išdo ir pasislėpė Hindukušo kalnuose (auksas ir brangenybės visada buvo saugomos valdovo rūmų rūsiuose). Praėjo daug laiko, tačiau toks veiklus Hafizula Aminos niekur neapsireiškė, nei vienoje valstybėje nepasirodė. Dingo su visu palydos būriu, kaip į žemę prasmego. Senas Kabulo gyventojas Azizi Furdžacharovas, paklaustas, ką jis apie tai mano, neabejodamas atsakė: „Alachas jį nubaudė už visas žmonių nelaimes. Jo ieškoti neverta, to niekšo kaulus seniai po kalnus išstampė šakalai”...

• • •

Žurnalistų į rūmus po gaisro neįleido. Rūmai buvo apsupti kariškių, kurie visus, bandžiusius į rūmus patekti, vijo šalin. Apie vakarykščią dieną buvo kalbama įvairiai. Vieni tvirtino, kad čia islamistų-fundamentalistų darbas, kiti rūmų padegimą ir perversmą šalyje priskyrė Šacho Masudo modžachedams ir tik nedidelė grupelė žmonių galvojo, jog tai – sovietų sąmokslas. Viena buvo aišku – nuo šios dienos Afganistane prasidėjo tikras karas...

LIETUVA – AFGANISTANUI

Vytas Lukšys. Afganistane nuo 1979 iki 1981 m. Atskiras parašiotinis desantinis pulkas. Bagramas. Kabulas. BMD operatorius-taikytojas. Gyvena Vilniuje.

• • •

Po to, kai 1939 metais Vokietija ir Sovietų Sąjunga slapta pasidalijo įtakos zonomis rytinėje Europoje (J.Ribentropo ir V.Molotovo paktas) Lietuva pajuto savo rytinės kaimynės padidėjusį spaudimą, kurio pasekoje 1940 m. liepos 22 d. buvo prijungta prie Sovietų Sąjungos. Netrukus iš esmės pasikeitė vidaus ir užsienio politika bei tvarka visoje (dabar jau nuo Maskvos priklausančioje) Valstybėje – nekilnojamas turtas bei pramonė buvo nacionalizuoti, visuomeninės organizacijos likviduotos, išformuota Lietuvos kariuomenė ir įjungta į Raudonąją armiją, šalyje įvesta privaloma karinė tarnyba Sovietinėje armijoje ir t.t. Po Antrojo pasaulinio karo sovietinė ideologija visiškai užvaldė Lietuvą. Visi, pasipriešinę naujai santvarkai, buvo ištremti į Sibiro platybes arba išsiųsti iš šalies. Lietuva buvo parklupdyta... Vėliau, Sovietų Sąjungai įsivėlus į tarptautinius karinius konfliktus (Vengrijoje, Čekoslovakijoje, Vietname, Angoloje, kitur), lietuviai buvo priversti vykti į svetimus kraštus, iš kurių dauguma negrįždavo arba grįždavo vienaip ar kitaip suluošinti. 1979-tų metų pabaigoje, nuvertus Aminą, Afganistano aerodromuose pradėjo leisti 40-tosios Sovietinės armijos lėktuvai su kariais iš visų TSRS Respublikų. Taip į šį karą buvo įtraukta ir Lietuva, Afganistanui paaukojusi puspenkto tūkstančio savo piliečių...

“Pirmasis krikštas”

Miestas baigėsi. Desantininkai įvažiavo į duvalais atsitvėrusį priemiestį (tai toks labirintas – keli žingsniai, ir pasiklysi). Priekyje išaugo mėlynas musulmonų mečetės kupolas. Iš karto už jo matėsi sovietinės konstrukcijos elevatorius. Ten stovėjo vienas iš sovietinių dalinių. Jis saugojo tiltą per Arghandabo upę. Tuoju už tilto kelias darė didelę kilpą, kurią daugelis vairuotojų vadino prakeikta vieta, kaip ir Nangarcharo posūkį, ir „juodąją aikštę“. Iš abiejų kelio pusių siūbavo aukštos nendrės – afganų kovotojai čia visuomet rengė pasalas. 1980 m. kovo 23-oji buvo graži saulėta diena. Kolona išsitiesė automagistralėje kelis kilometrus. Trijose mašinose išsidėstė komandinis punktas – teko jį saugoti. Pirmoje mašinoje važiavo kuopos vadas, antroje – būrio vadas. Trijų granatsvaiddžių salvė iš vynuogyno pataikė į jo mašiną. Kuopos vadas

nuspaudė „tangetką”: „Mechanikui – dvidešimt antrą aplenkt! Pirmyn dešimt metrų! Sustot! Taikytojui – ilgomis serijomis, tempas – maksimalus!” Dvidešimt antra susimėtė, sustojo šalikelėje, apsigaubė dūmais. Iš jos išsiriti mechanikas ir lyg zuikis stryktelėjo į griovį. Daugiau niekas nepasirodė. Apsaugos „bėemdė” (desantininkų kovinė mašina) aplenkė dvidešimt antrą, už penkiolikos metrų sustojo. Mechanikas puolė prie kulkosvaidžio ir pradėjo pliekti į vynuogyną, iš kurio šaudė užpuolikai. Iš pamuštos mašinos bokštelio pasirodė apdegęs veidas – bandė išlipti grupės vadas. Kapitonas metėsi prie jo: „Ištraukt būrio vadą, jis ten,

apačioje, ir atidaryt desantinį skyrių, juos turbūt kontūzijo. Patys išlipti jie nesugebės...”

Mašina degė. Iš liepsnos ištraukė būrio vadą. Jo rankos ir veidas buvo apdege, kojos vilkosi žeme. Seržantas jį nuleido ant šarvų, o paskui nukėlė ant žemės ir nutempė į griovį. Netrukus buvo iškviestas malūnsparnis. Desantininkus gelbėjo visas ekipažas – išvilko į šviežų orą ir suguldė tame pačiame griovyje. Praėjo dvi-trys minutės, ir kurtinantis sprogimas sudrebino žemę. Ant kelio liko tik apatinė „broniruota” plyta ir abu vedantieji ratai. Dar taip nėra buvę! Patranka nutilo. „Taikytojas! Ugnis!”, – suriko kuopos vadas. Kulkosvaidis skynė vynuogių lapus. „Mechanikas vietoje?” – paklausė kuopos vadas. „Vietoje”, – pasigirdo atsakymas. „Šuolis pirmyn! Dešimt į dešinę! Taikytojas – ugnis!”

Kovotojai traukėsi. Mūšis palaipsniui geso. Malūnsparnis pasiėmė sužeistus. Nustūmus nuo kelio dvidešimt antro likučius, kolona vėl pajudėjo...

• • •

Kitos operacijos metu taip baisu jau nebuvo. Sako, žmogus pripranta prie pavojų. Priprasti galima prie miego, valgio, kasdieninės gyvenimo rutinos, tik ne prie švilpiančių kulku, sprogimų, kraujo. Kiekvienas žmogus turi baimės jausmą, tik vieni moka jį slėpti, kiti per baimę tampa didvyriais. Neišbandęs savęs ekstremaliose situacijose, negali tvirtinti, kad pažįsti save...

• • •

Jau brėkšta. Didelis ugnies kamuolys, išsiritęs iš už kalnų, spigina į akis, kepina žemę. Dar valanda-dvi ir nuo karščio nežinosi, kur dėtis. Visi kariai yra truputį prietaringi. Vieni daugiau – kiti mažiau. „Jeigu giedra – lauk nelaimių, jeigu lietus – ašarų, jeigu vėjuota – skausmo“, – sako liaudies išminčiai. Žmogus turi kažkuo tikėti. Kai kurie tiki, kad juos išgelbės nuo pavojų žmonos ir vaikų fotografija, kiti nešiojasi su savimi raktus nuo buto arba šiaip kokį menkniekį. O gal jie ir teisūs...

Link Šer-Darvazo kalnagūbrio

Naktį smarkiai lijo, o rytą nušvito saulė. Važiuoti buvo vienas malonumas: nei dulkių, nuo kurių niekur nepasislėpsi, nei tokio alinančio karščio, nuo kurio svaigsta galva. Bet kuo gilyn į „žaliąją zoną“, tuo didesnis nerimas – palydintys čiabuvių žvilgsniai. Pakelėje, arčiau kišlakų „dechkanų“ (valstiečių) grupės. Jeigu tarp jų yra informatorių, tai kalnuose jau tikriausiai apie sovietų karius žino ir ruošiasi „sutikimui“. Rankos lyg savaime glosto automatą, kada pakelėje pasirodo surūdiję mašinų rėmai, apdegusios kabinos, vilkikų, tankų ir bėteerų likučiai. Atrodo, lyg matai krauju apsipylusius draugų veidus, suvarpytus kulkomis kūnus, šokančius iš degančių mašinų vairuotojus, girdi sužeistųjų aimanas ir prakeiksmus...

Kolona sustojo. Kariai išlipo iš mašinų išsiaiškinti, kas atsitiko. Ir tuo metu pasipylė kulkos. Jos, atšokusios nuo akmenų, sukosi apie ausis, skynė pakelėje augančių pienių galvutes, cypė, taškė balas. Negalima buvo suprasti, iš kur šaudė, kol nepasirodė medvilnės lauke dūmų kamuoliukai – modžachedai

slėpėsi išdžiūvusiam „aryke“, kertančiame lauką. Buvo atidengta ugnis iš granatsvaidžių ir kulkosvaidžių. Atsišaudydami užpuolikai pasitraukė.

Bet diena tuo nesibaigė. Privažiavus kitą kišlaką, iš dviejų pusių suspaustą aukštų kalvų, besijungiančių su Šer-Darvazo kalnagūbriu, koloną apstojo būriai vaikų. Pirmą kartą iš taip arti buvo susidurta su čiabuvių gyvenimu. Netoli kelio, lygioje, plūktoje molinėje aikštelėje afganietis patiesė rugių pėdą, atsivedė iš kiemo asiliuką ir pradėjo jį varinėti ratu. Pasirodė būrys piemenėlių, kurie ginė į ganyklą gyvulius. Iš priekinio namo išėjo jauna afganietė be parandžos, ilgomis nuogomis kojomis, pasilenkė, pradėjo lesinti vištas. Ji dirbo nosisukusi nuo kolonos. Tačiau, pajutusi nukreiptus į ją žvilgsnius, dirstelėjo aukščiau duvalo ir, pamačiusi desantininkus, net aiktelėjo. Bet ta sumaištis truko tik keletą akimirkų, nes ji greit atsitokėjo ir, užsimetusi skarelę ant boluojančių pečių, nėrė pro praviras duris... Prisiglaudę prie sienos sėdėjo keli seniai-babajai ir karštai tarp savęs ginčijosi. Staiga vienas iš jų atsistojo ir, priėjęs prie pulko vado, kažką jam pasakė. Netrukus buvo duotas įsakymas elgtis atsargiai, nes priekyje akmeniniais milžinais atrodančiuose kalnuose galima „užsirauti“ ant „dušmanų“. Palaukusi, kol į priekį praeis „carandoj“ (Afganistano vyriausybės) dalinys, kolona pajudėti pirmyn. Aplinkui buvo ramu. Atrodė, kad babajus norėjo tik pagašdinti.

Kelias vingiavo, serpantinai lipo į kalną, greitis nukrito, mašinos vos judėjo. Kovotojai užpuolė pačioje perėjoje tada, kai rodėsi, jog jokio pavojaus nebėra. Jie keliose vietose kelią užminavo, ir pirma BMD (desanto mašina) greitai ant vienos iš tų minų užsoko. Pasigirdo nežmoniškas trenksmas, pasipylė kulkos. Modžachedų snaiperiai ir granatsvaidininkai „medžiojo“ karius kaip kurapkas. Po kelių paleistų sviedinių kalnuose prasidėjo akmenų griūtis – didžiuliai luitai, atsiplėšę nuo uolų, riedėjo žemyn traukinio greičiu. Teko lįsti į mašinas ir laukti, kada tas košmaras praeis. Laimei, akmenys visa jėga nugarmėjo į šalimais buvusį tarpekį. užpuolikai dar bandė šaudyti iš kairiojo „flango“, bet suprato, kad kulkos nesiekia, nutilo. Kuo skubiau reikėjo surinkti žuvusiuosius, į kuriuos buvo šiurpu žiūrėti – po sprogimo ištaršyti kūnų likučiai tilpo ant vienos „plaščpalatkos“...

AFGANISTANE GIMĖ DRAUGYSTĖ

Edmundas Stirbys. Afganistane nuo 1979 iki 1981 metų. Tarnavo Kabule (Ferganos desantininkų pulkas). Gyvena Tauragėje.

Juozas Natulkevičius. Afganistane tarnavo 1980 metais. Chindžanas. Vairuotojas. Gyvena Alytuje.

Vidmantas Milkaitis. Afganistane tarnavo 1980 metais. Puli Chumri. Gyvena Jurbarkė.

Algirdas Kulikauskas. Afganistane nuo 1980 iki 1981 metų. Šiaurės Kundūzas. DŠB. Gyvena Jurbarkė.

• • •

Afganistano karo dalyviams prisiminti savo tarnybą šiame krašte visada labai sunku ir skaudu, spaudžia širdį ir nesinori apie tai kalbėti. Tačiau daugeliui nesvetimos tokios minutės, kai prisiminimai užpildo sielą, smelkiasi gilyn į miegančią atmintį, į sužeistą širdį. Ir tuomet prieš akis iškyla sudrumsta tyla, kovų sukūrys, sukniubęs draugas...

Desantuojamės

Jau kelinta valanda Kabulo dangų į gabalus drasko plieninių paukščių žibintai. Desantinės mašinos be perstojo plūsta gatvelėmis ir skersgatviais. Girdisi įsakymai rikiuotis. Mašinos, įjungtomis šviesomis, išplėšia iš tamsos grupes ginkluotų žmonių ir vėl panardina juos į tamsą. Tai vienoje, tai kitoje Kabulo pusėje dangų nušviečia įvairiaspalvės raketos ir, nupiešusios kreivę, dingsta kalnuose. Miestas – lyg didelis skruzdėlynas...

Naktį pėstininkų motorizuota kolona palieka Kabulą ir, nuvažiavusi apie trisdešimt kilometrų, sustoja. Paskui už kažkokio kišlako pasuka į dešinę, į kalnuose apleistą tarpekį. Čia lieka laukti ryto. Bet, dar neišsisklaidžius rūkui, pasigirsta šūviai. Prasideda mūšis. Modžachedai, surengę kalnuose pasalą, neduoda pakelti nė galvos. Kuopos vadas, pasišaukęs kelis pėstininkus, parodo į stovintį ant šlaito namą – „Apsupkit ir susprogdinkit!“ Iš namo „loja“ kulkosvaidis ir pliekia keli automatai. Nutaikę proga, kareiviai neria už akmenų krūvos, paskui stačiu šlaitu keliai į viršų. Kiekvieną minutę juos gali „pakirsti“. Atsidūrę kairėje namo pusėje, nesustodami pribėga prie molinės sienos ir sviedžia pro atviras duris kelias granatas. Drioksteli du stiprūs sprogimai...

Tačiau namo susprogdinimu mūšis dar nesibaigia. Dabar jau šauda į apačioje stovinčią koloną kažkur iš dešinės nuo aukšto kalnų iškyšulio. Pakeitę

automatuose šovinių „ragelius“, pėstininkai metasi į tą pusę. Apačioje pasigirsta šauksmas: „Leitenantą sužeidė! Leitenantą sužeidė!“ Kariai paspartina puolimą, nors kulkos švilpia visai virš galvų... Pasiekę iškyšulį, užpuolikų jau neberanda...

Leitenantą palaidojo nedidelėje žalioje aikštelėje, kapą apkraudami akmenimis (tada dar cinko karstų nebuvo ir „Juodieji tiulpanai“ neskraidė). Tai – pirmoji artimo žmogaus mirtis ir turbūt todėl išlikusi atmintyje visam gyvenimui...

Likimas įsuko karius į savo verpetus ir blaškė juos Afganistano keliais nuo Kabulo iki Gazni, Gardezo, Kokaido. Visko buvo – ir giedrių, ir niūrių dienų. Teko atremti ne vieną modžachedų puolimą, „užsirauti“ ant jų pasalų ir tik per plauką likti gyviems. Bet visuomet sunkiausiomis akimirkomis į pagalbą atskubėdavo draugai. Todėl Afganistanas be tos draugystės neišsivaizduojamas. Ji gimė savaime ir rišo juos nematomu stipriu mazgu.

Prekyba po atviru dangumi

Bagrame yra tokia vieta, kur parduodamos daržovės ir vaisiai. Dažniausiai tai daroma „dukanuose“ (krautuvėlėse), bet tie, kurie jų neturi, savo užaugintus produktus parduoda po atviru dangumi. Afganiečiai prekiautojai žmonės linksmi, žvalūs, nors tarp jų yra ir daug sukčių. Apie vieną tokį savo prisiminimuose pasakoja papulkininkis Nikolajus Fominas. Pasak jo, didžiausią įspūdį jam paliko vienas žilas senelis – tikras Biblijos personažas! Didelis, baltas, su apsiaustu iki žemės ir Kristaus veidu. Toks jausmas, kad, atrodo, prieik prie jo, paprašyk, ir jis savo pomidorus tau veltui atiduos. Iš pradžių dėmesį patraukė ne jis, o jo prietaisas, vadinamas svarstyklėmis. Jų konstrukcija buvo klasikinė – įvairaus storio virvių pintinė, vietoj lėkščių – surūdiję gelžgaliai, o svareliai – įvairaus dydžio akmenys. Jis galėjo pardavinėti pomidorus ir krūvelėmis, kaip tai daroma pas mus. Bet prekyba Afganistane be svarstyklių – apgaulė. Todėl jis ir sukūrė savo konstrukcijos svarstykles. Po to dėmesį patraukė pinigai: savi, afganiški, visų laikų rusiški rubliai, obligacijos, vidaus prekybos čekiai, loterijos bilietai ir net carinės šimtinės su Jekaterinos II portretu. Didžiausią paklausą turėjo čekiai, už kuriuos karinėse parduotuvėse buvo galima įsigyti norimą prekę. Rublio kursas buvo dukart žemesnis pripažinto, o caro pinigai ėjo vienu kursu su afganiais. Pats senelis nei su svarstyklėmis, nei su „valiuta“ susigaudyti nepajėgė, todėl šalia laikė savo valdytoją – kokių šešerių metų berniuką. Jis derėjosi, svėrė, skelbė kainą ir atsiskaitinėjo, stengdamasis įkyriam pirkėjui įpiršti loterijos bilietus. Bet „tas žvirblis dažniausiai būdavo šautas“, todėl gražą tekdavo atiduoti afganiškais pinigais. Caro pinigai papuolė į apyvartą tada, kai žvalgai vieno reido metu aptiko milijono rublių lobį. Jame buvo šimtinės su Jekaterinos II portretu ir penkiašimtinės kupiūros su Petro I portretu. Šimtinės netrukus buvo paleistos į apyvartą, o penkiašimtinės – atmestos, nes tokių pinigų, pasak prekiautojų, negalį būti. Aišku, ir caro šimtines, ir loterijos bilietus, čekius, obligacijas kažkas juokais pakišo afganistaniečiams kaip suvenyrus, bet tie juos priėmė rimtai ir paleido į apyvartą. Vėliau prie tų „pinigų“ visi priprato...

• • •

Daugeliui kyla klausimas – kodėl tokia didelė ir galinga šalis negalėjo susidoroti su, atrodo, kelis šimtmečius atsilikusiais afganiečiais? Visa sovietų istorija tvirtino, kad nėra tokių kliūčių, kurių neįveiktų šlovinga jų armija. Ir dainose buvo dainuojama – nenugalima ir legendarinė. O Afganistane jau kelinti metai vyko mūšiai, tik pabaigos, deja, dar nebuvo matyti. Esmė ta, kad pergalė,

kaip ją suprato ten nebuve žmonės, Sovietų Sąjungai buvo visai nereikalinga. Kada į Afganistaną buvo įvesta sovietinė kariuomenė, ši šalis buvo paskelbta

socialistine (demokratine) respublika. Sovietų Sąjunga tuomet čia galėjo išdėstyti kariuomenę taip, kad nė vienas modžachedas iš Pakistano nebūtų nosies iškišęs. Bet kam tas rūpėjo! Buvo aišku, kad, sovietų kariams palikus šią šalį, jos vyriausybė ilgai valdžioje neišsilaikys. Todėl kiekvienais metais netekdama pusantro tūkstančio karių Sovietų Sąjunga nesiveržė į pergalę, o stengėsi patraukti į savo pusę kuo daugiau šalininkų ir taip įtvirtinti naują valdžią...

„Ar ne per didelė auka svetimos revoliucijos įtvirtinimui?“ – ne be pagrindo klausiate jūs. Galbūt. Tačiau tada apie tai niekas garsiai nekalbėjo...

• • •

Dar iki kariuomenės įvedimo į Afganistaną pasieniečiai pasakojo, kaip jie gaudė sienos pažeidėjus. Ateina afganistanietis nesislėpdamas, iš tolo pamatęs pasienio punktą. Jį, aišku, sulaiko, pradeda tardyti, o jis tyli. Gyvena uždarytas, šiltai miega ir... tyli. Praėjus kelioms dienoms, pradeda kalbėti, kad pasiklydo ir papuolė pas pasieniečius. Siunčiamas užklausias. Tikra tiesa, viskas sutampa. Prikrovę maišą duonos ir konservų jį paleidžia. Po poros dienų papuola kitas ir vėl viskas iš pradžių. Pagaliau sienos pažeidėjų gudrybės atskleidžiamos. Pasirodo, kišlake, iš kurio atvyko dar vienas „pasiklydėlis“, prasidėjo badas. Susirinko „džirga“ (senolių pasitarimas) ir nusprendė: vieną pasiųsti į centrą prašyti pagalbos, tris ant kelio – apiplėšimui, o ketvirtą – į pasienį pas „šuravi“ (sovietus). Ubagauti afganiečiui draudžiama, to neleidžia daryti „Šariatas“ (Šventas Raštas), todėl pakliuvęs į nelaisvę jis tyli. Traukia laiką – kuo ilgiau pasimaitinti, žmoniškai pagyventi...

“Maršas”

Dar prieš pereidami Afganistano sieną, kariai kelias paras dieną ir naktį tam ruošėsi: tikrino šaunamuosius ginklus, kaupė maisto atsargas, klausėsi

„pamokymų” politinių užsiėmimų metu. Įsakymas „Į mašinas!” suteikė visiems energijos ir žvalumo, nustumė šalin tą amžiną irzlų klausimą: „Na, kada gi?”

Buvo naktis, be galo tamsi ir žvaigždėta. Kolona iš Termezo pantoniniu tiltu, permestu per sraunią Amudarjos upę, pajudėjo Chairatono link. Priekinės mašinos netrukus viena po kitos rėžėsi į afganiečių krantą. Karius pirmiausia nustebino ir išgąsdino juodi akmenys kelio pakraščiuose, judantys, perbėgantys iš vienos vietos į kitą. O gal tai priešai?! „Čia nuo ilgo važiavimo, išgyvenimo ir mašinos kratymo”, – ramino karininkai. Tos haliucinacijos lydėjo visą kelią. Tik išaušus visi suprato, kad tie akmenys – visai ne akmenys, bet afganistaniečiai, besiilsintys po darbo kelio pakraščiuose. Medvilnės plantacijose – laukuose pasilikti pavojinga, nes čia daug nuodingų gyvačių, skorpionų, falangų...

Kas nedalyvavo „marše”, tas nežino, ką reiškia kovoti su miegu. Kokių tik būdų neprigalvodavo vairuotojai nuo apėmusio juos miego – ir prausdavosi šaltu vandeniu, bučiuodavo amuletus, rūkydavo vieną cigaretę po kitos, dainuodavo, tačiau viskas perniek. Tik vadai žinodavo, ką reikia daryti: sustoti ir penkiolika minučių ramiai numigti. Bet kas leis stabdyti judėjimą, kai iki suplanuoto sustojimo likusios gal dvi-trys valandos kelio! Kai vairuotojas pradėdavo už vairo snausti, greta sėdintis „praporas” nuimdavo nuo jo galvos kepurę ir delnu trenkdavo į kaktą.

– Na kaip, atsipeikėjai? – klausdavo.

– Viskas gerai, miegas prapuolė.

Ir taip periodiškai...

Techninės pagalbos ekipažas važiavo kolonos gale ir galingu vilkiku rinko atsilikusias ir nukentėjusias mašinas. Tai – užnugario „greitoji pagalba”. Bet Afganistane užnugario nėra, atvirkščiai – užnugaris kiekvieną minutę gali tapti priekine kovos linija. Taip atsitiko ir šį kartą. Iš pradžių pasirodė, kad į vilkiką kažkas žerė saują žvyro. Kariai, nejuokais persigandę, griebė ginklus ir nusirito po mašinomis. Į juos šaudė! „Užimti gynybą ir be įsakymo nešaudyti!” – pasigirdo kapitono balsas. Viskas įvyko labai staigiai. Kariai gulėjo nė nekrustelėdami, skverbdamiesi žvilgsniais į tolį. Tačiau tenai – mirtina tyla. Visus erzino nežinojimas – kur priešas, kokios jo jėgos, ką jis ketina daryti. Reikėjo veikti, bet kaip? Neisi į puolimą, nežinodamas, kurioje pusėje pavojus ir nešaudysi į visas puses tik todėl, kad padrąsintum save. Kapitonas davė įsakymą įsitvirtinti. Dieve mano, jeigu kas būtų matęs juos iš šalies. Kur dingo nuovargis! Vyrai pasikeitė – neatpažint! Jie tapo panašūs į keliautojus, kuriems leido kiek nori atsigerti šaltinio vandens. Per pusę valandos buvo sudėti iš akmenų „brustveriai” (apsauginės sienelės), įrengtos šaudyklos, kulkosvaidžių ir minosvaidžių lizdai!

Modžachedai pasirodė netikėtai, bet, gavę stiprų atkirtį, pasitraukė. Trys iš jų liko gulėti smėlyje, keturi buvo paimti į nelaisvę. Vienas, gerai kalbantis rusiškai, sakė, jog jų būrys buvo apmokytas Pakistano karinėje stovykloje. Juos ruošė Afganistano partizaniniam karui. Tokių stovyklų Pakistane – keli šimtai. Ačiū Dievui, nors paaiškėjo, prieš ką reikės kariauti. Tą kartą per kelias minutes buvo iššaudytas visas kovinių šaudmenų komplektas ir, jeigu modžahedai būtų puolę dars, būtų paėmę nuogomis rankomis. Gerai, kad spėjo antra kolona į pagalbą...

Afganistane, griaudint sprogimams ir spengiančiai virpinant orą kulkoms, geriausias žodis buvo „brolau“. Jis vienijo, kvietė laikytis arčiau vienas kito, vertė rūpintis vienas kitu. Tada, pirmame mūšyje Afganistano žemėje, daugelis tą žodį išgirdo pirmą kartą, ir įstrigo jis į jų širdis visam laikui. Vėliau, tapę geriausiais draugais, jį naudojo ir tada, kai ėjo į specialias operacijas – pasitikti „svečius“ iš Pakistano, ir tada, kai kalnų tarpekliuose vyko skerdynės – kuris-kurį. „Brolau, padėk!“ „Brolau, neatsilik!“ „Brolau, būk atsargesnis!“ Tai žodis, kuris juos palaikė sunkią minutę! O kiek buvo tų operacijų, sunku suskaičiuoti...

• • •

Karas-karui, tačiau jame dalyvauja ne tik žmonės, bet ir gyvūnai! Apie juos daug įvairių pasakojimų sudėta, daug jų regėta savo akimis... Vieną tokią istoriją savo atsiminimuose papasakojo Jurijus Sidorovas, tarnavęs kulkosvaidininku.

... Jurijus pabudo ne nuo budinčiojo komandos „keltis!“, o nuo asilo riksmo.

– Bjaurus gyvūnas! Jau kelintą rytą rėkia vienu ir tuo pačiu laiku, neduoda pailsėti, – piktinosi Jurijus, didelis mėgėjas pamiegoti. – Kiek kartų variaujau jį iš čia, o jis vis sugrįžta.

– O tu nueik ir paklausk jo, kodėl jis toks užsispyręs, – patarė draugas. – Gal jis tau kai ką paaiškins. Kaip ne kaip – kaimynas! Gal iš džiaugsmo rėkia, kad liko gyvas?!

– Ir paklausiu, – burbtelėjo Jurijus. – Tai natūrali kiaulystė iš jo pusės!

Labai įdomi šio asilo istorija, todėl ją būtina papasakoti. Asilas buvo vienintelė neturtingo dechkanino nuosavybė. Apie jį niekas nebūtų ir sužinojęs, jeigu asilas nebūtų susilaužęs kojos! Užmušti nelaimingo gyvulio šeimininkas

nesiryžo, todėl, paėmęs jį ant rankų, atnešė pas karininką – daktarą. Ir tiek buvo jo akyse liūdesio, taip jis maldavo padėti, kad bataliono daktaras negalėjo jam atsakyti. Praėjus dviem mėnesiams, asilo koja buvo kaip nauja. Iš džiaugsmo dechkaninas šoko, juokėsi ir verkė. Daugiau jų gal niekas ir nebūtų matęs, jeigu vieną kartą į kišlaką, kuriame gyveno dechkaninas ir jo asilas, nebūtų atėję „dušmanai“. Vyrams jie liepė stoti į jų būrį, bet šie atsisakė. Atsisakė ir dechkaninas. „Dušmanai“ jį nušovė. Visą tai matęs asilas taip įsiuto, kad sukandžiojo ir suspardė kelis atėjūnus. Jie šovė ir į jį.

Kariai į kišlaką atvažiavo per vėlai – „dušmanai“ jau buvo pasitraukę į kalnus. „Šukuodami“ ir išminuodami kaimą, desantininkai aptiko savo pažįstamus – dechkaniną ir asilą. Afganistanietis jau buvo miręs, o asilas vos kvėpavo. Jie parvežė jį į batalioną. Daktaras apžiūrėjo žaizdą, asilą operavo. „Viskas, draugai“, – tik pasakė. – „Asilas ilgai neištvers, žaizda rimta“. „Nejaugi viskas?“ – nusiminė kariai. „Nagi, padėkite nunešti jį į palapinę, o ten – pamatysime!...“ Visą savaitę asilas nerodė gyvybės ženklų ir nieko neėdė. Ir visą tą laiką kariai nenuleido nuo jo akių, šėrė mirkyta duona. Visų džiaugsmui asilas išgijo ir po to nė per žingsnį nesitraukė nuo savo naujų šeimininkų. Jis tapo kolektyvo nariu, gaudavo kareivišką maisto dalį...

PIRMOSIOS AUKOS

1979 metais, kada Kabule įvyko karinis perversmas, sovietinė kariuomenė plūste plūstelėjo į Afganistaną. Didelę reikšmę tada turėjo aviacija. Tiltas per Amudarją dar tik buvo statomas, todėl visi kroviniai iš Termezo buvo permetami pantoniniu tiltu, kuris dažnai nedarbdavo. Tokiu būdu aviacija tapo patikimiausiu transportu. Skubiai buvo statomi aerouostai Dželalabade, Bagramė, Kandahare, ilginamas ir plečiamas Kabulo aerouostas. Lėktuvais tais metais buvo pervežama tūkstančiai tonų įvairiausių krovinių, maisto produktų, statybinių medžiagų, technikos. Specialūs lėktuvai, tokie, kaip IL-16, iš Sovietų Sąjungos į

Afganistaną permetė ne vieną diviziją: pėstininkų, desantininkų, motorizuotų pulkų, „specnazo“ (specialios paskirties) padalinių. Modžachedai, apsiginklavę moderniausiomis raketomis, medžiojo lėktuvus ir iš žemės, ir iš kalnų, todėl sunkiuosius IL-16 lydėjo „broniruoti“ malūnsparniai. Kiekvienas lėktuvas buvo akylai sekamas, jo skrydis buvo svarbus ir vienai, ir kitai pusei. Visgi tragedija įvyko.

Lėktuvas IL-16, skridęs su desantininkais iš Ferganos, buvo pamuštas tada, kai jau beveik lietė ratais betoną. Žuvo apie 150 karių ir ekipažas. Tarp jų buvo ir devyni kariai iš Lietuvos. Vienas jų, šaulių kuopos vadas Antanas Mikėnas, palaidotas Panevėžio rajono Naumiesčio gyvenvietės kapinėse.

• • •

Nelaimingi tie metai buvo ir dar vienam lietuviui – Petrui Zaveckui. Jis tarnavo Afganistane remonto brigadoje, kuri važinėjo po visą šalį, likviduodama vandens ir naftos požeminių trasų gedimus, statė naujas siurbines, drenažines linijas, valė arykus, rūpinosi visais vandens resursais. O vanduo Afganistane – visuomet pirmoje vietoje. Kabule po Amino rūmų šturmo teko remontuoti šiluminę trasą, keisti vandens sistemą. Viskas buvo susprogdinta, rūsiuose – gyvatynas susuktų vamzdžių. Tą dieną darbas jau ėjo į pabaigą, kai vyresnysis leitenantas Nasimovas pranešė, kad Pagmano gyvenvietėje įvykdyta diversija – susprogdintas vandentiekis ir tvenkinio damba. „Dušmanai” tikriausiai dar ten ir mus puls, todėl ginklai turi būti parengti.

Kovotojai tikrai laukė atvykstant „šuravi” remontininkų. Užėmė patogias pozicijas, užminavo pievą prieš tvenkinį. Kada iš dviejų bėteerų išlipo kariai, į juos pliūptelėjo kulkos. Mūšis truko daugiau kaip dvi valandas. Petras visuomet buvo karštas vyras. Pamatęs, kad kelis jo draugus užpuolikai nukovė, o leitenantą sužeidė, griebęs kulkosvaidį, metėsi į modžachedų pusę. Netoli susprogdintos užtvankos suklupo, bet jau kitą minutę jo kulkosvaidis prabilo. Kovotojai pradėjo trauktis, o Zaveckas, matyt, nutarė pakeisti poziciją. Atsistojo, tačiau nuaidėjęs sprogimas nusinešė Petro gyvybę. Palaidotas Juodelių kaime, Marijampolės rajone.

DŽELALABADO TVIRTOVĖ

Eugenijus Vetrenka. Afganistane nuo 1979 iki 1981 m. Tarnavo Dželalabade – ryšio būrio vadas. Dabar gyvena Tauragės mieste.

• • •

Atėjo laikas judėti į pietus, į Kunaro provinciją per Dželalabadą. Spec. priežiūros batalionas, kurio sudėtyje buvo ir ryšio būrys, dažnai važiuodavo į

žvalgybą, tikrindavo postus tolimose prieigose, saugodavo štabo palapinę...

Dar nespėjus kaip reikiant atsikvėpti, iš štabo atėjo pranešimas, kad viename iš Dželalabado priemiesčių „dušmanai“ suvarė visus gyventojus į mečetę, o patys šeiminkauja jų namuose. Be to, yra duomenų, kad sugriauto aerodromo griuvėsiuose įsitvirtino nedidelė grupė teroristų-sprogdintojų iš Hekmatijaro grupuotės. Buvo įsakyta „veikti“.

Desantininkai slinko tyliai, „žąsele“, pasiruošę viskam. Svarbiausia – neužminti ant minos. Mėnulis visą laiką kybojo virš galvų, nors juodi debesys buvo uždengę pusę dangaus skliauto. Nežiūrint į tai, priėję didelį apelsinų sodą, sustojo ir išsiuntė žvalgybą. Grįžę šie pranešė, kad kelias laisvas, galima surengti fejerverką. O planas buvo toks – į vieną iš namų įmesti porą „limonkių“ (granatų), sukelti paniką tarp užpuolikų, kurie į miestą slėptis tikrai nebėgs, o pasuks į kalnus. Čia juos ir pasitikti kryžmine kulkosvaidžių ir automatų ugnimi... Taip ir atsitiko...

• • •

Tarnyba Dželalabado mieste, kur buvo sugriautas aerodromas, susprogdinti sandėliai, tiltai, ištisi kvartalai namų, „saldi“ nebuvo. Kas antrą dieną mūšiai. Retai pasitaikydavo dienų be šaudymų ir sprogimų. Tik vėliau buvo įvesta didelė dalis kariuomenės, miestas tapo tikra tvirtove. Nors modžachedai ir tada ramiai gyventi nedavė, jų puolė, bet įsiliepsnoję mūšiai buvo padriki ir neefektyvūs...

Vienos operacijos metu šalimais sprogusio reaktyvinio sviedinio atplaiša kliudė ir Eugenijų. Šis sunkus stuburo sužeidimas liko visam gyvenimui...

MŪŠIS TARPEKLYJE

Susirėmimai vyko beveik kiekvieną dieną. Buvo daug žuvusiųjų. Vienas jų – ALDP sekretorius Rašidas Narvanas. 1980 metų birželio 3 dieną, tą gerai pamenu, užsukau Kabule pas savo draugą Haidarą Nuralijevą, vyriausybės apsaugos instruktorių. Mudu dažnai susitikdavome, užeidavome į „čaichaną“ (arbatinę) išgerti „pijalą“ (puodelį) žalios karštos arbatos. Pakalbėdavome apie gyvenimą, jis man vieną kitą informaciją suteikdavo – kada, kur, kas įvyko ar vyks. Žodžiu, vienas kitu pasitikėjome. Užsukau tąsyk į kiemą, o ten du BMD

stovi, vienas „uralas”, kelios afganiečių mašinos, o arčiau didelių vartų net penki tankai. Ir pilnas kiemas žmonių. Pamatęs mane, Haidaras pribėga ir klausia: „Pasivažinėti nenori? Mūsų sekretorius važiuoja į Čarikarą skaityti paskaitą dechkanams. Apsauga gera, surinksi puikią medžiagą ne vienam straipsniui”. „Gera, – sakau. – Geresnė proga kada dar pasitaikys?!” Prieina nepažįstamas kapitonas, nedidelio ūgio, su Lermontovo laikų ūsiukais ir taip žmoniškai paprastai sako: „Vyrukai, prašau jus, saugokit sekretorių, akių nuo jo nenuleiskit. Patys suprantat, kad žmogus važiuoja, rizikuodamas savo gyvybe. „Dušmanai” pasirengę sudraskyti į gabalus tokius žmones, kaip jis. Jie laiko juos didžiausiais priešais, bedieviais, patsidavėliais, pardavusiais mums Afganistaną. Prižiūrėkit jį”.

Į vieną BMD sulenda du gruzinai, kitame su dviem vyrukais įsitaisto mano geras pažįstamas, mechanikas- vairuotojas Aleksandras, o aš atsisėdu į „uralo” kabiną, šalia vairuotojo Juros, irgi seno pažįstamo, su kuriuo susipažinau dar Termeze. Ant kelių pasidedu automata – maža kas gali nutikti? ! Judame iš vietos. Trys tankai priekyje, vienas BMD ir trys afganiečių mašinos, mūsų „uralas” ir du tankai. Privažiuojame upelį, laukiame eilės pervaziuoti jį. Kepina saulė. Afganiečių kareiviai bėgioja, rėkauja, ruošiasi tęsti kelionę. Prieina Rašidas Narvanas. Aš tada pirmą kartą jį mačiau ir nežinojau, kas jis toks. Apsirengęs jis buvo keistai – apsisiautęs rusišku maskuotės apsiaustu, o ant galvos užsidėjęs afganietišką karininko kepurę. Priėjo, padavė ranką, atsisėdo į kabiną. „Uralo” kabina plati, užtektų vietos ir ketvirtam. Nusišypsojo ir pradėjo klausinėti apie gyvenimą, sveikatą, tarnybą. Kalbėjo afganiškai, rusiškai žinojo tik kelis sakinius. „Aš važiuosiu su jumis”, – pareiškė ir patapšnojo ranka sėdynę, patogiau įsitaisydamas. „Bispor chūb” (gera mašina), – pagyrė. Mes su Jura užkalbinome jį. Aš buvau vertėju. Jis sakė, kad oras geras, kad reikia važiuoti, kol neperkaršta, ant kelių laikė kažkokius popierius, nedideles knygutes. Aš paklausiau: „Jūs rašote eilėraščius?” Jis kažkaip pasimetė, linktelėjo galva. Paskui pakėlė akis ir tarė: „Ne taip gerai, bet kažkas išeina. Svarbiausia, kad žodžiai pasiektų tautiečių širdis, kad jie suprastų, už ką reikia kovoti, ko siekti. Kad įsisąmonintų, jog visi šie kalnai (jis parodė ranką į apšviestus saulės gražius, aukštus kalnagūbrius), upės ir žemė priklauso jiems, kad čia jų Tėvynė”. Mes klausėmės jo atidžiai, o aš galvojau: „Dieve tu mano, kaip tu gražiai kalbi, jeigu visi afganiečiai būtų tokie, kaip tu! Ir kodėl jūsų tokių taip mažai, kurie pasiruošę galvas guldyti, kad apgintų nuo fanatiškos religijos savo tėvą, motiną, vaikus?!” Šventame Rašte parašyta, kad musulmonas į musulmoną negali šaudyti. Bet kodėl tai daroma? Man dažnai savaime gniaužėsi kumščiai, kada pagalvodavau apie tokią „šventą”

veidmainystę. Tu, reiškia, gyvenk, slėpkis, o laisvę tau tegul iškariauja kiti?!... Sovietinė ideologija darė savo...

Apie tai mes su Narvanu apie valandą kalbėjome. Jis parodė knygutę ir kažkokias „proklomacijas” (agitacinius lapelius). „Kam visa tai? – paklausiau jo. Jis atsakė, kad savo eilėraščius paskaitys mitinge Čarikare, o „proklomacijas” išmėtys pakeliui kišlakuose...

Kolona dar porą kartų pristojo ir pasileido visu greičiu pirmyn. Narvanas ne tik kišlakuose, bet ir posūkiuose, tarpekliuose išmesdavo po kelias proklomacijas. Aš supratau jį, bet paklausiau: „Nori, kad „dušmanai” jas perskaitytų?” Jis linktelėjo galva. Pravažiuojant tarpeklį, vienas iš tankų užlėkė ant minos. Bet viskas baigėsi laimingai. Vyrai sujungė „trakus” (vikšrus) ir vėl – pirmyn. Narvanas stuktėlėjo man alkūne, parodė į išraustą minos duobę: „Tai „dušmanai” mane perspėja, kad aš nevažiuočiau į Čarikarą. Patikėk, drauge, kad grįždami atgal čia sulauksime jų pasalos”. Aš tik numojau ranka, – nieko baisaus, viskas bus gerai! Bet Narvanas kaip į vandenį žiūrėjo...

Atvažiavę į Čarikarą, išlipome iš mašinos. Didelėje aikštėje buvo pilna žmonių. O aplink ją stovėjo dukanai, šašlykinės, arbatinės, buvo pardavinėjami saldumynai ir šaltas vanduo. Matyt, tai buvo gyvulių turgus arba stadionas. Narvanas, užlipęs ant aukštos pakyls, pradėjo mitingą, o mes laikėme rankose automatus, pasiruošę kiekvieną akimirką stoti į mūšį, jau labai mums nepatiko dechkanų veidai. Jura priėjo prie manęs ir pasilenkęs sušnibždėjo: „Žiūrėk, čia tarp dechkanų pilna „dušmanų”!... Geruoju tai nesibaigs!”

Mes stovime prie mašinos, laukiame, kada pasibaigs mitingas. Prie mūsų prieina afganietis ir kviečia užėti į čaichaną išgerti arbatos. Mes išsisukinėjame, atsisakome, bet priėjęs Aleksandras stumteli mus į nugaras ir sako: „Einam, gal čaichanščikas nori ką svarbaus pranešti”. Prie mašinos paliekame tris mūsų automatininkus. Trise sekame paskui vaišingą afganietį. Užeiname į vidų, o ten jau sėdi septyni barzdoti jauni vaikinai. Iš jų žvilgsnių iš karto suprantame, kad čia kažkas ne taip...

„Man atrodo, mes papuolėme į vilkų urvą”, – iškošė pro dantis Jura ir prisispaudė prie sienos. Mes su Saša likome stovėti kambario viduryje, prieblandoje, todėl, kad ant lango buvo užmestas skuduras. Už nugaros sugirgždėjo durys ir vėl užsidarė. Pakėlėme automatus ir nukreipėme juos į duris. Jas ranka prilaikė aukštas barzdyla. Kiekvieno iš sėdėjusių buvo tokie žiaurūs žvilgsniai, kad net akys blizgėjo. Aš afganiškai liečiau niekam nejudėti iš vietos, kitaip atidengsiu ugnį, o barzdylai įsakiau atidaryti duris. Jis pakluso, ir mes išėjome lauk. Išėjome ir nusijuokėme: „Tai bent svetingumas, vos į kelnes nepridėjome”.

Buvo aišku, kodėl jie mus pakvietė. Trys prie mašinos, trys čaichanoje. Norėjo į nelaisvę paimti, bet pabijojo, kad mūsų nepradėtų ieškoti. Palikti sargybiniai matė, kur mes nuėjome. Šį sykį kovotojų sumanymas žlugo. Tuo tarpu mitingas baigėsi, ir mes susiruošėme į kelionę. Aplink mašiną pradėjo rinktis mitingo dalyviai. Veiduose jokios šypsenos, nusiteikę agresyviai, suraukę antakius žiūri iš padilbų. Jų ir nepavadinsi dechkanais. Narvanas irgi tai pastebėjo. Lipdamas į mašiną, pasakė, kad naudos mažai, čia pilna priešų. Bet jeigu tokius mitingus organizuotume dažniau, ir jie suprastų, kodėl jis atvažiuojas. Naivus žmogus!

Apie savo incidentą mes jam nepratarėme nė žodžio. Atgal išvažiavome apie šeštą valandą. Saulė dar buvo aukštai ir kepino kaip dieną. Lendame į tarpekį ir privažiuojame tą minos išraustą duobę. Tankai jau nusileido į apačią ir dingo už posūkio. Staiga iš visų pusių pasipila kulkos. Mes iššokame iš „uralo“ ir, pridengdami savo kūnais Narvaną, tempiame jį prie BMD. Mums atveria liuką, įstumiamo į jį Narvaną, o patys krentame už akmenų krūvos. Tankai sugrįžta, apsisuka ir varsto iš kulkosvaidžių šlaitus. Užpuolikai šaudė ne tik iš automatų, bet ir iš minosvaidžių ir granatsvaidžių. Mes gerai matome, kaip mūsų šarvuočiai vedžioja vamzdžiais, ieškodami jų slėptuvių. Susišaudymas stiprėja. Pasipila „traseriai“ (trasuojančios kulkos). Šaudė iš namo mūsų užnugaryje. Vienas iš BMD nusitaikęs „įvaro“ per tą langą porą sviedinių. Namas subyra mūsų akyse. Jura palieka mane ir kiek kojos neša bėga prie „uralo“, užveda jį ir, šokinėdamas per akmenis, pakyla iš tarpeklio. Sekdamos jo pavyzdžiu, išsiveržia viršun ir dvi afganiečių mašinos. Aš puolu prie Sašos BMD. Jis mane pastebi ir padeda nusileisti į vidų. Uždaro liuką. Kulkos aižo metalą su kauksmu atšokdamos į šlaitą. Keli tankų paleisti sviediniai sukelia didžiausią stulpą dulkių. Beveik nieko nesimato. Netikėtai priekyje BMD nugriaudi stiprus sprogimas. „Granatsvaidis!“, – sušunka Aleksandras. „Stebėk, iš kur jis šaudė!“ – pasisuka į mane. Aš griebiu žiūronus ir pradėdau vedžioti jais po šlaitą ir akmenų krūvas. Siauras stebėjimo langelis neduoda galimybės aprėpti didesnę plotą. Dar viena granata atsimuša į šlaitą ir sukelia akmenų krušą – snaiperis taikė į antrą BMD, kuriame sėdėjo Narvanas. Tą, matyt, supranta ir gruzinai, priėmę sekretorių. Jie pravažiuoja pirmyn ir užlenda už tanko. Po kiek laiko siunčia du sviedinius į tą vietą, kur žybcioja automatų ugnis. Ir čia Saša net pašoka (aišku, kiek leidžia galimybės). „Pastebėjau! Žinau, iš kur šaudė!“ Jis prisitaiko ir iššauna, bet po kelių sekundžių antra granata sprogti prieš mūsų BMD. „Na, „svolačiau“, dabar neišsisuksi!“ – pykteli jis. Aleksandras taikosi ilgai su iškreiptu iš pykčio veidu, kuriuo upeliais bėga prakaitas. Bet į tai nekreipia dėmesio, jam dabar svarbu

laimėti „duelį“. Paleidęs sviedinius, dar kurį laiką nesitraukia nuo taikiklio, paskui juokdamasis sako: „Amen!“

Šaudymas kiek pritilo, girdėjosi tik pavieniai šūviai. Tankai pajudėjo iš vietos, nutilo jų kulkosvaidžiai. Pajudėjo ir gruzinų BMD. Mes juos stebėjome. Ties posūkiu pristabdė, liukas atsivėrė ir iš bokštelio kyštelėjo Narvano galva. Paskui jis išlindo iki juosmens, iškėlė vieną koją laukan ir, skėstelėjęs rankomis, nuslinko ant žemės. Kulka pataikė tiesiai į kaktą. Jaunas gruzinas iššoko paskui jį ir čia pat sukniubo – kulka jį sužeidė aukščiau alkūnės į raumenis. Mes supratome, kad visą laiką juos stebėjo snaiperis...

AFGANISTANAS IŠ ARTI...

Netolimoje praeityje nedaug kas buvo girdėjęs apie Afganistaną. Tačiau dabar tai gerai žinoma valstybė. Tūkstančiuose mečečių ir mokyklų nuo Indonezijos iki Maroko kalbama apie kančias, patiriamas šioje šalyje. Vienas iš šventikų Išanas Radžabali Nūras pavadino Afganistaną „islamo sugrįžimo

šalimi". Jis palaimino tą sugrįžimą visai nenutuokdamas, kad kartu su tuo atėjo ir dabartinio islamo problemos. Fundamentalioji ir nuosaikioji islamo versijos perkėlė savo „pilietinį karą" ir į šią šalį. Kai kurios asociacijos siūlė merginoms pinigų už iranietiško stiliaus čadru nešiojimą, o labdaros organizacijos nepriėmė į darbą afganiečių, kurie skutosi barzdas. Vyriausybė bent du kartus turėjo įsikišti, norėdama nutraukti antiamerikietišką propagandą, kurią vykdė Irano ir Pakistano finansuojami pamokslininkai. Tuo tarpu Saudo Arabija, Egiptas ir Pakistanas bendradarbiavo, stengdamiesi sukurti atsvarą radikaliajai islamo srovei, kurią rėmė Iranas, Libija ir afganų savanoriai. Abi stovyklos „perimdavo" atsivertusiuosius vienos iš kitų, neslėpdamos priešiško. Be jų Afganistane aktyviai veikė ir pasaulietiškojo islamo rėmėjai. Jie stengėsi, kad šis taptų tokios valstybės modeliu, kurioje islamo dvasingumas, susiliejęs su Vakarų pasaulio laisvėmis, būtų labiau atsipalaidavęs. Dogu Ilimeto, turkų pamokslininko žodžiais tariant, – „islamą su žmogiškuoju veidu". „Įsivaizduokite musulmonišką šalį Europos širdyje, kur vyrai ir moterys lygūs ir žmogaus teisės gerbiamos, – teigė Ilimetas. – Tai galėtų įrodyti, jog įmanoma būti musulmonu ir gyventi šalyje be tironijos ir teroro". Dėl įvairių „minčių srovių" islamo tikėjime buvo karštai diskutuojama daugelyje privačių susibūrimų dargi šūviams aidint. Tada, kai kiti malonumai neegzistavo, politinė diskusija tapo daugelio pramoga, jeigu ne manija. Šalies vadovai skyrė didelį dėmesį šalies islamiškumui. Privačiuose pokalbiuose buvo teigiama, jog nafta ir turtingų musulmonų valstybių spaudimas suvaidino lemiamą vaidmenį, priverčiant Vakarų šalis bent jau sugriežtinti retoriką, nukreiptą prieš islamistus-fundamentalistus. Valdžios atstovai taip pat tikėjo, kad būsimoji musulmonų valstybė pritrauks humanitarinę pagalbą bei kapitalo investicijas iš islamiško pasaulio. „Tai bus islamo vitrina Vakarams, – sakė vienas veikėjas. – Visi norės, kad ji atrodytų kiek galima patrauklesnė". O kodėl gi ne? Afganistanas turtingas ne tik savo žemės resursais, įvairiomis iškaskenomis, bet ir savo istorija, gamtos paminklais. Jeigu nebūtų karo, turistai, mokslininkai, verslininkai plūstų į šią šalį. Viktoras Sarianidis savo knygoje „Baktrija pro amžių miglą" apie Afganistaną rašė: „Kažin ar surastume Viduriniuose Rytuose kitą tokią šalį, į kurią taip ilgai nebuvo įsileidžiami europiečiai. Pirmiausia tai galima paaiškinti tuo, kad Afganistanas yra pačioje Azijos gilumoje, nuo viso pasaulio atskirtas neperžengiamų kalnų ir baisių dykumų, kurių vien vardai, pavyzdžiui, Dašti Marg, t. y. „mirties dykuma", aiškiausiai viską pasako. Antra vertus, dėl politinio susiskaldymo iki pat XIX amžiaus vidurio po šalį keliauti būdavo pavojinga bet kam, tuo labiau europiečiams, nes Afganistanas tuo metu buvo fanatiška musulmonų šalis. Keliais bastėsi ne tik gaujos mėgėjų lengvai pasipelninti, bet ir fanatikai dervišai, kurie, vos išgirde žodį „kafiras" (kitatikis), baisiausiai įniršdavo ir reikalaudavo mirties bet

kuriam musulmonui. Neramią vidaus padėtį komplikavo Anglija, kuri, užėmusi Indiją, mielai būtų prisijungusi prie savo valdų ir greta esantį Afganistaną...

• • •

Afganistanas gelia žmogų į pačią širdį. Kiek atgulė žmonių į jo akmenuotą žemę, kiek sulaužytų likimų, beprasmiškai pralieto nekaltų žmonių kraujo?! O jis vis nerimsta, reikalauja vis daugiau ir daugiau! Niekaip neišsprendžiamos ne tik etninės, politinės, bet ir religinės problemos. Religinė tolerancija islamo šalyse niekada nebuvo palanki priešiško tikėjimo žmonėms. Bet Afganistanas – išskirtinė šalis! Katalikiškos pagalbos organizacijos „Misereor“ atliktas tyrimas parodė, kad islamo šalyse labai įvairiai elgiamasi su religinėmis mažumomis – nuo draugiško bendradarbiavimo iki žiauriausios priespaudos. Tyrimas buvo atliktas Vokietijos Katalikų Vyskupų Konferencijos vardu keturiolikoje islamo šalių (taip pat ir Afganistane). Buvo nustatyta, kad su religinėmis mažumomis ypač žiauriai elgiamasi Pakistane ir Sudane, o, pavyzdžiui, Libane religinės grupuotės draugiškai bendradarbiauja. Padėtis buvo tikrinama ir tokiose šalyse, kaip Indija, kur musulmonai sudaro mažiau nei pusę gyventojų. Viena vertus, „pasaulyje vyksta vilčių teikiantis religijų dialogas“, kita vertus, „didėja nepakantumas, stiprėja fundamentalizmas, kitatikių persekiojimas, siaučia kruvinas terorizmas ir kariai Dievo vardu“, – buvo teigiama tyrimo išvadose. Musulmonai dažnai nekenčia induistų, induistai priešiški musulmonams, tačiau abiejų šių tikėjimų išpažintojus vienija neapykanta krikščionims. Bet ir krikščionys čia nuo mažų dienų auginami nepakantumo arba atsiribojimo, uždarumo dvasia. Ypač jie diskriminuoja religines mažumas Indonezijoje, Libane, Indijoje. „Misereor“ duomenimis, Pakistane ir Afganistane nuolat pažeidžiamos Jungtinių Tautų Žmogaus teisių chartijos 18 straipsnis, garantuojantis vieną iš esminių – tikėjimo – laisvę. Pakistanas ir Afganistanas labiausiai kritikuojami už krikščionių persekiojimą. Abiejose šiose šalyse padėtis tik blogėja, nes fundamentalizmo ir islamo principai vis labiau smelkiasi į teisinę sistemą. Tačiau visose šalyse pastebėta ir priešinga tendencija – noras geriau suprasti vienas kitą ir bendradarbiauti, net Afganistane ir Pakistane...

Švietimas

Mokėjimas skaityti labai išaukština musulmoną todėl, kad jis žino Koraną, gali kelias sūras iš jo atmintinai padiktuoti. Apie vieną tokią mokyklą mokslininkas Sarianidis rašė: „... žibintų šviesoje išvydome improvizuotą

mokyklą: prie gatvės žibintų, tiesiog ant asfalto, sėdėjo paaugliai ir, palinkę prie vadovėlių, mokėsi užduotas pamokas. Stebino ne tik neįprasta vieta (beturčių namuose dažniausiai nėra elektros), bet, pirmiausia, nepaprastas noras mokytis, siekimas išsiveržti iš nemokšiško tamsos”. Čia autorius kiek suklydo arba jį suklaidino pirmas išpūdis. Mokyklas afganiečių vaikai lankė labai nenoriai, nebent tik priversti tėvų ar vyresnių giminaičių. Kitas dalykas – pasiturinčios ir labai gerai gyvenančios šeimos – ten buvo skatinama nuo mažens domėtis knyga, stengtis tapti genties vadu arba tokiu pat mokytu kaip mula, nes jis –

pats gerbiamiausias žmogus visuomenėje. Turtingų šeimų vaikai lankė ir visai kitas mokyklas, kuriose buvo dėstomas ne vien Koranas. Baigę tokias mokyklas, išvažiuodavo tęsti mokslų į Europą, tačiau mažai kas iš jų grįždavo į tėvynę, vedamas patriotinių jausmų. Didesnė dalis likdavo užsienyje. O beturčiai neturėdavo lėšų mokytis. Kaip taisyklė, beveik kiekvienoje šeimoje augo 10-15 vaikų (musulmoniškose šalyse Šariatu uždrausta daryti abortus ar vartoti kokias nors apsisaugojimo nuo nėštumo priemones). Juos reikėjo pavalgydinti, aprengti, apauti, todėl vietoj mokyklos būdavo siunčiami į medvilnės plantacijas. Retam pasisekdavo sulaukti tėvų malonės ir tapti mokytu žmogumi. Vienintelė knyga daugelyje šeimų – Koranas.

Kabulas

Įvairus, kontrastingas Afganistano gyvenimas. Nereikia galvoti, kad, pavyzdžiui, Kabulas ar kitas miestas – tai tik molinės kibitkos, nacionaliniais rūbais vilkintys niūrūs, apžėlę barzdomis vyrai ir dengiančios veidą parandža moterys. Pažvelkime į Kabulą to paties mokslininko akimis: „Tirštai apgyventuose senojo Kabulo kvartaluose jau seniai nebesutelpa sparčiai daugėjantys gyventojai, o nauji žemės sklypai žemutinėje miesto dalyje per brangūs ne tik vargšams, bet ir vidutiniams miestiečiams. Kabulo slėnis panašus į amfiteatrą. Gatvės pakopomis leidžiasi stačiais kalnų šlaitais žemyn, kur nepastebimai prasideda taisyklingi statmenai susikertančių gatvių kvartalai. Tai vienas Kabulo ypatumų. Kalnų gatvelėse gyvena beturčiai. Jų būstai prigludę prie šlaitų taip, jog plokšti apatinių namų stogai yra viršutinių namų kiemai. Jie pastatyti iš saulėje džiovintų plytų, molio ir medžio, atgręžę savo aklinas sienas – duvalus – į gatves, kuriose nėra šaligatvių, apšvietimo. Didžiausias šio rajono trūkumas tas, kad nėra vandens, tačiau žemė pigesnė, todėl čia ir kūrėsi visi neturtingieji. Karštomis saulėtomis dienomis dešimtys asiliukų su odiniais burdiukais ant nugaros pamažu kopia stačiomis gatvėmis aukštyn. Šalia eina varovas ir pardavinėja vandenį šių Kabulo „dangoraižių“ gyventojams”.

Toks jau praeities palikimas. Paskutiniame šimtmetyje miestas augo greitai, be jokios valdžios kontrolės. Jeigu XX amžiaus pradžioje gyventojų skaičius siekė 80-100 tūkstančių, tai aštuoniasdešimtaisiais – 1,2 milijono! Buvę klajokliai ir dechkanai, persikraustę čia iš provincijos, buvo priversti keltis vis aukščiau ir aukščiau į kalnus, į šį prie istorinio Kabulo centro prisišliejusį didelį kišlaką, kur metų metais neužsuka nei architektai, nei sanitarijos darbuotojai...

Svarius pasikeitimus miesto gyvenime pranašavo Afganistano vadovybė po balandžio revoliucijos. 1979 metais ji patvirtino sovietinių architektų paruoštą generalinį Kabulo statybų planą 25 metams. Jame buvo numatyta, kad iki 2005 metų sostinėje bus likviduoti du trečdaliai senų pastatų, o jų vietoje išaugs 5-12 aukštų šiuolaikiniai namai. Visus patogumus turės ir nuosavi kotedžai: bus įrengti nauji vandentiekiai, kanalizacijos tinklai, šiluminės ir energetinės sistemos. Pagal šį planą Kabulas turės du didmiesčius greta savęs, kuriuose gyvens po 140 tūkstančių žmonių, o gyventojų skaičius išaugs iki 2 milijonų.

Tačiau karas darė savo skaudžias korekcijas...

Prie legendinio Babūro kapo

Čia, Kabulo pakraštyje, kalno atšlaitėje, irgi buvo ramu. Apačioje gaudė miestas – mašinų signalai, dulkės, šurmuly, daugiabalsė žmonių minia, o „Bagi Babūre“ (Babūro sode) – tarsi kitas pasaulis. Aukštų medžių, činarų šakas tyliai šnareno vėjas, tiesios, rūpestingai apkarpytų krūmų eilės juosė lygias aikšteles, sudarydamos mažas terasas, kurios kalno šlaitu leidosi žemyn prie šniokščiančios Kabulo upės. O aukštutinėje terasoje tarp žydinčių rožių skendinčiame miniatiūriniame grakščiu stogeliu dengtame paviljone guli kukli marmuro plokštė, dailiai išraižyta arabiškais rašmenimis. Čia savo amžino atilsio vietą rado Zabiredinas Muhamedas Babūras (1483-1530), apie kurio neramų, pilną pavojų gyvenimą koks nors rašytojas galėtų parašyti labai įdomų detektyvą. Po tėvo, dalinio Ferganos valdytojo, mirties vienuolikmetis Babūras buvo paskelbtas „Ferganos Valdovu“. Tai įvyko tais neramiais laikais, kai didžiosios Timūro imperijos griuvėsiuose daugybė jo giminaičių, liedami žmonių kraują, kariavo vieni su kitais. Babūras taip pat buvo kilęs iš Timūridų giminės ir taip pat nesutramdomai troško garbės. Tačiau skirtingai nuo daugelio kitų pretendentų į Samarkando (Timūro imperijos buvusios sostinės) sostą jis buvo nepaprastai gabus. Nuo pat vaikystės išitraukęs į tarpusavio vaidus, Babūras patyrė sėkmių ir nesėkmių ir, regis, jau džiaugėsi artima pergale. Dukart buvo įžengęs į Samarkando sostą, tačiau abu kartus turėjo iš jo bėgti. Klajojančių uzbekų genčių išvytas iš Samarkando, surinko nedidelę kariauną ir ėmė puldinėti kaimynų žemes. Ilgai šitaip bastėsi po Ferganos slėnį, ieškodamas kario laimės, tačiau taip jos ir nesurado. Protingas ir įžvalgas politikas greitai suprato, kad Samarkando sosto nebematys. Savo „Užrašuose“ apie šiuos įvykius Babūras rašė: „Aš pagalvojau: ar ilgai dar bastysiuos po šią Ferganos žemę? Išbandysiu laimę kitame krašte“. Tik su trimis šimtais karių jis paliko gimtąjį kraštą ir patraukė į vidaus vaidų draskomą, nusilpusį kaimyninį Afganistaną. Perkopęs Hindukušą, užėmė Kabulą. Per dvejus metus jo karo veiksmų arena vis labiau plėtėsi ir pagaliau pasiekė Indo krantus.

Pergalingai kovodamas Afganistano teritorijoje, Babūras neužmiršo nuoskaudų, patirtų tėvynėje. Jis nuvyko į Heratą, mėgindamas ten sudaryti koaliciją žygiui prieš Samarkandą, bet, gavęs neramių žinių iš Kabulo, sugrįžo atgal. Numalšinęs riaušes Kabule, garbėtroška Babūras vis dėlto neatsižadėjo viliojančios svajonės įžengti į Samarkando sostą. Todėl kantriai laukė savo valandos, ir ši valanda, regis, išmušo, kai 1510 metais mirė uzbekų klajoklių vadas Šeibanichanas. Pradžiugintas šios žinios, Babūras su kariuomene įsiveržė į dabartinio Uzbekistano žemes, tačiau, uzbekų genčių vėl visiškai sutriuškintas, dabar jau amžinai prarado viltį laimėti Samarkando sostą ir pasitraukė iš

Vidurinės Azijos. Grįžęs į Kabulą, pradėjo veržtis į Indiją. Ne visi antpuoliai baigėsi sėkmingai, tačiau 1525 metais Babūras galutinai sumušo dešimterioipai stipresnį priešininką ir užėmė Šiaurės Indiją. Tai padaryti jam padėjo ne tik didelis karvedžio talentas, bet ir artilerija, kuri priešui buvo staigmena. Tada Babūras jau, rodos, pasiekė viską, apie ką svajojo – ėmė valdyti didžiulę imperiją nuo Amudarjos iki Gango krantų. Prasidėjo Didžiosios Mogolų (taip europiečiai vadino šią valstybę, gyvavusią iki XVIII amžiaus, kol Indiją užkariavo anglai) imperijos klestėjimo epocha. Tačiau jos įkūrėjas Babūras viešpatavo vos penkerius metus – 1530 metų gruodžio mėnesį jis mirė. Kariautojo svajonės lyg ir išsipildė, tačiau tolimos tėvynės ilgesys jį lydėjo iki pat mirties. Mintimis grįždamas į audringos romantiškos savo jaunystės dienas, buvęs mažas Ferganos valdovas, o vėliau galingos valstybės viešpats, nusprendė aprašyti savo gyvenimą. Taip atsirado „Babūr-name“ (Babūro užrašai). Talentingas karvedys ir rašytojas, didis medžiotojas ir poetas, žmogus, kuriam sukryžiuotų kardų žvangesys patikdavo ne mažiau už taurių skambesį puotose, savo knygoje be jokių įmantrybių pasakojo apie savo epochą, tautų papročius ir apie tas šalis, kur buvo nublokštas likimo. Iki mūsų dienų tebėra vertingos pastabos apie Kabulą ir Kabulistaną – tą šalį, kur jis laimėjo pirmąsias pergalės, kur pradėjo didįjį skrydį į šlovę...

Nuo Tape-Šachid kalvos

Kabulas minimas antrame tūkstantmetyje prieš mūsų erą – senoviniame Indijos himnų epe Rigvedėje kalbama apie Kubchos oazę... XVIII amžiuje Timūras, Adam-Šacho sūnus, pirmas Afganistano emiras, perkėlė čia savo sostą iš Kandaharo miesto... Iš kur kilo miesto pavadinimas – neginčijamos nuomonės nėra. Savo laiku per slėnį perėjo achamenidų caro Darijaus būriai, Aleksandro Makedoniečio kariuomenė, kiti užkariautojai. Kalbos kaita buvo neišvengiama. Graikų astronomas ir geografas Ptolomėjus antroje mūsų amžiaus eroje rašė apie Kabulo kunigaikštystę ant Konfeno upės. Šitas senovinis pavadinimas jau daug artimesnis šiuolaikiniam. Patys kabuliečiai gali papasakoti įvairių legendų, kaip jų miestas gavo savo pavadinimą. Viena iš jų byloja, kad anksčiau čia buvo didelės pelkės. Keliai blogi. Kada lijo, kai kurios vietos buvo visai nepravažiuojamos. Tokiu atveju klojo kelią iš šiaudų, kaip tam tikrą „tiltą“. Šiaudai persiškai – „kach“, o tiltas – „polis“. Miestą, į kurį vedė šiaudinis tiltas, pradėjo vadinti „Kachpoliu“, o vėliau šitas žodžių junginys transformavosi į „Kabulą“. Kitoje legendoje pasakojama, kad šią žemę valdė du broliai – Kakūlas ir Chabūlas, kurie nutarė palikti gyvenvietei pavadinimą iš savo vardų raidžių – Kabulas.

Didžiosios Mogolų dinastijos įkūrėjas Babūras laikė Kabulą pačiu gražiausiu miestu visoje plačioje savo imperijoje ir tikėjo, kad jį įkūrė vienas iš Adomo sūnų, kurio vardas persiškai skamba kaip Kabilas. Visai kitaip Kabulo žodžio kilmę aiškina poetai. Jie ima persų „ab“ – vanduo ir „golj“ – gėlė, jungia pirmą su antruoju ir gauna „gabolj“ – lašas rasos ant rožės žiedlapio. Šita traktuotė labai tinka pavasarį, kada ant sostinę supančių kalnų šlaitų pražysta raudonai baltos tulpės, o patį Kabulą užlieja gėlių klombos ir oras tampa praskiestas rožių kvapu.

Paskutinę legendą pasakojo žmogus, neturintis nieko bendro su poezija – Dandas Sorušas, „Kabulprojekto“ generalinis direktorius, kuris apsiėmė ką tik atvykusiems žurnalistams aprodyti savo miestą. Ekskursija po Kabulą prasidėjo labai keistai. Sorušas nuvedė prie apaugusios pušimis uolos Tape-Šachid, kur medžių paunksmėje net rugpjūčio mėnesį būna vėsu (kaip ne kaip 1850 metrų virš jūros lygio), ir plačiu rankos mostu apvedė horizontą:

– Štai, žiūrėkit, prieš jus visas Kabulas!

Panorama buvo tikrai kerinti, tačiau susigaudyti margame namų, gatvių ir aikščių labirinte buvo tiesiog neįmanoma. Bet Sorušas greitai viską sudėliojo į savo vietas:

– Lyguma pagal upės krantus apsupta dviejų iškyšulių Asmai ir Šer-Darvazo, kurie vienoje vietoje beveik sueina taip arti vienas kito, kad upė vos

spėja prasprukti pro tą plyšį. Nuo senų laikų upė dalija miestą į dvi dalis. Kairėje pusėje – nauji miesto rajonai, kurie jungiasi su buvusiais karaliaus rūmais „Arg“, o senas miestas išsidėstęs dešinėje upės pusėje Šer-Darvazo papėdėje. Čia praeina pagrindinė magistralė – Meivando prospektas. Jis tarsi kalavijas dalija turgaus centro labirintus į dvi dalis. O naujuose centriniuose kvartaluose yra jo dvynys – Puštūnistano prospektas, kuris tęsiasi iki pat aerouosto. O toliau galite susipažinti su Kabulu patys, nepaklysite. Ir patariu negailėti kojų, kitaip nieko nepamatysite, – juokėsi Sorušas. Ir kiek surimtėjęs, pridūrė:

– Tik žinokit, senų istorinių paminklų, kuriuos taip myli turistai, Kabule mažai, beveik visi jie sunaikinti įvairių karų metu...

Aišku, prireikė ne vienos dienos geriau pažinti miestą, kuriame nemažai ir istorinių senovinių paminklų, ir šiaip žymių vietų, ir paprastų puikių, gražių kampelių, neskaičiuojant 583 mečečių, 38 šiitų maldos namų, 11 induistų ir stačiatikių bažnyčių.

... Puštūnistano prospektas atsiremia į centrą, o dar kiek paėjėjus pakliūni į triukšmingą Puštūnistano aikštę, aplink kurią išsirikiavę įvairių ministerijų pastatai, paštas ir telegrafas, restoranai „Chaiber“, kinoteatras „Ariana“, Afganistano nacionalinis bankas ir viešbutis „Kabulas“. Dieną čia nei praeiti, nei pravažiuoti – kamšatis troleibusų, automobilių, autorikšų. Čia pat žilabarzdis babajus ant asilo ar neskubantis kupranugarių karavanas. O aikštės pakraščiuose – įvairių genčių bei tautybių žmonės: puštūnai, chazariečiai, uzbekai, tadžikai, turkmėnai.

Bet Kabulo širdis – tai Meivando prospektas dešiniame Kabulkos upės krante, pavadintas miestelio garbei, kuris yra netoli Kandaharo, kur 1880 metais genčių savanoriai nugalėjo anglų ekspedicinę brigadą. Ši data įamžinta šaunančiu į dangų „konuso“ pavidalo bokštu su išdėstytais ažūriniu kafeliu sparnais. Greta su Meivando prospektu – pats didžiausias turgus Čara-Čata (keturios arkos). Čia visuomet ginčijamasi, siūloma, deramasi, verkiama ir juokiamasi...

Pirmą kartą čia patekęs būsi ne mažiau nustebintas, kaip ir archeologas Viktoras Sarianidis: „Kai po dienos karščio oras atvėsta, Kabulo centre prasideda vakaro gyvenimas. Šimtai mažų „restoranų“ (taip juos išdidžiai vadina savininkai), kuriuose neretai stovi trys ar keturi staliukai, kviečia praeivius garsia muzika. Afganų, iranėčių ir ypač indų melodijos turi atkreipti praeivių dėmesį ir įvilioti juos į restoranėlį. Prie atvirų durų, tiesiog ant šaligatvio, virėjų parankiniai ilgose žarijų krosnelėse pūtinėja anglis ir vartalioja šašlykų iešmus. Gardžiai kvepia kepama mėsa, kūpso kalnai žalumynų, aidi Rytų muzika, dvelkia vakaro vėsa – tik ilsėkis ir džiaukis“.

„Dukanai”

Įvairiaspalvėmis lemputėmis ryškiai žėri nedidelių krautuvėlių – dukanų – durys, kurios atsiveria tiesiog į gatvę, o viduje, rytietiškai sukryžiaęs kojas, sėdi šeimininkas. Parduotuvėje pilna visko, ko tik gali prireikti žmogui. Dideliuose stikliniuose induose – pistacijos, migdolai, įvairių rūšių kišmišas. Palei sienas ant lentynėlių – kelnės, batų tepalas, sviestas, sausainiai, visokiausia bižuterija. Prekės išdėliotos gana toli nuo pardavėjo, ir iš pradžių net nustembi, kaip jis viską pasiekia, nepakildamas iš vietos. Ogi visai paprastai, nes palubėse kabaliuoja plona plieninė grandinė su kriaušės pavidalo bumbulu. Kai reikia, parduotuvės šeimininkas, laikydamasis už „kriaušės”, vikriai kaip beždžionė pasilenkia toli į priekį ir nepargriūdamas lengvai paima prašomą prekę... Žinoma, yra ir kitokių „europietišku” parduotuvių, tačiau jos tik turtingiesiems. Be to, ir kainos čia tvirtai nustatytos, ne taip, kaip dukanuose, kur gali derėtis ir pardavėjui parodyti, kaip išmanai prekybą... Be abejo, Kabulo prekybai savito kolorito teikia ne milžiniškos galanterijos parduotuvės, o nedidelės krautuvėlės, kur metų metais dulkantys ant lentynų įvairiausi vietos meistrų dirbiniai laukia turistų. Čia pilna visko: žemų iš medžio pintų staliukų, kėdžių, lovų, dailiausiai išdrožintų, ko gero, net paslaptingojo Kafirstano meistrų skulptūrėlėmis papuoštų skrynių, indų. Lentynose tvarkingai sudėlioti Kabulo meistrų dirbiniai: žalvarinės, rečiau sidabrinės dėžutės, apyrankės, žiedai, auskarai, įvairūs karoliai, vėriniai, pagražinti stambiomis reljefinėmis figūromis iš mėlyno lazurito, raudono ar rausvo kasneolio, įvairiaspalviais netikrais brangakmeniais arba paprasčiausiais spalvotais stikliukais. Ypač vertinami sidabro papuošalai, nulieti pagal turkmėnų pavyzdžius ir dažniausiai inkrustuoti tamsiai raudonu tartum granatas kasneoliu. Beveik visus šiuos dirbinius gamino turkmėnų juvelyrų ir atvežė čionai į Kabulą iš Šiaurės Afganistano, kur išlikęs tradicinis turkmėnų menas. Mat nuo seno turkmėnų juvelyrų darė savo dirbinius iš aukštos prabos sidabro, tad Kabulo krautuvėlių savininkai, kitaip sakant, dukandorai, girdami atvykusiems turistams savo prekes, pabrėžia: „Nukraje turkmani”, tai yra turkmėnų sidabras. Ypač populiarūs XX amžiaus pradžios dirbiniai. Po Spalio revoliucijos čionai iš Vidurinės Azijos emigravo Bucharos diduomenė ir Bucharos emyras su daugybe savo artimųjų ir haremu. Netrukus pabėgėliai ėmė pardavinėti savo papuošalus „nuo savęs” ir užvertė turgaus krautuvėles nuostabiais nežinomų Vidurinės Azijos juvelyrų dirbiniais. Norėdami pakelti kainą, visi jie sakėsi esą Bucharos chanų ir emyro giminaičiai, kurių papuošalai seniai dirgino brangakmenių mėgėjų vaizduotę toli už paties Bucharos chanato ribų. Praėjo dešimtmečiai, o Kabulo dukandorai nesiliovė įkalbinėti lengvatikius turistus pirkti kokį nors

„Bucharos chano mylimos žmonos” papuošalą. Vienas pažįstamas pardavėjas juokdamasis ir nuoširdžiai stebėdamasis sakė: „Tie europiečiai ir amerikiečiai turistai savo tėvynėje turbūt nekvaili žmonės ir eina aukštas pareigas. Tačiau jie lyg vaikai. Jau pusė amžiaus, kai nėra nei Bucharos chano, nei jo rūmų haremo, o jie moka didžiulius pinigus už dirbinį, kurį tariamai nešiojo mylima chano žmona. O tuos daikčiukus daro pažįstamas meistras turkmėnas iš Akči miesto ir dešimtimis atveža man, kad parduočiau mėgėjams suvenyrų iš „paties chano lobyno”...

Margaspalvis srautas

... Pro šalį šauna išgražinti įvairiomis spalvomis ir ornamentais su arabiškomis raidėmis išmargintais šonais autobusai, krovininės mašinos, taksi. Puošti barchatu ir šilku įvairias transporto priemones – kabuliečių silpnybė. Važiuoja „moskvičius” (ant jo kėbulo parašyta „mersedesas”) arba „zaporožietis”, staiga virtęs „linkolnu”! Kaip naujametinės eglutės išpuoti automobiliai ir linksmina žmones, ir kelia nerimą. Dargi ant langų užklijuoti

kažkokie piešiniai, tabaluoja įvairūs talismanai. Sunku suprasti, kaip vairuotojas per juos mato, kur važiuoti. Ar teisingą pasirinko kelią? O tarp viso šito judančio transporto meistriškai laviruodami rieda dviratininkai. Apsirengę patogiais plačiais „perechanais“ ir „tombanais“ (afganietiškomis kelnėmis ir baltiniais), jie stebina visus savo sugebėjimais su vienu dviračiu važiuoti dviese, o kartais trise ar keturiese. Ir dar ne tuščiomis, o vežti arbūzus, dynes, ryšulėlius malkų, maišus su žole. Šen ir ten tame sraute juda arbos, dviratės „proliotkos“, vežimai su įkinkytais asiliukais ir nedidukais arkliais. Lėčiau juda didelės platformos, ant kurių dukanų savininkai veža bulves, pomidorus, agurkus, baklažanus, vynuoges, kriaušes. Kaip dideli „aisbergai“, prieš kuriuos traukiasi į šonus visa kita „menkenybė“, išpūdingai važiuoja „kamazai“, „zilai“, „tatros“... Stebint visa tai, niekaip nesinori tikėti, kad kažkur šalia šaudoma, žūsta žmonės, vyksta karas. Taip taikiai atrodo visas šis margaspalvis srautas!

PAVOJINGAIS KALNŲ SERPANTINAIŠ

Stasys Sabockis. Afganistane nuo 1980 iki 1981 metų. Puli Chumri, autobrigada. Vairuotojas. Gyvena Skaudvilėje.

Vladas Usevičius. Afganistane nuo 1980 iki 1981 metų. Tarnavo Bagrame. Šaulių motorizuota divizija. Gyvena Panevėžyje.

Virgilijus Morkūnas. Afganistane nuo 1981 iki 1982 metų. Tarnavo Kabule. Autobatalionas, kolonų apsauga. Gyvena Panevėžyje.

• • •

Pastatęs savo „kamazą“ su priekaba šalikelėje, senas karys stebėjo naujokus, tik ką atvykusius iš kito Amudarjos kranto. Jie dar nė karto negirdėjo, kaip kalena kelias valandas iš eilės kulkosvaidis, orą drasko sprogimai, dejuoja sužeisti, o kuopos vadas sako: „Nė velnio, išsilaikysim! Greitai atskubės į pagalbą draugai!“ Ir skubėdavo, tik ne visada suspėdavo...

Savo pirmo reiso iš Kabulo į Termezą šis senas karys neužmirš niekada. Jam buvo iš ko semtis patirties, nes dauguma vairuotojų kolonoje buvo “seniai”.

Jie žinojo beveik kiekvieną posūkį mintinai, galėjo papasakoti ne vieną istoriją, kuri nutiko kelyje. Nekalbėjo tik apie karą, žuvusius draugus, susprogdintas mašinas ir apie gresiantį pavojų. Dar kartą tikrino ginklus, dėjo į automatus naujas šovinių apkabas. „Tave pastatysime kolonos viduryje,” – patapšnojo jam per petį aukštas, gražus kaukazo tautybės leitenantas. – „Jeigu „dūchai” stipriai prispaus, turėsi progą atsilyginti jiems. Jie, kaip taisyklė, stengiasi „atkirsti galvą ir uodegą”, šauda į priekines ir važiuojančias užnugaryje mašinas.” Kaip jis sakė, taip ir atsitiko. Į suruoštą pasalą kolona papuolė pravažiavusi Pandžšero slėnį. Su pirmosiomis automatų salvėmis priekyje važiavę trys bėtėerai prisispaudė prie dešiniojo kelio krašto ir kulkosvaidžių ugnimi pradėjo čaižyti kalvų šlaitus. Kelios mašinos, aplenkusios bėtėerus, iš apšaudomos zonos paspruko, bet vairuotojai, pastatę jas už posūkio, grįžo padėti savo draugams. Į pagalbą atskubėjo ir du tankai, važiavę užnugaryje. Keliais šūviais iš pabūklų jie nutildė granatsvaidininką, kuris šaudė labai netaikliai, privertė užpuolikus keisti pozicijas. Buvo gerai matyti, kaip tie, tabaluodami savo plačiomis kelnėmis ir apsiaustais, rėpliojo uolomis ieškodami išsigelbėjimo. Kada mūšis baigėsi, kolona vėl pajudėjo į priekį. Iki pačio Puli Chumri garnizono kelias buvo laisvas. Išlipę iš mašinų vairuotojai apie tik ką vykusį susirėmimą neužsiminė nė vienu žodžiu. Lyg tai būtų buvusi nuobodi kasdienybė! Tačiau toks mūšis parodo, kas yra ko vertas. O jauniems tai ypač svarbu! Ten išryškėja visos žmogaus savybės – jis galvoja tik apie save ar dar ir apie draugus. Būdavo taip, kad per kelias susirėmimo valandas kitas neišleisdavo nė vieno šūvio. Gelbėdamasis pasislėpdavo ir pragulėdavo už akmenų krūvos tol, kol nesibaigdavo šaudymas. Tačiau likimas dažniausiai iškresdavo kvailą pokštą, pirmiausiai pasiimdamas Amžinybėn pačius atsargiausius...

Senas karys stovi, traukia dūmą ir stebi naujokus. Vieni iš jų tokie nerūpestingi, stumdomi, ezina vienas kitą, atrodo, kad ne kariauti atvažiavę, o linksmintis. O kiti, susikaupe, rimti, užsidarę savyje nekreipia jokio dėmesio į šėlstančius draugus. Jie jau kelintą kartą varto ir apžiūrinėja išduotą jam automata, lyg norėdami sužinoti ar jis išgelbės sunkią valandą? Jei ne, tai kam jis reikalingas, vieni tik nepatogumai jį tampyti su savimi! Visi jie dar turi praeiti vyriškumo mokyklą, pauostyti parako, rasti šiame kare savo vietą...

Iš dalies tam senam kariui pasisėkė – greta jo pirmame mūšyje buvo visko matę, užsigrūdinę vyrai. Jų šaltakraujiškumas, apgalvoti veiksmai jam buvo geras pavyzdys, kaip reikia elgtis toje ar kitoje situacijoje. O kas laukia šitų jaunuolių, kuo jie taps kare? Sakoma, kad likimais kaip kortomis nežaidžiama. Neteisybė. Žaidžiama. Ir dar kaip žaidžiama! Ne visi gimsta su žvėriškais instinktais – pagauti, sudraskyti, atimti gyvybę. Karių likimais žaidė karo strategai, dėliodami kortas jaukiuose štabų kabinetuose...

Salango tunelyje

Neišeina iš atminties Salango tunelis. Kolona mašinų keliai vis aukščiau ir aukščiau į kalnus. Apačioje saulėje jau seniai ištirpo sniegas, o čia guli dar didelės baltos pusnys. Pirmos mašinos dingsta tamsioje angoje. Dar keli metrai, ir tamsa praryja visą mašinų virtinę. Išmetamos dujos stumia lauk gryną orą, darosi sunku kvėpuoti. Visi su nekantrumu laukia saulės ir šviežaus vėjelio pūstelėjimo. Staiga kolona sustoja!... „Priekyje kamštis! – pasigirsta balsas. – Išjunkit variklius!” Tamsoje kyla betvarkė. Kol priekyje važiaavę stengiasi išsiaiškinti, kas įvyko, viduryje ir gale tunelio lipa iš mašinų kareiviai, renkasi į grupes, šnekučiuojasi (tunelyje įstrigusios kolonos sudėtyje nemažai afganiečių autobusų ir lengvųjų automobilių). Tačiau ramybė nutrūksta tą pačią akimirką, kai vienas iš kareivių susmunka prarasdamas sąmonę. Su kiekviena minute išmetamų dūmų koncentracija vis didėja. Kareiviai neria į mašinas ir, užsisklendę visus liukus, laukia, kas bus toliau. Bet nuodingos „dujos” nepaiso jokių šarvų. Tarp afganų kyla panika. Vyrų, metę mašinas, nežmoniškai kosėdami bėga prie išėjimo... Kariams nelieka nieko kito, kaip sekti paskui. Jie, verždamiesi link išėjimo, iš mašinų traukia netekusius sąmonės saviškius bei afganiečius ir neša juos lauk. Tunelis virsta tikru pragaru, iš kurio ištrūkti pavyksta ne kiekvienam ...

Žygyje...

Įsitvirtinęs miesto pakraštyje, apsistatęs bėtėerais ir „kolchidomis” motošaulių batalionas užėmė gynybinę liniją. Visai netoli įsitaisė artileristai: zenitininkai, minosvaidininkai, priešlėktuvinės gynybos kuopa, greito reagavimo būrys. Greta – veikiantis aerodromas, kuriame dieną ir naktį tūpė ir kilo lėktuvai. Kol kas buvo ramu, tačiau buvo aišku, kad modžachedai ramybėje nepaliks. „Kareiviškas telefonas” pranešė – Pakistano sieną kirto didelis būrys „dušmanų”, reiškia, darbo užteks kelioms paroms. O gal štabas sugalvos pasitikti „svečius” pusiaukelėje, kol jie dar neišsibarstė po kišlakus? Jau ne kartą yra taip buvę. O kaip tada aerodromas ir naftos bazė? Daug įvairių svarbių objektų yra mieste...

Kitą rytą karininkams buvo išduoti žemėlapiai ir įsakymas „išsukuoti” netoli esantį kišlaką. Šauliai pasikrovė į bėtėerus šaudmenis, sušoko į mašinas. Ir nebuvo jokio skubotumo, atvirkščiai – šitas mechanizmas veikė kaip laikrodis. Visi įsijungė į bendrą pasiruošimo atmosferą, reikėjo išlaikyti reido ritmą. Nepraėjo nė pusvalandis, kai kolona jau buvo vietoje. Pagrindinėje kišlako aikštėje susirinko garbingo amžiaus senoliai, moterys, vaikai. Visi su baime žiūrėjo į činarais apaugusį, ilgą barako tipo namą, kuriame gyveno partiečių

aktyvistų šeimos. Apie tai, kas įvyko naktį, pasakojo pagyvenusi moteris, rankose laikydama visai naują automatą: „Kada aš pamačiau barzdylas einant į mūsų namą, stvėriau vyro automatą ir, atsidariusi langą, pradėjau į juos šaudyti. Pati mačiau, kaip keli iš jų suklupo, nukrito negyvi. Tada likusieji atsišaudydami užsivertė juos ant pečių ir, siūsdami prakeiksmus Alacho vardu, pradėjo trauktis. Aš sekiau juos tol, kol neišėjo iš kišlako. Ten ant aryko kranto stovėjo jų arkliai. Jie sėdo ant jų ir nujojo į kalnus”...

• • •

Gegužės mėnuo yra tas metų laikas, kada vadai leidžia kariams ne tik atsipūsti, bet ir pagal savo skonį įsirengti gyvenamą būstą. Palapinės, kuriose karinių operacijų metu beveik niekas negyveno, stovėjo suvarpytos kulų, purvinos, viduje knibždėte knibždėjo įvairiausi vabalai, varlės, šliužai. Bataliono susirinkime buvo nutarta suremontuoti šį palapinių miestelį. Tuo tikslu bent keletą kartų teko važiuoti prie išdžiūvusio upelio, kuriame buvo pilna smulkaus žvyro. Visus stebino žalių akmenukų gausa. Jie buvo panašūs į lazuritą,

musulmonų brangakmenį, kuris neva yra užkeiktas, ir tas, kuris jį turi, niekada nemirs. Važiuojant prie upelio paskutinį kartą, tolumoje buvo pastebėtas didelis būrys žmonių. Abejonių neliko – tai modžachedai. Grįžus į dalinį, apie tai buvo pranešta štabo vadovybei. Tapo suprantama, kad mūšis bus neišvengiamas. Apie vidurnaktį į dangų pakilo raudona raketė – signalas, kad priešas artėja.

“Trečiai kuopai – 45 laipsnius į kairę!” – pasigirdo komanda. Pro šalį prabėgo didelis būrys karių, pravažiavo keli tankai, ir vėl... tylą. Staiga dešinėje, vienoje kitoje vietoje žybtelėjo ugnis, pasipylė kulkos. Kovotojai pradėjo ataką. Artileristai atsakė keliomis „porcijomis” sviedinių. Ir prasidėjo! Iki ankstyvo ryto švilpavo kulkos, žemę draskė sprogimai. Kada mūšis buvo pačiame įkarštyje, pasirodė malūnsparniai. Jie išnirio iš už artimiausių kalnų. Pirmoji pora po staigaus posūkio paleido „nursus”. Po jos atakavo antra, trečia, ketvirta. Kiek atsikvėpusios „vertuškos” pradėjo naują ataką. Ir vėl žemės dundesys, ugnies šėlsmas, akmenų ir skeveldrų kruša. Užpuolikai pradėjo trauktis...

Operacija Kunaro provincijoje

Rugpjūtį vyko operacija Kunaro provincijoje. Kolona pasuko Osmaro link. Įtarimą keliančias vietas apšaudė BMD (desantininkų mašina). Kovotojų pasipriešinimo nebuvo. Keliantis į Kalnų perėją, žemėlapiuose pažymėtą B-7 (4912 m.), netikėtai atėjo pulko vado įsakymas: kuopai pridengti kolonos užnugarį. Teko laukti, kada pro šalį pravažiuos paskutinė mašina. Pulkas nutolo per du kilometrus. Pirmajam BMD nukrito vikšras. Remontuojant jį nuo uolų pasigirdo šūviai. Kulkos, zvimbdamos kaip širšės, pasipylė po visą kelią. Apsaugos kuopos kariai užėmė gynybines pozicijas už akmenų ir uolų iškyšulių. Modžachedų grupė buvo nedidelė, bet jie, matydami, kad apsaugos grupė taip pat negausi, puolė į ataką, šaukdami „Alach akbar!” (Alachas su mumis)... Tačiau greit buvo atmušti...

Pajudėjus į priekį, vėl užgriuvo kulų audra – naujas puolimas. Tik šį kartą jie buvo atsargesni ir taip įžūliai nesiėlgė. Kelis kartus kėlėsi į ataką, bet buvo priversti sugulti. Po paskutinio puolimo modžachedai sukrito taip arti, kad aiškiai buvo galima įžiūrėti jų apžėlusius veidus. Teko šaudyti „kinžaline” ugnimi iš maždaug septyniolikos metrų atstumo. Priešai bandė apeiti iš dešinės, bet ten laiku atsidūrė kulkosvaidininkas. Jis ir nulėmė mūšio baigtį – užpuolikai pradėjo trauktis ir pasislėpė kalnuose...

Tik gerokai sutemus pavyko pasivyti pulką, prie kurio prisijungė dar vienas motorizuotų pėstininkų būrys. Tris dienas tęsėsi kautynės Kunaro provincijoje ties Osmaru. Žuvusių ir sužeistų tiek iš vienos, tiek iš kitos pusės negalima buvo nė suskaičiuoti...

PO TRIJŲ KARO METŲ

Afganistano demokratinės liaudies partijos valdymo metu nuo 1979 iki 1982 metų šalyje įvyko nemažai pasikeitimų, tačiau iš Pakistano permetamos kovotojų grupuotės vis dažniau puolė sovietų bazes, aerodromus, pervežamų krovinių (sprogmenų ir šaudmenų) kolonas, garnizonus, kitus kariuomenės dislokacijos punktus, žudė partinių darbuotojų ir agitatorių šeimas, degino jų namus. Susirėmimai vyko beveik kiekvieną dieną. Taip vadinamose karinėse operacijose žuvo šimtai sovietų ir afganų karių ir visai nekaltų taikių gyventojų.

Pagal A.Kovalčiko „Afganistanas“ per tuos tris metus stiprūs susirėmimai įvyko visoje Pandžšero lygumoje: Bagrame, Rukhoje, Dašt-Rivadže, Andžumane, Čarikare, Bazarake, o taip pat Faizabade – Badachšano provincijoje, Dželalabade, Kandahare, Gulbachare ir kitose vietovėse. Tose operacijose žuvo daugiau kaip 12 000 karių iš vienos ir iš kitos pusės. Tik vien Pandžšero lygumoje žuvo 6 000 sovietų ir afganiečių, 200 paimti į nelaisvę. Padegta 30 bazių ir sandėlių, sunaikinta 230 ugnies taškų, numušta 20 lėktuvų, susprogdinta 18 „Grad“ pabūklų, 15 visureigių, 24 tankai T-62 M, 27 BMD, 31 BTR-80, 11 gaubicų, neskaitant kitos technikos.

• • •

Ypatingai nukentėjo Čarikaras, Parvano provincijos sostinė. Čia stovėjo garnizonas, kurio sudėtyje buvo: kuopa parašiutininkų, vadas vyresnysis leitenantas Semenčenkovas, kuopa artileristų, vadas vyresnysis leitenantas Nosenko. Automobilyje buvo įrengta radijo stotis, kad galima būtų susisiekti su Bagrame stovinčiu pulku. Kas buvo Afganistane, žino, ką reiškia Čarikaro plokštuma ar dar kitaip vadinama Pandžšero lyguma. Automobilis su radijo stotimi buvo dėl visa ko užminuotas. Aplinkui daug kišlakų ir „žalia zona“ – galėjai bet kada susilaukti nekviestų svečių. Pačiame Parvane buvo grupuotės štabas ir vienas sustiprintas būrys šaulių, provincijos gubernatorius ir apsaugos tarnyba, o už miesto esančiose senose karališkose kareivinėse įsitaísė 82 mm. minosvaidžių kuopa.

Per Čarikarą eina kelias iš Kabulo į Salangą ir toliau iki Termezo. Tai gyvybiškai svarbi transporto arterija. Tuo keliu iki trijų valandų dienos nenutrūkstama virtine judėjo kolonos mašinų, tankų, bėtėerų, o vakare eismas nutrūkdavo. Iki sutemos kai kur girdėjosi šūviai. Štai ką pasakoja buvęs šaulių būrio specialios paskirties gynybinės kuopos vadas kapitonas Barykinas.

Kada tankai palikdavo savo postus ir nakčiai važiuodavo į gynybinį sektorių, ateidavo metas veikti mums. Kaip šešėliai sėlindavome į priekį,

nepamesdami iš akių savo draugo nugaros. Kiekvienas iš mūsų turėjome savo slaptą „lizdą“. O 6 valandą ryto tankai vėl grįždavo ir užimdavo senas pozicijas. Tada iki 18 valandos vakaro mes gynėme miestą ir greitkelį savo jėgomis. Visą Pandžšero lygumą kontroliavo Šacho Masudo modžachedai, tačiau jie daugiau gynė kišlakus nuo užpuolikų fundamentalistų, kurie, atėję iš Pakistano, šniukštinėjo po visą Afganistaną. Daugiausia grupėmis po 50-70 žmonių, bet buvo ir stambios grupuotės – 300-500 vamzdžių. Kodėl mus nepuolė Šacho Masudo modžachedai? Su jais buvo sudaryta taikos sutartis, ir abi pusės jos laikėsi. Iš pradžių „dušmanai“ mus „čiupinėjo“ trasuotomis serijomis, bet mes visus langus užsikraudavome plytomis ir reagavome į tai ramiai. Retkarčiais budintys sargybiniai atsakydavo pavieniais šūviais, o visi kiti žiūrėdavome televizorių (Afganistane dirbo „Orbita-4“). Bet nakčiai postai buvo sudvigubinami. Priešai puldavo, kaip taisyklė, antroje nakties pusėje. Ypatingai „karšta“ būdavo musulmoniškų ir tarybinių švenčių metu. „Dūchai“ mus „pasveikinti“ niekuomet nepamiršdavo! Tokiais kritiškais momentais per radiją iškviesdavome artileristus, kuriems būdavo iš anksto paruošti apšaudymo sektoriai. Užduotis visuomet buvo viena – išsilaikyti iki ryto, o tada ateis į pagalbą tankistai, ir užpuolikai pasitrauks šalin. Bet ir tankistams ne visuomet sekėsi: tai iš krūmų apšaudydavo, tai miną pakišdavo.

• • •

Ir dar viena svarbi detalė – visame kelio ruože gulėjo vamzdžiai, kuriais iš Tarybų Sąjungos į Bagramą buvo pumpuojamas žibalas. Į juos dažniausiai buvo stengiamasi pataikyti ne diversijos tikslais, o tik todėl, kad galima būtų apsirūpinti žibalu (Afganistane malkos brangios ir ne kiekvienas gali jomis naudotis norėdamas šiltai gyventi). Iš pramušto vamzdžio didelio slėgio dėka žibalas liejosi tiesiai ant žemės ir greitai jo susikaupdavo ištisos balos. Jeigu tai būdavo miesto ribose, reikėjo tik matyti, kas darėsi! Per kelias minutes susirinkdavo didžiulė minia afganų: vaikų, moterų, senukų. Jie mirkindavo skudurus ir gręždavo juos į atsineštus indus. O tie indai buvo įvairūs: kibirai, bidonai, medinės geldos, moliniai ąsočiai ir dargi sviedinių „tūtos“. Žiūrėdami į susirinkusius žmones, ne vienas iš mūsų mintyse grįždavome į savo gimtus namus, savo Tėvynę ir pradėdavome galvoti apie ten, toli, už plataus kalnų okeano, paliktą praeityje gyvenimą. Jis mums atrodė tikrai stebuklingai nuostabus ir brangus...

KARINIŲ OPERACIJŲ DIENORAŠTIS

Karinės operacijos, pasalos, žygiai... Apie juos „afganistaniečiai“ (sovietų kariai, dalyvavę Afganistano kare) pasakoja nenoriai ir labai glaustai. Kiek išsamesnis Nikolajaus Kneriko, desantinės grupės vado, Afganistane tarnavusio 1982-1984 metais, dienoraštis...

• • •

(1982 m. spalio). Malūnsparnis skrenda visai arti žemės. Apačioje – saulės išdeginta, parudusi stepė, kišlakai, moliniai „duvalai“ (tvoros), nendrėmis dengti „košarai“ (avidės). Nesinori tikėti, kad čia kažkur slepiasi priešai. Mūsų

uždavinys – juos sunaikinti. Po kelių minučių aš pirmą kartą atsidursiu svetimoje žemėje. Kaip ji sutiks mane?

Įsakymas – be reikalo nešaudyti, griežtai laikytis konspiracijos. Malūnsparniai daro staigų posūkį, „minkštai“ tupia. Mes kaip treniruotėje – desantuojamės, užimame gynybinę poziciją. Malūnsparniai dingsta iš akių.

Aš – desantinės grupės vadas. Žiūriu į savo karius ir jų neatpažįstu. Visi susikaupę, pasiruošę mūšiui. Už dviejų šimtų metrų – kišlakas, ten pagal žvalgybos duomenis įsitvirtinę „dūchai“. Kišlakas atrodo išmiręs...

Vadai renkasi pasitarimui. Pagal žemėlapi mūsų išsilaipinimas neatitinka vietovės. Du sulaikyti babajai sako, kad mums reikalingas kišlakas yra už trijų kilometrų. Matyt, lakūnai labai išgyveno dėl mūsų... Įsakymas – prisilaikant visų saugumo taisyklių – eiti pirmyn. Mano grupė dengia dešinį sparną. Priekinėje grupėje einantys žvalgai praneša, kad pastebėjo „dušmanų“ grupes. Virš mūsų prašvilpia pavienės kulkos. Priešai įsitvirtinę toje pačioje vietoje, kurioje mes turėjome išsilaipinti. O ta vieta pasalai tikrai labai puiki – senas namas – tvirtovė, išdžiūvę arikliai, duvalai, činarų alėjos. Mes sugulame. Į „darbą“ įsijungia minosvaidžiai ir šturmo brigados granatsvaidžiai. Apšaudę rajoną, kurį greitai apima dūmų ir dulkių debesys, jie kartu su visais pakyla į ataką. Mes be šūvio užimame pagrindinę poziciją.

• • •

(1982 m. lapkritis). Amudarja – klastinga upė, keičianti ne tik vagą, bet ir farvaterį. Mus „išmeta“ ant siauros perėjos nuo upės iki plokščiagūbrio. Žvalgybos duomenimis čia dažnai pasirodo nedidelės ir sunkiai pagaunamos kovotojų grupės. Pasidaliję į keturias grandis, kairiajame „flange“ pradedame kasti apkasus. Temsta. Golubovskis ir Sergejevas stato „signalkes“ (signalines minas). Staiga viena iš jų suveikia. Apsauga, pamačiusi raketų šviesoje perbėgančius iš vienos vietos į kitą žmones, atidengia ugnį. Kada suveikia antra „signalinė“, pasirodo dar viena siluetų grupė. Bet ji toli, todėl šaudyti neverta. Išaušus rytui, tampa aišku, kad „dūchus“ mes praleidome. Jie prasiveržė dešiniajame gynybos sparne. Praėjo kelių šimtų metrų atstumu nuo mūsų pozicijos.

• • •

(1982 m. lapkritis). Žvalgyba praneša, kad operacijų metų priešai slepiasi Amudarjos salose. Malūnsparniai mus išlaipina vienoje iš tokių vietų. Bet, išskyrus nendrių mišką, daugiau mes nieko nerandame. Nutariame čia pasilikti nakčiai. Apie trečią valandą išstatyti sargybos postai praneša, kad per naktinius žiūronus mato, kaip į mūsų salą keliai didelė kaimenė arklių ir karvių. Yra ir žmonių, bet ar tai piemenys, ar kovotojai – sunku pasakyti. Mus nelabai tenkina tokia kaimynystė, todėl bandome juos sustabdyti – paleidame virš galvų kelias automatų serijas. Piemenys išsilaksto, o karvės iki ryto bliuina. Malūnsparniai atskrenda tik apie pietus.

• • •

(1982 m. lapkritis). Mus perspėjo, kad ten, kur mes skrendame ir kur mus išsodins, anksčiau buvo kovotojų bazė, todėl ruošiamės itin kruopščiai. Anksti rytą būname jau vietoje. Mano desantinis būrys išsidėsto keturiomis pozicijomis viršuje kišlako. Tylu ir ramu. Sulaikome du dechkanus su asiliukais. Patikriname juos ir randame daug islamiškos literatūros, o tarp jos pistoletą. Su sargybiniu pasiunčiame juos į užnugarį, kur įsikūręs mūsų komandinis punktas. Dešinėje prasideda mūšis. Priešai įsitvirtinę tarpeklyje. Šura Šatrovas atakuoja juos iš granatsvaidžio. Vienas „dūchas” pašoka ir atsišaudydamas pradeda bėgti, bet greitai parkrinta ant žemės, nusirita į duobę. Ištraukti jo siunčiami aštuoni kariai su leitenantu Lemeško...

• • •

(1982 m. gruodis). Kalai-nau rajone, į kurį mus atskraidino, europiečių dar nebuvo matę. Priešų lizdas. Todėl nėra ko stebėtis, kad išlaipinant mus stipriai apšaudė. Kelis karius sužeidė. Aš, Lemeško ir Poršnevas nuslinkome pirmyn ir čia užsirovėme ant pasalos. Kulkos „virė” smėlyje. „Dūchai” pradėjo trauktis ir pasislėpė uolose prie upės. Mes nusekėme paskui juos. Pradėjo šaudyti iš nedidelio kišlako apačioje... Visą dieną vaikėme „čalmas” po uolas ir paupio krūmus. Didesniam žygiui nesiryžome, nes mūsų buvo nedaug. Malūnsparniai vėlavo. Šaudymas padažnėjo. Pamatėme, kaip nuo kalnų leidžiasi didelis būrys siluetų, užėmėme žiedinę gynybą, pasiruošėme mūšiui. Bet čia pasigirdo malūnsparnių parpimas. Lakūnai priešus irgi pastebėjo – kelis kartus atakavo „nursais”, o paskui atskrido paimti mūsų.

• • •

(1983 m. sausis). Ši operacija Abšare liks atmintyje visą gyvenimą... Tankus rūkas, leidžiasi saulė. Malūnsparniai glaudžiasi prie žemės. Mūsų – 40 žmonių. Skrendame surengti pasalą ir užminuoti kryžkelę. Išsodinę mus, malūnsparniai pasuka atgal. Reikia nepastebėtiems nueiti apie kilometrą ir įsitvirtinti. Aš lieku su Skarževskiu ir Kudrickiu, o visi kiti ištirpsta rūke. Mes apžiūrime vietovę (jeigu teks trauktis), pradedame vytis draugus... Sutemo. Per du žingsnius nieko nematyti – nuklydome visai į kitą pusę... Aš turiu radijo stotį, mūsų klausia – mes atsakome, kad einame grupei iš paskos. Jau nuėjome apie tris kilometrus vietoj vieno. Išgirdę piemenuko varpelį, pasukame jo link. Pradeda loti šuo, išbėga su „liktarnomis” žmonės. Šviesoje sublizga ginklai, Skarževskis

juos puola iš užnugario ir vienam išmuša iš rankos pistoletą. Likusieji, pamatę, kad mes iki ausų ginkluoti, pakelia aukštyn rankas... Netrukus randame savus.

Prie kelio vingio apsikasame, kiek toliau ant jo pastatome distancinio valdymo minas. Apie pusiaunaktį pamatome atvažiuojant dvi mašinas su šviesomis. Mes laukiame įsakymo atidengti ugnį. Neprivažiavusios iki mūsų apie 50 metrų, mašinos sustoja. Per naktinį stebėjimo žiūroną aiškiai matyti, kad tai – ginkluoti afganai. Jų apie 70. Ant mašinų kabinų – kulkosvaidžiai. „Kodėl nesprogo minos?“ – neduoda ramybės klausimas. Kovotojų vadas su automatu ir granata rankoje patraukia tiesiai į mus, orientuodamasis į radijo antenos varpelį, kuris labai panašus į piemens. Saša Michailovas rikteli „Stok!“ ir paleidžia iš automato visą seriją. Pirmas granatsvaidžio šūvis į mašiną nepataiko. Modžachedai, griebę ginklus, pradeda šokinėti iš jos ir atidengia atsakomąją ugnį. Tamsą nušviečia trasuojančių kulku fejerverkas. Iš antro šūvio granatsvaidininkas padega pirmą, o paskui ir antrą mašinas. Mūšis įsismarkauja, tarp mūsų atsiranda sužeistų ir užmuštų. „Dūchai“ puola į paniką, bėgioja prieš mūsų pozicijas... Tolumoje sustoja, o paskui pasuka atgal trečia mašina. Šalia manęs sukniumba leitenantas Savinas...

• • •

(1983 m. kovas). Pati ilgiausia operacija tęsėsi mėnesį. Prasidėjo ji Mazari-Šarifo mieste, kur kovotojai paėmė į nelaisvę 19 mūsų specialistų, dirbusių medvilnės perdirbimo kombinate. Užmušę sargybinių, jie norėjo pervaryti juos per sieną į Pakistaną. Mus skubiai išlaipino Akupruko kalnuose, kurie yra už 200 kilometrų nuo Kabulo. Išlaipino sėkmingai – buvo švenčiamos vestuvės. Jeigu ne jos, mus prie malūnsparnio būtų sutikę apie 300 „ginklų“. Užėmėme geras gynybines pozicijas, pastatėme minų užtvarą, pradėjome žvalgybą. Kažkur čia netoli kovotojai laikė mūsų civilius specialistus. Kiekvieną naktį laukėme užpuolimo, bet buvo ramu. Galų gale pagavome vieną „dūchą“... Praėjus dešimčiai minučių, pagal mūsų nurodymą pasirodė malūnsparniai, jie skrido bombarduoti tvirtovę, kurioje, kaip sakė belaisvis, buvo laikomi mūsų specialistai. Tvirtovę mes štur mavome. Įsiveržę į ją, šešis saviškius radome negyvus...

• • •

(1983 m. gegužė). Grįžome į bazę, nuėjome į pirtį, tik staiga „Pavojus!“ Skubame į aerodromą. Vėl – operacija?! Papuolė į keblią padėtį viena iš mūsų manevrinių grupių. Kovotojai organizavo pasalą, apsupo. Apšaudė iš

granatsvaidžių ir kulkosvaidžių. Mes pirmą kartą naktį desantuojamės iš malūnsparnių mūšio rajone. Aplink viskas dega, daug pamušų mašinų, naktinę tamsą siuva trasuojančios automatų serijos. Apsupame rajoną, kad nė viena gyva siela nepaspruktų iš jo. Rytą išsiunčiame sužeistus ir užmuštus, susijungiame su manevrine grupe ir, prisidengę pamušta technika, baigiame naikinti priešų likučius. Bet pas juos nusileidžia nuo kalnų parama – dar keli būriai žmonių. Mes įsitvirtiname vienoje kelio pusėje, jie – kitoje. Greta manęs sužeidžia užkardos viršininką Kaidą. „Dūchai“ pasitraukia tik tada, kai į mūšio vietą atskuba bėteerai ir BMD.

• • •

(1983 m. liepa). Karšta, aplink smėlio kopos ir „verbliūdų“ spygliuočiai su saksaūlais. Mus išlaipino su vandens atsarga vienai parai. Uždavinys – neleisti priešams pasitraukti iš artimiausių kišlakų. Kažkas ne taip paskaičiavo – tokiam karštyje malūnsparniai dieną neskraido, o naktį tuo labiau. Vanduo baigiasi. Aplink smėlis ir prakeikta spygliuota žolė! Sako, jeigu užvirini ją, gerai malšina troškulį. Geriame mažais gurkšneliais, raukomės. Trečią dieną iki kaklo užsikasame smėlyje, taip lengviau išverti karštį. Prasideda „afganis“ – vėjas. Viskas skęsta smėlio rūke, bet tampa ne taip karšta. Einant ketvirtai parai, sustabdome nedidelį karavaną iš trijų kupranugarių. Tačiau vandens varovai turi labai nedaug – pusšimčiui žmonių – kibiras. Kada atsigeriame, atskrenda malūnsparniai. Prieš operaciją svėręs 72 kilogramus, po jos – tik 64.

• • •

(1983 m. rugpjūtis). Mano vyrai surimtėjo, dingo vaikiška „bravada“, įgijo daug įvairių įgūdžių – kaip kopti į kalnus, kaip gerai iškasti apkasus. Praėjo tik metai, bet kaip jie pakeitė žmones! Iš nerūpestingų jaunuolių išaugo drąsūs kariai, kurie moka vertinti draugystę, žino gyvenimo kainą. Su tokiais narsuoliais galiu eiti į pačią sunkiausią operaciją.

Dabar mes stovime Taškurgane. Čia užtektinai namų, gyventojų ir „dūchų“. Įsitvirtinome buvusioje šacho rezidencijoje. Vieta labai graži – žaluma, rūmai, baseinas. Bet mes išsikasėme žemines, pasistatėme blindazus, giliau įsirausėme į žemę. Karas dar nesibaigė, dar bus daug mūšių...

DU LIKIMAI

Dar 1978 m. į Pajūrio profesinę technikos mokyklą likimas atvedė du jaunuolius, kurie tapo lyg broliai, ir jau vėliau, būdami toli nuo Tėvynės, ne tik kartu uostė kartų parako dūmą, bet ir dalijosi paskutiniais paguodos trupiniais – vos berusenančiais prisiminimais apie namus. Tačiau tai buvo vėliau...

O prieš tai Rimantas Kalvaitis augo geroje, tvarkingoje šeimoje, buvo kaip visi vaikai – kartais padūkęs, o kartais paklusnus. Mokėsi Batakiuose. Mokytojai per daug juo nesiskųsdavo, jis turėjo gerų draugų.

Mokslai sekėsi ir Pajūrio profesinėje mokykloje. 1981 m. kartu su geriausiu draugu Algimantu Andrijaičiu gavo zootechnikų diplomus. Netrukus abu buvo pašaukti į sovietinę armiją – jau balandžio pabaigoje purvinais „čebatais“ trypė Čitos (Užbaikalė) purvą. Mokymo dalinys „teikė brolišką pagalbą“ Afganistano ir Mongolijos šalims. Gyvenimas dalinyje buvo klaikus, bet tai dar nebuvo karas, dar buvo galima kentėti. Tačiau vienu metu įsivyravusi geltligė į patalą paguldė bene pusę vaikinų. Ši liga neaplenkė ir Rimanto. Jis ir anksčiau dažnai negaludavo – skaudėdavo nutrintas kojas, nes pamainyti „čebatai“ galėjo tikti nebent stambiausiam pulko vyrui, koks vaikinukas tikrai nebuvo...

Lapkričio mėnesį lėktuvas su „naujai iškeptais“ kariais nusileido Kabule. Negailestingai plieskė saulė. Rimantas ir Algimantas nežinojo, kad tai dar ne pats didžiausias Afganistano „stebuklas“. Tuo įsitikino netrukus, kai iš netoli aerodromo esnčių kalnų pasipylė kulų kruša. Aplink pasigirdo draugų aimanos –

kas šaukėsi Dievo, kas mamos pagalbos... Visi siaubo išplėstomis akimis žvelgė į kalnus (tokius didelius ir tokius svetimus), kurie nieko gero nežadėjo – čia jau kelinti metai tęsėsi karas...

• • •

Kabulo paskirstymo punkte prie jų priėjo karininkas kapitono antpečiais. Sužinojęs, kad vaikinukai lietuviai, prisistatė esąs vilnietis. Tai buvo bataliono vadas iš Gazni – didžiausia jų ateities atrama.

Apie lapkričio vidurį kolona su naujokais, ne kartą apšaudyta, pasiekė stepę, esančią prie Gazni miestelio. Ši vietovė garsėjo savo „revoliucijos priešų“ susitelktumu ir kovingumu. Kovotojai dažnai apšaudydavo pravažiuojančias „sąjungininkų“ kolonas, pridarydami daug žalos ne tik technikai...

• • •

„Karantinas“ abiem draugams baigėsi labai greitai. Per savaitę apmokė bėgioti po kalnus, šaudyti, vairuoti „šylką“ (vikšrinę mašiną su keturiais vamzdžiais) ir išsiuntė į pirmą karinę operaciją link Kabulo – daužyti kišlakų. Rimantas „zilu“ vežė šovinius, o Algimantas jį „dengė“ savo naująja karo mašina. Būrys visą savaitę klaidžiojo po žalias zonas, esančias šalia pagrindinio kelio. Tačiau rezultatas buvo menkas: be sudaužytų molinių kibitkų, išplėštų parduotuvių, grįžusieji pasigirti daugiau niekuo negalėjo. Tuo tarpu nuostoliai baisūs – daug sugadintos technikos, užmuštų bei suluošintų jaunų kareivių ir senų, jau daug mačiusių karių. Abu draugai atrodė be galo pavargę ir lyg dešimiais metų pasenę...

Šalia Gazni eančią stepę, kurioje stovėjo „zenitčikų“ baterija, juosė kalnai, kuriuose įsitvirtinę dieną ir naktį budėjo „postai“. Be to, dalinys buvo aptvertas minų laukais, o šia pusę spygliuotos vielos vaikščiojo sargybiniai. Atrodė, kad čia jau tikrai turėjo būti pačios saugiausios Afganistano salelės, tačiau ir į jas kartais atklysdavo kovotojų paleisti reaktyviniai sviediniai, atnešdami mirtį ir siaubą. Todėl net ir čia negalėjai būti tikras, jog sulauksi rytojaus.

• • •

Gyvenimas dalinyje slinko kaip ir įprasta sovietinėje armijoje – dūšėlės aptarnavo diedus, o tie žiūrėjo, kad viskas būtų tvarkoje ir, žinoma, laukė „dembelio“...

Po praėjusios operacijos į namus išvažiavo seniausi kariai. Iš čia atvykusių prieš pusantų metų nedaug buvo likę – kai kurie iš draugų buvo išlydėti cinko karstuose, o kiti – neštuvuose. Likimas kirto visus be eilės ir be gailesčio. Net ir tie, kurie į namus išėjo savomis kojomis, buvo panašūs į išvežtuosius, nes vos ne kiekvienas galėjo pasigirti galvos traumų ir persirgtų ligų skaičiumi...

Išėjus dembeliams, Rimantas taip pat gavo „šylką“ – jų dalinyje buvo šešios, iš kurių trys – su lokatoriais. Be Rimanto mašinoje važiovo dar du jauni kareiviukai (baltarusis ir ukrainietis) ir azerbaidžanietis, jau atitarnavęs pusmečiu daugiau ir todėl „vadovavęs“ visiems. Kliūdavo ir Rimantui, tačiau jis dažniausiai išsisukdavo, nes tas „aizeras“ ypač nemėgo „bulbašų“ ir „kocholų“ – būdamas žemo išsimokslinimo painiojo juos ir vadino „banderomis“.

Nors ir vairuodami skirtingas mašinas, Rimantas su Algimantu liko geriausiais draugais. Net ir miegodavo palapinėje greta, kad galėtų lietuviškai dalintis įspūdžiais ir blėstančiais prisiminimais apie namus. Be jų dalinyje tarnavo dar trys žemiečiai, tačiau nė vienas iš jų nesulaukė tarnybos pabaigos – juos sužeistus sraigtasparniais perkėlė į Kabulą.

• • •

Neilgai Rimantas džiaugėsi „ramiu“ gyvenimu. Gavęs „šylką“, netrukus išvažiavo į operaciją. Jų būrys nuolat vykdavo „valyti“ žalių zonų, kuriose

praleisdavo po kelias savaites. Siaubingai ilgos ir baisios būdavo tos savaitės, tačiau gyventi reikėjo. Laikas bėgo, ir smegenys vis labiau atrofavosi, kol pagaliau viskas virto kasdienybe. Žmogus prisitaiko prie bet kokių gyvenimo sąlygų ...

• • •

Per Afganistane prabėgusį laiką Algimantas „palaidojo“ net tris „šylkas“. Grįždamas iš eilinės operacijos, netikėtai užvažiavo ant minos, kuri sprogsi sugadino važiuoklę. Teko mašiną pastatyti. O 1982-ųjų pavasarį, jau vairuodamas kitą, užvažiavo ant prieštankinės minos. Iš mašinos neliko nieko, o pats Algimantas per stebuklą liko gyvas – „kontūzytą“ (sutrenkta galva) parvežė medicinos mašina. Trečia išvažinėjo iki pat 1983 m. žiemos. Per tą laiką cinko karstuose į Tėvynę išlydėjo nemažai gerų draugų, kuriais galėjo pasitikėti sunkiomis tarnybos minutėmis.

• • •

Laikas slinko labai lėtai, karas tęsėsi. 1982 m. vasarą Rimantas su Algimantu išvažiavo į eilinę operaciją link Kandaharo „valyti“ kalnų. Bėgo sunkios nemigos savaitės. Grįžtanti kolona vos vos judėjo. Mašinos tempė viena kitą. Sužeistieji aimanavo iš skausmo ir karščio. Plito baisiausia dizenterija. Rimanto mašiną „užkaltu varikliu“ vilko Algimantas. Vos ne ties kiekviena žalia zona pasigirsdavo tai pavieniai, tai suderinti šūviai. Į juos nedelsiant atsakydavo kolonos apsauga. Ataušę vamzdžiai vėl įkaisdavo vos ne iki raudonumo, o pastatai pavirsdavo paprasčiausiomis molio krūvomis...

Grįžusius iš operacijos nustebino dideli pasikeitimai dalinyje – vielinės lovos buvo perneštos į naujai pastatytus molinius barakus. Ir čia Rimantas su Algimantu gulėjo greta. Keletą savaičių draugai nesiskyrė vienas su kitu: taisė sugadintą techniką, keitė Rimanto mašinos variklį, padėjo kitiems, naujoje molio plytų valgykloje valgė chlorkalkėmis praskiestą sriubą, kartą per savaitę ėjo į palapinėje įrengtą pirtį nuplauti nuo kūno prakaito ir smėlio mišinį, nes dažnai siaučiantis afganis pripūsdavo smėlio ne tik į akis, bet ir į kišenes, užančius. Taip ir bėgo tos palyginti ramios ir neįtikėtinai trumpos atokvėpio dienos. O po to ir vėl – operacijos ir mūšiai...

Netrukus atėjo ir tas lemtingas rugsėjo vidurys. Lyg tyčia Algimantas keliomis dienomis anksčiau išvažiavo į kalnus, esančius Kabulo pusėje. Į priešingą Gazni miestelio pusę apie 12 valandą išjudėjo kita kolona, kuri turėjo apsupti ir „išvalyti“ netoli esantį kišlaką. Mat ir čia buvo nuolat apšaudomos

„sajungininkų” mašinos. Nurodyta užduotis buvo įvykdyta sutartinai ir greitai – per keletą valandų pastatyti postai jau buvo pasiruošę operacijai. Per atokvėpio minutę Rimantas ilsėjosi vairuotojo „liuke”, o kiti trys bokšte apžiūrinėjo ginklus ir prietaisus. Minutėlei įsivyravusią tylą netikėtai perskrodė tolimas šūvis. Tačiau tas šūvis buvo pats baisiausias ir lemtingiausias Rimantui – kulka pataikė tiesiai į galvą. Matyt, šovė snaiperis. Mirtis atėjo netikėtai. Bokšte buvę draugai nė neįtarė, kad jų vairuotojas jau nebegyvas...

Pasigirdo komanda užvesti variklius. Pradėjo dirbti aplinkinės mašinos, o Rimantas kažko laukė, laukė ir negalėjo sulaukti – gal tėvų, kurie jau niekada nebepamatys jo, o gal paprasčiausiai geriausio draugo Algimanto, su kuriuo praleisdavo pačias sunkiausias prabėgusios jaunystės dienas. Gaila, bet jau niekas nebeišgirs Rimanto – jis jau nebegyvas. Žuvo, atlikdamas karinę užduotį – liks užrašas ant paminklo svetimoje Afganistano žemėje...

• • •

Rugsėjo 28 dieną Rimantas cinkuotame karste iškeliavo į namus. Jį lydėjo Algimantas. Tą dieną iš Kabulo pakilo „Juodoji tulpė” su dar 14 išniekintų kūnų. Niekas nežinojo ir niekas nebegalėjo sužinoti, kas gulėjo tuose karstuose, nes kartais ir dėti į juos nebelikdavo ką – taip gimtinėje būdavo palaidojamos tiktai pavardės ir vardai, o visa kita – išsimėtę svetimoje žemėje. Ir gerai, kad „ten” likdavo nors paminklas su keliais žodžiais ir inicialais – paskutiniai kūno ir dvasios namai. Tačiau ir jie vietiniams keldavo šiurpą ir siaubą – būdavo apšaudomi kaip gyvi ir daužomi kuo įmanoma... Bet paminklai stovėjo. Stovėjo, kaip ir „sajungininkų” dalys, įmestos į mirties ugnį ir deginamos, deginamos, kol galiausiai iš jų pakelėse ir dislokacijos vietose likdavo tik virtinės išdaužytų ir sukrypusių paminklų. Net ir patiems tikriausiems karo veteranams pro juos važiuojant darydavosi nejauku – mirties šešėlis nuslysdavo kiekvieno širdimi...

• • •

Palydėjęs draugą į amžino poilsio vietą, Algimantas lapkričio pradžioje grįžo į savo dalinį. Tuščia ir nyku čia buvo, nes labai trūko geriausio draugo. Žinojo, kad jau nebebus su kuo dalintis prisiminimais ir išpūdžiais, nebebus į ką atsiremti sunkią likimo valandą. Ir todėl ėjo į mirtį nė negalvodamas, kad kažkas jo dar laukia namuose, ėjo į mirtį, kad galėtų nors taip atlyginti už geriausio draugo žūtį. Antra vertus, jam dabar jau viskas buvo vis tiek.

1982-1983 m. žiemą į nelaisvę papuolė penkiolika karių, iš kurių vienas buvo nušautas vietoje. Būriui, kuriame tarnavo Algimantas, buvo įsakyta pavyti

ir išvaduoti belaisvius. Tačiau pakilus aukščiau į kalnus, keliai pasidarė be galo slidūs, o be to, dar pustė, spaudė vos pakeliamas šaltis. Mašinos kapstėsi vietoje, niekaip negalėjo įveikti kliūties. Algimantas, darydamas staigų posūkį, pajuto, kad iš po „šylkos“ vikšro išsprūdo didžiulis akmuo ir mašina staiga pradėjo krypti ant šono. Ką nors daryti nebebuvo įmanoma – reikėjo pasiduoti likimui. „Šylka“ prarado pusiausvyrą ir nusirito nuo šlaito. Baltarusis, kažką veikęs viršuje, spėjo nušokti, o kiti du liko mašinoje – vadui trūko galva, tabalavo sutraiškylta uzbeko ranka...

Algimantas atsigavo po keturių valandų. Jį informavo, kad kiti gyvi, o jo „šylką“, deja, teko susprogdinti. Baisiausiai skaudėjo galvą – kontūzija buvo nepaprastai stipri. Tačiau apie galvos sutrenkimą jokios informacijos į karinį bilietą neįrašė. Gal paprasčiausiai manė, kad nieko ypatingo neįvyko – karas yra karas.

Grįžus davė 10 dienų „atostogų“ – gėrė vaistus, gulėjo. Nepakėlė nuotaikos ir medalis „Už drąsą“ – tiek viskas buvo jau „skersai gerklės“. Tačiau gyventi reikėjo.

Kiek pagijęs, vėl stojo į sveikųjų gretas. Kadangi „šylkos“ jau buvo visos sudaužytos, gavo „zenitkę“ (mašiną su priekaboje įtaisytais dviem vamzdžiais). Ir vėl prasidėjo operacijos. Dažniausiai tekdavo lydėti kolonas, vykstančias į Kabulą. Čia kelias ne iš paprastųjų, todėl visko būdavo.

• • •

Pagaliau atėjo laimingiausia 1983-ųjų metų gegužės diena. Vadas, išrikiavęs visus dembelius aikštėje, palinkėjo geros kelionės į namus ir, nubraukęs ašarą, Algimantui patapšnojo per petį – laikykis. Jis nežinojo, kad grįžus vyrams bus dar sunkiau negu buvo „ten“, nes naktimis sekios slogūs prisiminimai, dažnai skaudės ne tik traumuotus kūnus, bet ir sielas. Jis nežinojo, kad vyrai susidurs su pačiu didžiausiu sunkumu – aplinkinių abejingumu. Niekas nenorės išgirsti jų tiesos, niekas nenorės jų suprasti. Visi tylės ir tikės, jog viskas užsimirš. O ugnį ir mirtį praėję vyrai viskuo nusivils – kas nusigers, kas pateks į kalėjimus, o kas paprasčiausiai su viskuo susitaikys ir gyvens tik tam, kad gyventų – su savo slogiais prisiminimais, su savo negydomomis ligomis, su savimi...

• • •

Algimantas taip ir neatrado savęs. Dabar jo jau taip pat nebėra su mumis...

AREŠTINĖ

Tai cypė, kurioje laikomi nusižengę kareiviškiems įstatymams. O generolai juokiasi: „Kariuomenė be areštinės, kaip sriuba be druskos. Ji reikalinga sudrausminti tiek pulkininkus, tiek eilinius”.

Tačiau čia, Afganistane, pasak papulkininkio Nikolajaus Fomino, šarvuočių mašinų grupės vado, apie areštines buvo kalbama kitaip. Pirmiems ji buvo reikalinga pasislėpti nuo infarkto ir sąžinės teismo, o antriesiems – dėl gyvenimo paįvairinimo ir savisaugos. Kas dėl infarkto, sąžinės teismo ir gyvenimo paįvairinimo – viskas aišku, o štai dėl savisaugos – nuomonės skiriasi. Todėl paaiškinimas būtinas. Staiga nei iš šio, nei iš to kareivis nuliūsta, jį užpuola ilgesys, gyvenimas tampa nemielas, draugai pasibaisėtini, vadai įkyrūs, pasirinkimai du – kulka arba kilpa. Bet iki tokių sprendimų kaip taisyklė dar labai toli – kelią užkerta areštinė. Ji gydo tuo, kad po jos kareiviškas gyvenimas tampa rojumi. Tiesa, ne iš karto tai įvyksta, o po trijų-keturių dienų, kada užsinori patraukti dūmą, minkštai pamiegoti, tada praeina liūdesys ir ilgesys, kareivis vėl tampa pasiruošęs mūšiui, pasirengęs už draugus galvą guldyti. Iš pradžių Afganistane areštinės nebuvo. Viena – kur jas statyti, antra – kam jos reikalingos! Bet kada garnizonai „šeimyniškai” įsitaisė, išitraukė į gyvenimo režimą, visi pajuto, kad kažko trūksta. O trūko labai nedaug – komendantūros garnizone ir prie jos areštinės.

• • •

Bagramo komendanto pareigas ėjo majoras Peredielkinas. Iš kur tik toks egzempliorius atsirado. Jis nesiskaitė nei su savo elgesiu, nei su žodžiais. Kariuomenė, aišku, ne kilnių damų institutas, visko būna, visko atsitinka, bet tokį keiksmazodžių meistrą net alaus bare retai sutiksi. Viename solidžiam pasitarime iš tribūnos jis pareiškė, kad visus disciplinos pažeidėjus reikia... vieną kartą ir dar daug daug kartų. Nėra ko su jais cackytis. Pasakyta apie tai buvo taip nuoširdžiai, kad visiems aukštiesiems vadams pritrūko drąsos perspėti majorą, kad šis elgtųsi padoriai. Kaip jis keikėsi, taip ir dirbo. Su jo pasirodymu garnizone įsivyravo taika ir tvarka.

Kartą paklaustas, ar ne tuščia areštinė, pašnekovas tik išplėtė akis: „Kodėl ji turi būti tuščia? Juk čia kaip plytų fabrike!” Pasirodo, komendantas areštinėje tikrai įrengė plytų fabriką: vieni minkė molį, kiti pildė formas, treči – dėliojo plytas, kad jos pradžiūtų. Visi užimti, dirbo išsijuose. Keisčiausia, kad labai jau skirtingi tie prasižengėliai – darbininkai – molį minkė mūsų pėstininkai, o jiems vadovavo – barzdotas brigadininkas afganietis – grynų gryniausias „dušmanas”.

Paklaustas, kodėl toks internacionalas ir kaip priešas tapo brigadininku, majoras pasigyrė, jog jį pats sučiupęs, kada tas su pilnu glėbiu granatų ėjęs sprogdinti aerouosto. Tuomet su juo galėjęs susidoroti vietoje arba perduoti į rankas AST (Afganistano saugumo tarnybai), bet tik apkūlęs jį ir nusivedęs į Komendantūrą, pavalgydinęs ir uždaręs kameroje. Gal vėliau tikrai būtų perdavęs jį kitoms tarnyboms arba, kiek palaikęs, ir visai paleidęs (tokių atvejų buvo), bet tą kartą per savo užimtumą pamiršęs „dušmaną”. Tada šis pats apie save priminęs...

Tuo metu fabrikas vos vos dirbo. Plytų kokybė buvo žema, byrėjo, statybai netiko. Kada majoras ėjo pro afganiečio kamerą, tas sujudo, sušnypštė, išpūtė akis ir vis rodė į dirbančius kareivius. Ką jis kalbėjo, ko jis norėjo, majoras nesuvokė, bet suprato, kad tas kažkuo nepatenkintas. Peredielkinas atrakino kamerą, modžachedas vos nepartrenkė jo, metėsi prie kareivių, kurie minkė molį, iššvaistė juos į šalis. Sargybiniai giebėsi už automatų, bet majoras juos nuramino. Afganietis pradėjo mesti kažką į molį, pritūpdamas šokinėti ant jo, šnypšti, vartyti akis. Jis buvo baisus ir kerintis, bet kažkodėl visiems patiko jo ryžtingi veiksmai ir profesionalumas. Pirmos plytos išlietos pagal jo technologiją pasirodė kietos kaip betonas. Afganietį majoras pradėjo išleidinėti iš kameros kiekvieną dieną, kad tas konsultuotų kareivius ir dirbtų kartu su jais. Greitai prie jo visi piprato, atsirado ir vertėjų, kurie pokalbį su juo laikė didele garbe. Atėjo laikas, kada nuo afganiečio kameros buvo nuimta spyna, o paskui ir prižiūrėtojai. Taip jis tapo brigadininku. Pabėgti neskubėjo, nes patiko ir sotus maistas, ir viršininko pareigos. Savo įpročio žaibuoti akimis ir šnypšti jis nemetė, ir tai smarkiai disciplinavo naujokus. O tai Peredielkinui buvo svarbiausia.

• • •

Afganiečių kareivius komendantas sulaikydavo už komendanto valandos pažeidimus. Bet užteko fabrike ir sovietų. Vieną kartą Peredielkinas areštavo visą tanko ekipažą, kurį pagavo geriant degtinę. Kilo didžiausias skandalas garnizono štabe, bet majoras buvo neperkalbamas. Jo fabrikas tapo gera internacionalizmo mokykla ir mūsiškiams, ir patiems afganiečiams. Maitino majoras ir vieną musulmonų šventiką, kuris skaitė areštuotiems Koraną. Bagrame Peredielkiną laikė šventu žmogumi. Vietiniai gyventojai nusiuntė į Kabulą kelis prašymus paskirti jį Bagramo mula. Juoko buvo visoje kariuomenėje – kur tai matyta, majoras ir mula! Bet komendantas į tai žiūrėjo rimtai, gyventojų pasitikėjimas, rodoma pagarba jam glostė širdį, ir jis stengėsi iš visų jėgų pateisinti gero, švento žmogaus vardą...

GYVENIMO FORMULĖ

Rimantas Ruzas. Afganistane nuo 1983 iki 1984 metų. Gazni, Kabulas. Radiolokacinė kuopa.

Valerijus Sergejevas. Afganistane nuo 1983 iki 1985 metų. Atskiras aerouosto apsaugos batalionas. Vyresnysis technikas. Šindandas. Kabulas. Heratas. Gyvena Jonavoje.

Aleksandras Litvinenko. Afganistane nuo 1983 iki 1985 metų. Kapitonas, minosvaidžių batarėjos vadas. Kandaharas, Giriškas, Adraskanas, Heratas, Šindandas. Gyvena Vilniuje.

• • •

Achmadšacho Masudo modžachedai nutraukė taikos sutartį ir slapta nusigavę Salango perėjon įsitvirtino aukštumoje palei plentą. Tuo metu Masudas buvo vienas iš galingiausių kovotojų vadų Afganistano žemėje. Jo būriai šeiminkavo visame Pandžšero slėnyje, kuris tęsiasi daugiau kaip šimtą kilometrų ir kuriuo be didesnių sunkumų galima patekti į Pakistaną. Masudas turėjo savo agentus visuose šalies centriniuose rajonuose. Jo armija buvo ginkluota moderniausiomis raketomis, minomis, šaunamaisiais ginklais, inžinerine įranga – užsienyje seniai suprato, kuo galima pasitikėti, norint sunaikinti Kabulo valdžią. Achmadšachas Masudas – gudrus, sumanus, fanatiškas priešas...

• • •

1983 m. spalio 16-osios popietę keli šimtai modžachedų užpuolė dviejų kilometrų ilgio autocisternų koloną. Trenkus granatsvaidžių salvei, užsiliepsnojo koloną lydėjęs šarvuotis, o po to ir mašinos su kuru. Vairuotojai šoko iš liepsnos apsiaustų kabinų. Tačiau čia juos pasitiko dar didesnis pragaras – kulkos švilpavo visai virš galvų, čaižė pakeles akmenis, iš visų pusių sklido karių aimanos. Žemė nusidažė tamsia kraujo ir naftos spalva...

Apie 15 valandą į užpuolimo vietą išskubėjo 3 bėtėerų, 4 BMD ir 3 tankų junginys. Ryšį užtikrino radiolokacinė kuopa. Ties posūkiu į Salangą iš Čarikaro pusės prisijungė šešios kovinės mašinos ir du tankai – tai legendinio komdijėjo Ruslano Auševo technika...

Pagal A.Oleiniko „Paminklas Kabule“, vingiuotas kelias vedė Salango perėjos link. Virš kalnų raitėsi stulpai juodų dūmų. Žemyn leidosi iš pasalos ištrūkę automobiliai, suvarpytomis kabinomis. Už posūkio liepsnojo mašinos,

pasisukusios skersai plento, šonas prie šono, tarsi specialiai sudarydamos ugnies barikadą, kurios nei pramuši, nei aplenksi. Vadinasi, kitos autocisternos ten aukščiau, už šito laužo. Tikriausiai susimetė krūvon ir ginasi nuo iš viršaus pliekiančių kulkosvaidžių. Radiolokacinės kuopos ryšininkai per radiosiųstuvą iš Bagramo iššaukė aviaciją. Bet laukti jos nebuvo kada, reikėjo žūtbūt prasiveržti pro degančią užtvartą... Ruslanas Aušėvas pribėgo prie tanko, įsirėžusio į netikėtą kliūtį, ir, paėmęs nuo žemės akmenį, dukart stuktėlėjo į šarvą. Iš vado liuko pasirodė vyresnysis leitenantas Kislica. Jo suodinas veidas išdavė susijaudinimą.

– Nuversk juos į bedugnę. Ar galėsi? – parodė Aušėvas degančias mašinas. Užuoat atsakęs, vyresnysis leitenantas užtrenkė liuką, tankas ėmė riedėti tiesiai į ugnies sieną. Bet, pasisukinėjęs prie autocisternų, sugrįžo. Vyresnysis leitenantas išlindo iš po šarvo – dabar jo akyse šmėkščiojo nuoskauda ir pyktis.

– Baisiai karšta. Mechanikas vairuotojas neištveria, – sušuko.

– Reikia, brolau. Reikia! Mėgink „ragu“ ir patranka. Na, dar kartą pabandyk!

Kislica suprato, ką vadas turi galvoje. „Ragu“ kariai vadina tanko minų tralo iškiliają dalį. Pats tralas nukentėjo sprogdus banditų fugasiniam sviediniui. O

„ragas” liko. Kad taip juo ir pabūklo vamzdžiu stumtelėjus nuo kelio cisternas!...

Tankas kone lig pusės paniro į ugninę bangą. „Nagi dar truputį!“ – ragino pulko vadas. Kaip ir pirmą kartą, jis grįžo prie savo šarvuočio ir iš po kairiojo borto sekė tanką. Ne, „ragas” ir vamzdis lengvai smigo į apdegusias mašinas. Paskui tankas ėmė trauktis atbulas, ir visi pamatė, kad užsiliepsnojo dėžės su įrankiais, brezentas. Reikėjo gelbėti patį tanką. O mūšis nesiliovė. Iššokę iš mašinų kariai padėjo tankistams užgesinti liepsną. Liko paskutinė galimybė – tiesiu taikymu...

Kaip buvo nuverstos į prarają degančios mašinos ir kaip laisvu keliu pajudėjo kolonos likučiai Ruslanas Auševas jau nematė. Bėtėeras jį nusinešė į Kabulą, o iš ten... į centrinę karo ligoninę. Tuo tarpu virš galvų pasirodė malūnsparniai, į žemę pradėjo smigti „nursai”. Kalnai drebėjo nuo sprogimų, šaudymas tilo. Vėjas nešėsi juodus dūmų debesis aukštyn į kalnus...

• • •

Giliai į širdį įsmigo išminuotojo Vladislovo Tamarovo mintys, išsakytos jo atsiminimų užrašuose apie mus, „afganistaniečius”...

Atsimenu, kaip mes papuolėme į pasalą. Man reikėjo pašokti ir nubėgti, švilpiant kulkoms, kokius trisdešimt penkis metrus. Tuo metu aš negalvojau apie gyvybei gresiantį pavojų, tik labai sunku buvo atsiplėšti nuo žemės. Paskui, kada iki „dembelio” liko kelios savaitės, aš supratau, kas yra baimė. Girdžiu, kad kulka ne mano, bet vis tiek spaudžiuosi prie žemės. Ir tikrai baisu, bet ne už savo gyvybę, o už tai, kad galiu nepamatyti savų, kai liko tiek nedaug. Vieni mus vadina didvyriais, kiti žudikais. Kodėl? Mes, „afganiečiai”, ir tuo viskas pasakyta. Ten kiekvienas iš mūsų pragyveno ne vieną gyvenimą, o kelis. Ne mes sugalvojome tą karą, bet, praėję jį, supratome, ką reiškia žodis taika ir tuo jis mums brangesnis. Jeigu septyniolikmetis meta tau į veidą – „žudikas!”, o pats vakare už kampo su bendraamžiais žiauriai susidoroja su kaimynu, jis – šlamštas, nevertas to, kad apie jį galvotum. Todėl aš netikiu žodžiais, Afganistanas išmokė mane tikėti tik tuo, ką žmogus daro, o ne tuo, apie ką jis kalba. Ten žmonės buvo išbandomi krauju ir švinu, kiekvienas buvo kitų akiratyje. Gaila tik, kad ne kiekvienas išlaikė tuos išbandymus... Ir jų dabar nebėra.

Vieni mus, „afganistaniečius”, laiko puikiais vyrukais, iš kitų išgirsti – „A, „afganietis”?! Buvo čia pas mus toks...” Kam visus lyginti pagal vieną kurpalių? „Afganietis” – tai ne profesija ir ne laipsnis, tai vardas. Ne visi turi teisę ir ne visi gali tą vardą nešioti. Buvo mūsų batalione viršila. Savo pareigas žinojo kaip „Tėve mūsų”, bet nė vienoje operacijoje, nė viename mūšyje nedalyvavo, o namo išvažiavo su ordinu. Kodėl? Aš ir pats nežinau. Matyt, tokia žmogaus gyvenimo

formulė. Deja, buvo armijoje ir balių, ir kitokio įvairaus mėšlo. Mažai, tiesa, bet buvo. Todėl man labai brangūs draugai, su kuriais nebaisu į pačią peklą patekti, ugnį – vandenį pereiti: Sergejus, Olegas, Pėteris, Juozas, Saška, Antanas. Apie juos daug ką galima papasakoti, jie tikri „afganiečiai“. Bet jeigu jūs sutiksime žmogų, kuris muša sau į krūtinę ir šaukia, kad jis „ten, Afganistane... o tu čia...!“, žinokite – tai ne tikras „afganistanietis“. Šlamštas jis ir liks šlamštu, karas jo nepakeis! Kada grįžau, daugelis sakė: „Na, grįžai iš ten, mėnesį – kitą pailsėk, pasidžiauk gyvenimu ir imkis darbo, įsijunk į mūsų visuomenę, parodyk, ką moki.“ Bet karas – tai ne kadras iš filmo, jo neiškirpsi, jis tave lydės visą gyvenimą.

Jungtinėse Amerikos Valstijose dirba 186 psichologiniai reabilitaciniai centrai, kurie aptarnauja Vietnamo karo veteranus. O kur kreiptis mums, kieno prašyti pagalbos? Mes neturime nė vieno tokio reabilitacijos centro ir, jeigu požiūris į mus nepasikeis, vargu ar turėsime. „Ko jiems reikia? Ko jie ieško?“ Ir čia prasideda kitas karas, daug sunkesnis, kaip tas, kuriame mes buvome. Jis luošina daug daugiau žmonių.

Man teko dalyvauti „afganistaniečių“ ir Vietnamo karo veteranų susitikime Maskvoje. Tarp svečių buvo vienas amerikietis, kuris Vietname nuo rusų raketos neteko abiejų kojų. Jis atvažiavo padėti „afganiečiams“ invalidams organizuoti protezų gamybą. O kur lietuviškas humanizmas? Kur nors vienas pavyzdys, kad esame tauta, sumani ir užjaučianti kitus? Lozungais ir popieriais to neįrodysime...

Be palydos nė žingsnio

Nakties tyla. Visi ramiai ilsisi, o tuo tarpu apsaugos kariams pats budėjimas. Nors, tiesą sakant, jiems ir dienomis darbo netrūksta. Štai prieš keletą dienų pas karius lankėsi populiarius dainininkas Josifas Kobzonas. Nepavydėtinas darbas saugoti nuo modžachedų užpuolimų garbingus svečius. Visą laiką turi būti įsitempęs kaip laikrodžio mechanizmas. Štai lydint Editą Pjechą, reikėjo būti ypatingai budriems, nes ši užsigeidė užėti į pakeles parduotuvę. Moteris yra moteris, smalsumas jai nuo gimimo duotas. Tamsu. Kišlakas. Iš kur gali būti tikras, kad čia nėra priešų? Apsaugos kariai ėmėsi ginklų. Įėjus į dukaną, krautuvės šeimininkas net išsižiojo pamatęs taip „laisvai“ apsirengusią damą. Mat, dar niekada nebuvo matęs šuravi moters be uniformos! Pasisukiojusi dainininkė nusišypsojo abstrulbusiam dukanščikui, nusipirko suvenyrą – vietinio meistro sidabrinę apyrankę, inchrustuotą paprastais spalvotais akmenukais-atminčiais... Privažiuojant Kabulą ji pasakė: „Jūs galvojate man nebaisu buvo

išlipti prie tos krautuvės? Dar ir kaip baisu, bet aš norėjau išbandyti save tokioje nenuspėjamoje padėtyje”...

• • •

Šindando aerouostas nedidelis, bet labai svarbus karinės taktikos sumetimais. Jis yra pačioje Afganistano šiaurėje, lėktuvai, pakilę iš jo, pasiekia net pagrindinį kelią Kabulas-Salangas-Termezas, Pandžšero lygumą, padeda mažesniems garnizonams. Daugiausia pagalbos prašo kaimyninis Herato miestas, bet neramu ir pačiame Šindande. Apylinkėse šeimininkauja modžachedų vado Ali Kurbano būrys, žinantis šias vietas kaip penkis savo pirštus. Kovotojų vadas čia gimęs ir užaugęs! Ali Kurbano tikslas – prasiveržti į aerouostą ir susprogdinti bombų saugyklas ir kuro talpas.

Apsaugos batalionas užėmė geras gynybines pozicijas, prieiti prie aerouosto nepastebėtam buvo neįmanoma. Kiekvieną kartą, kada kovotojai puldavo įtvirtinimus, suveikdavo slapta signalizacija ir pasitikdavo kryžminė kulkosvaidžių ir minosvaidžių ugnis. Tuomet priešai, supykdyti nesėkmės, puldavo pravažiuojančias kolonas. Tačiau čia jų taip pat laukdavo apsaugos bataliono kariai, įsitvirtinę blokpostuose...

Visam gyvenimui įsiminė autokolonos palyda nuo Turgundi iki Šindando. Kovotojai surengė dvi pasalas – vieną nedideliame tarpeklyje, kitą – apleistame kišlake, per kurį ėjo kelias. Tarpeklyje jų buvo nedaug, todėl pro čia pavyko prasmukti be didesnių nuostolių. Tačiau privažiavusi kišlaką kolona sustojo. Buvo aišku – geresnės vietos pasalai surengti būtų sunku rasti. Grįžusi žvalgyba pranešė, kad kelias vidury kišlako užverstas akmenimis. Priešai pastatė kažką panašaus į barikadą. Iškilo klausimas, ką daryti toliau? Kaip iškrapštyti „dūchus” iš uolinių kibitkų? Vieni siūlė iškviesti aviaciją – vis tiek kišlakas negyvenamas, kiti – padegti jį. Ir vienu, ir kitu atveju tai neišeitis iš susiklosčiusio padėties – patys sau užversime kelią, o molis, kaip žinia, nedega. Trečiasis variantas buvo priimtiniausias – palikti apsaugos būrį sergėti mašinas, o kitiems pulti modžachedus, artinantis prie jų stogais. Platūs duvalai tam gerai tiko... Priešai tokio puolimo nelaukė. Kolona buvo išgelbėta...

Tarp Herato ir Šindando

Kolonos užnugaryje pakilo didelis debesis dulkių. Pasigirdo dyzelių riaumojimas. Pagaliau atėjo pažadėta pagalba – tankai ir batalionas afganiečių vyriausybės armijos. Sovietų kolona prisispaudė prie vieno kelio krašto, afganiečių – prie kito. Tarp kareivių netrukus užsimezgė pokalbis, pasipylė

klausimai ir atsakymai. Gimusi „draugystė“ buvo sustiprinta mainais. Afganai dalijosi sausu maisto daviniu, konservuotomis pupomis, už tai gaudami ryžių košės. Vertėjavo tadžikas seržantas, už tai imdamas nemažus „bakšišus“ (dovanas).

Po pasitarimo buvo nuspręsta koloną performuoti. Priekyje atsistojo du tankai, o už jų minosvaidininkų batarėjos BMD. Toliau – trys bėtėrai, „carandoj“ batalionas, sustiprintas keliomis minosvaidžių batarėjomis, o po jo mašinos su produktais ir šaudmenimis. Kolonos pabaigoje, kuri sudvigubėjo, užėmė vietą vilkikai ir smogiamasis būrys, pridengtas sunkiaisiais tankais. Didindama greitį kolona pajudėjo pirmyn. Kelias vingiavo tarp kalvų, tai leidosi, tai kilo į viršų, kol pasiekė kalnus. Čia kolona užstrigo, nes kalnai buvo statūs, ir juos įveikti silpnesnė technika pati nebegalėjo. Teko vienas mašinas traukti, o kitas stumti. Tokia netvarka kėlė sumaištį, atsirado grėsmė, jog, užpuolus priešams, nepavyks sėkmingai apsiginti. O juk kalnai – modžachedų prieglobstis, ir nežinai, iš kur pasipils kulkos. Ant kalvų įsitaisė laikini apsaugos postai. Kovotojai, matyt, laukė tinkamesnės progos ir jokių gyvybės ženklų nerodė. Artimiausias kišlakas buvo pasiektas be didesnių nuostolių. Temo. Kolona

nusileido į lygumą, sustojo ant kalvos, per kurią ėjo kelias. Apačioje matėsi kišlakų kontūrai. Grįžę žvalgai parsivedė tris apdriskusius babajus. Jie, mosikuodami rankomis, kažką kalbėjo ir rodė į kalnus, kuriuose, pasak vertėjo, daug priešų, ginkluotų net patrankomis. Už suteiktą informaciją vietos gyventojai buvo apdovanoti konservais – seniai žemai lankstėsi ir šluostėsi ašarojančias akis...

Naktis praėjo ramiai, o rytą į kalnus išropojo tankai, bėtėrai ir du vilkikai valyti minų. Jiems iš paskos po kurio laiko išvažiavo ir visa kolona. Atsargiai aplenkus keletą iškyšulių, netikėtai ant kelio „nusirito“ visas būrys modžachedų. Matyt, jie norėjo apeiti koloną iš užnugario ir apmėtyti ją granatomis, bet per tankų sukeltą triukšmą kalnuose neišgirdo privažiuojančių mašinų, todėl dabar metėsi į šoną nežinodami, kur dėtis. Kiti pradėjo atsišaudyti, bet užviręs mūšis nebuvo ilgas, ir kolona galėjo judėti tolyn, link perėjos, kur girdėjosi sprogimai ir šūvių tirados...

Priekinės mašinos artėjo link upės. Tolumoje motorizuoti žvalgai, užėmę žiedinę gynybą, laikė modžachedų spaudimą. Šie, pastebėję nuo kalnų besileidžiančią didelę koloną, leidosi bėgti prie upės, per kurią buvo permestas tiltas. Bet į kitą krantą persikelti nespėjo – keliais šūviais tankistai susprogdino jį. Likusieji šoko į vandenį ir, pasidavę srovės nešimui, dingo iš akių. Dabar jau sąjungininkų armijai iškilo rimta dilema, kaip įveikti upę? Žvalgai išėjo į gyvenvietę ieškoti žmogaus, gerai pažįstančio upę. Turi būti sekluma, nes sugriautas tiltas tarnavo tik pėstiesiems. Žvalgas pasitiko „bačia“ (berniukas) ir nuvedė prie mažos molinės kibitkos. Kambaryje buvo prieblanda, du „akli“ langai buvo aptraukti plėvele, nepraleido nė vieno saulės spindulio. Ant sienų ir palubėje kabojo pluoštai džiovintų žolių, molinė asla, užtiesta tamsiu rankų darbo kilimu, pasieniai nukloti vatinėmis storomis antklodėmis, vadinamomis „kurpačia“, ant kurių sudėtos įvairiaspalvės nedidelės pagalvėlės. Karius pasitiko išdžiūvęs, vos pastovintis ant kojų babajus. „Girdėjau, jog ieškote žvejo? – paklausė jis ir drebedamas pradėjo kikenti. – Nejaugi sumanėt žuviene pasmaguriauti? Seniai aš jos nevalgiau, o mėgėjas buvau didelis. Dar ir dabar, kada pasiseka anūkui žūklė, tokią žuvienę išverdu, po visą kišlaką kvapas sklinda“. Vertėjas jo paklausė, kaip persikelti į kitą upės krantą, gal jis žinaš, kur yra upės sekluma? „Aišku, kad žinau! Beveik visą gyvenimą prie upės praleidau, toliau savo kišlako niekur nebuvau išvažiavęs. Išbraidžiau aš ją skersai ir išilgai.“ Jis pradėjo pasakoti apie savo jaunystę, kaip jį skriaudė babajus, pas kurį jis tarnavo, kiek susilaukė sūnų. Ir kaip paliko vienas. Išklaušęs vertėjas palingavo galvą ir dar kartą uždavė tą patį klausimą apie seklumą, tik dabar jau griežčiau. Tada tas jau be didesnių išvedžiojimų parodė antrapus upės stovinčius šimtamečius činarus, į kuriuos ir reikią važiuoti.

Tuo tarpu, kai sunkioji technika, tempdama likusią, kėlėsi per upę, kovotojai persigrupavo ir užėmė netoliese buvusį kišlaką. Privažiavusi jį, kolona sustojo. Ekipažai išlipo ant šarvų, stengdamiesi įžiūrėti bent ką gyvo. Bet kišlake nė gyvos dvasios! „Gal iš viso kišlakas negyvenamas?“ – suabejojo minosvaidininkų kuopos vadas. „Tavo burna medų gert. Palauk, bus dar visko – ir muzikos, ir ašarų!“ – pasisuko į jį būrio vadas. Tokia ramuma ir tylą nepatikėjo ir pulko vadas, bet nestovėsi vietoje! Jis davė įsakymą judintis pirmyn. Mašinas paliko dviejų tankų ir dviejų zenitinių batarėjų globoje – negalima rizikuoti šaudmenimis ir produktų atsarga.

Pamažu leisdamiesi nuo kalvos tankai įvažiavo į kišlaką. Jiems iš paskos sekė trys bėtėrai, „carandoj“ batalionas ir dvi BMD. Kolonos avangardas siaura gatvele, panašia į kilpą, lino į gyvenvietę ir, laviruodamas tarp molinių kibitkų ir aukštų duvalų, pradėjo skverbtis prie priekyje žaliuojančio didelio sodo. Visi ekipažai laukė pasalos, nervai buvo įtempti kaip gitaros styga. Tyla. Baisi, neįprasta tyla. Geriau jau iš karto mūšis! Bėtėre buvo prieblanda, ekipažo vyresnysis nuleido ant priekinio stiklo šarvuotą skydą, norėdamas apsaugoti nuo snaiperio vairuotoją. Šis vairavo mašiną stebėdamas kelią per tripleksus. Mašina sustojo. Ekipažo vyresnysis atmetė viršutinį liuko dangtį, iškišo galvą, pradėjo

informuoti, kas dedasi priekyje: „Afganų vyriausybiniis dalinys atsiliko du kvartalus. Privažiavome sodą. Tankai sustojo prie didelio tvenkinio. Vienas iš tankų važiuoja į kitą tvenkinio pusę, kur riogso nugriautas namas. Matyt, nori užimti patogią sau poziciją. Pasirodė „carandoj” batalionas...” Ir tada pasigirdo automatų serijos, pradėjo sproginėti granatos. Pasala! „Pasiruošt mūšiai! Sode, iš kairės „dušmanai”!” Radistas stengėsi susisiekti su būrio vadu: „Aš „Sūkurys du”! Pasala! Sode „dušmanai”! Kaip girdit mane, „Orbita”, atsakyk!” Atsakymo nebuvo, girdėjosi tik stiprus ūžesys, pereinantis į nežmonišką čirškimą. Taikytojas sukiojo bokštą, ieškodamas taikinio, ir, suradęs jį, paleido seriją iš kulkosvaidžio. Ekipažo vyresnysis, vengdamas granatsvaidžio pataikymo, įsakė visiems palikti bėteerą. Seržantas atidarė šoninius liukus. Tuo metu nutilo ir bėteero kulkosvaidis – baigėsi šoviniai. Bet tai truko neilgai, po dviejų-trijų minučių vėl ilga serija. Pasirodo, stambaus kulkosvaidžio garsas lauke daug didesnis, negu sėdint bėteero viduje – net ausyse spengia. Iš kitos šarvuotos mašinos išsiriti dar keletas karių ir pradėjo šaudyti į artimiausius namus, iš kurių girdėjosi šūviai. Už kelių šimtų metrų ant kelio liepsnojo „carandoj” mašinos. Iš tos pusės girdėjosi smarkus automatų ir kulkosvaidžių šaudymas, dažni sprogimai. Kariai šokinėjo iš mašinų, šaudė į visas puses. Jų karininkams niekaip nesisekė organizuoti žiedinės gynybos. Kilo didžiulė sumaištis. Vienas iš granatsvaidininkų suspėjo pasukti ginklą į mūšio pusę ir paleisti į sodą kelis šūvius, bet čia pat buvo snajperio „nuskintas”. Likusieji granatsvaidininkai net nespėjo nuvilkti nuo savo ginklų apdangalus. Vairuotojai mašinas su sprogmenimis paliko likimo valiai, nesiryždami išvesti jų iš kišlako. Juos sukaustė baimė būti susprogdintiems. Pasigirdo dar keli šūviai, ir kolonoje įsiliepsnojo nauji laužai...

Tai buvo stambi, gerai organizuota pasala, papildžiusi nusileidusiais nuo kalnų modžachedais. Matyt, jie iš kažkur sužinojo sąjungininkų maršrutą ir paruošė sutikimą pavojingiausioje kelio atkarpoje. Suspausta „duvalais” technika negalėjo manevruoti, apsisukti, ir „carandoj” batalionas buvo apšaudomas tiesiogine ugnimi. Pagaliau motorizuotai kuopai, dengusiai jį, stambių kulkosvaidžių ugnimi pavyko užpuolikus atmušti. Kelios BMD išsuko iš kaimyninių gatvelių ir pridengė savo šarvais sarbozus. Įstrigusios mašinos kišlako viduryje stengėsi žūtbūt prasiveržti iki kryžkelės. Motorizuotos kuopos šauliai gaudė vairuotojus ir vertė juos sėsti už vairo, bet šie nė už ką – teko patiems išvesti jas iš apšaudymo zonos. Kryžkelėje sustojo BMD, kurioje buvo kuopos ir bataliono vadai. Ekipažas, palikęs mašiną, „šukavo” kampinį namą. Ištrūkusios iš pasalos kelios „carandoj” mašinos dideliu greičiu pralėkė kryžkelę ir, pristojusios ties posūkiu, dingo kišlako labirintuose...

Tas mūšis truko tris dienas ir tris naktis. Aukų buvo iš abiejų pusių labai daug. Po mūšio vietinis mula kreipėsi su skundu, kad šuravi nugriovė jo mečetės špilius. „O kokių velnių leidai „dušmanams“ užsitempti ant jo kulkosvaidį?“ – paklausė vadas. Mula patylėjo, bet, nesulaukęs užtarimo, numojo ranka ir nuėjo šalin...

SUGRĮŽIMAS

Prie tilto per Amudarjos upę susirinko minios žmonių. Šimtai moteriškų akių, išmeigtų į šlagbaumą ir laukiančių iš ano upės kranto pasirodysiančių pirmųjų kolonų su Afganistane kariavusiais vaikinais. Ach, ta moteriška laukimo dalia! Tarp didelės laukiančių minios, su puokšte gėlių, blaškosi mergaitė. Tokia jaunutė, palaidais rugio spalvos plaukais, mėlynomis kaip dangus akimis. Prieidama prie vieno, prie kito, su lietuvišku akcentu vis klausia: „Kaip jūs galvojate, ar mane Marius pažins? Aš taip pasikeičiau...” Žmonės ją palydi akimis, šypsosi, linki jai laimingo gyvenimo su savo Mariumi.

Dar viena moteris. Ji susikaupusi, labai rimta, rankoje laiko plakatą, ant kurio užrašytas lauko pašto numeris. Klausiamė jos: „Ko laukiate? Kodėl ne pavardė, kaip pas daugelį, o pašto numeris?” ir girdime atsakymą: „Sūnaus jau nebėra gyvo. Laukiu jo draugų, su kuriais kariavo, noriu, kad jie papasakotų, kaip tai atsitiko...” Jai dar ilgai teks laukti tos kolonos. Rytą mes vėl pereisime į kitą upės krantą, o kada grįšime, ji vis dar stovės su tuo plakatu rankoje ir lauks nepažįstamų vaikinių, kitų motinų sūnų, kurie buvo su jos Jurijumi kartu. Duok Dieve, kad jai pasisektų sulaukti jų! Likimai, likimai, likimai...

Pirmi pasirodė trys „kamazai” su lozungais, aukštai iškelta vėliava, išstatytais ant kabinos kulkosvaidžiais. Už jų, maldami smulkius akmenis ir žvyrą, judėjo tankai ir bėtėrai su apdraskytais šarvais, kulų žymėmis ir naujai dažais užrašytais numeriais. Paskui vilkikai, BMD, vėl tankai ir mašinos. Ir kiekvienoje mašinoje kariai, vėjo nugairintais ir saulėje įdegusiais veidais. Jų pilna ir ant šarvuočių, besišypsančių, mėtančių aštrias replikas miniai...

Eiliniai, seržantai, leitenantai, kapitonai – gyvi, pasiilgę namų...

„Mariaus, mano Mariaus nematėt?” – skamba pažįstamas balsas. Prieš mus baltaplaukė lietuvaitė. Ji blaškosi kaip peteliškė, ieško minioje ir niekaip negali atrasti savo jaunikio. Plaukai, išsidraikę ant pečių, žvilga saulėje kaip auksinės gijos. Oi, tu varge, na kur dingo jos Marius?!

Prie mūsų prieina toks pagyvenęs uzbekas ir, rodydamas į mergaitę, sako: „Jeigu taip ieško, būtinai ras! Tokia meilė žmogų iš kapo pakeltų!” Mes stipriai paspaudžiame jam ranką...

O minia banguoja – tai metasi prie važiuojančių mašinų, tai vėl atsitraukia atgal. Kaip jūra audros metu. Vieni jau sutiko savo artimus – sūnus, brolius, draugus ir mylimus, kiti vis daugiau nerimaudami dar ieško jų akimis. Džiaugsmo šūksniai, dainos, muzika ir ašaros pinasi į vieną pynę, rišasi į vieną mazgą, kuris vadinasi Afganistanu...

Kolona tai sustoja, paimdama vieną iš laimingųjų, tai vėl lėtai juda į priekį. Tarp ekipažų, išsidėsčiusių ant šarvų, sėdi civiliai, jaunos merginos, vaikai ir

visai seni žmonės, kuriems jau išmušė susitikimo valanda. Motinos, o jas atskirti labai lengva pagal žilų plaukų sruogas ir ašarojančias akis, neranda sau vietos iš džiaugsmo! Prispaudusios prie krūtinių savo sūnus, jau daugiau už jokias pasaulio vertybes nebepaleis jų nuo savęs. Jos visai nepastebi, kad vaikai jau suaugo, o kai kurie iš jų irgi pražilę...

Stovime nuošalėje ir stebime visa tai, nesuprasdami, kodėl tik tėvams ir giminėms rūpi vaikų sugrįžimas? Kur aukšti karo vadai, pasiuntę juos į šitą karą? Nejaugi jiems nėra ką pasakyti kariams, pažvelgti jiems į akis ir prisipažinti, kad padaryta didelė klaida?!...

Jau kelinta diena tęsiasi dalinis kariuomenės išvedimas iš Afganistano, kelinta diena nemažėja sutinkančiųjų skaičius, nenutyla muzika, dainos, juokas ir nesibaigiančios ašaros. Mašinų gausybė, ir niekas jų nesustabdys...

Tą džiaugsmingą dieną prie tilto gaudžiai verkė moteris, vardu Monika. Tik ką praėjo paskutinė pulko kolona, dislokuota Taškurgane, kur tarnavo jos vyras, o jinai jo taip ir nepamatė. Ją greitai nuvežė į geležinkelio stotį. Pulkas jau krovėsi į vagonus. Ji bėgo verkdamą ir šaukdama peronų, kol pamatė jį. Tuomet šoko į traukinį ir, pamiršusi savo daiktus pas šeimininkę uzbeke, išvažiavo su vyru viename ešelone...

Už tilto kolonų liko visai nedaug. Minia užė, jaudinosi, o daugelio sūnūs dar gynė užimtas pozicijas ir, pakirsti kulų, krito ant žemės...

• • •

Tapęs Sovietų Sąjungos prezidentu Michailas Gorbačiovas savo valdymo politiką pradėjo nuo 40-tos armijos išvedimo iš Afganistano. Visam pasauliui jis pareiškė, kad Tarybų Sąjunga taiki šalis ir nuo šiol laikysis humanizmo principų. Jam plojo, jo politikai pritarė visų tautų visuomenė. O jis visus apgavo. Jo pareiškimas buvo tik politinis farsas. Išvedama iš Afganistano buvo tik dalis kariuomenės – pulkai, kurie kaip karinis vienetas jau nieko nereiškė. Visi kiti daliniai, taip vadinamos pagrindinės pajėgos, liko savo vietose, gavo pastiprinimą, naują techniką. Karas Afganistane tęsėsi...

• • •

Mes juos pamatėme kartu, Marių ir geltonplaukę jo sužadėtinę. Jie sėdėjo ant bėgimo šarvų stipriai apsikabinę. Sėdintys greta Mariaus draugai, žiūrėdami į juos, šypsojosi. Raudonos gėlės, nuslinkusios nuo merginos kelių, krito po vikšrais... Jos buvo kaip kraujo lašai...

ARMIJA IŠVEDAMA, MŪŠIAI TĘSIASI

Antroje 1982 metų pusėje mūšiai Afganistane nenurimo, o įsiliepsnojo dar aršiau. Ypatingai Centriniuose rajonuose ir šiaurėje. Iš pradžių Achmadšachas Masudas, nutraukęs taikos sutartį su sovietais, išvedė savo modžachedus į Pakistaną, palikdamas laisvą kelią islamistams-fundamentalistams į Pandžšero slėnį, o paskui ir pats prie jų prisijungė, padėdamas rengti pasalas keliuose, užpuldinėti autokolonas, postus, sprogdinti bazes ir kuro sandėlius. Kaip ir anksčiau, modžachedai įsitvirtino Pandžšero slėnyje, kuris buvo jiems gerai pažįstamas. Kovai su jais sąjungininkai metė 108 motorizuotą pėstininkų diviziją, 103 gvardijos diviziją ir Afganistano vyriausybės armijos korpusą (viso apie 15 000 karių). Buvo sustiprinta kelio apsauga Kabulas-Bagramas, išstatyti nauji postai Kunaro, Nangarchano, Kapisos ir Badachšano provincijose. Achmadšachas Masudas didelių susirėmimų vengė, pasitraukė arčiau Badachšano, kur labai kalnuota vietovė. Sovietų armijos pajėgoms buvo sudėtinga judėti sausumos keliais, todėl buvo nuspręsta modžachedus pulti iš oro. Dvidešimt malūnsparnių ir tiek pat lėktuvų drebino sprogimais apylinkes, bombardavo visas galimas slėptuves ir būstines. Tačiau modžachedai suspėjo pasitraukti į iš anksto paruoštas pozicijas siauroje Faizabado perėjoje. Nepasiekusi didesnės pergalės, Sovietų vadovybė nusprendė organizuoti dar kelias operacijas Čarikaro provincijoje, netoli Nidžrabo. Pagal A.Kovalčiko „Afganistanas“, tose nedidelėse operacijose žuvo apie 1000 modžachedų, 750 pakliuvo į nelaisvę. 1983 metais Achmadšachas Masudas pakeitė savo kovos taktiką. Fundamentalistų pavyzdžiu suskaldė savo armiją į 6 dalis po 4 tūkstančius karių ir pradėjo partizaninį karą. Pandžšero slėnyje veikė atskiros grupuotės po 90-100 kovotojų, kurios trukdė kovai kituose rajonuose. Todėl generolų pasitarime Kabule buvo nuspręsta paruošti didelę operaciją prieš Masudo modžachedus. Jai vadovauti buvo paskirtas generolas majoras N.Ter-Grigorjanas. Operacija vadinosi „Kūjis ir priekalas“. Prasidėjo ji nuo Čarikaro ir Ruchos ir tęsėsi į Barako pusę. Stambus susirėmimas įvyko Dašti-Rivalo miesto apylinkėse. Jame dalyvavo 177 motorizuotų pėstininkų pulkas, 108 ir 201 motorizuotų pėstininkų divizijos, o taip pat 8 pėstininkų-šaulių divizija ir 38 centrinio štabo bigada. Sąjungininkų pajėgos buvo sustiprintos malūnsparniais Mi-24D, BTR-60, naujomis BMD-1, kita karine technika. Per susirėmimą žuvo iš abiejų pusių daugiau kaip 600 karių, 150 modžachedų buvo sužeista, 100 paimta į nelaisvę, sunaikinta daug autokolonų su šaudmenimis ir sprogstama medžiaga. Iš viso nuo 1982 iki 1986 metų buvo organizuota apie 300 operacijų, iš kurių pačios didžiausios „Pandžšer-84“, Faizabado, Ruchos, Čarikaro, Bagramo, Chindžano ir Bazarako. Čia buvo sutelktos iš abiejų pusių stambios pajėgos, ir mūšiai tęsėsi ne

vieną dieną. Per tuos metus mūšiuose žuvo apie 10 000 sąjungininkų (sovietų ir afganų) karių, 800 buvo sužeisti, 400 dingę be žinios. Į bazę negižo 42 malūnsparniai ir 11 lėktuvų SU-24. Pamušti ir sudeginti 58 tankai, 53 bėtėrai, 31 BMD, sunaikinti 63 pabūklai...

• • •

Per dalinį kariuomenės išvedimą 1986-tų metų spalį Afganistaną paliko tik keletas pulkų. Visa kita 40-toji kariuomenė liko savo vietoje. Prasidėjo nauja Afganistano epopėja. Kariuomenėje pasirodė nauji ginklai ir technika.

KARAS RINKO SAVO DERLIŲ

Valdas Pauža. Afganistane nuo 1986 iki 1987 metų. Šindandas. Gyvena Josvainiuose.

Algirdas Karpinskas. Afganistane nuo 1986 iki 1987 metų. Motošaulių pulkas. Žvalgybos būrys. Kabulas. Heratas. Bagramas. Gyvena Jonavoje.

Vidmantas Jucikas. Afganistane nuo 1987 iki 1989 metų. Tarnavo atskiroje inžinerinėje išminuotojų kuopoje. Gyvena Tauragės rajone.

• • •

„Afganis” pūtė jau trečią parą iš eilės. Kiekvienas baisus gūsis atsitrenkdavo į kazarmos sienas, barškino langus, staugdamas skriejo į kalnus ir vėl grįždavo atgal. Atrodė, kad visi piktieji demonai, ištrūkė į laisvę, šėlsta, skrisdami vėjo sparnais. Tokiame ore niekur neišeisi – modžachedai ir tie pasislėpė savo landynėse kalnuose. Sėdėjau ir galvojau apie paskutinius įvykius. Vienoje operacijoje žuvo daug karių, įsivaizdavau jų motinas, draugus, kai jie gaus tokią šurpią žinutę. Atrodo, visai neseniai buvau, kalbėjausi su jais, o dabar aš čia, o jų nebėra...

Nuo įkurių minčių, kurios lindo į galvą, galėjai išprotėti. Išgelbėjo visu garsu paleistas tranzistorius. Užkimusiu balsu Vysockis dainavo apie negrįžusius iš mūšio lauko. Pagalvojau – karai visais laikais rinko derlių, bet prie ko čia mes, lietuviai? Mes niekam karo neskelbėme! Anais laikais tokių siaubingų ginklų nebuvo ir žmonių žūdavo mažiau, o dabar nėra kur dėti sužeistų. Kabulo ligoninės nespėja aptarnauti savų karių, afganiečių, o sovietai – lėktuvais vežami į Vidurinės Azijos sostines – Dušanbė ir Taškentą. Koks kraugerys sugalvojo šitą karą, nejaugi žmonės nepasimokė iš praeities karų? Mums sakė, kad važiuojame atlikti internacionalinę pareigą – ginti afganų šeimas nuo teroristų ir plėšikų, o prisieina gintis patiems...

Nemažai kildavo įvairių klausimų, tik nebuvo kam juos adresuoti, su kuo nuoširdžiai ir atvirai pasikalbėti. Todėl, pasilikęs vienas, dažnai filosofuodavau. Politika mane domino įvairiais aspektais. Kodėl daroma taip, o ne kitaip. Kas atsako už neteisingus sprendimus, kokios bausmės skiriamos už neapgalvotus veiksmus? Atsimenu, kažkada skaičiau apie tai, kaip pokario metais atvykęs į kaimą sovietinis agitatorius, sukvietęs kolūkiečius, kurių aruodai buvo iššluoti priverstinių valstybinių pyliavų, šūkavo: „Smetonos laikais turėjome pakankamai duonos, lašinių, sviesto, bet neturėjome stiklo. O dabar turime stiklo!”

Šviesion komunizmo ateitin žengiančią visuomenę buvo stengiamasi auklėti taip, kad ji nesvajotų apie kažkokius dvasinės žmonių būsenos pokyčius. Ar ir

mes tokie? Pakeisti praeities neįmanoma. Kai pradedama aptarinėti, kuris žmogžudys geresnis – rudasis ar raudonasis, darosi neapsakomai baisu. Ir dar baisiau, kai tai daroma, prisidengiant kilniais tikslais. Neišrasime mato tautų genocido vykdytojams įvertinti, nuolaidžiaudami tiems, kurių ideologija mums artimesnė. Tebūnie atseikėta kiekvienam pagal jo poelgius. Jei to nepadarys žmonės, tai padarys Dievas ir tikroji istorinė tiesa...

Aš nenoriu rašyti apie visus žiaurumus, patirtus Afganistane. Jie man įsirėžė visiems laikams. Ir tada, ir dabar meldžiu Dievo, kad daugiau panašių karų nebūtų. Grįžęs namo nedvejodamas įstojau į Kunigų seminariją. Ne dėl to, kad norėčiau maldomis atsipirkti už padarytas nuodėmes. Visai ne. Žmonių aš nežudžiau, kraujo ant mano rankų nėra. Vien tik matyti tokius nusikaltimus jau yra nuodėmė. Karas rinko derlių ten, Afganistane, renka ir dabar... Jau išėjo Anapilin didelė dalis grįžusiųjų namo ...

• • •

Šiuo metu Lietuvoje yra trys kunigai, kurie, tarnaudami sovietų kariuomenėje, buvo išsiųsti į Afganistaną, o, grįžę iš ten, įstojo į Kunigų seminariją.

Susitikimas

1986 metų rudenį „Komjaunimo tiesa“ išspausdino TSKP CK sveikinimą kariams-internacionalistams, grįžtantiems iš Afganistano. Jame buvo sakoma: „Jūs – kariai-internacionalistai, išgelbėjote tūkstančius Afganistano vaikų, senelių ir moterų nuo samdytų žudikų ir teroristų kruvino susidorojimo, suteikėte vaikams galimybę lankyti mokyklą, valstiečiams nuimti derlių, darbininkams dirbti prie staklių. Šis žygdarbis visada pasiliks draugystės tarp Afganistano ir TSRS simboliu“. Tokius žodžius skaitė jaunieji motošauliai, važiuodami iš Termezo Amudarjos tiltu. Nedidelė kolona „kamazų“, vilkikų, BMD ir bėteerų, tik ką nusileidusių nuo kalnų, pagarbiai sustojo, užleisdami kelią naujoms mašinoms. „Kaip ten, Afganistane?“ – iš visų pusių sklido klausimai. Tačiau niūrūs įdegę veidai daug ką sakė ir be žodžių. Jie buvo nebylūs – „štai tau ir draugystės tarp šalių simbolis...“

Likimas

Kai nesiseka, tai nesiseka. Likimas naivus, su kaprizais, kartais padovanoja tau tokias dovanas, kurios verčia iš kojų. Susiklosčius nepalankioms

aplinkybėms, būrys žvalgų atsidūrė toli nuo savo garnizono, ant pačios mažiausios kalvos, naujai pastatytame blok-poste. Apačioje – greitkelis ir upė, kuria galima tik gėrėtis, nes palikti blok-postą nevalia. O saulė kepina, nėra kur

dėtis. Jeigu būtų galima išsimaudyti, pasijustumei devintame danguje! Aplinkui aukšti kalnai, nepraleidžiantys vėjo, atrodo agresyviai niūrūs. Stačiuose šlaituose seniai jau išdegė, parudavo žolė, dar daugiau apsinuogino uolos. Atvežė čia ir įsakė, esant būtinybei, atremti „dušmanų“ atakas. Už kilometro nuo šio posto vakar jie apšaudė benzovežių koloną. Viena mašina sudegė, vairuotojas sužeistas. Vietiniai gyventojai pasakojo, kad kovotojai ateina į kišlaką, kuris iš posto gerai matomas. Jie naktį pasiima maisto, parūpinamo būrų, ir vėl nusidangina į kalnus. Buvo nutarta juos pasitikti. Apsupus kišlaką, keli žvalgai pasibeldė į vieno iš būrų namus. „Dūchai“ šoko pro langus ir bandė bėgti, bet už kišlako jų jau laukė pasala...

Čia, Afganistane, greitai suvoki, kas tavo draugas, o kas tik apsimeta juo. Visokių buvo tipų, kurie atvažiavo lydimi asmeniškų tikslų: apiplėšti krautuvę, užmušti žmogų už pinigų ar auksą, pasisavinti brangakmenius. Operacijų jie vengė, bijojo gauti kulka į kaktą, kaip išmanydami išsisukinėjo nuo jų. Ir koks

nenaudėlis juos siuntė čia? Dažniausiai tokius greit „išaiškindavo“ ir nugabendavo į štabą. O tie, kurie nepapuldavo į akis, patys bėgdavo pas modžachedus. Bet ir priešai, matyt, nekenė balių, nušaudavo ir išniekintus jų kūnus pamesdavo matomoje vietoje, norėdami įbauginti kitus. Aišku, psichika ne visų vienoda, kai kuriems tai palikdavo didelį įspūdį. Palūždavo vyrai. Gera, kad greta būdavo draugai, kurie savo pavyzdžiu padėdavo jiems atsitiesti...

Žvalgybos kuopoje visi turėjo bloknutus, prirašytus adresų, eilėraščių apie meilę, gimtines ilgesį ir greitą pasimatymą. Juose galėdavai rasti minčių apie gyvenimo prasmę, aprašytus draugų likimus. Giliai širdyje išliko kuopos vado prisipažinimas. Jis visada sakydavo: „Geriau numirti jaunam, negu pradėti gyventi senatvėje!“ Tą kartą jis sėdėjo vienas, žemai nuleidęs galvą – apie kažką įtemptai mąstė. Paklaustas, kas atsitiko, tik atsakė, jog nujaučia, kad čia daugiau nebegrįš. „Aš ne bailys, napanikuoju, bet jaučiu – ši diena paskutinė mano gyvenime, rytoj manęs nebus, o gyvenimas tęsis. Tiktai gaila motinos, žmonos ir mažametės dukrelės. Dvidešimt treji – nemažas laiko tarpsnis, jau galima atsigręžti ir pasižiūrėti, kas padaryta, o kas pamiršta... Praeityje viskas – jaunystė, studentiškos dienos, vakaronės, susitikimai... Kaip ir negyventa...”

Už keletos dienų žvalgų kuopa turėjo lydėti mašinų koloną iki Kabulo, bet, dar neprivažiavus Karabago, juos sustabdė pašėlęs šaudymas. Didelis būrys modžachedų, nusileidęs nuo kalnų, stengėsi pereiti kelią, bet čia pasimaišė žvalgai. Ties posūkiu prie neseniai susprogdintos vandens saugyklos įsiliepsnojo įnirtingas mūšis. Kovotojai bandė šaulius apsupti, bet šie, sugulę po mašinomis, vedė taiklią ugnį, neleisdami pakelti nė galvos. Kada jau baigėsi šoviniai į pagalbą atskubėjo tankai ir bėtėrai. Akimirksniu žemė susimaišė su dangumi. Tankai lupo iš pabūklų į daubos likučius, nuo sviedinių į viršų kilo stulpai akmenų ir dumblo mišinio. Bėtėrai rinkosi geresnę poziciją, tratinė iš kulkosvaidžių į medvilnės lauką, kuriame pasislėpė „dūchai“. Kokias dvi valandas tęsėsi mūšis. Tarp karių buvo daug sužeistų ir užmuštų. Teko per raciją iškviešti malūnsparnius. Kada šie pasirodė, užpuolikai pasileido bėgti į kalnus. Nurimus mūšiui, pirma mintis buvo susirasti kuopos vadą. Bet niekas jo nematė ir niekas nieko pasakyti negalėjo – turbūt buvo tarp kūnų, sudraskytų neatpažįstamai...

Matyt, taip būna, kad kareivis gali nuspėti savo likimą. Kuopos vadas savo mirtį irgi nujautė...

• • •

Algirdas Karpinskas, tarnaudamas Afganistane, išvažinėjo tūkstančius kilometrų Tacharo, Kapisos, Parvano, Vardako, Nangarcharo provincijų keliais lydėdamas kolonas. Dalyvavo daugelyje operacijų. Laidojo draugus, krovė į

malūnsparnius sužeistus, gelbėjo pamuštą techniką. Daugiau kaip 150 kolonų palydėjo per priešų pasalas į numatytus rajonus.

Metai nutrynė kai kurias datas, vieno ar kito mūšio detales. Atmintis išsaugojo tik nuotrupas, giliai įsirėžusias į širdį, draugų veidus, sunkiai atspėjamas visas aplinkybes, kaip pats liko gyvas. Turbūt tokia Dievo valia...

Suklystame vieną kartą

Sakoma taip: būti išminuotoju, reiškia turėti ilgus plonus muzikanto arba vagies pirštus, velniškai stiprius nervus ir... gerą šunį, nuo kurio daugeliu atvejų priklauso tavo gyvybė. Kas dėl pirštų – tai perdėtas palyginimas, tačiau nervai ir šuo – rimta. Afganistane „tarnavo“ 430 tūkstančių šunų. Vieni jų buvo specialiai

apmokyti atpažinti priešą, saugoti tolimus kalnų postus, kiti – atrasti narkotikus, gabenamus per sieną į Vidurinės Azijos respublikas, tretieji – aptikti minas, kurias modžachedai paslėpdavo po žeme, užmaskuodavo namuose, įmonėse, įstaigose ir net mečetėse.

Mina – klastingas ginklas ir labai efektyvus. Kartais ji nusineša ir paties ją dedančiojo gyvybę. „Čia – kaip Dievas duos“, – dažnai galima išgirsti posakį. Afganistane ne kartą teko matyti tokį vaizdą: eina išminuotojas per lauką, užsivilkęs uniformą su antpečiais, užsidėjęs akustines ausines ir apsiavęs... baltas šlepetes. Praktika parodė, jeigu išminuotojas apsiavęs auliniais batais, minai sproguos, liks be kojų. Jeigu bus su pusbačiais – liks geriausiu atveju be kulnies, o jeigu su šlepetėmis – tik kojų pirštų neteks. Nesugalvojo iki šiol karo strategai specialios avalynės išminuotojams. Aviacijos technikai tokią avalynę turi: ji minkšta, šilta, patogi. Turi ją ir kitų armijos padalinių specialistai, o išminuotojai patys sugalvoja, kas jiems patogiau. Gal reikėtų jų darbą sutapatinti su chirurgų darbu? Išminuotojų ne tik rankų pirštai turi būti jautrūs, dar svarbiau, kad kojos nepavestų...

O jau kokių rūšių minų yra – sunku visas ir išvardinti. Kiekviename kare vis naujos! Afganistane buvo išbandomos kinietiškos voratinklinės minos. Jų korpusas kaip degtukų dėžutė, bet užtaisas!... Svarbiausia, jog ją gali paslėpti, kur nori. Pastatai, išmėtai plaukų storio voratinklius po kelių ir lauk aukos. Džipai, tokiai minai sproguos, išlekia į orą aukščiau 15 metrų! Armijoje dar sakoma, kad išminuotojas nedaug kuo skiriasi nuo medžiotojo. Jis turi dar ir tykoti savo aukos, kitaip jo darbas nueis šuniui ant uodegos. Sėdi užsimaskavęs toliau nuo užtaiso ir stebi, kas ant jo užlips ar užvažiuos. Savo automatą deda šalia, prireiks. Kartais vienas gali gerą pasalą surengti, nereikia daug žmonių. Afganistane dažniausiai būdavo minuojami kalnų takai, kuriais iš Pakistano eidavo būriai kovotojų, įvairūs objektai, turintys svarbią taktinę ir karinę reikšmę, pagaliau net sava technika, kad priešui į rankas nepapultų. Pats pavojingiausias darbas, aišku, buvo išminavimas. Užsidėjęs akustines ausines turėjai be klaidos atskirti užkastą miną nuo pašalinių daiktų. Vienu metu dirbo ir akys, ir klausa, ir pirštai, ir nuojauta (be jos irgi būsi prastas išminuotojas), o nervai turėjo išlikti nepažeidžiami jokių aplinkybių, į nieką nereaguoti. Kantrybė, ir dar kartą kantrybė, tik taip galima sutramdyti baimę, pradėti mąstyti ramiai, niekur neskubant. Jeigu paskubėsi, pradėsi nervintis, nekontroliuoti savo veiksmų, gali sulaukti apgailėtinų pasekmių. Šuo ir tas atskiria minų rūšis. Aišku savaip, bet kažkas jam „pasako“ – pavojinga ji ar ne. Prie vienos prieina drąsiai, prie kitos šliaužia, iškišęs liežuvį, žiūrėdamas tik pirmyn, nereaguodamas į jokių pašalinį veiksmą. Gali šaukti jį nešaukęs tol, kol mina nebus atrasta, nekreips į tave dėmesio. Daug padėjo išminuotojams keturkojai „kariai“. Ir sužeistus kalnuose atrasdavo, ir parodydavo, kur yra modžachedų, ir patys puldavo apsimetusį savu priešą...

Afganistane buvo toks atsitikimas – vienas išminuotojų susisprogdino. Liko šuo, kuris tapo niekam nereikalingas. Jis labai liūdėjo savo šeimininko, kelias dienas nieko neėdė, negėrė, tik gulėjo prie jo lovos palapinėje ir tyliai cypė.

Praeidami pro šalį, kariai guodė jį, sakdami: „Na baik tu savo aimanas, mums, galvoji, ne skaudu tave tokį matyti? Mes irgi liūdime, netekę draugo, bet gyvenimas eina į priekį, reikia kariauti“. Šuo žiūrėjo į akis kiekvienam, tarsi maldavo gražinti jam šeimnininką. Praėjo šiek tiek laiko, ir jis atsigavo. Bet naujo šeimnininko ilgai nesulaukė. Buvo vienas, kuris apsiėmė šunį globoti, bet greitai jie „susipyko“. Mušamas šuo parodė savo naujam šeimnininkui dantis, o paskui ir sukandžiojo jį. Išsitraukęs pistoletą seržantas-ryšininkas norėjo nušauti šunį, bet jam neleido kariai. Po savaitės tas seržantas žuvo. Šuo vėl liko našlaičiu, bastėsi jis po garnizoną, maitinosi tuo, kas ką davė, sukūdo, pabluko kailis, maudėsi balose, jį užpuolė blusos, kurių anksčiau neturėjo, tapo visai nepanašus į tą gražuolį, kuriuo visi gėrėjosi. Tačiau į garnizoną atvažiavo naujokai, ir vienas iš jų buvo kaip du vandens lašai panašus į pirmąjį šuns šeimnininką. Panašus viskuo – ir charakteriu, ir balso tembru, ir net vaikščiojo truputį susikūprinęs, kaip tas. Jį pamatęs šuo pasimetė – sustojo, kraipė galvą, o paskui metėsi jam ant krūtinės, pradėjo laižyti veidą, akis, nosį, džiaugėsi, kaip išmanydamas. Nenuleido nuo jo akių, kur tas bebūtų, visur jį lydėjo. Neduok Dieve, kas išdrįstų jo šeimnininką paliesti – sudraskytų vietoje! Naujokas kaip žmogus, buvo puikus: draugiškas, pasiruošęs atiduoti viską, ką turi... Tačiau bėda – išminuotojas jis buvo nekoks. Ilgai tupėdavo prie kiekvienos minos, nesiryždamas jos nukenksminti. Kada baigdavo išminavimą, jėgos visai jį apleisdavo. Draugai nutarė jam padėti, išmokyti jį dirbti su minomis. Atsirado tokių, kurie sutiko eiti į užduotį su juo kartu.

Bet nuo nelaimės apsaugoti nepavyko. Juos rado abu – šunį ir išminuotoją. Vaikinas žuvo nuo vienos minos, kažkaip nesuveikė jo budrumas, šuo pats susisprogdino kitame lauko gale. Antro šeimnininko praradimo jis nepernešė...

Išminuotojai nemėgsta kalbėti apie savo darbą. Jie kiekvieną dieną „žaidžia“ su mirtimi, gal todėl sakoma: „Jeigu nori sužinoti gyvybės kainą, kreipkis į išminuotojus“, nes jiems leista gyvenime suklysti tik vieną kartą...

PAMINKLAS DVIEMS

Pasaulyje yra labai daug paminklų, pastatytų žymiesiems žmonėms pagerbti ir įvairiems įvykiams paminėti. Yra paminklas ir Motinai. Jį pastatė norvegai Oslo mieste praėjusio šimtmečio pradžioje. Paminklas labai paprastas: moteris, sėdinti ant akmens su priglaustu prie krūtinės kūdikiu ir žiūrinti į tolį. Bet pakanka į paminklą tik žvilgtelėti, kad suprastumei, ką juo norėta pasakyti. Moteris atrodo kaip gyva. Ji tarsi nujaučia neapsakomą daugybę pavojų, gresiančių jos vaikui ir saugo nuo jų savo glėbyje, pasiryžusi ginti iš paskutiniųjų. Žvelgdama į tolį, ji tartum nori įsitikinti, ar neateis grėsmė iš ten, ar nėra kelio, kuriuo jos kūdikis galėtų eiti nesuklupdamas...

Deja, tame ilgame gyvenimo kelyje ne nuo visų pavojų, kurie gresia jos vaikams, gali apginti motina. Vieni iš jų suklumpa žiauriai nuvilti likimo, kitų tyko nelaimė keliuose, darbuose, treti krenta nuo banditų kulkos. Žilvinas žuvo Afganistano kare. Motina nujautė žūtį. Ji pasakoja: „Sapnai pradėjo mane kamuoti, kada sūnus dar mokėsi ketvirtroje klasėje. Nebuvau nei skaičiūsi, nei filmų mačiusi apie tą šalį. Sapnuoju, kad mano vaiką griebia svetimi barzdoti vyrai ir meta į upę. Matau didelius kalnus ir tarpeklių, per kurią ta upė teka. Šaukiu, kad man jį atiduotų ir... prabundu. Net gera pasidaro, kad jis šalia manęs... Tas

sapnas man kartojo kelis kartus, net susirgau po jo ir atsiguliau į ligoninę. Vėliau, praėjus kuriam laikui, sapnuoju, kad vyksta karas, o aš ieškau savo vaikų

ir niekur jų nerandu. Rodos, bėgu, sutinku daug kareivių, klausiu jų, ar nematė mano vaikų, bet kareiviai pažiūri į mane ir nueina, pasakę, kad nematė. Beveik ištikus metus tas sapnas nuolatos kartojo...”

Koks buvo jis, Žilvinas Gylys? Kuo skyrėsi nuo kitų vaikų, savo bendraamžių? Iš pažiūros niekuo, vaikas, kaip vaikas. Tik akys galbūt plačiau žiūrėjo į pasaulį, jautresnis buvo tėvams ir kaimynams. Labai mylėjo savo seserį Neringą. Neduok Dieve, jeigu kas bandytų Neringą nuskriausti! Nuo pat vaikystės buvo labai smalsus, gerai mokėsi, daug skaitė. O draugų turėjo – pilnas kiemas prigužėdavo! Vasarą eidavo maudytis, rudenį traukdavo į mišką grybauti, žiemą – slidės, pačiūžos, rogutės. Be draugų žingsnio nežengdavo. Vieną kartą pavasarį nesulaukusi Žilvino, sugrįžtančio iš mokyklos, motina su Neringa susiruošė eiti jo ieškoti. Visus kaimynus apėjo, o jis grįžo tik prieš rytą. Šlapias iki ausų, visas sušalęs, dreba, nieko nesako. Motina ir šiaip, ir taip – tyli. Kai atsigėrė liepžiedžių arbatos, sušilo, tik tuomet papasakojo, kad padėjo draugui, įkritusiam į kanalą. Kitą kartą sugrįžo vėlai vakare su briedžio ragais. Motina tik skėstelėjo – iš kur tie ragai? O jis vos laikėsi ant kojų, tiek buvo pavargęs.

Pasirodo, miške pamatė briedį su krentančiais ragais ir vijosi jį, kol tas juos pametė. Apie 30 kilometrų sukorė.

Tačiau patį didžiausią pokštą su draugu Žilvinas iškrėtė eiguliui ir

girininkui. Pasidarė medinius šautuvus, nudažė juos ir, pasiėmę medžioklinį šuniuką, nuėjo į mišką. Kaip ten buvo ir kas įvyko vaikai nepasakojo, bet tėvams prisiėjo eiti į medžiotojų draugiją pasiaiškinti. O Žilvinas su draugu slėpė šunelį, kad neatimtų...

Tėvus Žilvinas mylėjo ir gerbė. Stengėsi jiems padėti, niekada neatsisakydavo jokio darbo. Kartą susirinkę kieme draugai nutarė kažkur keliauti. Motina skalbė, ir staiga sugedo skalbimo mašina. Sudėjusi skalbinius į vonią, motina pradėjo dejuoti, nežinojo, ką daryti. Žilvinas, pamatęs, kad motina susikrimsi, liepė draugams palaukti, o pats, pasiraitęs rankoves, puolė padėti. Nuo ketvirtos klasės jis mokėjo ir malkas skaldyti, ir daržą ravėti, ir karves melžti. Tėvas turėjo motociklą. Geras dar buvo, tik reikėjo truputį paremontuoti. Pasišaukęs sūnų, vieną dieną jis tarė: „Dovanoju šitą „žirgą“ tau. Tu turi daugiau laiko, susiremontuok ir važinėk!“ Laimingesnio žmogaus už Žilviną pasauly tada nebuvo! Kelioms dienoms praėjus jis jau sėdėjo už vairo. Neatsakė nė vienam savo draugui – visi kartu remontavosi tą motociklą, visi kartu ir važinėjosi.

Motinai atpuolė dar vienas rūpestis – į laukus melžti karves dabar važiuodavo Žilvinas. Vėliau, kada pradėjo mokytis Grūzdžių žemės ūkio technikume, nusipirko „Javą“. Pinigus užsidirbo pats...

• • •

Motinos veidu rieda ašara. Nors jau žino, kad sūnus nebesugrįš, vis tiek jo laukia. Niekas negali užpildyti tos tuštumos, kuri liko jos širdyje. Ir tęsiasi gija prisiminimų, nenutrūkstančių visą gyvenimą! Tarnybai armijoje jis ruošėsi iš anksto, daug sportavo, domėjosi karinėmis specialybėmis. Žilvinas buvo įsitikinęs, kad jo žinios nepraruls, ras, kur jas panaudoti. O motiną baugino sapnai. Sūnus dar buvo namuose, vaikščiojo, kalbėjo, juokėsi, sėdėjo už vieno stalo ir apie tarnybą net nebuvo užsiminta, o jos širdelė kasdien vis tankiau plakė. Prieš pat išeinant Žilvinui į kariuomenę susapnavo, kad davė jai 15 arų žemės sklypą namui statyti. Žiūri ji į tą žemę ir mato išmuštas galias duobes, jaunas obelaites nulūžusias... „Negeras sapnas, kažkas sudaužys tavo gyvenimą“, – sakė išklausiusios jos pasakojimą kaimynės...

• • •

1985 metais balandžio 25 dieną visas kaimas išlydėjo jaunuolius į kelionę su muzika ir ašaromis. Po pusės metų Gyliai gavo žinutę, kad jų sūnus Afganistane. Motina taip ir suklupo. Juk ten karas, liejasi kraujas, žūsta žmonės!

Neringa kaip išmanydama bandė nuraminti ją, kartojo: „Mūsų Žilvinas būtinai išliks gyvas, būtinai!” Bet motinos nuojauta neapgavo.

Žinia apie Žilvino žūtį pasiekė Gylių šeimą 1986 metų rugpjūtį. Ir tėvai, ir giminės, ir sesuo Neringa patikėjo sapnais, kurie juos apie nelaimę nuolat informuodavo. Cinkuotame karste Žilviną atlydėjo kariai, kad atiduotų jam paskutinę pagarbą, kariškai su juo atsisveikintų. Visas kaimas atėjo į laidotuves. Motiną į kapines vedė po ranka, nes pačiai eiti neužteko jėgų. O kai privedė prie iškastos kapo duobės – ji neteko sąmonės. Tai buvo ta pati vieta, kurią sapne jai kažkada parodė moteris balta skarele. Ir netikėk po to sapnais! Kaip žuvo Žilvinas papasakojo draugas, atvažiavęs iš Karagandos. Jie kartu tarnavo Afganistane ir susitarė – jeigu vienas iš jų žus, kitas būtinai aplankys jo tėvus. Tą misiją turėjo atlikti Aleksandras Kemajevas. Jis pakeitė tėvams žuvusį sūnų...

• • •

Tą dieną modžachedai surengė pasalą ir užminavo kelią. Žilvinas Gylys važiavo savo šarvuota mašina. Jis buvo pasiruošęs atremti užpuolikų ataką.

Prasidėjus mūšiui, Žilvinas nespėjo išsokti iš mašinos, ji užvažiavo ant „fugaso“ (prieštankinės minos). Sprogimas buvo toks stiprus, kad iš mašinos liko tik metalo laužo krūva. Kaip sako Aleksandras, Žilvino mirtis nebuvo atsitiktinė, modžachedai žinojo, kad kaip tik ta mašina važiuos tuo keliu. Kodėl ji „medžiojo“? Kaip galima spręsti iš atsiųsto tėvams sveikinimo afganų kalba, Žilvinas Gyls gavo Afganistano Vyriausybės apdovanojimą už tai, kad vienos operacijos metu savo minosvaidžiu sunaikino reaktyvinį paleidimo mechanizmą ir radijo stotį. O kiek tokių operacijų buvo?! Bet „afganistaniečiai“ apie tai kalba nenoriai. Likęs Lietuvoje Žilvino draugas Aleksandras Kemajevas irgi apie tai kalba trumpai...

• • •

Kiekvienos valstybės kariuomenė prasideda nuo... motinos, kuri pagimdo ir užaugina kareivį. Tačiau, kai karys žūva, valstybė jo motiną neretai pamiršta. Taip atsitiko ir su Gyliene, visų buvusių sovietinių kareivių motinomis, praradusiomis sūnus. Jos liko vienos... tik su savo prisiminimais ir skausmu.

„Mes jau nesibaramė su Dievu ir likimu dėl savo baisios nelaimės, jau

aprimo mūsų skausmas, apdžiūvo ašaros. Daug jų išliejome, kai mūsų vaikų gyvenimas nutrūko, o mūsų – tarsi sustojo, ir kapinės tapo antraisiais namais. Laikas jau apgydė mūsų širdžių žaizdas, tačiau jos tebekraujuoja, nes girdime neramias žinias, kad tose vietose, kur žuvo mūsų vaikai, vėl vyksta karas,” – atsidūsta kario mama.

1999 metais birželio mėnesį vykusiame Lietuvos kareivių motinų suvažiavime dalyvavo 176 motinos ir tėvai iš visų šalies kampelių. Čia buvo paskelbta, kad Seimas priėmė įstatymą dėl kompensacijų žuvusių karių šeimoms mokėjimo. Tiesa, praėjus kuriam laikui, priėmė pataisą, kad kompensacijos negalima paveldėti, o nemaža karių motinų numirė anksčiau, negu gavo tą kompensaciją. Tame suvažiavime buvo kalbama ir apie tai, kad žuvusių karių tėvams, našlėms ir našlaičiams būtų suteiktas nukentėjusių nuo okupacijos asmenų statusas. Tačiau įstatymo pataisa užstrigo Seime. Norisi tikėti, kad sveikas protas nugalės – argi tie, kurių sūnūs buvo prievarta paiimti į sovietinę armiją ir ten žuvo, nėra nukentėję? Vienas iš šiauliečių, Vytautas Kirkutis, rašo: „Nebuvau Afganistane. Jei būčiau buvęs neparašyčiau apie jį nė eilutės. Nerašomi apie šį karą atsiminimai, išpūdžiai, dienoraščiai. O kai vieno vaikino, kelis mėnesius kariavusio Afganistane, paklausiau, kaip ten buvo, jis tik mostelėjo ranka – nenoriu nė prisiminti. Sugrįžo jauni žmonės su žaizda gyvenime ir su žaizda atmintyje. Džiaugiasi, kad sugrįžo. O kiek metaliniuose karstuose parvežė... Kraupi statistika...

Taip, motin ir tėve, laukėte laiško. Kai jų nebuvo, čiupdavote laikraštį: kaip ten, kas ten vyksta. Arba abu nutilę bei sulaukę kvėpavimą sėdėdavote prie radijo ar televizoriaus. Gal ką nors išgirsite... gal nebešauda... gal jau nurimo tas pragaras... gal... Ach, ir vėl puolimai, vėl laikraščiai rašo: „Dželalabade susprogdinta aštuoni tūkstančiai raketų, sviedinių ir minų...” Sakėte: nė vieno ten gyvo nebeliko... Karas vykdavo toli toli, už tūkstančių kilometrų, tačiau jo aidas atsiliepdavo daugelio motinų ir tėvų širdyse. „Pražilau be laiko”, – atsiduso tėvas. „Ką ten pražilau, šviesios dienos nematėme... Nei gyva, nei mirusi,” – iš lėto kalbėjo motina. Ir ne viena motina, ne vienas tėvas tokius žodžius tarė. Tūkstančiai, dešimtys tūkstančių.

...Sunku buvo suprasti, ką kalba, labai sunku, reikėjo gerokai susikaupti, įdėmiai klausytis. Šūviai ir sprogimai. Tuomet, paklausę magnetofono juostos, parvežtos iš Afganistano, supratome: vyko karas, baisus ir žiaurus karas, apie kurį taip šykščiai rašė laikraščiai, kurį taip romantiškai stengėsi parodyti televizija ir kino dokumentika. Šūviai ir sprogimai... Paskutiniai lakūnų pokalbiai su „žeme”... Paskutiniai žmogaus žodžiai prieš mirtį... Dar akimirka – ir sproginas. Po to daina. Liūdna į raudą panaši daina, sukurta Afganistane. Ir šalia mūsų, prie magnetofono sėdinčio vaikino žodžiai: „Tas, kuris dainuoja, sprogo, užmynęs ant minos, jis buvo mano geriausias draugas... išvažiavo sunkvežimiu...

radom visus sušaudytus”, „o čia stengėmės įrašyti karą, girdėti tikras mūšis...” Iki šiol pamenu, kiek daug skausmo, neapykantos, baimės, širdgėlos, liūdesio, graudulio buvo to lakūno žodžiuose prieš mirtį. Akimirka... Tuomet visi šaukė: Internacionalinė pareiga! Dabar atsidūsta: nereikalingos aukos, klaida... O gal nusikaltimas?”

• • •

Prancūzai turi ne tik Nežinomo kareivio, bet ir Nežinomos Motinos kapą. Vieną kartą buvo rasta kažkokia senutė, sukniubusi prie paminklo žuvusiems Verdeno laukuose. Senutė, matyt, buvo atėjusi aplankyti savo sūnaus kapo ir čia pat mirė. Kas ji, nepavyko išaiškinti. Prancūzai palaidojo ją žuvusiųjų karių lauke ir pastatė paminklą su užrašu: „Žuvusio kario Nežinoma Motina”. Kismet Motinos dieną prancūzai ateina čia pagerbti Nežinomos Motinos.

Lietuvoje tokių paminklų nėra. O turėtų būti, būtinai turėtų būti paminklas dviems – sūnui ir Motinai, nes motinos meilė ir pasididžiavimas savo vaikais stipresni net už mirties baimę...

„VYRIŠKUMO MOKYKLA”

Jie turėjo įvesti mus, aštuoniolikmečius berniokus, į brandų gyvenimą, į darbo, pareigos, kultūros ir pažangos pasaulį, tarpininkauti tarp mūsų ir mūsų ateities. Kartais mes pasityčiodavome iš jų ir iškrėsdavome jiems kokį pokštą, bet širdies gilumoje jais tikėjome. Tikėdami jų autoritetu, mes savo mintyse siejome jį su didesniu išmanymu ir geresniu gyvenimo pažinimu. Tačiau pirmas nukautasis, kurį pamatėme, sutriuškino šį įsitikinimą. Mes supratome, kad mūsų karta yra garbingesnė negu jų; jie pralenkė mus tiktai mokėjimu gražiai pakalbėti ir apsukrumu. Pirmoji uraganinė ugnis parodė mums, kad klydome, ir šioje ugnyje sugriuvo ta pasaulėžiūra, kurią jie buvo mums įskiepiję.

E.M.Remarkas „Vakarų fronte nieko naujo”

Pirmosios pamokos

Dienos nepaliaujamai keičia viena kitą, bet smegenys lyg kokį nešulį tempia prisiminimų našta, sunkią, šiurpią našta, kuri atsipalaidavimų akimirkomis iškyla savo keistais, nesibaigiančiais ir klaikiais vaizdiniais. Atrodo, galvoje tuščia tuščia, lyg neaprėpiamoje dykumoje, bet staiga iš kažkur atklysta moterų, vaikų, senukų aimanos, girdi, kaip dejuoja tavo draugai. Įtempi visą vaizduotę ir matai, kaip kyla lyg iš rūko šiurpūs karo vaizdai... Afganistanas...

Afganistanas atėmė daug gerų draugų, pasiėmė ramybę, užnuodijo atmintį...

• • •

Po geros valandos skrydžio desantinis lėktuvas, tratėdamas nelygiu Kabulo aerodromo nusileidimo taku, pagaliau pasiekia sustojimo vietą. Laikas sustoja... Vos prasivėrus galiniams lėktuvo vartams, pasigirsta įsakymas – visiems kuo greičiau bėgti į paskirstymo punktą. Apie šimtą metrų susikūprinę dumiam į aptvertą aerodromo apsaugos postą. Įsakymas, iš pradžių pasirodęs keistas, greitai virsta visai normaliu, nes netoliese esančiuose kalnuose kažkas be perstojo „klegina” automata, aplink stovi konufluoti malūnsparniai ir naikintuvai, kiek toliau – sudaužytos technikos laužas... Be gailesčio kepina saulė – temperatūra gal virš 30 laipsnių, o mes su žiemine apranga, nes Dobelėje (Latvijoje), kur pusmetį mokėmės seržantų mokykloje, lapkričio mėnesį jau gerokos šalnos...

Sutupiname ant kuprinių tarp dviejų medinių barakų, žvalgomės po aplinką – aplink surenkami medinių plokščių moduliai, pavėsinės, dengtos maskuojančiu tinklu, prie vartų iki dantų ginkluoti sargybiniai...

Pagaliau sulaukiame karininko su tankistų emblemomis. Sako, kad ruoštumėmės kelionei per Kabulą nuolatinės tarnybos vieton...

Automobilis rieda siaurais asfalto keliais, į kuriuos tiesiog virste virsta dukanų gėrybės – arbūzai, apelsinai, alyvos, bananai..., įvairiausių firmų magnetolos, laikrodžiai, džinsai, batai... Aplink sklinda nesuprantami šūksniai, dainos, muzika – keista, rytietiška. Įvažiavus į centrą, vaizdas ryškiai pasikeičia – šiuolaikiniai namai, vilos (paaiškina, kad tai ambasados), skendinčios žalumoje, švara ir tvarka. Sankryžoje stovintis bėtėeras mus nukreipia link kelio, kurio gale matosi didelis plakatas su afganistaniečio darbininko atvaizdu. Pasukame į dešinę. Kuo toliau nuo centro – tuo didesnis skurdas ir netvarka: vėl į gatvę suvirtusios dukanų gėrybės, vėl į skarmalus susisukę vietos gyventojai su čalmomis ant galvų, vėl moliniai pastatai – tvirtovės, aplink kurias zuja nuskurę vaikigaliai, šaukdami, pirkite „čarz“ (narkotikų). Pagaliau išnyrame iš tų molinių kibitkų glėbio ir atsiremiamė tiesiai į kalnus – už plataus kelio, juosiančio Kabulą, išsidėsčiusios sovietinių dalinių pozicijos – ryšininkai, artilerija, „rembatas“. Sukame pro minų lauką link metalinių vartų. Suvargęs kareivėlis, matyt, dar jaunas, atidaro juos ir su neslepia šypsena palydi į vidų – greit žinia, kad atvežė dūchų (naujokų), pasklis po visą batalioną...

Sėdime „kurylkoje“ (pavėsinėje-rūkomajame) prie štabo ir su kitais lietuviais (Sigitu Guldikausku iš Pakruojo, Valdu Paškevičiumi iš Alytaus, Rimu Biekša iš Varėnos bei Jonu Matulevičiumi iš Molėtų) šnekučiuojamės apie patirtus įspūdžius. Iš šešių mūsų, Latviją palikusių žemiečių, trūksta tik alytiškio Lino Laukionio. Svarstome, kur jis... Tuo tarpu prie mūsų prieina du, pagal išvaizdą dembeliai, klausia, ar turi kuris nors iš mūsų vairuotojo pažymėjimą. Laimei, turiu pasiėmęs. Sako, kad gerai, turėsią kam palikti „kamazus“, nes „rotnas“ juos namo paleisiąs tik tada, kai jie susirasią pamainą. Su Sigitu savotiškai apsidžiaugiamė, svarstome, kad, sėdėdami už vairo daugiau pamatysimė, o ir laikas žymiai greičiau prabėgs...

Iš nedidelio modulio išeina štabo viršininkas majoras Pirukas, kviečia pas kombatą (bataliono vadą). Kombatas papulkininkis Osadčis, matomai daug patyręs vyras, visą valandą pasakoja apie Afganistaną, apie karą jame, gąsdina, jog Kabule dabar yra apie 8000 „dušmanų“ ir neaišku, ką jie žada daryti, todėl, sako, reikia būti atsargiems ir pasiruošusiems viskam. Aišku, tokios vado kalbos varo nemažai baimės, tačiau mes dar per daug žali, kad suprastume pasakytų žodžių reikšmingumą... Vis tik pirmą pamoką gauname ne iš priešų, o iš savo karių – grįžę iš valgyklos nerandamė nei maisto atsargų, nei savo šiltųjų apsiaustų (šinelių). Vietoj jų kabo nuplyšę skarmalų draiskalai su neaiškos tautybės pavardėmis. Dabar jau viena taisyklė aiški – „Ko neturi su savimi, tas ne tavo“...

Po kurio laiko ateina dežurnas (budintysis) iš medinių barakų ir mus su Sigitu nusiveda į 5-tą rotą, iš kurios pavėsinėje buvo ir anie du dembeliai, kalbinę būti vairuotojais...

Pirmo „zvodo“ vado pavaduotojas seržantas Šylikas – mūsų šaukimo, todėl laikosi atsargiai ir perdėtai draugiškai vedžiojasi po batalioną, pasakoja apie rotą, rodo visas svarbiausias vietas...

„Rembatas“, viena iš „Tioplestano“ vietovių, išsidėstęs kalno šlaite antrapus juosiančio Kabulą kelio. Aplink jį – minų laukas (ant tvoros kabančios skudurų liekanos – dembelio, ėjusio pirkti degtinės ir... negrižusio), arčiau – mūrinė akmenų siena su dviem kontroliniais išleidimo ir įleidimo punktais bei žemutiniu apsaugos postu (pėstininkų mašinos bokštelis su ginkluote). Šiapus tvoros įsikūręs štabas – surenkamų medinių plokščių pastatas (kaip ir kiti penki gyvenamieji moduliai), o už „placo“ (asfaltuotos aikštelės) stovi didelė ir erdvi valgykla (bataliono pasididžiavimas). Visai kampe, netoli apsaugos posto – „skalbykla“ ir medinis statinys – tualetas, kuriame zvimbiam tūkstančiai įvairiausio dydžio ir spalvos musių. Galiausiai šalia aikštelės statomas naujas kultūros klubas, kur bus rodomi filmai ir koncertuos meno meistrai, atvykę iš Sovietų Sąjungos. O kol kas – ir prausyklą, ir klubą atstoja maskuojančiu tinklu uždengta medinė pakyla. Visą tą vaizdelį jungia skurdi augmenija, vienas kitas medelis ir akmenys, akmenys bei smiltys...

Gyvenimas Afganistane pradeda įsibėgėti. Netrunka prabėgti „sborai“ (centralizuotas jaunųjų karių mokymas), kur mokoma kariavimo gudrybių taktikos užsiėmimuose, stiprinamas fizinis pasiruošimas ir ištvermė, pilna „kipirovka“ (apranga ir amunicija) nepaliaujamai „šturmuojant“ kalno viršūnėje įsitvirtinusį „apsaugos postą“, kur pratinama prie kasdieninio chloruoto vandens, arbatos bei sauso davinio trūkumo. Turbūt toks mokymo būdas čia, Afganistane, pats veiksmingiausias, nes tik gerai užsigrūdinęs karys gali įsijungti į tą didžiulę karo mašiną, kuri negailestingai griauja jaunų vaikų likimus, pirmiausiai pasiglemždama į amžinybę tiek fiziškai, tiek dvasiškai silpniausius. Tokia kasdienybė... Toks likimas...

Paskutinis „sborų“ išbandymas – po paskutinio viršutinio posto „šturmo“ – stovėjimas pilna ekipiruote kepinančioje saulėje valandą, dvi, tris... Stovi drebančiomis iš nuovargio kojomis, pasruvęs prakaitu ir matai, kaip šalia tavęs netekęs sąmonės griūna pirmas, antras, trečias... Dabar vadams pasidaro aišku, kas ko vertas...

Pasibaigus „sborams“ į „rotas“ dvelkteli gaivesnio oro kvapelis – lengviau atsitiesia to pačio šaukimo, bet anksčiau čia patekusieji, t. y. iškart po keleto mėnesių mokymų Uzbekijos ar Tadžikistano „sopkose“, dabar jie jau turi su kuo dalintis nesaldžia „dūchelio“ (dvaselės) duona...

Mus su Sigitu grąžina į penktą „rotą“, matyt, rimtai ketindami pasodinti už „kamazų“ vairo, juolab, kad iš gausaus naujokų būrio daugiau, turinčių teises, taip ir neatsiranda. Tenka ruošti mašinų perėmimui. Tačiau prieš tai dar laukia išpūdingas žygis į Chairatoną, kuriame, kaip taisyklė, dembeliai privalo perduoti sukaupią patirtį, kaip vairuoti serpantiniais bei apšaudomose zonose...

Žygiui vadovauja štabo vadas majoras Pirukas, griežtas, bet teisingas ir drąsus karininkas. Jis duoda įsakymą prie štabo išrikiuoti visą techniką ir patikrinti jų paruošimą žygiui. Mašinos, pakrautos varikliais bei sugedusiomis dalimis, kruopščiai komplektuojamos, vėl ir vėl patikrinamos...

Pagaliau žygis prasideda. Kolona pajuda link kontrolinio išleidimo iš Kabulo punkto. Abipus plento mėtosi skardinių, popierių ir šiaip įvairiausio šlamšto kalnai, jaučiasi slogus, lyg dvėselienos, kvapas – minų lauke ant vielinių užtvarų kabo laukinių šunų, kur ne kur avinų sudraskytos ir pūvančios liekanos, įnirtingai draskomos varnų ar panašių į jas paukščių – grobuonių. Pakeliui – ryšininkų batalionas. Prie „KPP“ (išleidimo punkto) susirinkę vietiniai

gyventojai, paaugliai, girdėti kažkokie nesuprantami šūkaliojimai, matyt, prekyba pačiame įkarštyje, o anapus kelio – duvalai, akli ir nejaukūs, ant stogų moterys, džiaustančios savo parandža, matyt „haremas“, „bačia“, dulkinantys kašmyro kilimus, ir muzika – rytietiška, mums nesuprantama, tačiau viliojanti tolyn... į

nežinią... Baimė... Kažkokia nesuvokiama, nepatirta baimė – ta gąsdinanti nežinia...

Kažkur kalnuose pasigirsta šūviai, kanonados stiprėja. Mašinos vairuotojas sako, kad ten „dirba“ apsaugos postai. O ką gali žinoti?...

Artėjame prie išleidimo punkto. Šlagbaumas uždarytas, stovi daug įvairiausios technikos, aplink kurią šmirinėja pusiau basi vietos gyventojai, apsimuturiavę margais chalatais bei lyg kažkokio audinio kilimais ir ant galvų susisukę čalmas, vaikai, gal ketverių metų, gal vyresni siūlantys pirkti „čarz“ ir besidairantys, ką nukniaukti. Pasigirsta triukšmas, keiksmi – pro šalį skuodžia gal dešimties metų vaikinukas, nusitvėręs benzino „kanistrą“. „Bulbašas“ dar spėja surikti nušausiąs, bet kur ten – anas jau už duvalų. Dembelis nusikeikia, geriau būtų išmainęs į „čarzą“, vis šis tas... Nuotaika sugadinta visai dienai...

Per pietus majoras Pirukas, kolonos vyresnysis, praneša, jog šiandien iš

Kabulo nosies nekišime, nes „zelionkėje“ (žalioje zonoje) labai neramu, „dušmanai“ rengia diversijas, yra žuvusių. Mums, jauniems, tai didelis išpūdis, bet seniams ir dembeliams vis viena – šnabždasi, jog vakare varys rimtą prekybą...

Sustojame aikštelėje, karininkas sudaro sargybos eilę – aišku viena, kaip ir pridera dūchams, naktį praleisime budėdami. Majoras skaito ilgiausią pamokslą apie atsargumą su ginklais, budrumą poste, pasakoja apie praėjusios operacijos aukas, apie tai, jog „va už anos tvoros buvo papjauti du sargybiniai, mėginę atlikti „didžiuosius“ gamtos reikalus, todėl ten dėmesys turįs būti ypatingas”.

Šiurpas perbėga visu kūnu vien pagalvojus, kad čia reikės praleisti visą naktį, kai aplink šmirinėja neaiškos kilmės gyviai, o gal žmonės, pasiruošę bet kokiū būdu padaryti tau galą.

Temsta, saulė ritasi už aukštų Kabulo amfiteatro kalnų, rimsta įvairiausios prigimties balsai, tik kur ne kur aukštai virš galvų girdėti iš toli atklystantis tai pavienių šūvių, tai tiradų garsas – dangų skrodžia traserių šviesuliai. Su kiekvienu gėstančiu saulės spinduliu, su kiekvienu tytančiu technikos, gyvių bei žmonių garsu auga spengianti įtampa – apie miegą negali būti nė kalbos. Įbedęs akis stengiuosi išžiūrėti bent mažiausią grumstelio krustelėjimą, ištempęs ausis išgirsti bent nekalčiausią priešo-skerdiko kvėptelėjimą, nuo įtamos virpa pirštai, įsirėžę į šūvio paleidimo gaiduką – saugiklis jau seniai nuimtas, todėl dar dar – ir mirtį nešanti kulka išlėks... „Už seržantą „dušmanui“ mokės brangiau, už seržantą mokės brangiau” – į smegenis muša majoro pasakyta frazė... Žengiu žingsnį, apsisuku tris ratus, įsiklausau. Nieko. Tyla. Vėl žengiu žingsnį, apsisuku, įsiklausau... Ir taip visą ištisą naktį... Taip, pirmoji sargybos naktis Afganistane daugeliui neišdils iš atminties visą gyvenimą... Pagaliau, pirmiesiems saulės spinduliams vos palietus Kabulo slėnį, pasigirsta išganingas mulos maldos skardus ir virpantis balsas, kviečias naujos dienos darbams. O kokia laimė matyti saulę, matyti bundančius gyvius, matyti ginklo brolius, žvalius, pasiruošusius kovai, kokia laimė jausti gyvybę šalia savęs, jausti užnugarį...

Paskubomis užkandame virėjų išvirtos košės su „tušonke“, duonos, išgeriame chloruotos arbatos, išklausome majoro Piruko nurodymų, vykstant kolonos „maršui“, ir... iškeliuojame...

Plentas už šlagbaumo kyla aukštyn per suspaustą kalnų tarpekį, kurio pakraščiuose išsimėčiusios molinės gūžtos, kitos jau sugriautos, matyt, susprogdintos. „Kamazai“, apsipylę dūmais, ritasi į ten, į nežinią, kur nebėra apsaugos, kur galima pasitikėti tik pačiu savimi ir likimo broliais, judančiais toje pačioje kolonoje, o gal dar apsaugos postais, išmėtytais kas kažkiek kilometrų kelio pakraščiuose. Tačiau tas atstumas tarp postų, ypač pirmą kartą važiuojantiems, atrodo per daug ilgas, o gal ir visai neįveikiamas...

Pagaliau persiritame per neaukštas kalvas – prieš akis iškyla didžiulis slėnis („zelionkė“), iš visų pusių apsuptas kalnais. Patogiau įsitaisau prie šoninio lango, mat dabar aš – šaulys, į dureles sunkiai bumsis „broniželetas“. Mašinos, pakrautos tankų varikliais, lyg pajutusios palengvėjimą, neria žemyn į vynuogių

kraštą. Netrukus pasiekiame pirmuosius „carandoj” (afganiečių armijos) apsaugos postus – jie moja – varykit varykit...

Prieš akis išnyra neįprastos architektūros miestelis Kochdamanas – po slėnį išsimėčiusios nedidelės tvirtovės, apdaužytomis sienomis ir masyviais bokštais kampuose. Už keliolikos kilometrų privažiuojame Kala Muradbeko kišlaką, garsėjantį savo keramika – prie pat plento daugybė dukanų, užverstų įvairiausios formos indais, statulėlėmis, žvakidėmis. Aplink juos šmirinėja ilgabarzdžiai vietos gyventojai, moterys po parandžomis, basakojai vaikėzai, šūkaujantys „pirk čarzą”. Važiuojame ir bijome sustoti, kad ko nenušvilptų. Staiga pasigirsta „zumerio” (stabdžio lemputės) zirzimas ir šnypščiantis oro gūsis kažkur už mašinos. Šoku lauk „užtrauktu” automatu, bėgu į galą. Vietiniai šaukdami puola į šonus. Laimei – tik atsuktas aukšto suspaudimo kranas. Uždarau, parlekiu atgal, oras vėl pumpuojasi gerai, „zumeris” nekaukia, ir dabar mes jau neriname iš čia kiek mašina leidžia... „Kamazas” negailestingai šokinėja per „greičio kalnelius”, išpiltus skersai kelio, priekaboje pasigirsta čaižūs griuvinėjančių variklių garsai. Pagaliau ištrūkstame iš to sumauto „dušmanų lizdo” – džiaugiamės, kad kokios minos dar nepakišo...

Už kaimo atsiveria didžiulis slėnis iki pat horizonto užsodintas vynuogėmis. Kur ne kur kyšo plūktinių bokštų viršūnės. Pasirodo, tai vynuogių džiovavimo patalpos. Tiesa, jos taip pat gerokai nukentėjusios, bet vis vien dar pakankamai išpūdingos. Artėjame prie kelio išsišakojimo – į dešinę Bagramas, o mums – tiesiai, Hindukušo kalnų link, didingų ir, atrodo, tokių artimų, o tuo pačiu ir nepasiekiamų. Kiek užtrukę prie šlagbaumo, judame tolyn. Pagaliau baigiasi vynuogynai – prieš akis iškyla Čarikaro miesto kontūrai – tai Parvano provincijos centras. Čia tvarka didesnė – pakeliui stovi apsaugos bėtėerai, o vietos gyventojai, matyt, prie jų jau pripratę ir didesnio dėmesio beveik nekreipia. Kiek stabtelėjus, prasideda prekyba – atsarginės dalys, raktai ir pan. mainomi į arbūzus, dynias, „čarzą” ar parduodamos. Pro šalį traukia kupranugarių vilkstinė – puštūnų karavanas, ant asilo joja, matyt, priemiesčio gyventojas, dukanai, dukanai. Čarikaras garsėja puikiausiais peiliais, kurių krūvų krūvos suverstos ant prekystalių, nuo mažiausio sulankstomo peiliuko iki masyvaus dviašmenio kinžalo. Juokaujame, kad mūsų kareiviški „štik nožai” vis vien geresni, turintys platesnę paskirtį...

Kiek nusiraminę, paliekame šį gražų miestelį, sukame didingų kalnų link. Saulė jau vakarop, savo raudoni uždrieja pakelese išmėtytus postus. Važiuojame atsipalaidavę...

Tačiau ši ramybė tęsiasi labai neilgai, nes kažkur šone pasigirsta šūvių tirados, matyt, prabilo postai, o gal kolonos apšaudymas? Vairuotojas užgula greičio akseleratorių – „kamazas” kaukdamas lekia pro laikinus įtvirtinimus. Priešais važiuojanti apsaugos šarvuotoji mašina be perstojo „šukuoja” pakele

krūmokšnius. Nerūpestingumo kaip nebūta. Per langą iškišu savo „kalašnikovą” (automatą) ir pradedu pliekti. Dembelis šaukia, kad nustočiau, nes tuoj duosiąs per sprandą – nuo sieros kvapo neįmanoma kvėpuoti, o ir garsas – net ausyse spengia. Matau, kad jis nejuokauja, vargais negalais susitvardau. Perverčiu surištus „magazynus” (šovininės), tuščiąjį užpildau vėl. Šaudymai aprimsta. Vairuotojas aiškina, jog nėra čia ko nervintis, reikia taupyti šovinius rimtesnei kovai, o apšaudymo metu svarbiausia pabėgti iš tos zonos. Ši pamokėlė labai naudinga ateičiai...

Dabar kurį laiką tylime. Mintys vis sklendo apie tą nelemtą šaudymą. Kelias staigiai sminga žemyn, priešais – tiltas per Gorbando upę, paskui taip pat staigiai šauna aukštyn tiesiai į kažkokį kišlaką.

Privažiuojame išsišakojimą. Dabar jau kiek nusiraminęs dembelis pasakoja, jog, pasukus į kairę patektume į Afganistano rojų, vienos seniausių pasaulio religijų – budizmo – centrą šiame krašte – Bamijaną. Atseit ten, tarp aukštų kalnų žalumoje skendinčiame slėnyje dūluoja ištisas budistų šventyklų kompleksas, o slėnį juosiančiuose kalnuose iškirstos juodos angos, pro kurias kadaise vienuoliai vaikščiodavo į savo celes. Bet didžiausią ispūdį palieka dvi milžiniškos Budos statulos, gal pusšimčio metrų aukščio...

Taip besišnekučiuodami pasiekiamo Džabalį. Mašinos pasuka į aikštelę. Jau visiškai tamsu – vakarienei teks pasitenkinti sausu daviniu ir chloruotu vandeniu, nes gertuvė jau senokai tuščia. Majoras Pirukas išrikiuoja visą kolonos įgulą, nusividuriavusiems išdalina tabletes, suskirsto sargybos postus, perskaito ilgiausią „poltizaniatijos” pamoką. Dembeliai žiovauja, tuoj kris kaip užmušti – jiems rytoj vėl vairuoti, o mes ruošiamės sargybai, dar vienai bemiegei nakčiai. Majoras informuoja, kad dieną buvo apšaudyta mūsų kolona, yra žuvusių, todėl turime būti ypatingai atsargūs ir budrūs. Tuo labiau, kad netoli Džabalio, pasukus pro Ruchą link Pandžšero, įsikūrusios didžiausios priešų grupės, kurios neaišku kokių gali imtis diversijų...

Sargyba nedaug kuo skiriasi nuo pirmosios nakties – tik nuovargis didesnis, todėl prieš rytą, budint Sigitui, pavyksta pagaliau užmigti...

Pabundu jau gerokai prašvitus nuo stipraus dembelio spyrio – laikas keltis. Einu praustis, bet vandens nėra per daug, todėl susidrekinu rankas ir veidą – rytinis tualetas baigtas.

Ruošiamės valgyti – košė mums, pieno „guščionkė” dembeliams, atseit, jie serga geltonlige, todėl jiems ji reikalinga gydymui. Tylime. Juo labiau, kad mums ir košės per akis. Plauname katiliukus šaltu vandeniu, nagais grandome „tušonkės” liekanas nuo kraštų – karšto vandens taip pat neužtenka, nėra malkų. Su malonumu einame padėti virėjams, kertame košės likutį, džiovintas slyvas. Netrukus sustreikuoja skrandžiai...

Prieš pietus kylame į svarbiausią maršruto žygį per Salango kalną (perėją). Kolonos vyresnysis griežčiausiai įspėja nė vienam neatsilikti, nes nežinia už kurio posūkio gali gauti kulką į kaktą. Visiems liepia užsidėti šarvuotas liemenes, šalmsus, pasitikrinti ginklus, po ranka turėti granatas. Sako, jog „dūchu“ puolimai dabar ypač suaktyvėję – vakar buvo numuštas lėktuvas, skridęs į Dželalabadą. Žuvusių labai daug...

Mašinos, užsikosėjusios juodų dūmų kamuoliais, ir, kiek pavažiavusios lygiu keliu, pradeda kilti aukštyn. Dešinėje – stati kalnų siena, kairėje – skardis ir srauni Salango upė, besitaškanti putotais vandenimis į sudegusius benzovežius, pėstininkų mašinas, tankus...

Darosi nejauku – dar kartą patikrinu automata. Laimei, jis paruoštas darbui: išvalytas, nublizgintas – po kojomis mėtosi atidarytos „cinko“ dėžės, durų krepšelyje gražiai išdėliotos granatos, „raketnicos“. Akys, įsmeigtos į kalnų šlaitus, nevalingai skaičiuoja sudegintas mašinas, tarp kurių ir mūsų bataliono kocholo, pernai „užsirovusio“ ant granatsvaizdžio...

Kažkur aukštai kalnuose girdisi sprogimai, kur ne kur pokši tai pavieniai šūviai, tai jų tirados. Tartum jiems pritardama mus lydinti zenitinė mašina „čiupinėja“ kalnų šlaitus. Kolona, išsitampiusi gero kilometro atstumu, tankėja. Dembelį tai kiek neramina – arba apšaudymas, arba artėjame prie patikrinimo

posto. Priekyje matome raudonus „stopų“ signalus – „šalanda“, apsipylusi juodų dūmų kamuoliais, suka link kelkraščio. Uolangas. Tai paskutinė didesnė gyvenvietė prieš pagrindinį šiandienos tikslą – Salango perėjos tunelį. Įveikti šią perėją nuo seno tarp vairuotojų laikoma didvyriškumu, mat čia svarbu ne tik išlikti gyvam per apšaudymus, bet ir atlaikyti gamtos išbandymus, nes temperatūra kalno prieigose ir ties tuneliu gali skirtis 20-30 laipsnių. O kur dar pūgos, tiršti debesys, per kuriuos nieko nematyti kelių metrų atstumu, išretėjęs oras, kai trūksta deguonies ne tik žmogui, bet ir mašinoms – vis tik pakilti tenka į trijų su viršum kilometrų aukštį. Bet tai dar niekai, palyginus su pačiu beveik trijų kilometrų ilgio tuneliu, kuris gali būti aklinai užpustytas ar nedarbi ventiliacijos sistemos, tuomet išmetamų dujų koncentracija viršytų leistiną normą kelis ir daugiau kartų...

Sėkmingai pervažiavę patikrinimo postą, kylame į lemiamą Salango perėjos „šturmą“. Kelias, vis labiau toldamas nuo kalnų upės, šauna aukštyn link snieguotos kalno viršūnės. Pažvelgus žemyn, matosi ropojančių mašinų ištisęs zigzagas. Skurdi augmenija ir akmenuoti šlaitai suteikia aukščio pojūtį. Pralenkiamė kelias mašinas, apsipylusias dūmais, – senukai „zylai“ tokio oro išretėjimo pakelti negali. Nestojam – jas surinks kolonos galiniai-remontininkai. Ten ir apsauga didesnė, bent keli šarvuočiai, o viduryje, prie mūsų, tik „zenitkė“ (automobilis su dvivamzdžiu zenitiniu pabūklų). Judant kolonoje galioja auksinės taisyklės – jeigu nėra būtinybės, nesustok, nes priešams geriausi taikiniai – stovinčios mašinos. Jeigu sugedai ar į tave pataikė sviedinys – suk į šoną ir jokių būdu nestabdyk eismo. Jeigu pakliuvai į apšaudymą – spausk, kiek gali, svarbu prašokti pavojingą ruožą. Modžachedai šią strategiją išmano puikiai, todėl visuomet stengiasi pamušti pirmą ir paskutinę mašinas, kad kolona negalėtų judėti nei į priekį, nei trauktis atgal. Iš tokio katilo ištrūkti gyvam visada labai sunku. Tokie tai paskutiniai mano dembelio pamokymai prieš lemiamą šuolį. O ką gali žinoti, kas laukia už vieno ar kito posūkio. Žiūrėk, jį sužeidus, už vairo gali tekti sėsti jau man...

Šiems pamokymams dar daugiau rimtumo suteikia kelkraščiuose sudegusios mašinos bei nesiliaujantis šaudymas kažkur kalnuose. Dembeliai žino, nieko nebūna be priežasties, o mums, jauniems, kas – jeigu kulkos nešvilpia pro ausis, vadinasi, nėra ko baimintis. Taip, mes dar žali ir mums dar nesuprantama kariavimo logika, mes dar nejaučiame karo dvasios, todėl esame tokie silpni ir taip pažeidžiami. Ir čia pati didžiausia baigiančiųjų tarnybą užduotis – ne tik apsaugoti mus nuo netikėčiausių pavojų, bet ir padėti susigyventi su karu, perprasti ir prisitaikyti prie jo. Karas – sunki ir pavojinga gyvenimo mokykla, tačiau kažin ar karas yra tikroji vyriškumo mokykla. Galbūt kažkam, sugebančiam atsispirti besismelkiančiai beprotystei nuo narkotikų ir

nepaliaujamos kovos dėl gyvybės. Kažin kiek grįžusiųjų bus išėję vyriškumo mokyklą, o kiek „albinosų”... Toks yra karas...

Iš užplūdusių minčių netikėtai išplėšia „kamazo” trūkčiojimas. Vairuotojas, riebiai nusikeikęs, sumažina greitį, permuša į žemesnę pavarą, bando spaudyti greičio akseleratorių. Tačiau mašina vis vien dūsta – baigėsi kuras. Kažkur iš galo pasigirsta pratisi signalai – sukame į šoną, leidžiame kolonai judėti toliau. Sušnypščia rankinis stabdis. Čiumpu automatą ir šoku iš įkaitusios kabinos lauk. Tik dabar pajuntu tikro rudeninio vėjo žvarbą – vis tik dabar jau lapkričio pabaiga ir greit prasidės žiema.

Nuo pat atvykimo į Afganistaną (1986-11-06) kentėme tik karštį ir vėsumos trūkumą. O ir šį rytą dar lepinomės karšta „vasaros” saule – į žygį išvažiavome plačiai atsagstytais „chėbė” (kareiviškais švarkeliais) ir pravirais langais. Dabar gi jaučiu, kaip ledinis vėjas skaičiuoja mano šonkaulius, o smiltys čaižo užraudusį veidą – oro temperatūra greičiausiai gerokai į minusą. Suledėjusiais pirštais stengiuosi perjungti kuro padavimo kranėlį – antrasis bakas dar vis pilnas, bet man nesiseka. Dembelis rėkia, kad trenkčiau automato buože. Į kabinos duris sunkiai bumbsi broniželeto – savojo taip greit nesumojau užsimesti. Daužau nepasiduodantį metalą kaip užvestas, kol pagaliau pavyksta. Staiga virš galvos išgirstu švilptelėjimą, instinktyviai susitraukiu – priekabos tentas „pasipuošia” keliomis garuojančiomis skylutėmis. Dembelis šaukia, kad greičiau dingčiau iš ten. Šalia sustoja „zenitkė” ir pradeda pliekti kažkur į kalnus. Lekiu kaip gavęs iš druskinio, įsiritu į kabiną. Mašina jau dirba. Sėdžiu susitraukęs už savo broniželeto – karšta...

Įsiliejame į koloną. „Kamazas” burzgia kaip pasiutęs – garsas didelis, o greičio mažai – kylame aukštyr link posūkio. Atrodo, ten tylu...

Pralekiame pro sudegusių mašinų kapines, šaudymas tolsta. Dembelis kiek nusiramina, veidas grįžta į savo spalvą. Ištisia savo „flegą” (gertuvę). Praryju porą gerų gurkšnių – brendis. Užsikosėju, dusina – atrodo, taip seniai gerta, kad ir stipresnio gėrimo skonis užmirštas. Taip, jau beveik pusė metų, kai nė lašo alkoholio burnoje neturėjau. Dabar gi jaučiu, kaip degina vidurius, atsileidžiu. Matyt, tiek ir tereikia. Pirmoji tikra grėsmė užpilta brendžiu...

Žiūriu kažkur į tolį – už langų įsismarkavęs vėjas – čia, daugiau kaip trijų tūkstančių metrų aukštyje, ruduo seniai jau pasibaigęs. Pūgos sūkuriai teškia sniegą į priekinį automobilio stiklą – valytuvai tik tik spėja braukti jį į šonus. Pro sniego ūkaną prasimuša aštrios plikų uolienu viršūnės ir priekyje važiuojančios mašinos priešrūkinių žibintų ir stabdžių raudonis. Dabar ypač pavojingas staigus mašinos stabdymas, nes neaišku, kaip sureaguos už tavęs važiuojančio automobilio vairuotojas, o ir stabdžių patikimumas tokiam kelyje abejotinas, todėl stengiamės laikytis didžiausio galimo atstumo, kad, reikalui esant, galėtume stabdyti palengva ir švelniai. Žiūrėdamas į vairuotojo sukoncentruotą dėmesį,

suprantu, jog čia nors ir mažiausia klaida gali kainuoti abiems gyvybę, nes dešinėje – uola, o kairėje – status skardis. Kelias slidus kaip ledas. Padarysi klaidą – tai jeigu ne tu ką nors nustumsi, tai tave nustums... į prarają. Dabar jau apšaudymas atrodo kaip niekai, palyginus su tuo, kad tave gali pradėti nešti link bedugnės...

Laimei, mes kol kas judame be didesnių netikėtumų – karinio „kamazo“ didelių ratų protektoriai lyg didžiuliais šaukštais kabina supustytą sniegą – svarbu... nesustoti.

Pagaliau prieš akis iškyla pirmosios gelžbetoninės galerijos, įrengtos pavojingiausių sniego griūčių vietose ir saugančios kelią nuo jų. Kalbama, kad anksčiau, kol dar nebuvo tokių kelio uždangų, susidarydavo įvairiausių technikos kamščiai, nes šis ruožas arba būdavo beviltiškai užpustytas, arba padengtas sniego nuolaužomis su uolienos priemaišomis. Ir vargas tam, kas papildavo į tokią griūtį – mašiną lyg plunksną nupūsdavo nuo kelio į antrapus žiojėjančią prarają...

Džiaugiuosi, kad dabar keliai gerai sutvarkyti, nė negalvodamas, jog užtektų visiškai nedidelio sprogstamojo užtaiso kitoje vietoje, ir būtų sukelta ne ką mažesnė griūtis, o gal ir visa lavina...

Staigūs kelio virazai mus neša artyn paslaptingojo tunelio. Pūga kiek nurimusi – dabar jau lengviau išžiūrėti šalikelėje įsispraudusius apsaugos postus – akmenimis išdėliotą sieną, už kurios paslėptas bėtėeras. Tačiau kitur kyšo tik vienas kitas automatinio ginklo vamzdis... Dar vienas, jau paskutinis kilstelėjimas aukšty, ir prieš akis išnyra didžiulė žiojėjanti skylė tiesiog kalno viduryje, nusidažiusi skaudžiu raudoniu lyg būtų paliesta saulėlydžio pirštais. Bet saulė dar pačiame aukštyje... Šis raudonumas nuo išmetamų dujų...

Prie šlagbaumo stabtelėjame – budintysis paduoda dujokaukės bakelį – vis šis tas. Toks atsargumas būtinas, nes ne kartą šiame tunelyje buvo įvykusios didžiulės katastrofos. 1982 metais nuo „dušmanų“ diversijos, taip kalbama, sustojus eismui, po kelių valandų buvo nešami išmetamosiomis dujomis apsinuodiję kareivėliai. Iš kartos į kartą prisimenamas medicinos leitenantas Tulinas, išnešęs kelis kareivius, kol galiausiai pats uždusęs. Gelbėjimo darbai gal dėl blogų oro sąlygų buvo organizuoti silpnai. Betraukdami žmones, žuvo dar keli gelbėtojai ir nemažai desantininkų, važiavusių „GAZ 66“. Tunelis buvo tvarkomas dar visą parą, o lavonai verčiami į krūvas prie abiejų išėjimų iš tunelio, nes užduso dar gal daugiau nei 120 afganų, rastų autobuse „Mercedes Benz“, uždarytomis durimis. 1984 metais – tas pats: majoras Zabolotnas, autokolonos vyresnysis, dusdamas nusigavo iki posto prie tunelio išėjimo, pranešė apie įvykį ir nedelsdamas nė minutės nuskubėjo atgal. Tačiau iš jo nebegrižo – rado jį sukniubusį prie tunelio sienos. Vyresnysis mechanikas – vairuotojas Kėgėjanas iš tunelio išnešė net penkis karius, tačiau šeštajam jėgų

nebepakako... O diversijų braižas panašus – tunelio viduryje afganų sunkvežimis su didžiule puspriekabe rėžiasi į šalia važiuojančią automašiną ir atsistoja skersai kelio jį užblokuodamas. Afganų vairuotojas dingsta, eismas sustoja...

Neriname į tą raudoną pragaro skylę. Atrodo, visi plyšiai užkaišyti, tačiau į kabiną plūsteli slogus išmetamų dujų kvapas – darosi sunku kvėpuoti. Oras daugiau negu trijų kilometrų aukštyje virš jūros lygio ir taip išretėjęs, o čia dar tos smalkės. Mėginu kvėpuoti pro bakelį – lyg palengvėja. Dabar galiu kiek atidžiau išžiūrėti į tunelio konstrukcijas. Pirmiausia krinta į akis šonuose padarytos vėdinimo angos, viršuje – apšvietimas, kažkoks blankus ir netikras. Iš priekyje važiuojančio „kamazo“ verčiasi juodi dūmai, pro kuriuos sunku įžiūrėti apšvietimo bei stopų signalus. Laikomės prikibę prie uodegos, kad laiku pastebėtume stabdomą mašiną. Matomumas, atrodo, tik kokie 5-6 metrai – pro išmetamų dūmų tirštumą šviesos daugiau neprasimuša. Stopų raudonis tai ištirpsta, tai vėl sustiprėja. Niekaip nesuprantu, kodėl tokia didelė koncentracija – juk tunelis dar nėra toks senas (pradėtas statyti 1958 m., o baigtas – 1964 m.). Matyt, vėdinimo angos užpustytos ar kažkas panašaus...

Iki šiol mums kelią rodęs priekinės mašinos raudonis akimirksniu pradingsta visai. Kelias sekundes negaliu suvokti, kas čia atsitiko, bet netrukus viskas išaiškėja savaime – mūsų automobilis lyg atsidūsta ir pradeda riedėti greitėjančiu būdu. Viskas aišku, šioje vietoje yra aukščių lūžis – iki šiol visą laiką kilę aukštyrėn, dabar pradedame leistis. Atrodo, lyg pati mašina mus neštų lauk iš to pragaro katilo. Lekiname kaip pašėlę – vairuotojas be perstojo spaudžia stabdžių svirtį, darosi lengviau kvėpuoti – matyt, artėjame link tunelio išėjimo. Pagaliau pasirodo be perstojo mirkčiojančios priekinės mašinos šviesos – dabar teks pasikliauti ne tiek vairuotojų meistriškumu, kiek automobilių technine būkle, o tiksliau – stabdžių patikimumu. Jeigu jie sušlubuos – viskas, geriau kuo greičiau suk į šalį ir „lipk“ kam nors ant „kietosios vilksties“. Nors tunelyje sustoti visiškai nepatartina, bet vis geriau, negu, nesuvaldžius mašinos, rėžtis į betoninę sieną, taip sudarant nepageidaujamą ir pražūtingą kamštį. Tuo labiau, kad čia ir išmetamų dūmų koncentracija mažesnė, ir tempimas lengvesnis...

Laimei, mūsų mašina ir rieda, ir stabdoma gerai, todėl be didesnių vargų atsiplėšiamo nuo persekiojančios „šalandos“ (mašina ilga priekaba) ir neriname laukan... į šviesą. Prieš akis atsiveria šiaurinis Hindukušo kalnų gamtovaizdis. Viskas. Afganistano pasididžiavimas (Salango tunelis) įveiktas. Dabar mes jau riedame žemyn, artyn pasienio, artyn... namų. Pro Doši, Puli Chumri, Taškurganą, Mazari-Šarifą į Chairatoną, kur už upės Amudarjos – šalis be sienų – Sovietų Sąjunga. O ten ir mūsų Lietuva. Taip, troškimas namo labai didelis ir be galo slegiantis. Ir taip norėtusi ten sugrižti. Bet, deja deja...

Karo keliu

Valandos, pirmosiomis tarnybos dienomis slinkusios taip kankinančiai lėtai ir sunkiai, įgavo pagreitį. Patirtis kaupėsi su kiekviena diena, su kiekviena nauja užduotimi. Labiausiai džiugino išstobulinti vairavimo įgūdžiai, mat iki pat vasario vidurio teko vežioti dembelius į centrinę 40-tos armijos štabą, kur tiesėme tiltelį per išdžiūvusią Kabulkos atšaką. Jau nuo spalio mėnesio (po išėjusio „prikazo“) užsilikę batalione kariai-rezervistai vaikščiojo pikti ir lengvai pažeidžiami, todėl jų kelionė „kamazo“ priekaboje per visą lyg skruzdėlynas knibždantį Kabulą turėjo būti nepaprastai patogi ir... švelni. Tačiau apie kokį patogumą ir švelnumą galima kalbėti, kai vos ne pirmą kartą atsisėdi už tokios, atrodo, beprotiškai didelės mašinos vairo!...

Palikus batalioną dembeliams ir į jų vietą atėjus naujokams, taip vadinamiems dūchams (iki pusės metų Afganistane tu – dūchas, iki metų – čerpakas, iki pusantrų – senis, o po paskutinio „prikazo“ – dembelis), mūsų šaukimui atsirado antrasis kvėpavimas – toliau dalinio tvoros neišėję ir dirbę

visus juodžiausius darbus kareivėliai dabar privalėjo užsiimti „dūšelių“ auklėjimu, visus darbus automatiškai nuleidžiant jiems. Tai – savotiškas patirties perdavimas „jaunajai kartai“. Mums, vairuotojams, prasidėjo operacijos, žygiai, reidai...

• • •

1987 m. kovo mėnesį 40-oji sovietinė armija vykdė plačią operaciją už Dželalabado – Kunaro provincijoje. Afganistano „remontininkai“ rinkosi Kabulo „rembate“. Kelias dienas vyko pasiruošimas žygiui, pasipildymas atsarginėmis dalimis. Nuolatiniai patikrinimai pilna ginkluote kepinant saulei jau buvo gerokai įsikyrėję, todėl visi nekantriai laukėme arba judėjimo pirmyn, arba įsakymo apie operacijos nutraukimą. Matyt, toks laukimas nusibodo ir modžachedams, todėl jie nutarė „pamokyti“ stovinčiuosius. Kovo 2-ąją apie 7 valandą ryto po mankštos ir pusryčių ruošėmės eiliniam patikrinimui, kai virš galvų pralėkė reaktyviniai sviediniai. Vienas jų rėžėsi į akmeninę tvorą, prie kurios stovėjo operacijai pasiruošusi technika. Tvorą išlakstė į šipulius, o šalia stovėjusios mašinos buvo sukapotos skeveldrų. Laimei, tuo metu čia karių daug nebuvo, todėl sunkiai sužeidė tik vieną (mirė pakeliui į ligoninę) ir dar kelis kiek lengviau. Kombatams tokios įvykių eigos nelaukė, todėl visiems „rego“ (remonto evakuacinė grupė) dalyviams suorganizavo papildomas šaudymo treniruotes ir išlydėjo į operaciją...

Mūsų remontininkų grupė, įveikusi išpūdingą nusileidimą serpantinu nuo Kabulo link Dželalabado palei Kabulkos upę, įsikūrė prie „operacijos štabo“ šalia 19-to posto. Ši „draugystė“ didelio pasitenkinimo nesukėlė jau pirmą naktį, kai buvo apšaudyta priešakinė apsaugos dalis. Ry tą pranešė, kad sužeistas papulkininkis ir trys eiliniai kariai. Kitą dieną kovotojai numušo du lėktuvus. Dviems lakūnams pavyko katapultuotis, tačiau vienas jų nusileido modžachedų valdomoje teritorijoje. Buvo pasiūstas žvalgybininkų būrys jį surasti. Tačiau desantininkai pateko į pasalą. Kulkos pasipylė kaip bičių spiečius. Viena jų kliudė žvalgybininkų vadą, bet pavaduotojui praporščikui pavyko išnešti iš pavoingos zonos sunkiai sužeistą majorą, už ką jis buvo pristatytas „Raudonosios žvaigždės“ ordinui. Už tokį priešų akibrokštą operacijos vadovybė supyko ne juokais – metė spec. paskirties desantininkus ir pėstininkus išvalyti žalios zonos. Šie, matyt, pasidarbavo iš peties, nes jau kitą dieną į štabą atgabeno įvairios kovotojų ginkluotės – pradedant deimantais inkrustuotais dvivamzdžiais (gal iš šeichų ar pan. kolekcijos) ir baigiant šautuvais, naudotais septynioliktųjų revoliucijos metais, keturiasdešimtųjų „PPŠ“ bei šiuolaikiniais modifikuotais „kalašnikovais“, amerikietiškais „stingeriais“ ir t.t. Gyrėsi, jog ištraukę iš olų...

Operacija užsitęsė, nes kovotojai tam davė pakankamą atkirtį – apmėtė reaktyviniais sviediniais operacijos dalių priešakines pozicijas, užminavo kelius ir kalnų perėjas, surengė pasalas žvalgybos bei pėstininkų būriams, apšaudė atkirstiems Kunaro provincijos rajonams maistą, degalus, ginkluotę bei atsargines dalis vežusias kolonas.

• • •

Kabulą pasiekėme tik kovo mėnesio pabaigoje. Tačiau nespėjome nė išsikrauti, kai abu su Sigitu buvome pasiųsti į Chairatoną – vežėme deguonies balionus. Nors kelionė buvo be galo sunki, kadangi visus pasitaikiusius pavojus teko įveikti jau be dembelių pagalbos, tačiau pavasariškai atgimę žaliuojantys kalnai, raudonai žydintys laukinių tulpių laukai, pavasariu kvepiantis oras teikė jėgų ir optimizmo...

Pakilę link Salango perėjos, pakliuvome į didžiulę pūgą, kuri, matyt, buvo padariusi labai daug žalos šį ruožą aptarnaujančiai brigadai. Įnėrę į tunelį, pasigedome apšvietimo ir ventiliacijos – dabar pasitikėti buvo galima tik savo

„kamazo” šviesomis, kurios sugebėjo iš rūko išplėsti tik 5-10 metrų kelio dangos ir priešais važiuojančios mašinos stabdžių raudonį, kuris tai pradingdavo, tai vėl staiga atsirasdavo. Ledinė kelio danga, išmušta duobėmis, „krokodilą” (karinis „kamazas”) mėtė nuo vienos tunelio sienos link kitos. Atrodė, tie keli kilometrai niekada nesibaigs.

Išnirus laukan, mašinas užgriuvo didžiulis rūkas. „Tai nusileidę debesys”, – paaiškino kartu važiuavęs karininkas. Tiršti ir sunkūs kamuoliai ritosi „krokodilo” nugara, o, palietę metalą, dideliais vandens lašais tekėjo priekiniu kabinos stiklu. Matomumas darėsi dar prastesnis negu tunelyje, vos galėjai įžiūrėti tik tai, kas po ratais. Kelio pakraščiuose stovėjo sulamdytos mašinos. Karininkas, iškišęs galvą laukan, komandavo – dešiniau, kairiau, lėčiau, greičiau. Ratų būgnai, įkaitinti stabdžių, šnypštė lyg spirginami lašiniai. Pro akis praslinko virš bedugnės pakibęs „mazas”, kelios viena į kitą įsirežusios „burbuchaikos” (afganiečių mašinos). Įtampa varė iš proto...

Leidžiantis žemyn, debesys retėjo, kol galiausiai pasiekėme Puli Chumri. Čia jau švietė saulė. Pažvelgę aukštyn, matėme ant kalnų užgulčius debesis, iš kurių ne taip seniai ištrūkome...

• • •

Tolimesnė kelionė tokių staigmenų daugiau paruošusi nebuvo, todėl įvykdę užduotį, sėkmingai grįžome į batalioną. Čia laukė nekokios naujienos – Sigitas

atidavė savo mašiną kitam vairuotojui pats tapdamas būrio vado pavaduotoju. Gaila buvo skirtis su draugu, su kuriuo praleidome daug gražių akimirų, galėjome bet kada pasikliauti vienas kitu...

Tačiau liūdėti nebuvo kada, nes laukė nauji reidai į Chairatoną, Dželalabadą... Jie, kaip taisyklė, užtrukdavo po dvi tris savaites, būdavo kupini įspūdžių ir pavojų, nes dažniausiai nusitrenkti iš vieno Afganistano krašto į kitą tekdavo be didesnės apsaugos ir ginkluotės. Būdavo, apšaudymo metu reikėdavo spausti, kiek leidžia akseleratorius, būdavo, kad atvažiuodavome dar degant pamuštomis mašinoms, gal tik prieš dešimt minučių išvaikius modžachedus. Aišku buvo viena, užsimiršti negalima nė akimirai...

• • •

1987 m. rugpjūčio mėnesį 40-oji armija surengė didžiulę operaciją į Pandžšerą. Šiame kalnuotame rajone esančios deimantų kasyklos bei kitokios naudingos iškasenos labai traukė sovietų vadus, tačiau per visą karo dešimtmetį jiems taip ir neteko čia įsitvirtinti – Achmadšacho Masudo modžachedai nesunkiai išnaikindavo įtvirtintus postus, išsidėsčiusius aukščiau Ruchos. Teko sutikti lietuviukų, kurie pasakojo, jog net ir čia, Ruchoje, ramybės neturėdavo nei dieną, nei naktį – žiūrėk, iš po budėjimo negrįždavo tai vienas, tai keli draugai. O ir jie patys esą ne kartą palydėję „dūchus“ tylomis, be garso, mat anie būriu traukė žemyn (gal į Čarikarą) ir be didesnių sunkumų būtų susidoroję ne tik su visa sargyba, bet ir su visu postu. Tačiau, matyt, jiems ne tas buvę galvoje...

Įsikūrėme kalno atšlaitėje. Prieš akis atsivėrė Pandžšero lyguma, užsodinta vynuogynais ir kitokia žaluma. Jau pirmą naktį modžachedai mus pasveikino reaktyvinių sviedinių fejerverkais – kaip visada, operacijų štabas – pagrindinis jų taikinys. Mes, kaip ir artileristai, stovėjome šalia štabo, todėl, kai prasidėjo šaudymas, puolėme slėptis kas kur pakliuvęs. Sviediniai krito visiškai šalia, plėšydami žemę ir drabstydami į šalis didžiulius uolienos gabalus. Sprogimų bangos užėmė kvapą – kažkur lyg tolumoje girdėjosi neaiškūs balsai, aimanos...

Nutilo staiga, kaip ir prasidėjo – ausis užgulė spengianti tylą. Be atskiro įsakymo puolėme rausti apkasus. Plieninė uoliena nesidavė draskoma, todėl kruvinais pirštais plėšėme akmenis iš jos ir krovėme apsaugos „brustverius“. Atbėgęs karininkas, visas žeminas ir išbalęs, matyt, po geroko šoko, įsakė paslėpti ir mašinas – teko dirbti su dviguba energija. Kad sutrūkinėję mašinų stiklai nežibėtų saulėje, uždangstėme juos antklodėmis, o ratus apdėliojome sviedinių išdraskytos uolienos gabalais...

Po „gero dušo“ atsipeikėjo ir vadai – artileristams davė įsakymą sulyginti su žeme žalumoje skendinčius kišlakus. Nors, tiesą pasakius, ten ir taip buvo likę

tik griuvusių kontūrų, todėl „gradai“, „sauškės“, „katiušos“ ir pan. pliekė į visas puses, kur tik galėjo būti gyvybės. Stovėjome žemiau artileristų, todėl atrodė, kad nuo smūginės oro bangos tuoj tuoj plyš ausų būgneliai – gulėjome mašinose, užsikloję galvas skudurais ir pirštais užsikimšę ausis, tačiau kūnais gerai jautėme „šokančios kabinos“ ritmą...

Po „artilristų ugnies“ į Pandžšero žalumą buvo mestos pėstininkų, „specnazo“, „dšb“ (desantinė šturmo brigada) pajėgos. Lyg spektaklį stebėjome žemai tolumoje trasuojančias kulkas, dūmų kamuolius, girdėjome atklystantį sprogimų ir šūvių aidą – karštas vėjas pūtė mums į veidus. Neseniai patirti įspūdžiai į tą chaosą įtraukė ir mus, visa tai stebėjusius, mintimis buvome kartu su jais...

Nurimus mūšiams, remontininkai į „žaliąją zoną“ leidosi rinkti ir taisyti sugadintos technikos. Čia jų laukė savi pavojai ir išbandymai... Tačiau mes vykdėme savo užduotis...

• • •

Pandžšero operacija pareikalavo daug aukų ir daug materialinių nuostolių. Apie juos, kad nesukeltų sumaišties, vadai stengėsi nekalbėti. Tačiau naujausios žinios greitai sklido tarp pačių karių, todėl žinojome, jog buvo užpulti mūsų postai, o rugpjūčio 12 dieną numuštas malūnsparnis su desantininkais. Panašių atsitikimų buvo ir daugiau... Tuo pat metu modžachedai suaktyvino savo veiksmus ne tik Pandžšero slėnyje, bet ir Kandaharo miesto apylinkėse, o Chostą ir Faizabadą nuo sostinės Kabulo atkirto visiškai – „carandoj“ postus, saugojusius praėjimus į šiuos miestus, išpjovė arba išvaikė, kelius ir perėjas užminavo, išstatė savo įtvirtinimus. 40-osios armijos vadai, atsakydami į tai, rugpjūčio pabaigoje suorganizavo visą mėnesį trukusią operaciją į Faizabadą, o po to į Kandaharą. Operacijos buvo beprotiškai sunkios ir varginančios, nusinešusios daug gyvybių. Jau žygio į Faizabadą metu neišvengta aukų – ties Baglanu per apšaudymą žuvo armėnas Saisiebajevas, gynęs užpultą postą. Čia virė tikras mūšis ir todėl aukų būtų buvę dar daugiau, bet, laimei, laiku atskubėjo pastiprinimas ir užpuolikus „atmušo“. O mes tuo metu stovėjome prie kišlako ir visokio kalibro šaunamaisiais ginklais „šukavome“ vynuogyną, iš kurio buvo pasigirdę šūviai...

Kundūzą (paskutinį didesnį miestą arčiausiai Faizabado) pasiekėme tik po dviejų parų be didesnio poilsio ir miego, nes reikėjo ne tik persikelti per Hindukušo kalnus (Salango perėją), bet ir įveikti kovotojų kontroliuojamas vietas, prie kurių tekdavo stovėti tris ir daugiau valandų, kol „blokopštai“ ir išminuotojai užtikrindavo saugų judėjimą. Važiuodavome tik išminuotojų tanko padarytomis vėžėmis – tokios nerašytos Afganistano taisyklės. Todėl, užsimiršę

ar panorėję kažkur nuskubėti, netrukus „užsiraudavo“ ant minos – kelkraščiuose tai vienoje tai kitoje vietoje degė sprogusios mašinos, bėtėrai, riogsojo metalo krūvos ten, kur buvo užkliudytas „fugasas“ (prieštankinė mina). Po tokio sprogo ne tik gyvų, bet ir žuvusiųjų rinkti nebūdavo ką...

40-tai armijai blokavus kelius ir užtikrinus saugų maisto ir technikos tiekimą Faizabadui, modžachedai pakeitė kovos taktiką – pradėjo „medžioti“ lėktuvus ir malūnsparnius. Ir jiems tai sekėsi. Numušę kelis „krokodilus“ (karo malūnsparnius), rugsėjo 13-tą „sumedžiojo“ ir kapitono Artiomojevo pilotuojamą lėktuvą „IL“, skraidinusį afganiškus pinigus. Sutikti žvalgai juokėsi, jog juos rinkę visos operacijos metu. Tačiau jų veidai pasikeisdavo, kai būdavo kalbama apie žuvusių sudraskytus ir išniekintus kūnus...

• • •

O štai Kandaharo operacija turėjo liūdną preliudiją – jau vasarą aerouoste degė ir sprogo krovininis lėktuvas, gabenęs šaudmenis. Jį gesinant nuaidėjo stiprus sprogoimas, aplinkui išmėtęs apdegusius kūnus... Spalio viduryje kovotojai suaktyvino savo veiksmus „žaliojoje zonoje“ prie Kandaharo priemiesčių. Buvo kalbama, kad vieno reido metu į pasalą pateko žvalgų būrys, kuriam teko kautis su daug didesnėmis modžachedų pajėgomis. Į mūšio vietą atvykus pastiprinimui, gyvųjų buvo likę visiškai nedaug...

Operacijai įpusėjus, spalio 31 dieną kovotojams vėl pavyko apsupti nemažą desantininkų būrį. Tačiau šį kartą daugumą jų išgelbėjo būrio vadas Oniščiukas. Jis su keliais kariais dengė desantininkų atsitraukimą kol baigėsi šoviniai. Sužeistas ir apsuptas priešų, nesutiko pasiduoti, o paskutine granata ne tik nutraukė sau gyvybę, bet ir anapus pasiėmė gal dešimtį modžachedų. Kilusi sumaištis likusiems sudarė galimybę sėkmingai atsitraukti... Už šį poelgį būrio vadas buvo pristatytas „Aukso žvaigždės“ apdovanojimui, jam suteiktas Sovietų Sąjungos Didvyrio vardas...

Kandaharo operacijos metu nuostolių patyrė ir mūsų bataliono remontininkai. Modžachedai kaip įmanydami stengėsi sunaikinti koloną, šaudmenis, atsargines dalis, kurą. Tačiau gera apsauga ir nuolatinis judėjimas pirmyn niekaip neleido surengti didesnio puolimo. Vis tik, vieną naktį jiems pavyko susekti poilsio vietą ir suduoti artimą smūgį iš granatsvaizdžių. Sukelto chaoso metu niekas nė nepastebėjo, kaip vienas sviedinys trenkėsi į mūsų bataliono „mazą“, pakrautą sudaužytais bėtėrais. Apsaugai nuvijus užpuolikus, stovėjimo aikštelę apgaubė tamsa – žvaigždėtas ir aiškus dangus užsitraukė sunkiais dulkių debesimis. Buvo duotas įsakymas užvesti variklius, įjungti žibintus. Mašinos suburzgė, iš tamsos išplėšdamos retus krūmokšnius ir

akmenuotus kalvų šlaitus. Tačiau „mazas“ tylėjo. Pribėgęs 4-tosios „rotos“ karininkas nustėro – kabinoje žiojėjo didžiulė skylė, pro kurią matėsi sudraskytas seržanto kūnas. Šis, beveik dviejų metrų milžinas, gulėjo uždengęs nedidutį vairuotoją, tarsi stengdamasis jį apsaugoti...

Operacija „Magistralė“

1987 metų vasarą modžachedai apgulė Paktijos provincijos didžiausią miestą Chostą. Iki rudens 25-ta pėstininkų divizija ir miesto gyventojai buvo atkirsti nuo Afganistano sostinės, nes kelyje Chostas-Kabulas šeimininkavo modžachedai. 40-tos armijos vadovybė priėmė sprendimą surengti plataus masto operaciją, kad būtų užtikrintas kolonų, judančių Chosto link, saugumas ir miestas išlaisvintas iš apgulties. Ši operacija buvo pavadinta „Magistralė“. Operacijoje dalyvavo 108-ta pėstininkų divizija, 103 Gvardijos oro desanto divizijos 56-ta desanto šturmo brigada, 201-os motošaulių divizijos 66-ta pėstininkų brigada iš Dželalabado ir batalionas iš 191-ojo Gazni motošaulių pulko. Šioje operacijoje iš viso dalyvavo 18-20 tūkstančių karių ir karininkų kartu su žvalgiais, išminuotojais, artileristais ir remontininkais. Prie jų prisijungė trys afganiečių pėstininkų divizijos iš Gardezo, Mukuro, Kabulo bei „komandosų“ brigada. Dabar jau kartu su apgulta Chosto pėstininkų divizija karininkų ir karių skaičius išaugo iki 40-42 tūkstančių. Tuo tarpu Džalaludinas Hagani, modžachedų vadas, tam priešpastatyti galėjo 10 000 gerai apmokytų kovotojų (ir, pagal liudininkų parodymus, instruktorių bei samdinių iš išsivysčiusių šalių), apginkluotų raketomis žemė-žemė, žemė-oras „Stinger“ ir „Blowpipe“.

Pirmu operacijos etapu buvo numatyta „išvalyti“ Gardezo apylinkes iki Sate Kandao perėjos ir aplink Chostą esančias „žalias zonas“. Šio plano vykdymas užsitęsė iki lapkričio 19 dienos...

Lapkričio 20-tą, išstovėję prie „rembato“ štabo dvi savaites, pagaliau sulaukėme įsakymo judėti link Gardezo. Tačiau pakili prasidėjusio žygio nuotaika greit subjuro, nes jau prie pirmo kišlako kolona įstrigo trim-keturiom valandom – priekyje girdėjosi intensyvus apšaudymas, artėjantis link mūsų. Ginklus laikėme paruoštus kovai. Laimei, kažkur kolonos viduryje „ugnis“ nurimo. Nejauku buvo važiuoti pro dar neišsisklaidžiusius dūmų ir dulkių debesis šalimais už kišlako griuvėsių. Ramybės nedavė mintis – „o jeigu „dušmanai“ sugriš?“ Tačiau neaišku, ar tai buvo puolimas, greičiau – tik ginklų išbandymas...

Gardezą pasiekėme be didesnių nuostolių ir apsistojo prie operacijos štabo vadavietės. Netrukus čia suvežė ir visą sugedusią ir pamuštą techniką – remontininkai ėmėsi darbo...

• • •

Lapkričio 24-tą dvi afganų pėstininkų divizijos, vadovaujamos Sajedo Karamo ir 56-oji Gvardijos DŠB, vadovaujama V.Jevnievičiaus, šurmavo Sate Kandao perėją, tačiau, sulaukę didžiulio pasipriešinimo ir patyrę rimtų nuostolių, pasitraukė atgal. Buvo aišku, kad be susitarimo su Džadran provincijos genčių vadais prasiveržti pro šią perėją be didesnių aukų nepavyks. Ta proga lapkričio 28-tą Afganistano prezidentas Nadžibula sušaukė Parlamento pasitarimą, kuriame buvo nutarta ieškoti kompromisų su Džadran vadovybe, kad būtų paskelbtos 20-ties dienų paliaubos. Joms galbūt turėjo įtakos Ramadano (švento mėnesio – musulmonų šventės) įvykiai – trims savaitėms kelio Gardezas-Chostas blokada buvo nutraukta. Tačiau per šį laikotarpį modžachedai sustiprino savo įtvirtinimus prie Sate Kandao perėjos ir, nelaukdami sutarties pabaigos, įvykdė blokpostų apšaudymus bei pavienius kolonų užpuolimus. Gruodžio 10-tą prie Gardezo buvo numuštas malūnsparnis – žuvo įgula, o per postų apšaudymus gruodžio 14-tą, 15-tą bei 18-tą buvo daug aukų – sužeistų ir nukautų. Tokia padėtis labai jaudino operacijos vadovybę, todėl generolas leitenantas B.Gromovas per savo atstovus ėmėsi žygių derybose su Džadran seniūnu užkirsti kolonų ir postų puldinėjimus. Tačiau šios derybos patyrė fiasko, nes gruodžio 19-tą kovotojai „stipria ugnimi“ apšaudė afganų „komandosų“ koloną – buvo atkirsti 5 tankai ir 900 karių (apie aukų skaičių nepranešta)...

• • •

Gruodžio 14-tą sužinojome liūdną žinią, jog po sunkaus sužeidimo, patirto prieš keturias dienas prie Chosto esančiame poste, mirė žemietis Virginijus

Rušinskas iš Šiaulių. Tarnybos draugai pasakojo, jog Virginijus buvo sumanus, stropus ir labai draugiškas karys. Jis mirė, neatlaikęs 4-tos operacijos...

Liūdną nuotaiką kiek praskaidrino Rimo Biekšos, „BTS” (broniruotos vikšrinės mašinos) vairuotojo iš mūsų bataliono, apsilankymas remontininkų dislokacijos vietoje. Jis, pasidalinęs naujienomis iš Kabulo, išvažiavo Chosto link.

Gruodžio 20-tą kartu su operacijos štabu pakilome link Sate Kandao perėjos. Apie pietus pasistatėme palapines buvusio kišlako griuvėsiuose. Tuo tarpu štabo vadovybė kūrėsi kalno atšlaitėje, vos už keletos kilometrų žemiau mūsų – žvalgai buvo jiems nurodę tą vietą kaip saugią. Tačiau gerokai po pietų aukštai į kalnus pradėjo kristi reaktyviniai sviediniai, kurie su kiekvienu driokstelėjimu artėjo link štabo pozicijų. Kilo didžiulis sąmyšis, nes po kurio

laiko modžachedų „artileristai” prisišaudė, ir sviediniai pradėjo kristi tiesiai ant palapinių...

Nurimus sprogimams, buvo įsakyta leistis atgal link Gardezo. Sutikti štabo apsaugos kariai pasakojo, jog karininkai per apšaudymą lakstė kaip pamišę, plėšė „bronižetus” (šarvuotas liemenes) ir „kaskes” (šalmus) nuo kareivių galvų, slėpėsi po tankų vikšrais, o vadovauti nebuvo kam...

Į vadavietės teritoriją nukrito apie 20 sviedinių, atnešdami daug nuostolių – sudaužyta ryšio stotis, keletas mašinų, sugriautas palapinių miestelis. Apie sužeistus ir žuvusius vadai tylėjo, tačiau kariai pasakojo, jog išvežė mažiausiai trylika sužeistų, iš kurių trys netrukus mirė...

• • •

Modžachedai suorganizavo artilerijos koordinavimo punktus 2714 ir 3901 aukštumose. Desantininkai kaip įmanydami stengėsi užimti šias kalvas, tačiau sutiko didelį pasipriešinimą. Operacijos vadovybė, gavusi gerą pamoką, ne juokais supyko – gruodžio 21 dieną nukreipė artilerijos ugnį į Sate Kandao ir Chosto apylinkes. Bombardavime dalyvavo ir šturmo lėktuvai Su-25 ir Tu-16, pakilę iš SSSR karinių bazių. Po antskrydžių ir artilerijos apšaudymo puolimą pradėjo 103 Gvardijos orodesanto divizija, vadovaujama generolo majoro P.Gračiovo, 66-ta motošaulių brigada, vadovaujama pulkininko J.Štariovo, 108-ta motošaulių divizija, vadovaujama generolo majoro V.Barykino ir atskiras desantininkų pulkas, vadovaujamas papulkininkio V.Vostrotino. Jų pastangomis buvo pralaužtos priešininkų gynybos linijos ir pasiekta už Sate Kandao perėjos esanti Džadran lyguma. Tuo pat metu 56-ta Gvardijos DŠB atkirto kovotojų pasitraukimą Pakistano sienos link iš užnugario, o 25-ta pėstininkų divizija iš Chosto pajudėjo Džadran lygumos link ir po kurio laiko susijungė su ten jau buvusiais sovietinės armijos daliniais. „Paklojus kelią” Gardezas-Chostas, jo apsaugai buvo pasiūsta apie 10 000 karių. Tačiau išstatyti nauji „blokpostai” tapo modžachedų taikiniais...

• • •

Mus, tris lietuviukus (be manęs dar ir Valdą Paškevičių bei Liną Laukionį), laisvus nuo remontų, kiekvieną dieną siuntė stiprinti pakelėse „apsikasusių” postų. Gruodžio 29-tą, kaip įprasta, stovėjome prie kelio, kurio tolumoje matėsi sudaužytas kišlakas. Buvo saulėta, aiški diena ir, rodėsi, jokių netikėtumų nežadanti. Spaudė šaltukas, todėl judėjome aplink „kamazą” sparčiu žingsniu, akimis palydėdami išmargintas afganiečių „burbuchaikas”. Netikėtai žvilgsnius

patraukė iš kišlako išlėkusios raketos, matyt, „stingerio“, nupiešta trajektorija. Po akimirkos pasigirdo sprogimas – virš kišlako skridęs malūnsparnis apsipylė dūmais ir, pakryęs nosimi žemyn lyg šokdamas suktinį, pradėjo kristi žemėn. Už malūnsparnio išsiskleidė du parašiutai, kurie leidosi tiesiai į griuvėsius. Per radiosiųstuvą desantininkai gavo įsakymą paimti parašiutininkus. Perspektyva liūdna, nes aišku, kad ten – priešų zona. Laikas spaudė, nes parašiutininkai artėjo link žemės. Desantininkai lyg tyčia negalėjo užvesti savo bėtėero, matyt, šis gerokai buvo užsistovėjęs. Atbėgęs karininkas davė įsakymą užvesti „kamazą“ ir lėkti į kišlaką paimti sudužusio malūnsparnio ekipažo. Mums net plaukai pasišiaušė – „nejaugi, ginkluoti tik automatais, turėsime lėkti ten, kur laukia nežinia kiek užtaisytų vamzdžių?“ Bet karininkas laikėsi savo... Ir būtų privertęs, bet, laimei, desantininkai vargais negalais užvedė tą savo seną laužą ir nurūko...

• • •

Naujieji 1988 metai prasidėjo sustiprėjusiais modžachedų puolimais. Sausio 5-8 dienomis buvo apšaudyti pakelių postai, užpultos afganų kolonos...

Sausio 8-osios rytą mes įsitvirtinome blokposte netoli kišlako griuvėsių. Šįkart buvo duotas įsakymas tikrinti visas mašinas, kad šios nevežtų sužeistų „dušmanų“. Ėmėmės darbo, nors malonumo tame buvo mažiausiai – bet kurią akimirką galėjai „užsirauti“ ant sužeisto modžachedo, todėl vaikščiojome su šaudymui paruoštais ginklais. Apie pietus atvyko karininkas zampolitas (vado pavaduotojas politiniais klausimais) kažkur nuo Chosto. Iš veido matėsi, kad jis dideliame šoke – naktį iš sausio 7-osios į 8-ąją buvo užpultas postas 3234 aukštumoje. Kapitono I. Peščerskio grupė, saugojusi šią viršukalnę, atlaikė 13-ka modžachedų puolimų. Zampolito pateikti skaičiai paliko didelį įspūdį – iš viso „zvodo“ tame poste liko tik septyni nesužeisti kariai, o keturiolika jau mirę. Sakė, jog „najomnikai“ (samdiniai) su juoda šarvuota apranga ir naujausios modifikacijos ginklais ėjo link posto stati, per daug nesislėpdami. Paskutinio puolimo metu priartėjo tiek, kad su priekiniais desantininkais susikovė peiliais. Dar kiek, ir gynėjai būtų neatlaikę. Laimei, laiku pasirodė žvalgai – užpuolikai pasitraukė. Netrukus iš už kalnų pasirodė lengvi malūnsparniai ir visus sužeistus bei nukautus susirinko. Rytą jokių įrodymų, jog puolime dalyvavo samdiniai, rasti nepavyko. Visi aukštumą gynę desantininkai, pasak jo, nusipelnė kuo didžiausios padėkos ir garbės, o ypač žuvę seržantai Aleksandrovas ir Melnikovas, kurie, sužeidus karininką, ne tik vadovavo posto gynybai, bet ir patys buvo pirmose gynybos linijose. Jie abu pristatyti „Aukso žvaigždės“ apdovanojimui. Atsisveikindamas karininkas pasisakė, jog ten žuvę jo draugai...

• • •

Sausio 22 d. sąjungininkų daliniai pasitraukė iš Sate Kandao perėjos. Pagrindinė užduotis – į Chostą nuvežti kuo daugiau maisto, kuro, medikamentų, šaudmenų bei technikos – buvo įvykdyta. Modžachedai netrukus užvaldė visą 90-

ties kilometrų Gardezo-Chosto kelią, palydėdama besitraukiančią armiją stipriais apšaudymais bei artimais puolimais...

Į tokią kryžminę ugnį pateko ir mūsų kolona, besileidžianti nuo kalnų link Gardezo. Buvo tamsu, todėl aiškiai matėme į mūsų pusę lekiančius „traserius“ (šviečiančias kulkas). Į tai atsakėme šaudydami į visas puses visokio kalibro pabūklais. Gerą valandą pliekėme nežinia kur ir į ką, atrodė, kad priešas visur...

Rytą sužinojome, jog ant minos užvažiuo Rimas Biekša. Karininkas iš „medsanbato“ (medicinos bataliono) tikino, kad netrukus jis sugrįš...

• • •

Pagal A.Kovalčiko „Afganistanas“, „Magistralės“ operacijoje žuvo 750 sąjungininkų karių, 1500 buvo sužeista. Jungtinės dalys neteko 10 bėtėerų, 30 tankų, 15 lėktuvų ir malūnsparnių, 70 pėstininkų bei desantinių mašinų. Modžachedai tuo tarpu neteko nuo 150 iki 300 nukautų ir sužeistų kovotojų (sovietų šaltiniai teigė, jog jų buvo nuo 1000 iki 2000). Daugiausia nukentėjo civiliai – apie 50 000 žmonių pasitraukė link Pakistano sienos...

Demobilizacija

Desantinis lėktuvas, tratėdamas nelygiu Kabulo aerodromo pakilimo taku, pagaliau atsiplėšia nuo žemės ir sunkiai, sukdamas ratus, kyla į viršų. Jis savo globoje skraidina svarbų krovinį – apie pusšimtį dembelių iš visų Afganistano kampelių. Šis skrydis jiems virš nesvetingo krašto paskutinis. Pilotas žino, neatsargus manevras, ir šiems vyrams, praėjusiems šimtus kilometrų pavojingais Afganistano keliais, kalnų serpantiniais, ištrūkusiems iš kryžminės ugnies ir reaktyvinių sviedinių apšaudymo, tas skrydis gali būti lemtingas. Todėl neleidžia sau atsipalaiduoti, stebi apačioje liekančius kišlakus, visus tarpeklius ir perėjas, kad būtų tikras, jog pavojus negresia.

Dembeliai gi, tarp kurių gal dešimtis lietuvių, sėdi rimti, susikaupe, lyg prieš lemiamą mūšį, stengdamiesi nustumti slogius prisiminimus, sunkią praeitį į užmarštį – jie pasiilgę tėvų, draugų, mylimųjų, kaimynų..., pasiilgę gimtinės...

Netikėtai lėktuvą sudrebina juodi dūmų kamuoliai – gal apšaudymas? Neriame į debesų tankmę, pakibusią ant aukštų Hindukušo viršukalnių...

Po kelių akimirkų viskas vėl nušvinta – per liuką žvelgiu į apačioje boluojančią kalno kepurę, matau Salango perėją, vingiuojantį kelią, mintimis leidžiuosi juo žemyn. Staigūs posūkiai neša mane Puli Chumri miestelio link. Tačiau jį pasieksime gal tik po keletos dienų. Dabar gi, abipus kelio sudegę „nalivnikai“ (vežę degalus), bėtėerai, bėempė (pėstininkų mašinos), „kamazai“... Jų šimtai... Dešinėje pusėje – status skardis ir kalnų upė. Artėjame link Doši užkardos – ji saugo tiltą per šią upę. Ties paskutiniu posūkiu įsikūręs kišlakas – molinės kibitkos ir dukanai, prisišlieję prie kalno šlaitų. Pro juos už keliasdešimties metrų sukame į kairę – apsaugos postą – keletą „kazarmų“ su gal penkiasdešimties karių įgula. Čia remontuosime sudaužytus jų bėtėerus...

• • •

Jau visas mėnuo, kai mes reide – važiuojame postais nuo Kabulo, remontuodami įvairią sugedusią techniką – šarvuotas mašinas, tankus...

Po Chosto operacijos taip dorai atsipūsti ir nedavė – „užkrovė“ naujomis atsarginėmis dalimis ir išsiuntė link Bagramo. Jį pasiekėme tik po geros savaitės – „zelionkėje“ postuose keitėme bėtėerų variklius. Jauku nebuvo, nes naktimis kažkur virš galvų švilpavo „traseriai“, kažkas ir kažkur lakstė, šaukė, staugė. Nors buvome matę ir karšto, ir šalto, bet, matyt, čia veikė savisaugos instinktas ar, paprasčiausiai, artėjantis „dembelis“ ir mintys apie namus – dabar jau

mažiausiai norėjosi patekti kur į ligoninę...

Bagrame mano mašiną apsupo gal dvidešimt „čiurkų“ (uzbekų, turkmėnų ir pan.) Jie prisiminė Chosto operaciją, kurioje buvau paskirtas vyresnioju ir todėl turėjau ginti „dūšes“, kad šie „nepadėtų“ daugiau atitarnavusiems. „Juodukai“ iš Bagramo autoremonto bataliono pažadėjo, progai pasitaikius, susidoroti ir su manimi. O dabar tokia galimybė atsirado... Jie, šnypšdami ir siųsdami kažkokius musulmoniškus prakeiksmus, artėjo link mano mašinos. Buvau vienas lietuvis,

todėl atsiremti į ką neturėjau – teko veikti greitai ir ryžtingai. Nieko negalvodamas, griebiau automatą ir, pertraukęs spyną, sušukau – „Na, kas pirmas!”

Prabėgo vos keletas akimirų, aplinkui tapo švaru, lyg iššluota – „čiurkų” kaip nebūta. Matyt, pagalvojo, kad su tuo „niemcu” juokauti nevalia...

Kaip nekeista, po šio įvykio „juodukai”, važinę kartu su manimi, tapo geriausiais draugais. Štai su Taškento universiteto studentu Mustafa Bektaševu (trumpiau Musa), kartu atvažiavusiu į Afganistaną iš Dobelės mokymo centro, praleidome daug gražių akimirų, kalbėdami apie gyvenimą po tarnybos, draugus, artimuosius... Jis pasakojo man apie Uzbekistaną, jo istoriją, papročius, tradicijas, vedžiojo nuostabiausiomis ir gražiausiomis to krašto vietovėmis. Supratau, kad ir mes turime ko pasimokyti iš gausybės Rytuose esančių tautelių, o ypač jų sutelktumo, galbūt net fanatizmo kažkokiam tikslui pasiekti. Pagalvojau, juk mes, žemaičiai, lietuviai, latviai... taip pat turime galias tradicijas, didžią praeitį, tačiau kodėl esame stumdomi iš vieno galo į kitą, kodėl mus gali taip lengvai kokie du ar trys politikai vedžioti už nosies, tuo tarpu kai nieko tikro, pastovaus ir stabilaus nėra...

• • •

Doši poste jau stovime antra para – čia nemažai sugadintos technikos. Vakariene, kaip įprasta, ruošia uzbekai – jų plovai, be abejonės, papuoštų ne vienos kulinarės receptų knygą. Seniai, „be vienos dienos dembeliai”, susėdę ratu apie laužą, laišome pirštus ir giriame, užgerdami šį gardumyną chloruotu vandeniu – iki dezinterijos ar geltonligės tik vienas žingsnis... Kažkuris paima gitarą – plikomis uolomis nuslysta liūdna ir ilgesinga kareiviška daina. Norisi namo... Uzbekas Saidas, Musa vaikystės draugas, šio posto sargybos „razvadeščij” (išvedžiojas), su kuriuo suspėjome gerai susigyventi, siūlo aplankyti kišlako dukanus ir nusipirkti lauktuvių artimiesiems. Mes su Musa nutariame naktinį žygį atidėti rytojui, kada iš viršutinio posto sugrįš mano žemietis Arūnas, su kuriuo apie tai susitarėme radiosiųstuvu dar dieną. Taip ir išsiskirstome po savo mašinas ramūs, žinodami, kad mus saugos geras Musa, o dabar ir mano draugas uzbekas Saidas...

Pabundu nuo kurtinančių sprogimų kažkur už posto – prožektorių spinduliai „gano” į kalnus ropojančius juodus žmonių šešėlius. Nesuprantu, kas čia vyksta. Mūsų „zenitkė” kaip pašėlusi talžo plikas šlaitų uolienas, skabo pavienius išdžiūvusius krūmokšnius šešėlių įkandin, bet matosi, kaip jie su kiekviena akimirka tirpsta kalno aukštyje. Viskas, jų nepasiekti...

Rytą praneša, kad šalimais esančiame kaimelyje nužudyti du mūsų kariai, „nešę” nakties sargybą – vyresnysis seržantas „išvedžiotojas” ir kartu su juo ėjęs sargybinis... Nusmelkia bloga nuojauta. Abu su Musa bėgame prie vandens saugyklos, kur suguldyti žuvusieji. Reginys užima kvapą – „tai lyg ir Saidas”. Kariai išniekinti neatpažįstamai – veidai subjauruoti, kojos ir rankos nukirstos, kūnai supjaustyti – nėra abejonių, tai – „dūchų” darbas... Taip, likimas yra žiaurus teisėjas – kažkam skiria mirtį, o kažką saugo nuo jos. Žiūriu į Musa ir graudu, ir liūdna – jis, sukniubęs prie draugo, linguoja pirmyn ir atgal ir kažkokia man nesuprantama kalba kartoja maldą, o gal užkeikimą tiems, kurie taip padarė...

Po pietų į Bagramą išlydime bėtoerus, ant kurių pritvirtinti du balti ryšuliai su raudonomis dėmėmis – pasak Musos, tegul visi mato, kad ne be priežasties daužomi kišlakai, slepiantys „dušmanus”, kerštingus ir be galo žiaurius priešus. Jų jokių būdu negalima vadinti musulmonais, Alacho pasekėjais, nes Korane mokymo apie tokį žiaurumą nėra...

• • •

Stiprus trinkis numeta mane nuo „dembeliško diplomato” – matyt, oro duobė. Pabundu lyg iš sapno. Prisiminimai... Jie tokie brangūs, bet kartu ir tokie slogūs... Afganistanas... Lėktuvas dabar sklendžia lygiai ir švelniai. Paskutinės akimirkos Afganistano padangėje – jau matosi Chairatono miestelis, Termezo tiltas. Taip, dar kelios akimirkos ir jokios grėsmės nebeliks... Tuomet su palengvėjimu bus galima prisiminti ir paskutines, bene pačias sunkiausias, tarnybos dienas, kada laukiama nesulaukiama įsakymo ruošti kelionei namo. Paskutinės dienos – „karaūlai”, „nariadai”, „dembeliškas akordas” (sudaužytos technikos remontas) – visa tai jau praeitis, kurią norėtusi kuo greičiau pamiršti... Žemai – Amudarjos upė, Termezas...

Viskas. Mes jau namuose...

PASKUTINIAI KARO METAI

Pagal A.Kovalčiko „Afganistanas“, 1986 m. Afganistane pasirodė naujas ginklas – raketos žemė-oras FIM-92A „Stinger“ ir „Blowpipe“. Jomis pirmiausia buvo apginkluoti Šacho Masudo modžachedai, apmokyti Pakistano kariniuose poligonuose. Jau kovo mėnesį „Stinger“ raketos buvo išmėgintos Kabulo aerouoste – numuštas transpotinis lėktuvas Il-76. Po to ir dar keli malūnsparniai. Modžachedai pradėjo rengti pasalas sovietų malūnsparniams kalnuose, besileidžiantiems į slėnius ir skrendantiems labai žemai. Dideliame aukštyje raketos „Stinger“ ir „Blowpipe“ buvo neefektyvios, bet kylant ar tupiant išsisukti nuo jų būdavo tiesiog neįmanoma. Buvo imtasi visų galimų apsaugos priemonių – lakūnai privalėjo keisti skrydžių taktiką, aukščių ešelonus. Netrukus visuose lėktuvuose buvo pastatyti šiluminių raketų pultai. Naujasis ginklas buvo pažabotas. Tuo tarpu mūsų žemėje, palyginus su 1979-85 metais, ėgavo dar didesnę mastą. Kovotojai, apmokyti Pakistane, veržėsi į Afganistaną dideliais būriais, minavo perėjas, rengė gerai paruoštas pasalas. Sovietai, reaguodami į tai, pagalbon pasitelkė galingus bombonešius, kilusius iš TSRS. 1987 metų gruodį Afganistano danguje pasirodė bombonešiai TU-22M (iš serijos M2 ir M3). Jie dalyvavo Chosto operacijoje, bombarduodami iš didelio aukščio modžachedų pozicijas. O jau 1988 metais į Afganistaną buvo atsiųstos dvi eskadrilės TU-22M2. Jos atskrido iš Poltavos ir Turkmėnijos. Šie lėktuvai galėjo paimti su savimi iki 20 tonų bombų ir jiems nereikėjo žvalgybos duomenų – patys lakūnai nustatydavo priešų galimas vietas ir jas bombarduodavo. Baigiantis karui pasirodė dar galingesni TU-22M3.

1987 m. kovo 8, liepos 7-12 ir 19 dienomis modžachedai surengė dideles pasalas Kandaharo ir Pešgūro prieigose, į kurias pakliuvo daugiau kaip 500 sovietų karių. Jų rankose atsidūrė daug technikos, sprogmenų ir šaudmenų. 1988 m. pavasarį į karinius veiksmus prieš „šuravi“ vėl įsitraukė Šachas Masudas. Jis po „Jamiat i Islami“ partijos vėliava sugebėjo suburti apie 37 tūkstančius modžahedų. Kovos tapo įnirtingos ir nevaldomos...

• • •

Užsienio politikai, spauda, visuomenė greit sureagavo į pasikeitusius Afganistano įvykius. Sovietų Sąjunga nesilaiko savo pažadų išvesti kariuomenę iš šio Azijos regiono! Spauda rašė: „Generalinis komunistų partijos sekretorius M.Gorbačiovas dar 1986 m. liepos 29 dieną Vladivostoke yra pareiškęs, kad spalio 15-31 dienomis iš Afganistano bus išvesti 6-8 tūkstančiai karių, o taip pat du motorizuoti pėstininkų pulkai, tankų pulkas ir trys artilerijos pulkai. Bet

sovietai nevykdo savo pažadų, jie vis dar tvirtai stovi Afganistane!” M. Gorbačioviui labai svarbi buvo pasaulinės visuomenės nuomonė, todėl jam nieko kito neliko, kaip tęsti savo pažadus. O tai daug ką reiškia!

1987 m. lapkričio 29-30 dienomis Kabule kilo didelė nepasitenkinimo vietos valdžia banga. Susirinkę afganiečiai pareikalavo, kad Afganistanas iš demokratinės respublikos taptų Afganistano Respublika. „Jokios demokratijos šalyje nėra, todėl tą žodį reikia išbraukti iš šalies pavadinimo,” – sakė jie.

Tais pačiais 1987 metais TSRS, Amerikos, Afganistano ir Pakistano delegacijos atvyko į Ženevą aptarti susiklosčiusią geopolitinę padėtį Azijos regione. Tarp šių valstybių buvo pasirašyta karo nutraukimo sutartis – sovietų kariuomenės išvedimui iš Afganistano buvo skirta 10 mėnesių. M.Nadžibula ir M.Gorbačiovas susitiko Taškente aptarti visas 40-tos armijos (100 300 karių) išvedimo detales. Dar kartą buvo apsvarstytas Ženevos nutarimas, sustatytas kariuomenės išvedimo grafikas: iki 1988 m. gegužės mėnesio 29 d. reikėjo išvesti 25 procentus, iki rugsėjo 15 dienos – 50 procentų karių, o galutinį išvedimą baigti 1989 metų vasario 15 dieną.

Afganistano vyriausybėje prasidėjo nesutarimai – prieš Nadžibulą pakėlė maištą partijos kariai. Tada jis kreipėsi į sovietų generolus pristabdyti kariuomenės išvedimą, bet tie niekuo jam padėti negalėjo – 1988 m. gegužės 15 dieną tarybiniai daliniai apleido Dželalabada, po to Kandaharą, liepos 13-tą – Faizabada, rugpjūčio 5-tą – Kundūzą, 15-tą – Helmandą. Per du mėnesius buvo išvesti visi kariniai daliniai iš Kunaro, Paktikos, Bamiano, Kapisos ir Takharo provincijų. Nadžibula su baime žiūrėjo į sovietinės armijos išvedimą. Šalyje pakėlė galvas islamo didikai, fundamentalistai, politiniai ir kriminaliniai nusikaltėliai, greitai sklido kalbos, kad į Kabulą iš Pakistano žygiuoja Gulbudino Hekmatijaro armija. Nadžibula suprato, kad jam nepavyks suvienyti tautų. Trečias ir paskutinis kariuomenės išvedimo etapas prasidėjo 1989 m. sausio 3 dieną. Kabule liko tik nedidelis garnizonas, bet po poros dienų ir jis persikėlė į Naibabado bazę, arčiau Mazari-Šarifo miesto. Pasirašęs atitinkamus dokumentus su Afganistano vyriausybe, šią šalį apleido armijos generolas V.Varenikovas. Dalis technikos ir karinės bazės buvo perduotos afganų vyriausybinei armijai.

• • •

Sovietai, išvedę iš pietinių Afganistano provincijų savo kariuomenę, nesudarė galimybės įsitvirtinti tose bazėse vyriausybinei armijai. Jas netrukus užėmė įvairių religinių pakraipų grupuotės, peržengusios Pakistano sieną. Tačiau ir sovietų armija traukėsi patirdama didelių nuostolių – juos spaudė ne tik islamistai-fundamentalistai, bet ir Šacho Masudo modžachedai. Atsakydami į tai

tarybiniai strategai su gynybos ministerijos vadovu D.Jazovu priešakyje suplanavo operaciją „Taifūnas“, kuri turėjo užtikrinti saugų armijos atsitraukimą iš Afganistano. Jai vadovavo 40-tos armijos vadas B.Gromovas. Operacijos „Taifūnas“ metu buvo sunaikinta daug technikos ir pabūklų, karinių bazių ir postų, kuriuose, pasak ataskaitos Maskvai, buvo įsitvirtinę „dušmanai“...

KARO ATGARSIAI

Sovietų Sąjungos vadovas Michailas Gorbačiovas, ignoravęs „Brežnevo doktrinas“, nutraukė karą Afganistane. Sovietų Sąjungos duomenimis, kurie buvo viešai paskelbti tik 1993 m., Afganistane žuvo ir mirė 14 453 kariai, 469 685 buvo sužeisti ir suluošinti. Iš beveik penkių tūkstančių Lietuvos jaunuolių, tarnavusių Afganistane, 88 žuvo, devyni mirė nuo žaizdų, 98 tapo invalidais.

Sovietinė armija neteko 118 lėktuvų, 333 malūnsparnių, 147 tankų, 1314 karinių mašinų ir transporterių, 433 pabūklų, 11 369 savaeigių mašinų. Be šių nuostolių, Afganistano kare buvo prarasta vertingos medicinos įrangos, kitų techninių įrengimų, brangių vaistų, tūkstančiai tonų degalų, ginklų ir sprogmenų.

Kariniai stebėtojai iš visų pasaulio šalių pažymi, kad karui Afganistane sovietų kariuomenė buvo pasiruošusi silpnai, o partizaninių veiksmų visai neišmanė. Apie tai buvo kalbama ir generolo B.Tkačio raporte generaliniam štabui dar 1981 metais. Daug kritikos susilaukė ir 40-tos armijos ginkluotė. Niekam tikę pasirodė šarvuočiai ir visureigiai BMP-1, BMD, BTR-60, D-30, MBP-2, Am-2B9 „Podnos“. Vėliau jie buvo pakeisti nauja technika. Tačiau su kiekvienais metais motorizuotos pėstininkų divizijos, desantiniai daliniai, specialios paskirties brigados įgijo patirties ir kalnų operacijose jautėsi nė kiek ne blogiau už modžachedus. Labai efektingomis tapo jų pasalos.

Įvairių šalių kariniai štabai Afganistane išbandė naujus šarvus tankams, radaro perkeliamas stotis, įvairius kitus ginklus. Afganistanas tapo kariniu poligonu „Stingers“, „Lightfoot“, „Blowpipe“ raketų išbandymams. Buvo rengiami taip pat biologiniai ir bakteriologiniai bandymai civilinėse gyvenvietėse. Jau po karo afganiečiai rado 105 lavonus požeminiuose kanaluose, kur buvo slepiami nuodingi chemikalai.

• • •

Afganistano karas – tai įvairių militaristinių ir politinių interesų kryžkelė, jame be baimės galima buvo regyti įvairias intrigas, norint pralobti, prekiauti narkotikais, suvedinėti sąskaitas, pasislėpti nuo atsakomybės, padarius didelių nusikaltimus ir atrasti savo laimę ten, kur kiti tapo nelaimingais. O svarbiausia – tas karas pagreitino Sovietų Sąjungos žlugimą, tautų išsilaisvinimą iš komunizmo fanatiškų idėjų, atidarė naujos eros vartus...

II DALIS

KARAS BAIGIASI – KARAS TĘSIASI

1993-TIEJI... KABULAS LAUKIA ŠTURMO

Jau kelinta diena lyja. Debesys, nusileidę ant kalnų, supančių sostinę, slegia nuotaiką ir dar labiau didina įtampą ir nerimą – dabar jau niekas nėra tikras savo padėtimi ir niekas nežino, kas jo laukia rytoj...

• • •

Veltui Afganistano gyventojai tikėjosi taikos savo žemėje palikus ją sovietų kariuomenei. Nė kiek neaprimo susišaudymai, patrankų kononados, sprogimai,

lėktuvų antskrydžiai. Afganistano vyriausybės armijos generolai, karaliavę sovietų invazijos metu, pabėgo su savo sukauptais turtais į Maskvą ar į kitą artimesnį užsienį, palikdami savo šalį chaose ir suirutėje. Prezidento Nadžibulos santvarka byrėjo kaip kortų namelis...

Tuo metu opozicijoje buvę įvairių grupuočių vadai (Achmadšachas Masudas, Gulbudinas Hekmatijaras, Abdulrašidas Dostumas, kiti) suaktyvino savo veiksmus visame Afganistane ir nukreipė juos Kabulo link. Modžachedų vado Achmadšacho Masudo vadovaujami būriai 1989 m. gegužės 16 dieną

atakavo „sarbozų“ 64 pėstininkų pulką, kuris stovėjo netoli Barakibarako (apie 40 km. nuo Kabulo) ir privertė jį pasitraukti iš užimtų pozicijų. Tame mūšyje žuvo 60 vyriausybės armijos karių ir 42 buvo sužeisti. Modžachedams atiteko 2 tankai, 4 patrankos ir 2 šarvuotos mašinos. Tačiau Masudas Kabulo pulti neskubėjo. Jis ginklavo ir stiprino savo armiją naujausiais ginklais – raketomis „Stinger“, „Blowpipe“, BM-21 „Grad“, ir BM-27 „Uragan“, o taip pat prieštankinėmis raketomis „Milan“, tankais T-54/55, T-62, pabūklais 100 mm. ir 122 mm. Kabulo valdžiai tokia armija kėlė didžiulę grėsmę, todėl ji pradėjo ieškoti kelių, kaip patraukti Masudą į savo pusę. Tačiau šis tokios „draugystės“ atsisakė, įrengdamas savo karinius postus Kandahare, Herate, Gazni, Gardeze, Choste ir Faizabade. 1991 metų pavasarį jis jau šeimininkavo didesnėje Afganistano teritorijoje. Padėtis darėsi kritiška, nes link Kabulo artėjo ir Gulbudino Hekmatijaro būriai. Pastarasis su Nadžibula turėjo asmeniškų sąskaitų ir grasino jį pakarsiąs centrinėje Kabulo aikštėje...

Norėdama išvengti tragiškų pasekmių, Kabulo valdžia, spaudžiama SNO, sutiko formuoti pereinamąją vyriausybę...

• • •

Tirštas rūkas pakeitė visą Afganistano aviakompanijos „Ariana“ tvarkaraštį. Tiesa, į Maskvą iš sostinės lėktuvais visgi išskrido, o į Delį – ne. Be perstojo lyja. Afganiečiai, gavę Indijos vizas, meldžia Alachą, kad lietūs liautųsi ir rūkas

greičiau išsisklaidytų.

– Mano kišenėje bilietas ir viza į Indiją, – sako tarptautiniame žurnalistų punkte „Bacht“ dirbęs afganietis vertėjas. – Mano šeima Delyje, bet ar išskrisiu?

Jo baimę didina gandai, kad aerouostą saugo kariai, priklausantys modžachedų gentims, vadovaujamoms generolo pulkininko Dostumo. Jie turi sąrašus, pagal kuriuos sprendžia, ką išleisti iš šalies, o ką – ne. Afganietis vertėjas bijo, nes daug metų dirbo sovietams. Kas žino, kaip į tai dabar pažiūrės modžachedai.

– Žmonės bijo sąskaitų suvedinėjimo. Nemokytam jaunuoliui iš kišlako, pastaruosius metus praleidusiam uolose, vargu ar įrodysi, kad nieko blogo

nepadarei, kad nežudei, o dar prieš 1978 metų revoliuciją mokeisi Tarybų Sąjungoje, ir rusų kalba – tavo profesija, – mąsto vertėjas. – Jeigu prasidės susidorojimas su tokiais afganiečiais, įvyks tragedija.

Apie tai preskonferencijoje kalbėjo ir specialus SNO generalinio sekretoriaus atstovas Benonas Sevanas. Jis sakė, kad organizacija, kuriai jis atstovauja, niekada nepiršo afganiečiams kokio nors savo plano, o tik siekė, kad čia pagaliau įsivyratų susitaikymas ir tvarka. Tačiau atskiri grupuočių vadai susitaikyti ir susivienyti neskuba – tiek Masudas, tiek Hekmatijaras valdžios Kabule dalytis su niekuo nenori. Ypač agresyviai nusiteikęs Hekmatijaras, tikindamas, kad afganiečių susivienijimas – tik graži svajonė. Ateitis kol kas skęsta rūke, kaip ir kalnai, supantys Kabulą...

• • •

Kabulo pakraštyje, netoli Tarachelio, vyksta aršūs mūšiai – aiškiai girdisi automatų serijos, granatų ir minų sprogimai. Sutikti modžachedai didelio džiaugsmo nerodo – ne taip paprasta užmiršti daugiamečio karo tarp Afganistano ir Sovietų Sąjungos prisiminimus. Tačiau žmogiškas bendravimas ir bendra artėjančios taikos atmosfera daro savo – ambicingų politikų į kalnus suvaryti žmonės seniai svajoja automatą pakeisti į kauptuką. Dar visai neseniai buvo sunku įsivaizduoti, kad vakarykščiai priešai dabar drauge saugotų Kabulą ir jo gyventojus nuo Hekmatijaro būrių užpuolimo...

Vyriausybei pagaliau pavyksta pasiekti susitarimus ir su kitais opozicionierių vadovais. Tačiau Hekmatijaras tuo pat metu paskelbia ultimatumą, jog paims sostinę šturmu, jeigu Vyriausybė nekapituliuos.

Kabule dabar galima sutikti ir modžachedų, kurie, vykdydami vadovybės nutarimus, ateina atiduoti ginklus. Bet kas čia žino, gal jie su užduotimi žvalgyti ir rinkti žinias apie priešininkų karinį pajėgumą.

Tuo tarpu Afganistano viceprezidentas Muchamedas Rafi susitinka su Hekmatijaru. Apie šį susitikimą Rafi pasakoja taip: „Pagrindinis susitikimo tikslas – konflikto išsprendimas taikiu būdu. Hekmatijaras pasisako už laikinosios vyriausybės sudarymą iš karo lauko vadų, kurie trumpiau kaip per metus turi suformuoti pereinamąją vyriausybę. Tačiau jis nė žodžiu neužsimena apie dabartinės valdžios vietą naujojoje vyriausybėje, kas labiausiai ir neramina“. Viceprezidentas toliau išdėsto keturis principus, pagal kuriuos bus deramasi su visų grupuočių vadais.

Pirmas principas – nepereiti saugos juostos su ginklais rankose (pirmiausia Kabule). Antras principas – sustiprinti miestų gynybą bendromis jėgomis su modžachedais, įtrauktais į pasitarimų procesą. Trečias principas – skubus pasitarimas tarp grupuočių vadų ir centrinės valdžios atstovų. Ir ketvirtas principas – Tarybos sudarymas, kuri vadinsis Karine arba vadovaujančia, priklausomai nuo sutarties. Ši taryba turi pasirūpinti miesto apsauga...

• • •

...Padėtis Afganistano sostinėje Kabule nesikeičia. Miestas laukia, kada pagaliau taps aišku, kas bus jo šeimininku. Modžachedai jau Kabule, tačiau be ginklų. Ginkluotos grupuotės stovi už kelių kilometrų nuo miesto centro, bet šturmo nepradedą. Kartas nuo karto iš patrankų paleidžiamas reaktyvinis sviedinys, kuris, vilkdamas paskui save ugnies šleifą, nukrenta kalnuose...

Fundamentalistai laisvai nesijaučia. Jie, apsistatę bėtėerais, tupi ant aukštumų ir tik stebi įvykius. Jų nepuola, ir jie nepuola. Kareivių mieste nesimato, vienas kitas karininkas užsuka savo reikalais. Modžachedai į miestą ateina laisvai, tik būtina sąlyga – atiduoti specialiam leidimo punkte savo ginklus. Kabulo gyventojas uzbekas pasakoja, jog jo aplankyti buvo atėję giminaičiai iš Fariabo provincijos, kurių jis nematė daugiau kaip dešimt metų, nuo to laiko, kai jie prisijungė prie Achmadšacho Masudo grupuotės. Į miestą jie atėjo sužinoti, kokios žmonių nuotaikos...

• • •

Sostinės pakraščiuose susitelkusios Masudo ir Hekmatijaro grupuotės. Šie lauko vadai nesutarė ir karo su sovietais metu – tarpusavyje kariavo. Dabar gi jų konfliktas gąsdina kabuliečius, nes rytoj mūsų vieta gali tapti miestas. Puolimui ruošiasi ir Kabulo „garnizono“ kariai bei Tėvynės partijos nariai, kuriems išduodami ginklai. Aišku viena – nė viena iš pusių neleis be kovos užimti Kabulo. Tai gerai supranta ir mieste esantis specialus SNO atstovas Benonas Sevanas, raginantis visus afganiečius susivienyti ir sudėti ginklus. Bet vargu ar galima tikėtis, kad modžachedai suteiks galimybę Kabulo režimui atšvęsti 14-ąsias balandžio revoliucijos metines. Jeigu balandžio 27 dieną ir bus surengtas karinis paradas, tai visai kita proga, nes balandžio 26-ąją baigiasi Hekmatijaro ultimatumo laikas, ir jis šturmuos Kabulą. Taip, kad balandžio 27-oji diena gali vėl tapti Afganistanui istorine...

KUR DINGO PREZIDENTAS?

Po Kabulą sklando gandas, jog pradingo prezidentas Nadžibula. Darbe niekas jo nematė, namuose nerado. „Tai „šuravi“ darbas, – juokiasi kabuliečiai, – jie jį atvežė, jie ir išsivežė. Koks jis afganistanietis, jeigu painioja farsi ir dari kalbas su uzbekų ir tadžikų kalbomis. Ir iš vis jis ne mūsų žmogus, ne musulmonas“. Atidėję į šalį visus rūpesčius, miestelėnai patraukia prie Vyriausybės rūmų. Jiems būtinai knieti sužinoti, kas įvyko, gal fundamentalistų vadas Gulbudinas Hekmatijaras tikrai ištesėjo savo pažadą ir pribaigė prezidentą?

Atsirado ir tokių, kurie savo akimis matė, kaip Nadžibula sėdo į lėktuvą ir išskrido iš Kabulo nežinoma kryptimi. Žmonės būriuojasi, klausinėja vienas kito, ar tikrai jis galėjo taip pasielgti. „O kodėl gi ne? – svarsto vieni, – jis buvo nepatikimas valdovas, daug visokių šunybių pridarė tautai“. O kiti tvirtina, kad jį, uždarytą rūsyje, laiko priešiška nusiteikę karininkai, kurie rengia naują revoliuciją. Niekas nieko nedarba, tik mitinguoja. Pagaliau oficialiai paskelbiama, kad rasti dokumentai, kuriuos pasirašęs pats Nadžibula. Jis visą valdžią perduodas Karinei Tarybai, kuriai vadovauti paskiriamas pirmasis Gynybos ministro pavaduotojas Nabi Azimi. Tuo tarpu liaudies partijos atstovai tvirtina,

kad Nadžibula niekur iš šalies neišvyko ir kaip anksčiau yra sostinėje. Visiškai nebeaišku, ko klausyti ir kuo tikėti. Tokioje nežinioje prabėga kelios dienos. Pagaliau ketvirtą parą paaiškėja, jog Kabule – nauja valdžia! Jai vadovauja Sebgatula Modžadedi. Anksčiau jis priklausė Afganistano aukščiausiam religijos sluoksniui. Jaunystėje Modžadedi mokėsi Kaire, artimai bendravo su fundamentalistų organizacijomis (viena jų – „Islamo brolybė“). Jis – Kabulo universiteto teologijos mokslų profesorius. Emigravo į Pakistaną po to, kai 1979 metais 75 jo šeimos nariai buvo revoliucinės valdžios represuoti. Emigracijoje Modžadedi pradėjo vadovauti Nacionalinio išsilaisvinimo komitetui. 1989 m. po sovietinės armijos išvedimo iš Afganistano tapo politinių tremtinių lyderiu. Iš Peševano pervaziavo į Kabulą. Čia, pagal priimtą Taryboje nutarimą, Modžadedi buvo pavesta valdyti šalį du mėnesius, po to perduodant įgaliojimus Burchanudinui Rabani – politiniam „Islamo bendruomenės“ lyderiui. Tačiau žurnalistus labiau domina Nadžibulos likimas. Įvairių grupuočių susirėmimai jaudina mažai, nes aišku viena – jie nesibaigs niekada, nors už taikų Afganistano konflikto sprendimą pasisako ir SNO, ir įvairios įtakingos valstybės. SNO sekretorius Butras Gali, esantis Indijoje, dėl Afganistano krizės sureguliuavimo derasi taip pat. Jis pareiškia susirūpinimą Nadžibulos likimu ir užsimena apie jo išvykimą iš šalies, o Irano prezidentas ir Pakistano premjeras paragina visas Afganistano grupuotes susitaikyti ir pradėti naują šalies gyvenimą. Susirūpinusios JAV ir Saudo Arabijos šalys kviečia susitaikyti grupuočių vadus ir užmegzti broliškus santykius. Visi linki Afganistanui laimės ir taikos. Bet ne taip lengva tai pasiekti. Čia ne Europa, čia Azija, kiekviena žaizda, padaryta susirėmimų metu, kraujuoja dešimtmečiais, ir kerštas kartais neužgęsta amžiais. JAV ir Saudo Arabija savo laiku paklojo didžiulius pinigus, suteikdamos modžachedams ir fundamentalistams pagalbą, bet ir jos neturi didelės įtakos, sprendžiant taikos klausimą. Buvęs Amerikos pasiuntinys Afganistane R. Niumanas pareiškė: „Afganistaniečius papirkti neįmanoma, juos galima tik laikinai arenduoti“. Modžadedi laikinoji vyriausybė atsisako priimti užsienio žurnalistus, apie tai pranešdama per atstovą spaudai R. Tavarali. Į klausimą, kas atsitiko Nadžibula, jis tik patrauko pečiais ir nieko neatsako. Su nekantrumu laukiama preskonferencijos. Su žurnalistais susitinka Afganistano pasiuntinys Rusijoje Daudas Razmjaras. Sutartą dieną tarptautiniame centre „Bacht“ susirenka spaudos atstovai, salėje nėra laisvos vietos. Aplink tik ir kalba apie buvusį prezidentą, visiems įdomu, kas jam nutiko. Pasiuntinys užtikrina, jog Nadžibula laisvas, neareštuotas ir sveikas, jo gyvybei pavojus negresia. O į klausimą, ar jis buvo nušalintas nuo valdžios, ar pats atsistatydino, Razmjaras paaiškina, kad prezidentas pats save atleido be jokių konsultacijų su savo padėjėjais bandęs išskristi iš šalies. Todėl dabar tolimesnis Nadžibulos likimas – tik „Aukščiausiojo rankose“. O kas dėl naujosios valdžios, tai ji sudaryta iš

keturių viceprezidentų, keturių aukštų karininkų ir buvusių valdininkų, kurie tikrai nesiruošia patikėti savo likimo Alachui. Jie iš karto pradėjo derybas su visomis grupuotėmis. Dialogas vyksta sėkmingai, kelia nerimą tik fundamentalistų vadas G.Hekmatijaras, kuris nenori nutraukti kovos veiksmų. Bet Kabulo šturmas mažai tikimas, nes Afganistano valdžia funkcionuoja normaliai, o Kabulo aerouostas atviras skrydžiams ir į užsienį, ir vietinėmis linijomis. Tačiau iš tikrųjų viskas ne taip ir paprasta. Jeigu anksčiau daug konfliktų kildavo dėl turto, žemės padalinimo, vandens resursų, transporto, tai ši kartą Afganistane vienas iš pagrindinių nesusipratimų faktorių – valdžios troškimas, kruvini susirėmimai už sostą ir ypatingą asmenišką padėtį gyvenime. Ir ta kova vyksta visose provincijose, neatsižvelgiant net į visuomet vienijančią religiją ir tikybą. Todėl sutartis, grindžiama naujų koalicinių struktūrų sudarymu rajonuose, apskrityse ir pačiame centriniame Afganistane, gali būti greit nutraukta ambicingais Gulbudino Hekmatijaro norais pačiam valdyti šalį. Afganistano Islamo partijos lyderis stengiasi patraukti į savo pusę (ir jam tai sekasi) visus puštūnus, jis juos gąsdina, kad į valdžią Kabule ateis arba tadžikai, arba uzbekai. Hekmatijaras kategoriškai atmeta Suvienytų Nacijų Organizacijos planą, kuris, kaip žinia, siūlo koalicinės vyriausybės sudarymą su lygiu narių skaičiumi nuo kiekvienos grupuotės ir kreipiasi į visus sostinės gyventojus su perspėjimu apie galimą jo kariuomenės įsiveržimą į Kabulą. Tuo tarpu apie Nadžibula jokių žinių dar vis nėra. Hekmatijaro pareiškimas daro savo, miestelėnai, anksčiau buvę draugiškais, dabar bendrauti atsisako, ypatingai su europiečiais. Padėtis, iš pirmo žvilgsnio atrodanti rami, slepia įtampą ir nerimą.

Maža tikimybė, kad ginkluotoms Hekmatijaro grupuotėms taip greit pavyks paimti miestą todėl, kad centrinei valdžiai pagaliau pavyksta susitarti su kitu lauko vadu Achmadšachu Masudu, kuris sutinka ginti Kabulą kartu su vyriausybine kariuomene. Tačiau mažiausias susitarimo pažeidimas gresia dideliu karu, neišpasakytomis pasekmėmis, nes dabar tiek modžachedai, tiek fundamentalistai turi tankus, tolimąją artileriją ir dargi kovinius lėktuvus. G.Hekmatijaro šalininkai užėmė karinį aerodromą Šindande Herato provincijoje, o aerodromas Bagrame, kuris yra už keliasdešimties kilometrų nuo Kabulo – Achmadšacho Masudo rankose. Ką galima padaryti tokioje situacijoje? Į šį klausimą preskonferencijoje atsakė specialusis SNO atstovas Afganistane Benonas Sevanas. „Derybos ir tik derybos, – pareiškė jis. – Kito kelio nėra. Susitaikymas tarp grupuočių lyderių galimas, reikia tik atimesti asmenišką ambicijas ir rimtai pagalvoti apie savo tautos likimą“. Tam pritaria ir „Afganistano islamo bendruomenės“ lyderis Achmadšachas Masudas. Jis interviu prancūzų laikraščiui „Liberasjon“ pareiškia, jog visi dabartiniai Afganistano sunkumai turi būti išspręsti derybų metu, o ne ginklu rankose. Todėl jis manęs, kad visi siūlomi SNO planai yra realūs. Masudas pasirengęs atleisti netgi

buvusiam prezidentui Nadžibula, bet jo likimą turinti spręsti liaudis, nes šis, neįvykdydamas pažadų, visų pirma apgavo ją.

• • •

Po kelių dienų iš Pakistano ateina oficialus pranešimas, kad Pakistanas atsisako suteikti Nadžibulai politinį prieglobstį. Apie tai Lachore Afganistano valdžią informuoja šalies gynybos ministras Sajodas Gansas Ali Šachas.

O Afganistano sostinės gyventojai sveikina modžachedų, naujosios valdžios, priimtą įstatymą, pagal kurį visi „aparato“ tarnautojai amnestuojami.

Daugelis iš jų sutinka dirbti su nauja valdžia. Pats Masudas, užimtas svarbiais reikalais periferijoje, jau gynybos ministro pareigose, valdžios perdavimo iškilnėse nedalyvauja, tačiau jo kariai, negalėdami sutramdyti džiaugsmo ir šventiškos nuotaikos, šaudė į orą iš visokio kalibro ginklų ir sveikina „gimusią ugnį“ pačią jauniausią islamo vyriausybę.

MODŽACHEDŲ VADAS – ACHMADŠACHAS MASUDAS

Achmadšachas Masudas gimė 1953 metais Stalino laidotuvių dieną. Išsilavinimas – du inžinerinio fakulteto kursai Kabulo universitete. 1974 m. įstojo į organizaciją „Broliai musulmonai“ ir tais pačiais metais emigravo. Studijavo partizaninės taktikos vedimą Artimųjų Rytų šalyse, Lotynų Amerikoje ir Pietrytinėje Azijoje. Pats asmeniškai dalyvavo teroristinėse akcijose Palestinoje, kartu su išsilaisvinimo grupuotėmis 1978 m. grįžo į Afganistaną.

• • •

1984 m. laikraštis „Izvestija“ rašė: „Ilgą laiką Pakistane veikė Achmadšacho Masudo būrys. Išėivis iš monarchistinės šeimos Masudas praeityje buvo Hekmatijaro bendražygis, o vėliau, susipykęs su juo per užgrobtą Pandžšere brangenybių pasidalinimą, persimetė į Rabani pusę. Masudo banditinės armijos

sąskaitoje didelis kiekis nusikaltimų, įvykdytų prieš taikius gyventojus. Todėl liaudies vyriausybė turėjo imtis griežtų priemonių prieš jį. „Dušmanų“ atmatos sunaikintos! Dabar likviduojama padaryta Masudo galvažudžiais žala, dechkanams išduodami produktai ir vaistai...”

Visame straipsnyje – tiek netiesos! Ir dar kalbama apie liaudies įsikišimą į Masudo veiklą! Nesąmonė! Dabar sunku pasakyti (bet ar reikia to?), kur buvo rašomas šis „šedevras“ arba pasaka – Genštabo kabinetuose, ar už „Agitropo“ stalų, Senos aikštėje, o gal diviziono laikraštyje ar politvaldyboje? Bet užtat žinoma, apie ką ta pasaka. Apie sunkiausią karinę operaciją Pandžšero slėnyje, kurią sovietiniai kariai organizavo prieš Achmadšachą Masudą, apie vieną iš pačių žiauriausių ir bereikalingiausių rusų vadovybei akcijų, kurioje žuvo tūkstančiai karių. Per visus devynerius karo metus Afganistane dar nebuvo nieko panašaus!

Tiesa apie Achmadšachą Masudą buvo visai kita, negu parašyta laikraštyje. Ją rinko po trupinėlių spectarnybų agentūra, ant storo segtuvo stovėjo grifas „Tik tarnybiniam naudojimui“. Štai tikras dokumentas, sudarytas sovietinės armijos Vyriausiojo žvalgybos štabo karininkų ir dėl svetimų akių nebūtinai:

„Achmadšachas Masudas (‘‘Laimingasis’’) – Afganistano islamo bendruomenės sukilėlių grupuotės lyderis – vienos iš aktyviausių grupuočių, veikiančių šalies teritorijoje. Rengia aktyvius mūšius prieš tarybinius karius ir šalies valdžią, o taip pat prieš postus ir kolonas, veikiančias Salango rajone, Baglano, Tacharo ir Kapisos provincijose. Achmadšachas – vienas iš labiausiai patyrusių ir įtakingiausių kontrrevoliucijos vadų. Būdamas užkietėjęs priešininkas esančios dabartiniu metu Afganistane valstybinės struktūros, laiko savo asmeniškais priešais visą Nacionalinės demokratinės partijos vadovybę ir vyriausybę. Aktyvus nacionalistas, neapkenčiantis komunistinių idėjų, reikalauja, kad tarybinė kariuomenė paliktų Afganistaną. Turi glaudžius ryšius su kapitalistinių šalių atstovais, asmeniškus kontaktus su prancūzais (laisvai kalba prancūziškai ir angliškai). Turi gerus organizacinius sugebėjimus, išskirtinį atsakomybės jausmą, kuris jam padeda armijoje palaikyti griežtą tvarką. Valingas, energingas, drąsus ir ryžtingas vadas. Nepasiduodantis jokiems sunkumams, kada reikia pasiekti tikslą, būtinai laikosi duoto žodžio, gabus ir klastingas priešas, nežinantis pasigailėjimo niekam. Jis turi neginčijamą autoritetą tarp eilinių karių, stiprią paveikiančią valią prieš taikius gyventojus. Sumanus konspiratorius, užsidaręs ir atsargus. Artimiausių jam žmonių nuomonė leidžia daryti išvadą, kad jis nepasitiki nė vienu iš savo draugų ir bendražygių... Turi partizaninio karo patirtį, o taip pat didelius sugebėjimus vadovauti formuotėms stambių mūšių eigoje, atskirose operacijose, teroristinėse akcijose, sugeba greitai ir labai efektyviai organizuoti diversijas. Laikomas vienu iš geriausių karo teoretikų ir islamo revoliucijos lyderių. Savo sugebėjimus jis įrodė kautynėse, kada stojo į mūšį su kelis kartus pajėgesnėmis grupuotėmis. Yra geras politikas su plačia pasaulėžiūra, apsiskaitęs. Relingingas, griežtai prisilaiko musulmoniško gyvenimo būdo. Buityje neišrankus. Ištvermingas. Rengiasi paprastai, kaip taisyklė, nešioja „nuristanką“ (galvos apdangalą iš vilnos), pusiau karinę uniformą. Ginkluotas automatu AKSU, pistoletu”.

Jau po to, kai Afganistaną paliko 40-oji armija, jis prisipažino viename iš interviu: „Tarybiniai vadai kariavo pagal vadovėlius, kuriuos jie studijavo akademijose. Bet juose nieko nebuvo parašyta apie partizaninį karą. Per visus karo metus aš nesutikau tarp jų nė vieno verto priešininko”.

Apie Achmadšachą Masudą buvo pasakojamos legendos. Būktai jo asmeniškios sargybos kariai ištatuiruoti, kad įbaugintų priešininką. Buvo kalbama apie haremus, sekančius jam iš paskos, apie tai, kad Masudas niekada dvi naktis iš eilės nenakvoja vienoje vietoje. Be kitko, kai kurias iš šių legendų patvirtina žvalgybinės valdybos agentūriniai duomenys: „Achmadšachas skiria visuomet daug dėmesio organizuojamų renginių saugumui. Asmeninė sargyba parinkta iš gerai jam žinomų patikimų ir atsidavusių žmonių, visuomet prie jo yra trys asmenys sargybiniai. Persikeliant iš vienos vietos į kitą, jį lydi apsaugos grupė iš

100 žmonių ir daugiau... Nuolatinės rezidencijos neturi. Pasitarimai, kuriuose jis dalyvauja, visuomet vyksta pačiose saugiausiose vietose, daugiausia neskraidymo metu arba naktimis, kurie tęsiasi ne daugiau kaip 1-2 valandas. Po to jis, lydimas asmens sargybinių, dingsta niekam nežinoma kryptimi”.

Siekiant dezinformuoti vietinius gyventojus, klaidingai nurodoma Achmadšacho veikla, jo buvimo vietos, skleidžiami įvairūs gandai tarp gyventojų apie jo sveikatos būklę, per agentūrą ta dezinformacija patenka į valdžios institucijas, ministerijas, partines organizacijas ir dargi vyriausybinių aparatų. Šios dezinformacijos platinimas daugeliu atvejų priklauso ir nuo jo legendinės, pusiau mistinės asmeninės biografijos. Daugelis afganistaniečių su dideliu pasitenkinimu sutinka įvairias kalbas apie Achmadšachą Masudą. Jiems kutena nervus, kada pasakojama apie jo pergales, įvairias gudrybes, neišpasakytą drąsą ir kilnią širdį. Žmonės tiki savo kumyru, jie išsirinko jį patys, o kur čia teisybė, kur melas – spręsti ne mums.

Dauguma gyventojų tiki, kad legendinis didvyris yra toks, kokį jie įsivaizduoja. Atvirai šnekant, tuose pasakojimuose ne tiek jau daug ir pridėta, todėl kad to daryti nebuvo prasmės. Užtenka tik pamatyti Pandžšerą. Ten ne šimtai, tūkstančiai tonų metalo, kažkada buvusio sovietiniais malūnsparniais, tankais, patrankomis. Keturios didžiulės operacijos prieš Masudą, įvykdytos sovietinės armijos ir afganistaniečių grupuotėmis (keli šimtai tūkstančių žmonių), buvo kažkokia fantastinė beprotybė, žmonių žudymas, – bevertėmis pastangomis gaudyti miške kiškį.

Masudas pasitraukdamas iš anksto žinodavo apie visas reido detales. Jis palikdavo minų laukus, ant kurių būdavo išlaipinami sovietiniai desantininkai, atkirtimo dalinius, kurie sutikdavo juos ugnimi. Masudo vadovaujami kariai gyveno daug geriau už tuos, kurie buvo apsistatę patrankomis ir tikėjo, kad tikrai ateis kiti, šviesesni laikai. Afganistaniečiai revoliucionieriai tikino dechkanus, kad prieš juos geras pavyzdys – sovietų dosnumas, draugiškumas: pristatė namų, vaikų darželių, mokyklų, privežė įvairios technikos, sakė, jog ateis laikas, kada kiekvienoje kibitkoje atsiras vanduo, radijas, elektra... Tačiau tie patys dechkanai labiau tikėjo Šachu Masudu. Todėl nėra ko stebėtis, kad Achmadšacho vardą jie tardavo su didele meile ir pasitikėjimu, su kažkokiu jauduliu ir visuomet pašnibždomis, tikėdami, kad legendinis jų vadas visur turi savo akis ir ausis. Taip turbūt ir buvo – ne atsitiktinai ir 40-os armijos vadai, sovietų diplomatai beveik devynis mėnesius stengėsi užsitikrinti jo draugystę arba pasirašyti sutartį nutraukti karą. Tačiau su tokiu pačiu užsispyrimu jie stengėsi jį ir nužudyti.

1990 m. pirmą kartą Achmadšachas Masudas paliko Pandžšerą ir atvyko į Pakistaną organizuotą modžachedų pasitarimą. Ten Masudas davė interviu Irano laikraščiui „Resalat“: „Tuo metu, kada Rusijos pasiuntiniu Kabule buvo Julijus Voroncovas, jis atsiuntė man dešimt laiškų su prašymu susitikti. Jis rašė apie

savo pasiryžimą ir pasiruošimą atvykti į bet kurią vietą, kurią aš nurodysiu... Tačiau iki šiol aš su rusais nebuvau susitikęs”.

Vienas Alachas žino, kaip buvo iš tikrųjų. Masudo atvirumu pasikliauti irgi negalima – „Pandžšero liūtas”, kaip jį vadina, žino ir moka žodžio meną – kalba vieną, galvoja kitą, o daro trečią...

• • •

1988 m. rudenį, likus keliems mėnesiams iki sovietinės kariuomenės išvedimo iš Afganistano, Masudas nuvedė savo karius prie kelio Kabulas-Salangas. Nė vieno šūvio į „šuravi” nebuvo paleista, nebuvo užpulta nė viena tarybinės kariuomenės kolona. Ir tai patvirtino žvalgybos duomenys, kad į nugarą išeinančiam iš Afganistano „kontingentui” Achmadšachas nešaudė. Tačiau buvo aišku ir kita: su sovietų „blokpostų” pasitraukimu trasa lieka modžachedų rankose.

Achmadšachas paėmė į savo rankas didžiąją dalį šiaurės – rytų Afganistano. Toje teritorijoje jis kontroliavo visą žmonių gyvenimą. Kaip rašė aplankęs jį Paryžiaus „Mond” reporteris, jis stengėsi sukurti ten administraciją, policiją ir kitas civilines struktūras, kurios charakterizuoja Masudą kaip plačiai mąstantį žmogų. Tacharo provincijoje, kur įsikūrė jo „sostinė”, veikė apie 400 mokyklų, taip pat ir mergaičių. Ir tai buvo radikalus požiūris, nematytas įvykis tarp beveik viduramžio visuomenės...

• • •

Achmadšacho Masudo nebėra. Jį klastingai ir žiauriai nužudė Talibano samdiniai...

HEKMATIJARAS NERIMSTA

Po kelių lietingų dienų Kabule vėl pasirodė saulė, bet kabuliečių veiduose džiaugsmingų šypsenų nematyti. Visi susirūpinę laukia, kada pagaliau baigsis brolžudiškas karas. Tačiau jau trečia diena iš eilės tęsiasi susišaudymas Kabulo priemiestyje – nei Hekmatijaras, nei kitos grupuotės, orientuotos į Iraną ir garbinančios šiitų islamą (dauguma afganiečių – sunitai), ginklų nesudėjo ir ugnies nenutraukė. Norėdami nuraminti sostinės gyventojus, modžachedai

surengė Kabule savotišką paradą. Lydimas 80-ties tankų eskorto ir 5 tūkstančių karių būrio, šaudančio iš visų tipų ginklų, į miestą su didžiausiu triumfu įvažiavo naujasis laikinosios vyriausybės gynybos ministras Achmadšachas Masudas, pažadėjęs artimiausiu laiku „nuraminti“ Hekmatijaro būrius. Miestas šventė. Tačiau jau kitą rytą į beveik ramų Kabulą plūstelėjo šimtai gyventojų iš priemiesčių. Jie pasakojo, kad jų namus bombarduoja lėktuvai, vyksta didelis susišaudymas. Tuose rajonuose nėra šviesos ir vandens, maisto prekių kainos stipriai pakilusios, fundamentalistai reikalauja nutraukti bet kokius ryšius su valdžia, nepaklusti jai. Dar ul Amano prospektas, greta su Rusijos pasiuntinybe, padalintas į kelis kvartalus, vienus kontroliuoja vyriausybinių kariuomenė, kitus

užėmė Hekmatijaro būriai. Kvartalą, kuriame yra Mokslo ir kultūros rūmai, kontroliuoja masudiečiai. Rusų pasiuntinybė apsupta „Afganistano susivienijimo partijos“ grupuotėmis, kurios akylai stebi, kad niekas iš tarnautojų iš jos neišeitų.

Dideli susišaudymai vyksta ir naktimis. Modžachedų vadas Masudas išstatė postus aplink visą Rusijos ambasadą. Būrio vadas, hazarietis Naseras, tikina ambasadose darbuotojus, kad šiuo metu kalbama tik apie pastato gynybą. Modžachedų būriai noriai su visais fotografuojasi, bendrauja, elgiasi draugiškai – matę gyvenimą barzdočiai ir vaikai su automatais, į kurių vamzdžius įkištos raudonos tulpės, rimtai žiūri į objektyvą, leidžiasi dargi apkabinami per pečius.

Praeina dar viena diena, ir miestas lėtai atsigauna. Aikštėje, prie viešbučio „Spinzar“, susirenka minia žmonių. Keli prekyautojai atveža vežimėlius su gaivinančiais gėrimais. Karas karui, o biznis bizniui – gyvenimas tęsiasi.

• • •

Kartas nuo karto į korespondentų punktą skambina pažįstami afganistaniečiai. Daugelis iš jų sako, kad ruošiasi išvažiuoti iš Kabulo. Bet kur – į Taškentą, Maskvą, Deli. Deja, jų ketinimai kol kas neįgyvendinami todėl, kad Afganistano sostinė visiškai izoliuota nuo viso pasaulio – lėktuvai neskrenda nei pirmyn, nei atgal. Ir visgi kai kurie pirmieji asmenys iš Nadžibulos režimo įsigudrina palikti Kabulą. Masudo modžachedai patruliuoja centrinėse Kabulo gatvėse, saugo vyriausybės pastatus. Tarybos galva – S.Modžadedi gerai supranta, kad, netekęs modžachedų, rizikuoja likti neapdraustas nuo galingos neprognozuojamos Gulbudino Hekmatijaro jėgos, kuris, remiantis gandaiis, nepalieka svajonės užimti kol kas laisvą premjero ministro postą būsimoje vyriausybėje.

Tiesa, iki šiol Hekmatijaras tikino, kad jo nedomina valdininkų postai, kad jis reikalauja tik teisingos savo dalies vadovybėje dėl puštūnų išeivių, kurie sudaro 70 % Afganistano gyventojų. „Aš – puštūnas, – sako Hekmatijaras, – ir tik po to musulmonas“. Pagal kai kuriuos šaltinius Hekmatijaras sutraukė prie Kabulo 55 tūkstančius savo išbandytų mūšiuose karių. Praėjus kelioms paroms, šis skaičius gali išaugti jau dvigubai, jeigu pavyks permesti iš Pakistano naujus dalinius. Be to, mieste veikia jo agentūra, kurios sudėtyje keli tūkstančiai žmonių. Vargu ar galima tikėtis, kad Hekmatijaras sutiks likti antruoju ir nebandys atsirevanšuoti Achmadšachui Masudui, kuris į sostinę įžengė pirmas.

Susitikęs su žurnalistais, Hekmatijaras pareiškė, kad jo kariai užėmė pozicijas, leidžiančias tiksliai apšaudyti kiekvieną sostinės tašką. Valdžios atstovai skeptiškai žiūri į perspektyvą taikiu būdu išspręsti šį konfliktą. Modžadedi žurnalistams sakė: „Jeigu mums pavyks sustabdyti Hekmatijarą nuo

agresyvių antpuolių, mes būsimė daugiau negu patenkinti, bet jis aiškiai provokuoja karinius veiksmus”. Šį kartą jis atidengė ugnį, reikalaudamas, kad būtų išvytas iš Kabulo generolas Rašidas Dostumas ir jo karinės grupuotės. Maištininkų lyderis supranta, kad jo reikalavimas absurdiškas ir neįgyvendinamas, tačiau pasiduoti nenori. Dostumas Kabule turi apie 5 tūkstančius karių ir 120 tankų bei šarvuočių. Kaip pareiškė pulkininkas Navabadas, šių pajėgų vadas, „vyriausybė dabar ne tokia stipri, kad priverstų mus pasitraukti iš Kabulo. Jeigu mes norėtume perimti valdžią į savo rankas, lengvai tai padarytume”.

Panašu, kad Dostumo armijos pasitraukimas patenkintų ne vien tik Hekmatijarą. Po visą miestą sklinda gandai apie Navabado karių paleistuvystes, plėšikavimus ir vagystes. Jie jau apiplėšė kelias pasiuntinybes ir Raudonojo Kryžiaus vaikų ligoninę. Šios akcijos, aišku, nesuteikia stabilumo mieste, greičiau jos primena „fitilį”, įkištą į parako statinę. Trapi ramybė, stojusi su modžachedų atėjimu į valdžią, aiškiai balansuoja ant naujo sprogimo ribos. Tokie jau tie 1993-tieji. Visi pripažįsta, kad Kabule paliaubos netvirtos. Susitarimas nutraukti ugnį, kurį gegužės 20 dieną pasirašė kovojančios tarp savęs afganų modžachedų grupuotės, privertė ginklus nutilti. Tačiau šios paliaubos gali būti tik laikinos. Įvairių formuočių smogikai pasirengę bet kuriuo metu vėl pulti priešininkų pozicijas. „Mums nuspėjau, kad susitarimą, mūsų tikslas – įžengti į Kabulą. Mes tikimės, kad mūsų vadai artimiausiu metu duos tokį įsakymą”, – sako vienas iš Afganistano islamo partijos (AIP) vadų Mohamedas Kasemas.

• • •

Kariniame lauko vadų pasitarime, kuris įvyko „Čelstūn” rūmuose, buvo vienbalsiai nuspręsta kovoti prieš Hekmatijaro formuotes „iki visiškos pergalės”. Tačiau S.Modžadedi pareiškė, jog palieka „Afganistano islamo partijai” duris visuomet atviras ir stengsis išnaudoti visas galimybes, kad išspręstų šį klausimą taikiai būdu. Šiame pasitarime buvo patvirtinti vyriausybės vadovai – Gynybos ministru Achmadšachas Masudas, apdovanotas armijos generolo laipsniu, saugumo – generolas Jachjan Navrūzas, o Vidaus reikalų ministerijos – Achmadas Šachas. Užsienio reikalų atstovybė atiteko Gailani partijai, Justicijos ministerija – Chaleso atstovui, o milicijos valdyba – Abdului Chakui. Paskutiniam buvo skirta 10 tūkstančių karių, kurie turėjo palaikyti tvarką Kabule ir kituose miestuose. Mirštanti oficialioji Afganistano valdžia ir naujoji laikinoji, į kurios sudėtį įėjo ir modžachedų vadas Achmadšachas Masudas, prisilaikantis kiek liberalesnio žvilgsnio visose karinėse situacijose, sujungė jėgas su vyriausybės kariuomene tam, kad išvengtų Kabulo šturmo. Pirmą kartą per tiek

karo metų daugiau kaip 1000 modžachedų kartu su vyriausybės armijos karininkais išstatė sustiprintą miesto apsaugą, sutvirtino „blokpostus“ ir užminavo visus kelius, vedančius į sostinę.

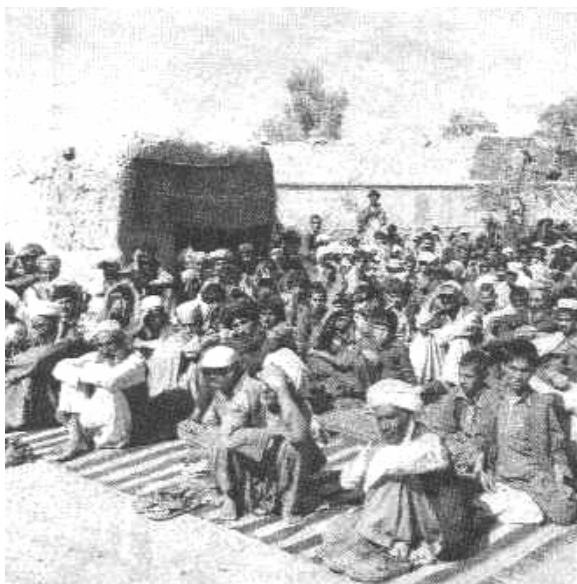
• • •

Tačiau Hekmatijaras kaip ir anksčiau negalėjo susitaikyti su tuo, kad Afganistano valdžia ne jo rankose, todėl neramumų ilgai laukti nereikėjo. Iš pradžių Kabulo centre šiukšlių krūvoje sprogo bomba. Afganistano jungtinė valdžia apkaltino karingai nusiteikusius musulmonus fundamentalistus. Jų susprogdintos bombos per pastaruosius ketverius metus nusinešė daugybę žmonių gyvybių. Vyriausybės kariuomenės, modžachedų ir Hekmatijaro būrių susirėmimai prasidėjo dar 1991 m., kai vyriausybė atidėjo parlamento rinkimus, kuriuose pergalę greičiausiai būtų iškovoję islamo šalininkai. Tuomet per susirėmimus žuvo apie 50 tūkstančių žmonių. Dabar gi visai neseniai penki kaukėti nežinomieji užblokavo Kabulo priemiestyje restorano duris ir įmetė į vidų kelis butelius su padegamuoju skysčiu. Restorane buvę žmonės sudegė gyvi. Tarp jų buvo daugelio šalių ambasadų atstovai. Per kelias dienas jau įvyko trys tokie sprogimai – du trijų žvaigždučių viešbutyje ir vienas vietinio laikraščio redakcijoje.

Ambicingas islamo fundamentalistų vadas Hekmatijaras nusiteikęs tikrai agresyviai. Nepalaužęs valdžios, jis dabar rengia teroristinius aktus. Bet Masudas su tuo taikstyti nebenori. Pagrindiniai įvykiai išsiplečia apie Martyro aukštumas Kabulo priemiestyje, kur sovietai pastatė daug penkiaaukščių namų ir Vidaus reikalų ministerijos pastatą. Tame pastate įsitvirtinę Hekmatijaro fundamentalistai. Susirėmimai tęsiasi iki vėlyvos nakties, kol Masudo kariams pagaliau pavyksta išmušti iš šio rajono priešą. Gulbudinas Hekmatijaras dar sykį atmeta Modžadedi siūlymą užimti islamo vyriausybėje premjerministro postą, pareikšdamas, kad šis kabinetas nėra liaudies išrinktas. Pagal kitus duomenis Hekmatijaras vietoj savęs siūlo vieną iš savo grupuotės vadų – Ustadą Fanidą (Parvano provincija), pagal tautybę tadžiką. Iš vienos pusės jo sprendimas teikia vilčių, kad bus pasiektas susitarimas nutraukti karinius veiksmus, iš kitos – tai veikia erzinančiai, nes visi tikėjosi, jog premjero vietą užims labiau autoritetingas veikėjas. Hekmatijaro užsispyrimas gali sukelti naujus susirėmimus. Tačiau Modžadedi, kurį gerbia visos šalys kaip naujos vyriausybės lyderį, nepraranda vilties grąžinti Hekmatijarą prie derybų stalo. Jau pirmojo Tarybos susirinkimo metu jis pabrėžia, kad dabar pagrindine užduotimi jis laiko visų afganiečių nacionalinį saugumą ir stabilumą...

KAS JIE, ISLAMISTAI-FUNDAMENTALISTAI?

Taip vadinamas „islamo bumas” prasidėjo po 1978 m. revoliucijos Irane. Jis ir paskatino afganistaniečius tais pačiais metais balandžio 27 d. sukelti visuotinį pasipriešinimą valdžiai. Pirmose kurstytojų eilėse stovėjo islamistai-

fundamentalistai. Jų vadai sakė: „Dabar, kada visas pasaulis grimsta į chaosą ir vulgarumą, mes, kaip islamo tarnai, pašaukti stiprinti taiką, tvarką ir ramumą Alacho vardu. Didžiausias pagalbininkas mums šioje šventoje misijoje – Šariatas, kiekvieno tikinčiojo musulmono taisyklių suvestinis, pagal kurį mes turime gyventi. Mūsų politinis tikslas – taika ir kentėjimas”. Tačiau jie gėdingai tylėjo apie tuos Šariato postulatus, kuriuose numatytos žiaurios bausmės už mažiausius jų pažeidimus. Pavyzdžiui, moteris, nenešiojančias čadros, galima mušti kuo papuola, o už

kitus nusižengimus dargi gali būti nukertamos ir rankos. Jeigu žmogus nori gyventi be jokių taisyklių, laisvai samprotauti ir pasirinkti tikybą – reiškia jis priešas. Fundamentalistai buvo pasiruošę atimti gyvybę kiekvienam už savo „didįjį tikslą”. Jau tada Kabule jie kelis kartus pasikėsino į spaudos ir informacijos ministro gyvybę už tai, kad kartu su maldų rodymu per televiziją kitais kanalais ėjo ir linksminančios programos.

• • •

Visuotiniame musulmoniškų šalių gyvenime greitai augo „islamo faktorius”. O kai kur politiniai veikėjai pradėjo kalbėti daug ir apie prasidėjusį „islamo renesansą”. Didelę reikšmę turėjo islamo politizacija, o tiksliau, politikos islamizacija. Ir, aišku, labiausiai ryškus šioje tėkmėje buvo fundamentalizmas. Jo pasekėjai ir gerbėjai visapusiškai palaikė grįžimą prie islamo pagrindų – fundamentalizmo, prie įstatymų ir papročių „paskelbtų pačio Alacho pasiuntinio žemėje – Muchamedo”. Kas dėl požiūrio į islamo pagrindus, visas musulmoniškas šalis palaiko tarptautinė politinė organizacija, kovojanti už chalifato įvedimą, remiantis suvienyta teokratine islamistine valdžia. Ta organizacija „Broliai musulmonai”, kovojanti už chalifato atkūrimą ir didžiosios

islamistinės imperijos sukūrimą. Musulmonų teoretikai ieško tokio islamistinio kelio visuomenės vystymuisi, kuris nebūtų panašus nei į kapitalistinį, nei į socialistinį, būtų laisvas nuo žmogaus eksploatavimo ir nuo „bedieviško marksistinio požiūrio“. Jau nuo senų laikų islamo šventikai svajoja apie viso pasaulio užkariavimą, bet jų svajonės niekaip nesipildo.

Fundamentalistų suaktyvėjimą galima suprasti – nestabili daugelio šalių politika, žemas pragyvenimo lygis privertė ieškoti išeities iš susidariusios padėties. Bet didžiausia šiuolaikinė nelaimė – tai ginčytini teritorijų dalinimai, tarpvalstybinės ekonominės pretenzijos, žūtbūtinis įsitvirtinimas valdžioje. Jo siekia visi be išimties. Fundamentalistai to ir neslepia. Jie pareiškė, kad Šventame Rašte parašyta: „Ateis laikas, kada islamo dogmų bus priverstas laikytis ne tik rusas ir vokiečiai, bet ir anglas, amerikietis, prancūzas. Daugiau karų nekils Vakaruose, vienų vienintelis – „didysis džichadas“, atnešiantis pergalę musulmonams, kurių pasaulyje dabar dauguma...“

• • •

Rusų pasieniečiams Tadžikistanas ir Afganistanas vienodas rūpestis. Šios abi tautos kalba viena kalba. Daugiau kaip keturi milijonai tadžikų gyvena Afganistane. Anksčiau jie laisvai tarpusavy bendravo, nežinojo jokių sienų, turėjo vieną tikėjimą. Prijungtas prie Sovietų Sąjungos, Tadžikistanas nuo Afganistano buvo atribotas siena, broliai, seserys, tėvai liko viename Pendžo upės krante, kiti giminės – kitame. Buvo vykdoma priešiška ideologija, arabiškas šriftas mokyklose ir universitetuose pakeistas į rusiškų raidžių abėcėlę. Neatskirama Afganistano ir Tadžikistano kultūra, papročiai buvo iš pagrindų pakeisti. Todėl nenuostabu, kad Afganistano kare mažiausiai buvo tadžikų genčių. Brolis prieš brolių kariauti atsisakė. Tačiau buvo ir tokių, kuriems nerūpėjo jų protėvių tradicijos, švento Korano dogmų prisilaikymas, nekaltų žmonių žūtis. Viską užgožė pinigai, valdžios troškimas, fanatinis įsitikinimas, kad pasaulį galima pakeisti pagal savo norą. Jų tuščiose galvose nebeliko nieko žmogiško. Karo metu, norint įvykdyti kokią nors diversiją, – tai geriausi jos kandidatai. Ir tuo naudojasi daugelis karinių specialistų, aukštų valdininkų, partinių lyderių, norinčių susidoroti su savo priešininkais. Tam tikslui visame pasaulyje samdomos ekstremistinės grupuotės arba pavieniai žudikai – samdiniai, kad įvykdytų užplanuotą akciją. Taip įvairiomis aplinkybėmis buvo nužudyti Patris Lumumba, Salvadores Aljanda, Indira Gandhi, Ulofas Palme, Machmedas Taraki, o taip pat Šri Lankos, Mozambiko, Čilės, Kenijos, Liberijos, Kongo, Irano, Panamos prezidentai ir ministrai, neskaitant daugelio nepasisekusių atvejų nužudyti kitus veikėjus...

PERVERSMAS

Hekmatijaro kėsinimasis į valdžią, nuolatiniai jo grupuočių kariniai išpuoliai sugriovė visus planus normalizuoti padėtį Afganistane. O dar taip neseniai tie planai atrodė tokie realūs! Įkurta Pešavare modžachedų taryba iš 50 žmonių (po 5 iš kiekvienos 10 opozicinių partijų) lėktuvu atskrido į iškilmingą valdžios perdavimą Kabule. Modžadedi ir Rabani susitiko apsuptyje savo artimų

ir draugų buvusiuose Amino rūmuose, paspaudė vienas kitam ranką, apsikabino. Abu vilkėjo nacionalinius šilko chalatus, galvas puošė akinančiai balti tiurbanai. Ceremonijos metu Modžadedi pristatė visus vyriausybės narius, Rabani patapšnojo Achmadšachą Masudą per petį, pasakė, kad jis labai patenkintas, matydamas jį kartu, ir tai teikia vilties, kad nauja vyriausybė galės dirbti ramiai ir saugiai. Valdžios perdavimas praėjo be jokių šventinių fejerverkų, kabuliečiai apie tai sužinojo, praėjus tik kelioms dienoms. Bet Hekmatijaras iš kažkur apie tai buvo informuotas tą pačią dieną. Jis pareiškė, kad Kabulas susilauks tai, ko nusipelnė. Ir laukti ilgai nereikėjo – miestą sukrėtė teroristiniai išpuoliai. Buvo pagrobtas ir žiauriai nužudytas buvęs Aukščiausiojo teismo pirmininkas Karimas Šadanas. Keturi vyriškiai išvežė jį iš namų, o kitos dienos rytą jo kūnas su smurto

žymėmis, suvarpytas kulku, buvo rastas pakelės griovyje. Tas pats atsitiko ir su civilinės aviacijos eksministru Vaziru Safi, kuris taip pat buvo išvežtas iš namų. Nebuvo atsižvelgta į tai, kad Modžadedi visiems buvusios vyriausybės darbuotojams, išskyrus Nadžibulą, paskelbė amnestiją. O Kabulo aerouoste pasirodė rašytas ranka skelbimas, kad tarptautinių pasų galiojimas bus peržiūrėtas. Visuotinė amnestija pasirodė ne tokia jau visuotinė.

Hekmatijaras grobė įkaitus, reikalavo, kad iš Kabulo būtų išvestos Masudo ir Dostumo grupuotės. Bet į jo reikalavimus mažai kas kreipė dėmesį. Savo

stovykloje susitikęs su užsienio žurnalistais, Hekmatijaras pareiškė, jog dabar galutinis jo tikslas – užimti Kabulą...

Ir tai jis įrodė praėjus vos parai nuo žurnalistų apsilankymo. Pusiaunaktį Kabulą apšvietė milijonai šviesulių, tamsą „siuvo“ trasuojančių kulų lietus, griaudėjo pabūklai, vos aukščiau kaminų skraidė lėktuvai, bėgiojo kareiviai.

Masudas susigriebė per vėlai, Hekmatijaro daliniai jau žengė sostinės priemiesčiais, ir sustabdyti jų buvo tiesiog nebeįmanoma. Ši naktis islamistų-fundamentalistų vadui pagaliau leido įgyvendinti savo svajones, o Masudui tuo tarpu sugriovė daug ketinimų ir daug planų.

Ir visgi Masudas netikėjo, kad užgeso jo karvedžio žvaigždė, todėl tik svarstė, kur padaręs klaidą ir kas išdavęs jį...

• • •

Bet viskas paaiškėjo savaime. Hekmatijaras susijungė su Talibano grupuotėmis, kurios atėjo iš Pakistano ir puolė Kabulą taip staigiai, kad tiek Dostumas, tiek Masudas, o taip pat naujai išrinktas valdžios galva B. Rabani turėjo skubiai nešdintis iš Kabulo, kad nepapultų į nelaisvę. Pasirodo, talibai jau seniai vedė derybas su Hekmatijaru ir tik laukė tinkamos progos veikti...

Atpildas

„Lauktoji valanda atėjo, pagaliau mes Kabule ir dabar čia įvesime savo tvarką,“ – pareiškė buvęs islamistų-fundamentalistų vadas Hekmatijaras, ir šiuos savo žodžius patvirtino teroristiniais aktais. Visų pirma buvo šturmu paimtos visos užsienio atstovybės Kabule, „patikrinta“ didžiausių akcinių bendrovių ir firmų veikla, padaryta krata vyriausių musulmonų dvasininkų: medzinų, mulų, išanų ir kazijų namuose. Ypač šiame „darbe“ pasižymėjo pats Hekmatijaras. Tai jo kariai „iškrapštė“ iš Amerikos rezidencijos buvusį valstybės vadovą Nadžibula

ir pakorė jį ant šviestuvo stulpo prie „Spinzaro“ viešbučio. O vėliau atėjo eilė ir kitiems „nusikaltėliams“, bendradarbiavusiems su sovietais ir „pardavusiems“ savo liaudį. Per kelias dienas buvo nužudyta daugiau kaip 300 buvusių valdžios veikėjų. Burchanudinas Rabani, tuo metu laikinas vyriausybės galva, su remiančia jį kariuomene pasitraukė iš Kabulo. Pasitraukė, bet kovos su talibaniečiais nenutraukė. Iš lygumų, kurių ir taip negausu Afganistane, mūšiai persimetė į kalnus. Dabar jau Darvazo aukštumose nuaidėjo šūviai, užvirė kova, žuvo šimtai žmonių.

Tauta, karo su sovietais suskaldyta į etnines šukes, niekaip negali susivienyti ir pradėti taikų gyvenimą. Sovietams pasitraukus iš Afganistano, modžachedų grupuotės pradėjo tarp savęs žiaurią kovą dėl valdžios. Į tą kovą buvo įveltos visos gentys. Afganistane pradėjo kautis dėl dominavimo valdžios struktūrose daugiau kaip 120 įvairių grupuočių. Bet pati galingiausia iš jų – talibano.

Talibanas

Žodis „talibanas” reiškia musulmonų teologijos studentą. Bet iš tiesų tų studentų Talibano kariuomenėje yra labai mažai. Niekaip nepasakysi, kad žilabarzdžiai, žiaurios išvaizdos penkiasdešimties metų vyrai, apsigaubę margomis skaromis – studentai. Galbūt jie sėdi savo štabuose ir kuria strateginius planus? O gal čia įsimašiusi visai kitos šalies karinė organizacija? Iš kur atsirado Talibanas ir kas jam vadovauja nebuvo žinoma niekam. Vieni sakė, kad islamo „studentus” remia Saudo Arabija, kiti – kad Irakas ir Pakistanas. Aišku, ir Pakistanas, ir kitos Artimųjų Rytų musulmonų šalys norėtų matyti sau palankią valdžią Kabule, bet ar Talibanas tam tinka? Šios grupuotės gretose galima išgirsti įvairių šalių kalbas. Talibaniečiai, užėmę Kabulą, paskelbė amnestiją vyriausybės kariams ir karininkams. Bet kada iš Nachri kalnų gyvenvietės atėjo pasiduoti buvę vyriausybės kariuomenės kariai, juos iš pradžių uždarė į nusikaltėlių stovyklą kartu su kriminaliniais nusikaltėliais, o paskui be jokių kaltinimų išvežė į uždarą šachtų rajoną Vachmano provincijoje ir sušaudė.

Vienas iš Talibano vadų, pasivadinęs Musa, Reuterio naujienų agentūrai sakė, kad sukilėliai nekeršys, nes niekam nejaučia „asmeninio keršto”, tačiau jis pabrėžė, kad asmenys, atsakingi už nusikaltimus, padarytus praeityje, bus teisiami pagal islamo įstatymus. Musa taip pat pabrėžė, kad jie užėmė Afganistano armijos būstinę šiauriniame Chairachano priemiestyje. Dabar Talibano pajėgos iš Bagramo oro bazės juda į šiaurę. Ten, manoma, slepiasi prezidentas Burchanudinas Rabani ir jo vyriausybės nariai. Musa teigė, kad Džabal us Siradž bazė tebėra vyriausybės karių rankose, tačiau Talibano sukilėliai ruošiasi ją paimti. Kabule per garsiakalbius civiliams gyventojams buvo paskelbta, kad jie gali ir toliau gyventi įprastinį gyvenimą.

Pakistanas irgi neliko abejingas naujai Kabulo valdžiai. Islamabadas pasveikino Kabulo Talibano vyriausybę ir pareiškė, kad islamo ginkluotieji būriai užtikrins teisingą ir sąžiningą vadovavimą Kabule.

„Talibano vyriausybė yra pamaldūs žmonės, jie labai myli islamą,” – buvo sakoma Pakistano užsienio reikalų ministro Asefo Achmedo Ali pareiškimė. „Taika dabar grįš į Afganistaną, ir Talibanas galės užtikrinti garbingą ir teisingą Kabulo administravimą, kaip buvo daroma kitose Afganistano vietovėse”, – vylysį užsienio reikalų ministras. Dėl naujos vyriausybės pripažinimo jis sakė nematęs jokių sunkumų, nes Pakistanas istoriškai pripažindavo visas Kabulo valdžias kaip de facto vyriausybes, be to, nesą priežasties atsisakyti tokios praktikos. „Ne Pakistano reikalas spręsti Afganistano teisėtumo klausimus, tai turi daryti Afganistano vadovybė ir žmonės, kurie turi spręsti, kokios jiems reikia

vyriausybės ir kaip tvarkytis savo šalyje”, – teigė Pakistano užsienio reikalų ministras.

Pakistanui patiko Talibano pareiškimas, kad jie nesą prieš generolą Abdulrašidą Dostumą, uzbekų ginkluotųjų pajėgų vadą Afganistano šiaurėje, ir sieksią gerų santykių su juo. Anot Achmedo Ali, tai jau ne naujiena, nes apie tai jis sužinojęs iš pačių Talibano vadovų. Pakistanas pasiuntė savo delegaciją į Kabulą derybų, nes įvykiai Afganistane gali turėti įtakos Pakistanui. Delegacija svarstė su Talibano kovotojų vadais, kaip stiprinti „broliškus ryšius” tarp abiejų šalių.

Talibaniečiams užteko dviejų savaitių, kad būtų užimtos trys svarbiausios Afganistano provincijos. Ypatingai pasižymėjo kovotojai mūšyje už pačią didžiausią B.Rabani kariuomenės bazę Herato mieste. Herato gubernatorius tada kartu su negausiu būriu kareivių, saugojusių šią bazę, pabėgo į Iraną, bet didžioji dalis šį miestą gynusios kariuomenės perėjo į sukilėlių pusę. Pabėgęs gubernatorius vėliau visam pasauliui paskelbė apie Talibano karių žiaurumą, žvėrišką susidorojimą su savo priešais. Jo straipsniai keliuose didžiausiuose Amerikos ir Rytų šalių dienraščiuose iššaukė didelį visuomenės pasipiktinimą. Kaip tik tada įniršę Afganistano sostinės gyventojai sudegino Pakistano ambasadą Kabule, vieną iš diplomatų nužudė ir 14 sužeidė. Protestantai pareiškė, kad tai kerštas Pakistanui už Talibano rėmimą. O tuo tarpu talibaniečių vadai tvirtino, kad jie tik nori įkurti Afganistane islamo valstybę Irano pavyzdžiu. Ir, aišku, kare būna visko – taip pat ir žiaurumo. Tačiau, kaip tvirtino kiti, Talibano grupuočių kariai yra tikri fanatai, jie mažai kuo skiriasi savo žiaurumu nuo islamistų-fundamentalistų, paskandinusių tadžikų tautą kraujo balose...

• • •

Lebedis perspėjo talibus nemėginti peržengti Tadžikistano ir Uzbekistano sienų. Padėtį šiame regione turėjo aptarti Rusijos parlamentas. Generolas Viktoras Zavarzinas paskelbė, kad, jei įtampa Afganistano ir Tadžikistano pasienyje bus toliau eskaluojama, turės įsikišti kariuomenė. Tačiau Saugumo tarybos sekretorius Lebedis sakė, kad NVS taikos palaikymo pajėgos Tadžikistane nėra pasirengusios susirėmimui su talibais: „Jie paprasčiausiai nušluotų Rusijos pasienio postus, ir kelias į šiaurę būtų laisvas”. Tuo tarpu Tadžikistano opozicija, vadovaujama Saido Abdulo Nuri, neturėjo savo nuomonės dėl būsimų santykių su talibais. Kovoje prieš Dušanbės vyriausybę ji lig šiol stipriai rėmėsi Iranu. Anot Lebedžio, daug kas priklausys nuo to, ar talibai puls uzbekų generolo Rašido Dostumo pajėgas, kontroliuojančias Afganistano šiaurę, ar ne...

OSAMA BIN LADENAS IR TALIBAI

Užėmę Afganistano sostinę, radikalūs islamo talibų kovotojai toliau tęsė žygį į šalies šiaurę. Ten pasitraukusiai vyriausybei jie vėl pasiūlė amnestiją bei derybas. Tiesa, amnestija ir pokalbiai siūlomi su sąlyga, kad kuo greičiau būtų gražinta karinė technika ir turtas, kurį bėgdama pasiėmė vyriausybė. Taip sakoma Kandaharo mieste išplatintame Talibanų vado mulos Muchamedo Omaro pareiškimė.

O JT įgaliotinis Afganistane Norbertas Hollas susitiko su naująja vyriausybe ir kalbėjosi dėl nacionalinio susitaikymo. Po dvi valandas prezidento rūmuose trukusio pokalbio Hollas pasakė, jog be kita ko kalbėta ir apie žmogaus teises, taip pat moterų teisę į darbą ir mokslą. JT Saugumo Taryba dar kartą pareiškė esanti susirūpinusi konfrontacija Afganistane ir pasmerkė buvusio šalies prezidento Nadžibulos nužudymą. Aukščiausia JT institucija Rusijos pasiūlytoje rezoliucijoje reikalauja nedelsiant nutraukti visas kovas ir pradėti politinį dialogą. Pradėti dialogą paragino ir uzbekų kovotojų generolas Rašidas Dostumas. Jis pažymėjo, kad „energingai atrems visus puolimus prieš jo kontroliuojamą teritoriją“. Dostumas Afganistano šiaurėje kontroliuoja septynias provincijas. Manoma, kad iš Kabulo pabėgęs prezidentas Burchanudinas Rabani ir ministras pirmininkas Gulbudinas Hekmatijaras mėgins patraukti į savo pusę Dostumą ir imsis bendrų veiksmų prieš talibų. Kabule jaučiama didelė įtampa. Talibanas per radiją kreipėsi į miesto gyventojus. Moterims nurodyta einant į gatvę užsidengti veidus, o dirbančioms – iki atskiuro nurodymo sėdėti namuose...

• • •

Talibaniečiai daugeliui nesuprantami žmonės. Apsikarstę ginklais šie žmonės gąsdina ne tik vaikus, bet ir suaugusius. Jų veiksmai nenusipėjami. Užėmę Kabulą Talibanų vadovai lyg buvo linkę taikytis su Rabani vyriausybe, net premjeru paskyrė prisijungusį prie jų Hekmatijarą, bet vėliau pradėjo reikalauti bešališkos valdžios. Pradėję valdyti, patys ėmėsi visai nesuprantamų veiksmų. Pavyzdžiui, naujoji Afganistano valdžia – Karinis Talibanų judėjimas įsakė valstybinių įstaigų darbuotojams per pusę mėnesio užsiauginti barzdas, antraip šie turėsia susidurti su griežtais islamo įstatymais.

Valdžios potvarkyje, paskelbtame per valstybinį Kabulo radiją, buvo sakoma, kad naujas įsakymas bus taikomas visų valdžios įstaigų tarnautojams ir kariškiams. Tie, kurie nepaklus šiam įsakymui, bus patraukti atsakomybėn pagal Šariatą, islamo teisės įstatymus. Radijo pranešime nebuvo pasakyta, kokios bausmės gresia nepaklusniesiems. Tačiau pranešime pažymima, kad darbuotojai

negalės nešioti trumpų barzdų, nors neaišku, koks turės būti barzdos ilgis ir priežiūra. Ortodoksinio islamo žinovai teigia, kad barzdos auginimas privalomas tikram musulmonui, kuris laikosi Sunos arba pranašo Muchamedo tradicijų. Tačiau kiti sako, jog tai nebūtina.

Talibanas įsakė šalies gyventojams musulmonams melstis penkis kartus per dieną. Pasak talibų kontroliuojamo Kabulo radijo, kaimų vyresniesiems ir vietos religiniams vadovams liepta pristatyti šio įsako pažeidėjus į Talibano skyrius.

• • •

Jau lyg įsivyravusią tylą vėl sudraskė automatų šūviai. Padažnėjo susišaudymas su islamo opozicijos kovotojais, veikiančiais prie Tadžikistano sienos. Islamistai nerimsta. Neseniai jie paėmė įkaitais 4 rusų pasieniečius. Pasak apie tai pranešusio Rusijos pasienio kariuomenės leitenanto Sergejaus Pacniuškino, 12 Rusijos ir Kazachstano pasieniečių, važiavusių į miestą Kalai – Chumba, pateko į surengtą pasalą. Keli žmonės sužeisti, o keturi pasieniečiai, tarp jų vienas majoras, paimti įkaitais ir nugabenti į Afganistano gilumą...

• • •

O kiek buvo kalbų ir įvairių gandų, kada talibai tik pasirodė! Iš kur jie atėjo, kas jiems vadovauja, koks jų tikslas – šimtai klausimų. Tačiau viskas buvo užslaptinta, talibai su niekuo į kalbas nesileido. Netgi tokia visažinanti organizacija kaip Centrinė Amerikos Žvalgyba suko galvas, kas tie talibai? Tik

kiek vėliau paaiškėjo, kad tai kalniečiai, dauguma jau ragavę parako per Irano ir Pakistano revoliucijas, beveik tie patys islamistai-fundamentalistai, labai žiaurūs žmonės. O jų didžiausias rėmėjas – žinomas visame pasaulyje teroristas Osama bin Ladenas.

Kas jis, 42 metų multimilijonierius, kilęs iš Saudo Arabijos? Už savo turtus Osama bin Ladenas turėtų būti dėkingas tėvui Mahomatui (Muhamatui). Šeštame dešimtmetyje paprastas mūrininkas įkūrė vieną iš didžiausių pasaulyje statybos firmų, stačiusią mečetes, rūmus, oro uostus. 1966 metais Mahomatas, skrisdamas nuosavu lėktuvu, žuvo, savo vaikams – sakoma jų turėjęs net 53 – paliko nesuskaičiuojamus turtus. Osama perėmė tėvo

verslą ir sukaupe maždaug 500 milijonų JAV dolerių vertės turtą. Pirmą kartą karštai tikintis Osama į kovą su kitatikiais stojo Afganistane. Kai 1979 m. sovietų kariuomenė įžengė į Afganistaną, 23 metų Osama nusprendė remti islamistus, skirdamas pinigus ginklams pirkti. Vėliau ir pats griebėsi ginklo. 1986 m. su keliasdešimt karių apgynė Jajos miestą.

Turtingas statybų verslininkas Osama bin Ladenas Egipte, Saudo Arabijoje, Pakistane rezgė vadinamąjį rekrutų tinklą, per kurį maždaug 70 tūkstančių arabų karių buvo nusiųsti kovoti į Afganistaną prieš Sovietų Sąjungą. Šis tinklas vėliau apraizgė visą pasaulį.

Kovodamas už tikėjimą O.bin Ladenas suartėjo su islamo fundamentalistais. Afganistano karo veteranas netrukus ėmėsi naujos veiklos: grįžęs iš fronto į video ir audio kasetes įrašinėjo savo kalbas, kuriose ragino nuversti Vakarams pataikaujančią Saudo Arabijos karalių. Kai per Persijos įlankos karą Saudo Arabijoje buvo dislokuota apie 20 tūkstančių JAV karių, O.bin Ladenas Vakarams ir jų sąjungininkams arabams paskelbė šventąjį karą. „Sionistai ir krikščionys, užėmę šventus islamo miestus Meką ir Mediną, rengia

sąmokslą prieš musulmonus. Izraelis, JAV ir su jais kolaboruojančios šalys bus nugalėtos”, – kalbėjo teroro krikštatevis. Saudo Arabijos vyriausybė buvo priversta atimti iš Osamos pasą. 1991 m. O.bin Ladenas pasitraukė į Sudaną. Ten jį išskėstomis rankomis sutiko valdančiosios partijos – Nacionalinio Islamo fronto – pilkasis kardinolas Hasan al Turabis. Turėdamas ryšių, Osama greitai tapo įtakingu ir turtingu Sudano verslininku. Jo firmos į savo žinią perėmė greitkelių tiesimą, oro uostų statybas, sezamo, kaučiuko, javų eksporto kontrolę. Už

50 milijonų JAV dolerių O.bin Ladenas nusipirko vieną Sudano banką.

Jis nepamiršo ir savo kovos draugų: šimtai Afganistano karo veteranų kartu su juo persikėlė gyventi į Sudaną. Jie tapo patikimais O.bin Ladeno šalininkais. 1993 metais jis apmokėjo 480-ties afganų kelionę į Sudaną. Maždaug tuo pat metu O.bin Ladenas tapo vienu didžiausių islamo teroristų finansuotoju. 1992 metais jis skyrė pinigų teroro išpuoliui prieš JAV karį Adeno mieste. Po metų Egipto ir Saudo Arabijos speciali komisija ištyrė, kad O.bin Ladenas aprūpina ginklais Egipte veikiančią teroristų grupuotę „Islamo broliai”. 1994 metais multimilijonieriaus lėšomis Šiaurės Sudane buvo įrengtos trys teroristų mokymo

stovyklos. Jose treniravosi Alžyro grupuotės „Gia“, Egipto „Gamaa al Islamicija“ ir „Al Djihad“, Palestinos „HAMAS“ ir „Abu Nidal“ smogikai. JAV specialiosios tarnybos teigė, kad O.bin Ladenas finansiškai rėmė ir pačias grupuotes. 1994 metais Saudo Arabijos vyriausybė atėmė iš Osamos pilietybę, motyvuodama tuo, kad jo veikla kenkia santykiams su kitomis valstybėmis ir neatitinka karalystės interesų. Atsakydamas į tai, O.bin Ladenas įsteigė Londone organizaciją, jungiančią Saudo Arabijos politikai nepritariančius disidentus. Londonas tapo Osamos tinklo centru. Iš čia jis platino savo karinguosius manifestus ir raštus per „Interneta“, jo pinigai buvo siunčiami į islamo teroristų grupuočių kasas. 1995 m. Jungtinių Tautų Saugumo Taryba pareikalavo, kad Sudanas išvartų O.bin Ladeną iš šalies. Nuo tada jis įsikūrė Afganistano kalnuose. Tačiau jo įtaka toli gražu nebuvo pakirsta. Kai kurios arabų visuomenės informavimo priemonės vadino jį didvyriu, gelbėjančiu islamą, arba ietgaliu, nukreiptu prieš Vakarų. 1995 metais suimtas Ramzis Juzefas, vadovavęs pasikėsinimui Pasaulio prekybos centre Niujorke, prieš tai trejus metus buvo O.bin Lado gilotiniu. Žinoma ir daugiau faktų apie išpuolius, kuriuose dalyvavo multimilijonieriaus afganai iki 1996 m...

AJATOLA CHOMEINI IR AFGANISTANAS

„Visame, kas vyksta, yra kas nors gera”, – teigia Mustafa Elmas, pamokslininkas iš Pakistano, cituodamas pranašą Muchamedą. „Galbūt Alachas skyrė šią tragediją, kad Afganistano musulmonai, praradę tikėjimą ir identitetą, galėtų tai susigražinti”. Afganistano intelektualai sutinka, kad beveik prieš dešimt metų, prasidėjus karui, labai mažai musulmonų šalyje praktikavo tikrąją religiją, buvo susipažinę su pagrindiniais jos principais. Ypatingai jaunimas, kurį traukė europietiška kultūra, butis, kitas gyvenimo būdas. Jie kitaip pradėjo mąstyti ir garbinti Alachą. Musulmonas jiems reiškė etninę etiketę, kaip rusas, lietuvis, prancūzas. Kilę iš to paties etninio pagrindo, kalbėdami ta pačia kalba su modžachedais ir fundamentalistais, Afganistano musulmonai nesitikėjo būti įvelti į religinį karą.

Poetas Ibrahimas Haficas teigia, jog islamas daugumai tapo šalutine tradicija, turinčia tik ceremoninę reikšmę. „Tik tuomet, kai mus pradėjo žudyti už tai, jog mes musulmonai, pradėjome aiškintis, ką tai reiškia,” – atsimena jis. Dar visai neseniai musulmonų labdaros organizacijų duomenimis visame Afganistane veikė apie 10 tūkstančių mečečių ar kitokių musulmonų maldos vietų (prieš karą jų buvo tik 4 tūkstančiai), dirbo 1450 islamo mokyklų, kuriose mokėsi apie 2 milijonai mokinių. Kartu su istorija ir tiksliaisiais mokslais čia buvo dėstomas ir Koranas.

Užimtuose kišlakuose ir miestuose okupantai visuomet griovė mečetes ir musulmonų paminklus bei kapines, bet tai tik stiprino vietinių gyventojų ryšį su islamu – taip manė Abdula-Vachobas Helimjamas, musulmonų savanoris. Islamo propaguotojai iš Ahl-Beito ir Tabliho fondų džiaugėsi stebėtinu islamiškos literatūros poreikiu. Per keletą metų Afganistane buvo išplatinta tūkstančiai knygų ir videokasėčių įvairiomis musulmoniško tikėjimo temomis. Šalyje dirbo pamokslininkai iš daugiau nei 35 šalių, o į Meką atlikti „haj“ apeigų keliavo daugiau nei 1.5 tūkstančio afganiečių. Tūkstančiai jaunuolių atgailavo ir prisiekė ištikimybę islamui. „Žmonės matė gyvenimą ir mirtį“, – teigė Sidikas Serajevas, pamokslininkas-karys iš Afganistano. – „Jie matė jėgą ir ramybę, kurią suteikia islamas, ir priėmė tai“.

Daugelyje musulmoniškų kraštų pabrėžiama, kad iki 1990 metų kai kurios Afganistano provincijos buvo dar „paviršutiniškai islamizuotos“. Tačiau vėliau jau visas Afganistanas garbino Alachą ir... Ajatolą Chomeini, kuris atvėrė daugeliui akis į šventą tikėjimą.

• • •

Ajatola Chomeini, po 1978-tų metų revoliucijos tapęs didžiosios tautos vadu, įgyvendino savo svajonę – pavertė Iraną islamo šalimi. Visi civiliniai

įstatymai buvo anuliuoti ir pakeisti „maldingomis islamo teisėmis” – Šariatu (Šventu Raštu). Vietinę valdžią į savo rankas paėmė musulmonų dvasininkai. Tarp mulų beveik niekada nėra kilę nesusipratimų kaip apsaugoti islamo normas visuomenės santykiuose, teisėtvarkos sferoje, etikoje, išsilavinime ir santykiuose tarp vyro ir moters.

Šventikų politika kultūros srityje, stebėtojų nuomone, tai dar nėra tikra Irano revoliucija kultūroje. Greičiau, atvirkščiai, nes Vyriausybė įvedė moterims būtiną tradicinį čadros nešiojimą, uždraudė tapybą, skulptoriaus darbus, muzikinių veikalų kūrimą, koncertų lankymą, o taip pat vartoti alkoholinius gėrimus, įvedė visuotinę maldingumo dieną – penktadienį, kuri buvo nuo 1920-ųjų metų uždrausta. Be to, ir socialinės bei ekonominės problemos nebuvo išspręstos. Kilo sunkumų tarp teisėtvarkos ir valdžios. Korane nėra rekomendacijų ekonominiais klausimais arba jos yra labai prieštaringos viena kitai. Koranas draudžia valstybei kištis į nuosavybės kausimus, daug klausukų žemės srityje. Milijonai hektarų konfiskuotos šeicho žemės atsidūrė mulų rankose. Po revoliucijos Irano valdžia pradėjo radikalią žemės reformą. Chomeini norėjo žemę padalinti visiems neturtingiesiems, tačiau žemės savininkai tam priešinosi. Vyriausybė stengėsi nacionalizuoti prekybą, nustatyti įvežamų prekių ir žaliavos kontrolę, tačiau prieš ją sukilo visi šventikai.

Ne viskas sėkmingai sekėsi Ajatolai Chomeini ir politikoje, ir tarpusavio santykiuose su artimais padėjėjais. Ne viskas gerai klostėsi ir pačioje šalyje. Chomeini pareiškė, kad didelę žalą šaliai daro susikūrusios dvi grupuotės, viena, veikianti pačiame „medžlise” (parlamente), o kita – konservatyvūs šventikai, kurie vietoje to, kad stebėtų, kaip vykdomi islamo kanonai, patys juos pažeidinėja. Apie tai jis kalbėjo per radiją ir televiziją.

Paskutiniuose savo dekretuose Ajatola Chomeini palaikė ekonominius ir socialinius reformų šalininkus. Jis pasirašė įstatymą, leidžiantį griežtai bausti už spekuliaciją ir sukčiavimą. O pats svarbiausias jo priešmirtinis pareiškimas buvo viršiausių įgaliojimų suteikimas vyriausybei, užtikrinantis sprendimų teisę. Ir netgi prieš šventikus...

Vėliau Iranas išgyveno pačius sunkiausius finansinius laikus. Didelės žmonių masės, anksčiau palaikiusios Chomeini režimą, pradėjo reikšti nepasitenkinimą. Ali Akbaro Chošemi- Rafsandžami administracija, nors ir prisilaikė buvusio kurso, tačiau daug kur nukrypo nuo jo. Aišku, užsitęsęs karas su Iraku padarė nemažą žalą šaliai. Buvo sugriautas žemės ūkis, pramonės objektai, be to Iranas buvo izoliuotas ne tik nuo savo arabų kaimynų, bet ir nuo Vakarų šalių. Po ilgos izoliacijos Teheranas turėjo pradėti viską iš pradžių. Karas su Iraku – tai daugiau kaip 155 milijardų dolerių žala. O kas grąžins milijonams šeimų jų tėvus, brolius, sūnus? O kiek dar reikės laiko atstatyti miestus Tao pusiasalyje ir rytiniuose Basros rajonuose?

• • •

Būdamas Maskvoje Irano prezidentas Chošemi-Rafsandžami pareiškė, jog kultūros ir ideologijos srityje Iranas turi būti musulmonų šalimi su nepriklausoma kultūra. Politiniame gyvenime – tapti demokratine, ekonomiškai nepriklausoma valstybe. Mes norime turėti gerus kaimyninius santykius su visomis šalimis, išskyrus dvi-tris valstybes, kurių režimas mums nepriimtinas, pabrėžė jis. Gal todėl Iranas Afganistano kare vaidino didelį vaidmenį. Iranas siūlėsi Afganistanui padėti eksploatuoti jo naftos ir dujų gręžinius bei likviduoti aguonų plantacijas, kurios yra pagrindinis opiumo ir heroino produkcijos šaltinis pasaulinėje rinkoje. Irano viceprezidentas Hasanas Habibi siūlė Afganistano premjerui Gulbudinui Hekmatijarui apsvarstyti pabėgėlių, esančių Irane, grįžimo į Tėvynę klausimą. Afganistano premjeras nuvyko į Iraną ieškodamas ekonominės pagalbos bei politinės paramos tarpusavio karų niokojamam Afganistanui. Pasak jo, talibai šaliai norėjo tik gero, jie savo kovoje rėmėsi Ajetolos Chomeini ideologija. Pradėję karą Afganistane, talibai tuo nesitenkino. Jie siekė suvienyti visą islamiškąjį pasaulį, taip pat ir Vidurinės Azijos šalis – Tadžikistaną, Uzbekistaną, Kirgiziją. Norėjo sukurti islamo imperiją, kad Ajetolos Chomeini vardas būtų minimas maldose ir aukštinamas taip pat kaip ir Muchamedo. Dėl šio tikslo jie buvo pasirengę net paskelbti šventąjį karą – džichadą.

1996-TIEJI... PADĖTIS LABAI NESTABILI

Karas Afganistane tai prityla, tai vėl įsiliepsnoja kaip degantis laužas vėjui pučiant. Užtenka vieno mažiausio ne taip pasakyto žodžio ir vėl griebiamasi ginklų. Žmonės tiesiog nežino, kokiai valdžiai lenktis ir kokiam dievui melstis. Iš visų pusių draskomas gandų, Kabulas gyvena kaip ant žarijų...

• • •

Talibai ir toliau šeimininkauja Kabule bei kituose miestuose ir visiems giriasi, jog įves Afganistane reikiamą tvarką. Dabar jų žygio tikslas – visa šiaurės teritorija. Ir to jie visai neslepia. Atvirkščiai, visokiais būdais stengiasi pabrėžti, kad greitai buvusį prezidentą Rabani atves į Kabulą supančiotą virvėmis. Talibano kovotojų vadas Abdulas Razakas nepaliaujamai ragina buvusį Afganistano vyriausybės gynybos ministrą Achmadšachą Masudą pasiduoti, antraip jis būsiąs sunaikintas. Razakas su kitais talibų kariškiais stovi įsitvirtinęs prie Pandžšero slėnio, į šiaurę nuo Kabulo, ir laukia Masudo atsakymo...

• • •

Pergalingas talibų žygis iš Kabulo šiaurės kryptimi sukėlė nemažą susirūpinimą Maskvoje. Prezidentas Borisas Jelcinas pasiūlė sušaukti specialų NVS susitikimą. Širdies liga sergantis prezidentas ligoninėje pavedė Vyriausybės vadovui Viktorui Černomyrdinui patikrinti, ar kiti NVS nariai sutiktų dalyvauti tokiam aukščiausiojo lygio susitikime. NVS priklauso 12 buvusių sovietinių respublikų. Iš jų Turkmenistanas, Uzbekistanas ir Tadžikistanas turi bendrą sieną su Afganistanu. Rusijos saugumo tarybos sekretorius Aleksandras Lebedis paragino paremti talibų priešininkus: uzbekų generolą Rašidą Dostumą ir karo vadą Achmadšachą Masudą...

Vadai nesutaria

Kabule prasidėjo neramumai, pasklido įvairios kalbos, kad sostinę greitai puls vyriausybinių Rabani kariuomenė. Talibai pradėjo švaistytis ginklais. Per radiją buvo pranešta, kad talibų milicija užėmė vyriausybės karinę bazę Ali Khelo rytų Afganistane. Per susirėmimus ten žuvo du žmonės ir dešimtys sužeisti. Talibai iš bazės pagrobė du tankus, artilerijos pabūklus ir mortyras. Fundamentalistai vėl atmetė Afganistano šiaurėje įsitvirtinusio generolo Abdulo Rašido Dostumo siūlymą pradėti taikos derybas. Talibano religinės policijos

departamentas per radiją paskelbė, kad bet kokie susitikimai su Dostumu yra uždrausti, nes jie kenkia islamui.

„Visi šalies gyventojai žino, kad Dostumas yra pagarsėjęs žudynėmis, plėšikavimais ir „pogromais“. Dėl jo kaltės žuvo tūkstančiai brolių musulmonų, o dar tiek neteko namų“, – buvo sakoma talibų pareiškimė. Pradėti taikos derybas Dostumas pasiūlė iš savo bazės Mazari-Šarife. Religinė talibano policija paragino ir kitas Afganistano partijas ir grupuotes nepritarti Dostumo siūlymui. Konfliktas Afganistane, pasak talibų, gali būti išspręstas tik „Šventojo Korano ir Šariato pagalba“.

Uzbekistano prezidentas Islamas Karimovas ir Pakistano prezidentas Farukas Achmadas Kanas Legharis ragino skubiai nutraukti kovas, surengti grupuočių derybas ir paskelbti visų ginklų embargą. „Mes įsitikinę, kad

Afganistano problema gali būti išspręsta tik taikiomis derybomis tarp visų Afganistano politinių jėgų“, – sakė Islamas Karimovas po derybų su Pakistano lyderiu. F.Legharis patvirtino: „Mes visiškai sutinkame su Uzbekistano prezidentu, kad Afganistane turi būti paskelbtas embargas visiems ginklams“.

• • •

O tuo tarpu vyriausybės pajėgos, vadovaujamos Achmado Šacho Masudo, priartėjo prie Kabulo ir jį apšaudė. Tai buvo pirmasis Afganistano sostinės apšaudymas po to, kai talibai įsiveržė į šalies sostinę. Masudo pajėgos,

palaikomos šiaurės uzbekų vado Abdulo Rašido Dostumo, priartėjo prie Kabulo per 20 kilometrų. Jo kariuomenė užėmė Huseino Koto kišlaką, tačiau vėliau buvo apšaudyta Talibano karių.

Afganistanas dar tokio nematė. Jau beveik įsivyravusią tylą staiga sudraskė bombų ir raketų sproginiai įvairiose šalies teritorijos vietose. Kabulo gyventojai po rytinės maldos tik ir tegalėjo pasakyti: „O, Alach!“ Islamistai-fundamentalistai visai įsiuto, apsirūkę narkotikų kabinėjosi gatvėje. Kiekvieniame praeivyje matė priešą. Moterys bijojo išeiti iš namų. „Jų kovingumas išgaravo kaip pirmas rūkas“, – šaipėsi iš talibų tie, kurie jų neapkentė visa širdimi. Musulmonas nebūtų musulmonu, jeigu jis ir pačiam artimiausiam draugui pasakytų tiesą. Taip ir Talibano fundamentalistai. Afganistano sostinę Kabulą ginantys jų būriai, nepaisant atkaklaus puolimo, visgi išlaikė savo pozicijas į šiaurę nuo sostinės, bet ar ilgam?! „Fronto linija liko stabili ir net nepajudėjo, nors priešas ir pradėjo įnirtingą ataką prieš mūsų islamiškąsias pajėgas“, – AFP naujienų agentūrai pasakė Talibano vadas mula Habibulachas Akchundas. Šį pranešimą patvirtino ir kiti šaltiniai. Tačiau mes, žurnalistai, žinojome daug daugiau. Tai buvo pranešta po to, kai Achmadšachas Masudas ir uzbekų generolas Abdulrašidas Dostumas iš dviejų pusių pradėjo Kabulo puolimą šiaurės kryptimi.

Prie vedančių į Kabulą šiaurinių kelių buvo šaudoma iš sunkiosios artilerijos, Talibano pozicijas bombardavo reaktyviniai lėktuvai. Iš fronto gavome žinių, kad per šiuos antpuolius 12 talibų buvo sužeisti, o vienas nukautas. Kitą dieną karo lėktuvai numetė tris bombas ant Kabulo. Manoma, kad norėta pataikyti į karinį ir civilinį oro uostus. Pasak liudytojų, buvo du aviacijos antskrydžiai, tačiau šiauriniame miesto pakraštyje esantis oro uostas atrodė nenukentėjęs. Talibano milicija iššovė vieną raketą „žemė-oras“, tačiau ji lėktuvų nekliudė. Manoma, kad antskrydžius surengusi aviacija priklausė Dostumo pajėgoms.

Aukštas Afganistano diplomatas pareiškė, kad nuo valdžios nušalintas Afganistano prezidentas Burchanudinas Rabani užsitikrino uzbekų politinės grupuotės vado generolo Abdulrašido Dostumo paramą kovoje prieš islamiškąjį Talibaną.

Rabani ambasadorius Indijoje Masudas Chalilis spaudos konferencijoje Niu Delyje pareiškė, kad Dostumas atsiuntė pranešimą, jog remia nušalintąjį vadovą. Paklaustas, ar Rabani ir Dostumas sudarys sąjungą, diplomatas pareiškė esąs įsitikinęs, kad abu vadai dėl to susitarė. O Irano televizija informavo, jog Rabani pareiškęs, kad jo vyriausybės pajėgos dabar persigrupuoja, kad galėtų pulti islamiškąjį Talibaną.

Ambasadorius taip pat teigė, kad Rabani ir Dostumas palaiko nuolatinį ryšį. Pasak jo, iš Kabulo 250 tūkstančių žmonių patraukė į rytinius šalies rajonus, kur žiema būna ne tokia atšiauri. Kabuliečiai iš anksto ruošiasi sutikti žiemą. Palikę

mieste savo būstus, jie užims apleistas pabėgėlių į kitas šalis gyvenvietes, pasirūpins kuru. Vis geriau bus nei neramiame mieste, kur kiekvieną dieną šaudoma. Kas šį sykį valdys Kabulą sunku pasakyti. Ir vieni, ir kiti (tiek Talibanas, tiek Vyriausybės pajėgos) nenori nusileisti. Svarbiausia, kad niekas nieko neklauso. O čia dar įvairios problemos su Tadžikistanu! Šitos gretimos respublikos opozicija yra Afganistane ir sprendžia visus reikalus iš svetimos teritorijos. Aišku, galima atsisakyti tokios draugystės ir išvyti lauk svetimos šalies opozicijos veikėjus, bet kaip tada paaiškinsi visam musulmonų pasauliui, kad tu nepadėjai broliui. Be to, Tadžikistanas labai domina fundamentalistus. Jis irgi, pagal visus musulmonų kanonus, turi tapti islamiška valstybe.

• • •

Numatytos taikos derybos tarp Tadžikistano prezidento Emomali Rachmonovo ir opozicijos vadovo Saido Abdulo Nuri buvo atidėtos, nes S.A.Nuri buvo sulaikytas Afganistano mieste Kandahare. Tačiau talibai, sužinoję su kuo turi reikalą, jį paleido. Tiesa, neilgam. Jungtinių Tautų Organizacijos lėktuvą, kuriuo skrido S.A.Nuri į pasitarimą Tadžikistano sostinėje Dušanbėje, ore apsupo Talibano naikintuvai ir privertė nusileisti. Toks žingsnis iš Talibano pusės įsiutino kitas islamistų-fundamentalistų grupuotes. Net Kabule sutikę vieną iš pažįstamų Talibano pajėgų karininkų išgirdome iš jo pasipiktinimo pilną pareiškimą: „Velniai žino tuos vėpląs, apie ką jie galvoja sėdėdami štabe. Rodos, darome vieną bendrą darbą, o iš tikro traukiame vežimą į atskiras puses. Dabar prireiks nemažai laiko, kol vėl susitaikysime su tadžikais fundamentalistais. Vietoj to, kad jiems padėtume greičiau ateiti į valdžią, mes juos gaišiname bereikalingais savo veiksmais!“ Kas jau tiesa, tai tiesa! Bendros kalbos su sovietinių respublikų „broliais“ jie tikrai nesuranda. Neseniai Tavildaros rajone Tadžikistane susišaudė tarp savęs dvi fundamentalistų grupuotės. Viena ėjo iš Tadžikistano į Afganistaną, kita – atvirkščiai. Siauroje kalnų perėjoje jos susitiko ir atidengė viena į kitą ugnį. Žuvo daugiau kaip 30 žmonių. Gerai, kad įsikišo rusų pasieniečiai. Išgirdę tokias kautynes kalnuose, jie atskubėjo į „pagalbą“, galvojo, kad buvo užpultas sienos apsaugos punktas. 14 fundamentalistų buvo sužeisti ir paguldyti į ligoninę, kiti pasitraukė į kalnus. Ir tai ne pirmas kartas, kada pradama karioti prieš savus.

• • •

S.A.Nuri lėktuvui buvo leista pakilti tik kitą dieną, tačiau skristi į Dušanbę jis nepanoro, nusileido Afganistano šiaurės mieste Kundūze. Sėdint už derybų

stalo, atėjo pranešimas, kad Tadžikistano vyriausybės pajėgos ir islamistų grupuotės susirėmė Garmo miesto apylinkėse. Jeigu vyksta tokie veiksmai, niekaip nepasakysi, kad viena grupuotė kitai jaučia draugiškumą, pagarbą. O gal paprasčiausiai vadai nesilaiko sutarties taisyklių? Bet pasekmės liūdnos. Per pilietinį karą Tadžikistane dešimtys tūkstančių žmonių žuvo ir neteko pastogės. Islamistų sukilėlių ir pasaulietinės vyriausybės konfliktą kursto regioniniai ir Tadžikistano klanų interesai...

Įsiveržę iš Afganistano į Tadžikistaną, įkaitu fundamentalistai paėmė respublikos prezidentą Rachmoną Nabijevą ir pareiškė: „Jeigu rusų kariuomenė bandys pulti mus, mes prezidentą nužudysime!“ Bet rusai atvirai nepalaikė nei vienos, nei kitos pusės. Jų tankai stovėjo prie Televizijos ir radijo komitetų, ant geležinkelio ir greitkelio tiltų, Spaudos rūmų, Mėsos kombinato, šiluminės elektrinės, spaustuvės. Jie buvo viskam pasirengę ir laukė įsakymo.

Pradėjo trūkti maisto, kilo šiltinės židiniai. Kai kurios ginkluotos grupuotės stabdydavo lengvuosius automobilius, juos konfiskuodavo, o jeigu savininkas pasipriešindavo, jį čia pat sušaudydavo. Atsirado ginkluotų grupių, kurios, prisidengusios išsilaisvinimo vardu ir islamiška vėliava, veržėsi į butus, darė kratas, pasiimdavo vertingesnius daiktus, pinigus. Viską sukrovę į „konfiskuotus“ automobilius, važiavo į Pamirą, į Badachšano sostinę Chorogą. Tik tenai jie galėjo rasti bendrą kalbą su vietiniais gyventojais ir jų padedami visą pagrobtą turtą pergabenti į Afganistaną. Per Uzbekijos teritoriją islamistai nebūtų praėję, o per Amudarjos tiltą Termeze, juo labiau. Vienintelė brąsta per Pendžo upę buvo Chorogas. Ir vietinis „garnizonas“ kartais nesusigaudydavo, kas čia dedasi?! Vieni skubėjo į vieną upės pusę, kiti į kitą. Rusai čia buvo pastatę specialųjį keltą, kad galima būtų aprūpinti ir savo kariuomenę Afganistane ir pačius afganiečius maisto produktais ir viskuo, kas reikalinga. Dvi metalinės arkos su įtemptais lynais jungė abu upės krantus. Tuo keltu ir naudojos islamistai. Sunku buvo suprasti, kas savas, kas svetimas. Kartais keltas stovėdavo savaitėmis, o kartais dirbo dieną ir naktį...

Dieną ginkluotų žmonių siautėjimas kiek apriimdavo, o vakare vėl daugiau pasigirdavo šūvių. Užėmę Dušanbė islamo šalininkai ir „svečiai“ iš pačio Afganistano džiūgavo, šventė pergalę. Pardotuvių vitrinos buvo išdaužytos, prekės išgrobstytos, turgavietės išvaikytos. Dauguma Dušanbės gyventojų bijojo pasirodyti gatvėse...

KARAS BAIGIASI – KARAS TĘSIASI

Neprognozuojami įvykiai Afganistane – rūsti realybė. Kaip ir radikalios opozicijos pastangos užblokuoti taikų Jungtinių Tautų pasiūlymą nutraukti karinius veiksmus ir padėti ginklus. Talibanas tą planą pavadino „noru neprileisti prie valdžios islamistų“. Daugelis pasaulinių stebėtojų mano, kad politinėmis pastangomis situacijos visvien nepavyks išgelbėti net Jungtinių Tautų

Organizacijos pagalba. Pats savaime kyla klausimas – ar Kabulo likimas netaps dar vienu pasikartojimu, kuris įvyko 1975 metais, kada žlugo Saigono režimas, o „raudonieji khmerai” įsibrovė į Pnompėjų. Kas buvo po to visiems gerai žinoma.

Vyriausybės pajėgos ultimatine forma pareikalavo talibų garnizono vadovybės mesti ginklus. Jie buvo tiek įsitikinę savo pranašumu, kad net nepabijoję apie tai paskelbti viešai. Masudo ir Dostumo daliniai demonstruoja nematytą drąsą. Talibai kol kas tyli, mieste stato barikadas, organizuoja gynybos būrius, visai nekreipdami dėmesio į jokių priešininkų pasiūlymus ir ultimatumus.

• • •

Vakarų humanitarinių misijų darbuotojai pranešė, kad išstumtos Afganistano vyriausybės armijos vadas Achmadšachas Masudas strategiškai svarbioje Salango perėjoje užklupo didžiulę islamistiškojo Talibano karių grupę ir ją sunaikino. Jie sakė, kad Masudo atsakomasis puolimas privertė talibus laikinai atsisakyti bandymų prasiskverbti į Pandžšero slėnį. Šiame slėnyje įsitvirtinusios vyriausybės palaikančios pajėgos. Talibano kariai tikėjosi į slėnį patekti iš Gulbacharo kišlako, esančio prie pat tarpeklio.

Dabar Gulbachare nėra nei vieno talibo. Kai Masudo pajėgos apšaudė Talibano karius ir pastiprinimą, judantį Salango perėjos link, žuvo mažiausiai 100 talibų, buvo daug sužeista.

Masudo pajėgos dabar kontroliuoja aukštumas iki pat Džabalio (Džabal us Siradžo) miesto. Žurnalistai, bandę pasiekti fronto liniją, buvo sustabdyti kelyje tarp Džabalio ir Čarikaro. Talibano vadai ir kovotojai atsisakė suteikti bet kokią informaciją. Tuomet žurnalistai su humanitarinės misijos darbuotojais nuvyko į artimiausią karo lauko ligoninę. Sužeistų buvo tiek daug, kad visi netilpo penkiose 40 vietų palapinėse. Užkalbino vieną iš karių, gulėjusių ant neštuvų, pastatytų didelio činaro pavėsyje. Jis mielai sutiko pabendrauti.

– Jau trečią kartą mane kliudo kulka, – sakė jis. – Ketvirtas kartas turbūt bus paskutinis. Tas prakeiktas karas niekam nereikalingas. Namuose liko žmona su penkiais vaikais. Kada mane paėmė į kariuomenę, ji išvyko iš mūsų kišlako, kuris yra Iškašimo kalnų papėdėje ir persikėlė pas savo tėvus, toliau į kalnus.

– Bet juk Iškašimas yra Tadžikistane?

– Ne, ne. Jūs ne tą Iškašimą žinote. Jų yra apie septynis tokiu pavadinimu. Aš iš afganietiško Iškašimo, kuriame yra ir Kirstako kišlakas. Jeigu buvote tuose kraštuose, turite žinoti jį. O su Tadžikistano gyventojais mes kaimynai. Per musulmoniškas šventes visuomet pereiname mus skiriantį upelį ir švenčiame jas. Dabar ir ten tas pats Afganistanas, skirtumo jokio. Čia pilietinis karas ir tenai.

Gal kada susivienys šitos dvi šalys, kur tai matyta vienas brolis gyvena vienoje Pendžo upės pusėje, kitas – kitoje. Dar mano senelis sakė, kad kažkada tos abi valstybės buvo viena didelė imperija. Vėliau Afganistaną atskyrė nuo Pamiro ir jo dalis buvo pavadinta Tadžikistanu. Revoliucija viską padarė, Leninas...

– O už ką dabar kariaujate, Rusijos kareivių nėra, kitos valstybės irgi nesikiša į jūsų reikalus, ko nepasidalijate?

– Vienas Alachas nežino, kodėl kaimynas pakėlė ginklą prieš kaimyną. Mūsų vadai pykstasi, todėl ir kariaujame...

Jis, paprastas dechkaninas, taip ir nesuprato iki šiol, kas verčia afganiečius žudyti vienas kitą...

• • •

Pasirodo, Salango perėjos mūšiai buvo tik pradžia didelio puolimo. Afganistano šiaurėje įvyko dar kelios kautynės. Ypač smarkūs buvo Talibano kovotojų ir uzbekų generolo Rašido Dostumo dalinių susirėmimai. Prieš kovų pradžią uzbekų generolas paskelbė, jog visuomet remis nuverstą Afganistano vyriausybę jos kovoje prieš Talibano fundamentalistus. Tai labai nepatiko Hekmatijarui, kuris, susipykęs su Achmadšachu Masudu, perėjo į Talibano pusę. Ir iš vis, Hekmatijaras – labai nepastovus žmogus nei gyvenime, nei politikoje. Jo žodis mažai vertinamas, didelio autoriteto jis neturi net savo karių gretose. Be to jis labai žiaurus ir kerštingas. „Jis pats nežino, ko jis nori, – sakė žurnalistams generolas Rašidas Dostumas. – Jau kiek kartų jis perbėgo iš vienos pusės į kitą. Toks ambicingas žmogus gali pridaryti nemažai rūpesčių visai šaliai. Vienas neatsargus jo žodis, siekiant paliaubų, ir didelės pastangos milijonų žmonių bus sužlugdytos. Galiu apibūdinti šį žmogų, kaip nerimtą kovotoją už Afganistano laisvę”.

Dostumui jau ne kartą teko stovėti ir vienoje, ir kitoje barikadų pusėje su Gulbudinu Hekmatijaru. Su žurnalistais jis bendrauja retai, nors jų nevengia. Bet visuomet užimtas, visuomet turi tiek reikalų, kad negali skirti nei minutės savo laisvo laiko atsakymams į iš anksto paruoštus klausimus. Su Hekmatijaru teko susitikti tris kartus ir bendrauti su juo akis į akį. Iš pirmo žvilgsnio – tai labai mąstantis ir nuoširdus žmogus. Vienas tikrai jo bruožas nepatinka niekam – jis dažnai atsisako savo žodžių ir teigia, kad visa tai žurnalistų išmisalai. Tai tikrai ne vyriškas elgesys. Kad ir toks epizodas, susijęs su Hekmatijaro dviveidyste. Iš pradžių jis pats labai ieškojo ryšių su Šachu Masudu ir dargi tarėsi su juo, kad tas greičiau užimtų Kabulą ir įvestų ten reikalingą tvarką, o jis, Hekmatijaras, sakė, jog atitrauks savo kariuomenę arčiau Tadžikistano „rubežiaus” ir padės šioje respublikoje opozicijai užimti valdžią.

• • •

Kaip tik tuo metu Jungtinių Tautų pasiuntinys Irane mėgino gelbėti Tadžikistano taiką. Gerdas Merremas Teherane turėjo susitikti su šios respublikos vyriausybės ir opozicijos atstovais. Susitikime buvo numatyta ruošti

atnaujintoms Tadžikijos prezidento Emomali Rachmonovo ir opozicijos vadovo Sajido Abdulo Nuri taikos deryboms. Jos turėjo įvykti Maskvoje. Ir Tadžikijos prezidentas, ir opozicijos vadovas turėjo paskelbti ten parengtą bendrą pareiškimą. Į Teheraną Merremas atvyko prieš savaitę, norėdamas padėti abiejų pusių delegacijoms rasti kompromisą ir išgelbėti nuo bereikalingo kraujo praliejimo abi puses. Pasak Reuters, pasiuntinys mėgino viską sutvarkyti taip, kad būtų patenkinti ir opozicijos interesai, ir nenukentėtų Emomali Rachmonovo valdžia.

Dar 1994 metų rugsėjo mėnesį pasirašytos paliaubos buvo nuolatos pažeidinėjamos. Ir prie to prisidėjo fundamentalistinės grupuotės, ypač organizacija „Rostohez“. Tai islamiška džichado šalininkė. Su ja glaudžiais

ryšiais buvo susijęs ir Hekmatijaras. Jis per pasienį tiekė šiai organizacijai ginklus. Tačiau klanų pilietinį karą šie vis vien pralaimėjo ir buvo išvyti į tremtį Afganistane bei Irane. Čia „Rostohezo“ vadovai susitiko su fundamentalistų lyderiu Hekmatijaru ir įkalbėjo jį pereiti Afganistano – Tadžikistano sieną. Tiesa, pats Hekmatijaras tokiam žingsniui nesiryžo, bet jis pasiuntė geriausius ir artimiausius savo padėjėjus – Mastankūlovą ir Vachidovą, kad tie pabuvotų Dušanbėje ir pateiktų jam duomenis apie įvykių eigą. Jis labai norėjo žinoti, ar rusai vis dar tebelaiko sostinėje 201-ąją motorizuotą diviziją ir kuo galima padėti savo „broliams musulmonams“.

Hekmatijaras buvo perspėtas, kad nesiveltų į tarptautinį skandalą, bet į tai nereagavo. Nepavykę kariniai antpuoliai savo šalyje privertė jį ieškoti laimės nuošalėje. Tai jo žmonės vidurdienį sušaudė Tadžikistano vyriausiojo prokuroro mašiną, nuleido nuo bėgių traukinį su grūdais iš Kazachstano, paleido Kurgan-Tiubės mieste kalinius iš kalėjimo. Ir štai dabar jis „noriai“ sutinka perduoti karinę persvarą į neseniai buvusio savo aršaus priešo rankas. Avantiūra! Achmadščachas Masudas tai suprato iš karto! Apie tai galima buvo spręsti iš pačio Masudo pasisakymo specialioje spaudos konferencijoje. Užsienio žurnalistai uždavė jam klausimą, kodėl jis neužima Kabulo dabar, kada tai padaryti visų lengviausia, visi keliai jam atviri. Masudas nuo atsakymo išsisuko. Daugelis stebėtojų aiškina, kad šis labai gabus ir talentingas karo vadas nenori pažeisti jėgų pusiausvyros. Yra galimybė, sako jie, kad, jeigu Masudas įvestų į miestą savo dalinius, kurių sudėtyje daugiau tadžikai ir uzbekai, būtų labai nepatenkinti puštūnai. Tada staigiai išaugtų Hekmatijaro ir jo kariuomenės šalininkų būrys. O jis šito nenori ir, apskritai, pyktis su puštūnais į jo planus neįeina. Įsiveržti į Kabulą jam dar neatėjo laikas, sakė daugelis jo draugų. O tuo tarpu Hekmatijaras ir Tadžikijos pasienyje nesugebėjo įnešti didesnio persilaužimo fundamentalistų

pusėn. Kada „Moskovskaja” pasienio punkte buvo nužudyti 28 pasieniečiai, rusai sustiprino pozicijas, ir į Tadžikistaną patekti tapo beveik neįmanoma. O ten laukė „broliškos” pagalbos, bet taip ir nesulaukė. Hekmatijaras buvo priverstas pasitraukti į Afganistano gilumą, ir tai buvo karti pralaimėjimo piliulė. Jis įsiuto ne juokais ir nežinia, kiek dar būtų klaidų pridaręs, jeigu ne įvykis Kandahare. Rusijos lėktuvas, kuris vežė ginklus nuverstos vyriausybės (Rabani) kariams, buvo priverstas Talibano naikintuvų nusileisti, ir visas ekipažas pakliuvo į nelaisvę.

Kas darėsi pasaulinėse žiniasklaidos agentūrose, sunku aprašyti. Tiek įvairių išsigalvojimų pasipylė laikraščių ir žurnalų puslapiuose, jog atrodė netrukus prasidės pasaulinis karas. Vieni tvirtino, kad rusai gabeno branduolinį krovinį, kiti – kad skraidino cheminius ginklus, dar vieni visa gerkle šaukė, jog okupantai išvis dar nepasitraukė iš Afganistano ir ruošiasi papildyti savo grupuotes naujais kariais ir naujausiais ginklais. O buvo dargi ir tokių, kurie rimtai tikėjo, kad čia pradžia pasaulio pabaigos! Talibai, nutupdę rusų lėktuvą, reagavo kiek šalčiau nei visa pasaulinė spauda. Jie net buvo pasiruošę grąžinti

igulą ir lėktuvą, jeigu Rusijos vyriausybė sutiks išmokėti didelę kompensaciją už būktai padarytą žalą (ir, aišku, JAV doleriais)...

• • •

O Hekmatijaras nesnaudė. Jis, išnaudodamas palankią sau progą, kada visų žvilgsniai buvo nukreipti į Kandaharą, nepaliovė ieškojęs galimybių, kaip nuversti Tadžikistane komunistinę valdžią?! Vis daugiau ir daugiau savo

grupučių būriavo prie pačio pasienio, kol pagaliau jo remiami islamistai Tadžikistane po įnirtingų mūšių su vyriausybėmis pajėgomis užėmė strateginį Tavildaros miestą. Vyriausybė Dušanbėje paskelbė pareiškimą, kad mūšiai tikrai vyko, bet vyriausybė armija tebelaiko pozicijas strategiškai svarbiose aukštesiose aplink miestą. Kas kontroliuoja Tavildarą, pareiškime nebuvo sakoma (Tavildara yra prie kelio, einančio iš vyriausybės valdomos teritorijos į sukilėlių islamistų-fundamentalistų kontroliuojamus rajonus, esančius už 200 kilometrų į rytus nuo Dušanbės. Tai pati patogiausia vieta, kur dar galima laikyti teroristinius būrius ir siųsti juos tramdyti tadžikus, niekaip nenorinčius vėl tapti pavyzdiniais musulmonais). Jeigu būtų Hekmatijaro valia, jis užlietų kraują ne

vieną Tadžikistaną, paverstų visą Vidurinę Aziją viena islamiškąja teritorija. Deja, tą teritoriją dar reikia užkariauti. Bet kas leis įžengti ir taip laisvai atiduos Pamiro lobyną?!

Daug ką paaiškino tadžikų gynybos ministerijos pareiškimas. Jame buvo rašoma: „Ginkluota tadžikų opozicijos grupė šiurkščiai pažeidė paliaubas... , turėdama tikslą paimti Tavildaros miestą.” Mūšiai jau tęsėsi kelias dienas. Atrodė, jog Jungtinių Tautų tarpininkavimas, siekiant paliaubų, sužlugo. Vyriausybė įteikė oficialų protestą Jungtinių Tautų atstovui Tadžikistane Gerdui Merremui. Toliau pareiškimė buvo sakoma, kad miestą puolė apie 90 opozicijos kovotojų, vadovaujamų karo lauko vado Mirros Zijejevo.

Mūšiai dėl Tavildaros kildavo ir atslūgdavo jau kelis mėnesius. Pasak opozicijos vadovų, miestą buvo atkariavusios vyriausybės pajėgos, todėl dabar šis praradimas bus stiprus smūgis jau gerokai sukiūžusiai prezidento Emomali Rachmonovo vyriausybei. Valstybinė televizija pranešė, kad Dušanbės meras įsakė, jog po miestą kartu patruliuotų tadžikų policininkai ir rusų 201-osios motorizuotosios pėstininkų divizijos, dislokuotos Tadžikistane, kariai, kad būtų garantuota „tvarka” sostinėje. Tadžikistano vyriausybės ir islamistų-fundamentalistų karas tęsiasi jau ketvirtus metus. Žuvo dešimtys tūkstančių žmonių, daugelis pasitraukė iš savo namų. O Hekmatijaras trina rankas – jam visgi pavyko įmušti kylį tarp respublikos vyriausybės ir islamistų. Nors jis tikėjosi daugiau. Galvojo, kad vaikščios po sostinę kaip jos šeimininkas. Tačiau užtenka kol kas ir to, kas jau padaryta. Svarbiausia – neleisti įsitvirtinti sovietinei valdžiai Vidurinėje Azijoje, o žmonės su komunistais tikrai neis. Jie juk musulmonai!

Bet kokia kaina reikia siekti islamizacijos! Sutiktas lietuvis, tarnaujantis rusų pasienio kariuomenėje, Rimas Gardauskas, pasienio punkto vado pavaduotojas, guodėsi, jog nežinąs nė ką daryti, nes niekas nėra užtikrintas dėl savo rytojaus. Kiek įsišnekėjęs, papasakojo apie savo draugo likimą. Jo draugas buvo paimtas į karą Afganistane. Grįžo. Jautėsi laimingas iš to pragaro ištrūkęs. Neseniai šventė gimimo dieną. Su keliais draugais buvo Varzobo tarpeklyje prie ežero. Ten juos ir sulaikė ginkluoti vyrai. Spėjama, kad tai buvo Hekmatijaro fundamentalistai arba grupė opozicionierių. Patikrino dokumentus. Vienas iš šešių buvo milicijos kapitonas iš Kuliabo. Jo, Rimo Gardausko, pavardė taip pat skyrėsi nuo tadžikiškų. Ir fundamentalistai, ir opozicionieriai apie lietuvius puikiai žino. Ginkluoti vyrai įsakė likusiems tadžikams užmušti milicininką. Rimą nuvarė šalin. Mirties nuosprendį savo draugui tadžikai įvykdyti atsisakė. Vėliau keturis rado negyvus, paleistomis žarnomis, išbadytomis akimis. Tik vienam pasisekė pabėgti...

• • •

Daugelis Tadžikistano respublikos gyventojų tikrai nežino, kuri grupuotė už ką kariauja. Dažnai susišaudymai kyla dėl to, kad „mūsiškius muša!“ Ta pati padėtis ir Kabule. Nežinantis žmogus pasakytų, kad islamistai-fundamentalistai, kuriuos remia Osama bin Ladenas, veikia pagal iš anksto numatytus planus. Jeigu jiems nepavyksta laimėti Afganistane, jie metasi maištauti ir organizuoja žudynes Tadžikistane. Hekmatijarą vienodai keikia žmonės ir šioje, ir anoje Pendžo upės pusėje. Kai kurie atvirai pasisako, kad jis visai kraustosi iš proto – nejaugi rusai paliks visus savo strateginius objektus ir pasitrauks?!

• • •

Karas baigiasi – karas tęsiasi...

Kareivis grįžta iš fronto ir pradeda sapnuoti košmarus. „Kovinius sapnus“, kuriuose su visomis smulkmenomis pasikartoja baisiausi pergyventos tikrovės momentai. Žmogus pabudęs jaučiasi taip pat, kaip ir anksčiau kare. Jam tenka nuolat išgyventi tą patį siaubą. Košmarai kartojasi ne tik sapne, bet ir tikrovėje. Amerikiečiai turi terminą flasch-back – atminties blyksnis, perkeliantis buvusį karį atgal į traumos būseną. Pakanka išgirsti, pamatyti, užuosti ką nors, primenantį gyvenimą kare, ir žmogus nustoja valdytis.

„Žmonės džiaugiasi šventiniu saliotu, o man suspaudžia širdį, norisi prisispauti prie sienos. Negaliu girdėti artilerijos salvių“.

„Nekenčiu šlapimo kvapo. Lavonai, kuriuos rinkome aną pavasarį, baisiai smirdėjo šlapimu“.

Afganistane tarnavusio tauragiškio motina sakė, kad sūnus kiekvieną naktį pašokdavo išpiltas prakaito ir rėkdavo. Jo draugas užlipo ant minos visai šalia, prie jo akių. Motina skundėsi, kad sūnus beveik visą laiką tylėdavo... Dabar jo jau nebėra...

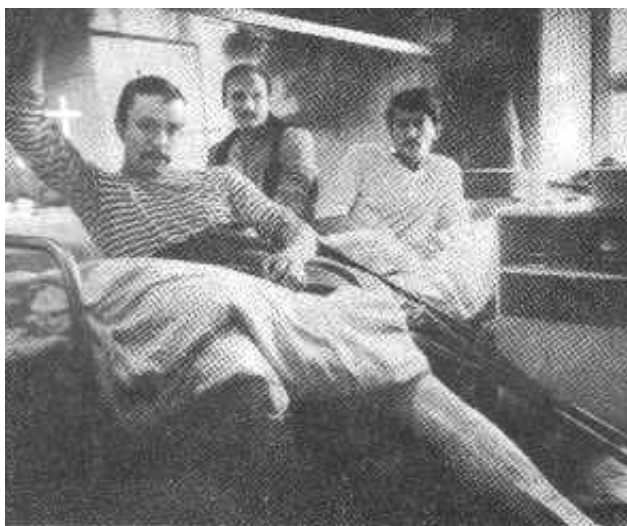
Yra ir kitas reakcijos tipas: žmogus stengiasi vengti visko, kas gali priminti patirtą traumą. Šie žmonės nepasakoja apie karą, nežiūri filmų apie karą, muštynes ir žudynes, nevažinėja į „kovų šlovės“ vietas. Jie vengia bendrauti su „ikikariniais“ pažįstamais, nes šie prisimena juos kitokius. Jiems sunku bendrauti su artimaisiais, jie kalba tik buities temomis, nes artimieji „vis viena nesupras“. Paskui jie dar labiau nutolsta nuo artimųjų, prasideda depresija, konfliktai su tėvais. Į gydytojus, žinoma, niekas nesikreipia. Gydomasi tradiciniais metodais – alkoholiu ir narkotikais. Jie grįžta namo nusiteikę „konstruktyviai“ – vesti, pradėti dirbti, įsigyti butą, bet greitai visa tai tampa nebepakeliama – rutina be įprastos įtampos. Suvokę, kad ramus gyvenimas jiems netinka, jie mielai papildo

kriminalinių struktūrų „brigadas“, imasi reketo, kuria savo komercines struktūras, iš tikrųjų tik pridengiančias neteisėtą veiklą. Iš tiesų, jų nėra daug, vienetai. Tačiau per šią prizmę dažniausiai žiūrima į visus „afganistaniečius“ ar kitų karų bei karinių konfliktų dalyvius. Taip, būna ir taip, jog kare žmogaus gyvybė praranda vertę. Tuomet negaila „svetimų“ ir savęs negaila. Kai šalia žūva tiek draugų, likę gyvi nesąmoningai kaltina save už tai, kad jiems pasisėkė. Ir nustoja vertinti tarsi atsitiktinai jiems paliktą gyvybę. Karo veteranus dažnai persekioja įkyrios idėjos. Žmogus bijo, kad jį gali užpulti iš nugaros, visą laiką jaučia pavojų už savęs.

„Jei važiuoju dviračiu, tai dažniausiai pasirenku tokį kelią, kad nereikėtų važiuoti pro krūmus. Einu gatve – ir baisiai nervina, kad už nugaros yra žmonių, kurių nematau. Sėduosi – išsirenku kėdę arba krėslą su aukšta nugarėle. Geriausia sėdėti kampe – tada nugara ir šonai apsaugoti sienų“.

Arba žmogus negali atsiskirti nuo žuvusio draugo, identifikuoja jį su žuvusiuoju. Mėgina gyventi „jo“ gyvenimą. Arba nuolat kaltina save dėl jo mirties. Savigrauža tampa svarbiausiu jo charakterio bruožu. Sunkiausia, kai vyriausybė vietoj to, kad užtikrintų karo veteranų reabilitaciją, tą naštą nuleidžia ant pačių „afganistaniečių“ ar jų draugų bei artimųjų pečių. Žmogus, kuriam neretai trūksta pačiam pagalbos, turi padėti kitam...

Terminas „potrauminis stresinis sutrikimas“ (post-traumatic stress disorder – PTSD) į JAV oficialią psichikos sutrikimų nomenklatūrą buvo įtrauktas 1980

metais. Tiesa, dar praėjusiame amžiuje Amerikos, Rusijos ir Didžiosios Britanijos gydytojai atkreipė dėmesį į tai, kad žmonėms, išgyvenusiems stiprių sukrėtimų, atsiranda kai kurių specifinių psichinių susirgimų simptomų. Tada šis reiškinys buvo pavadintas artilerijos mūšių dalyvių arba mūšių dalyvių sindromu. Vėliau buvo nustatyta, kad panašių klinikinių požymių atsiranda ir žmonėms, patyrusiems savo pobūdžiu ir stiprumu įvairių stresinių poveikių: karą, stichinę nelaimę, didelę netektį

(artimo žmogaus mirtį), išprievartavimą, kankinimus, ginkluotą užpuolimą, teroro aktą, automobilio, lėktuvo katastrofą.

Šiuos psichikos sutrikimus, kaip savarankišką sindromą, amerikiečiai pradėjo aprašyti aštuntojo dešimtmečio pabaigoje. Būtent tada netikėtai

paaikškėjo, kad didelę dalį Amerikos kalėjimuose kalinčių už kriminalinius nusikaltimus sudaro Vietnamo karo dalyviai. Pasak „Užuojautos“ humanitarinio centro (organizacija, teikianti karo aukoms psichoterapinę pagalbą) vadovės psychologės Marinos Berkovskajos, potrauminis stresas pasireiškia ne anksčiau kaip praėjus pusmečiui po demobilizacijos arba dalinio išvedimo iš karo veiksmų rajono.

Tai, kad daugelis karių, grįžusių iš Afganistano, yra morališkai suluošinti, nekelia jokių abejonių Aleksejui Kolesnikovui, Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Medicinos aprūpinimo problemų mokslo tyrimo centro viršininkui. Pasak Kolesnikovo, nuo devinto dešimtmečio vidurio centro darbuotojai atliko tyrimus visuose buvusiuose karštuose SSSR taškuose ir Afganistane. Kolesnikovo centro atlikti tyrimai rodo, kad psichiką griauinantys padariniai pasireiškia jau išbuvus karštame taške vos mėnesį. „Jeigu jis buvo ten iki mėnesio, tai dar normalus žmogus, – sako Kolesnikovas. – Jau po mėnesio 60 procentų atvejų būna psichikos sutrikimų – padidėja agresyvumas, sutrinka miegas“. O sovietų reguliariosios armijos kariai Afganistane išbuvo po metus ir net daugiau. Kolesnikovas pabrėžia, kad tai ateityje turės rimtų padarinių.

„Mes tiriamo omonininkus, suaugusius žmones, – sako jis. – Mūsų duomenimis, jokių būdu negalima teigti, kad vaikinukai gali ištverti ilgiau negu suaugę, užsigrūdinę žmonės.“ Bet generolų tai nejaudina.

Suvokimas, kad karas yra teisingas šiek tiek sumažina jo neigiamą poveikį psichikai. Neatsitiktinai potrauminis sindromas ryškiausiai pasireiškė tarp Vietnamo karo veteranų, grįžusių į šalį, kategoriškai nusiteikusių prieš tą karą, taigi ir prieš dalyvavusius jame.

Visi šie sindromai gali pasireikšti ir po penkerių, ir po dešimties ar dvidešimties metų. O profesionalūs kariškiai, bijodami, kad jų neišvartytų iš armijos, paprasčiausiai nesikreipia į gydytojus. Net tiems, kurie kreipiasi, dažniausiai niekas nepadeda: nėra nei pakankamai kvalifikuotų gydytojų, nei tokios ligos gydymo patirties, nei Valstybės suinteresuotumo...

• • •

O tuo tarpu lietuviai, buvę Afganistano kare, buriasi į organizacijas, kad savo bendravimu bent taip padėtų labiausiai suluošintiems draugams, šviečia visuomenę kariniais klausimais. Lietuvos „afganistaniečių“ organizacija, glaudžiai bendradarbiaudama su žiniasklaidos atstovais, ruošia reportažus bei straipsnius apie karą Afganistane bei kitus karinius konfliktus, organizuoja parodas-konferencijas. Jose eksponuoja iš Afganistano parvežtą įvairią to krašto

bei karinės propagandos medžiaga, kareivių aprangą, foto albumus, nuotraukas ir t.t. Konferencijose kelia skaudžias ir aktualias šiandienos problemas.

Tikėtina, kad per prabėgusius Lietuvos Afganistano karo veteranų sąjungos gyvavimo metus yra nuveiktas nemažas darbas keičiant visuomenės požiūrį į „afganistaniečius“, visokeriopai prisidėjusius prie Lietuvos Nepriklausomybės išsaugojimo per lemtingus 1991 m. sausio įvykius Vilniuje. Apie tai bei apie karą Afganistane, kituose kariniuose konfliktuose byloja Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje sukaupta autentiška ir turininga medžiaga, atskleidžianti sudėtingus Lietuvos piliečių likimus...

SKAUDI PATIRTIS

Danutė Nedzinskienė. Mano brolis Vytautas Sabaitis buvo paimtas į sovietinę armiją 1979 metais. Atsidūrė Afganistane, nors apie tai mums nerašė. Tik kitų metų sausį atsiuntė laišką, kad yra Afganistano pasienyje. Vytautas rašė, jog tarnyba nėra tokia baisi, kokia klaiki yra nežinia, kas bus po valandos, rytoj. Po savo gimtadienio, kovo 14-tos dienos, jis parašė: „Šventėme mano gimtadienį. Kareivių buvo daug, o turėjome tik vieną limonado butelį ir valgėme molyje keptą varną“. Vėliau brolis pradėjo siųsti kare rašytus eilėraščius. Jis turėjo menininko gyslelę, namuose mėgdavo drožinėti. Tai buvo slogūs, skaudūs eilėraščiai. Supratome, kad Afganistane yra baisu! O kaip Vytautas džiaugėsi sutikęs svetimoje šalyje pirmąjį lietuvį! Brolis rašė, kad jie apsikabinę kartu verkė.

Apie Vytauto mirtį man pasakė Kariniame komisariate ir šaltai pranešė, kada karstas Taškente bus pakrautas į lėktuvą. Mamą greitąja išvežė į ligoninę. Iš Vilniaus cinkuotą karstą atlydėjo jaunas karininkas ir lietuvis kareivis, kurio tėvai gyvena Marijampolėje. Mes nuvežėme jį pas tėvus, o karininką, gerai pavaišinę, paguldėme pailsėti. Norėjome įsitikinti, ar tikrai karste guli mūsų Vytautas. Kaimynas atsinešė lituoklį, ir karstą atidarėme. Brolio veidas buvo sumuštas, kraujuotas, galva praskelta, neturėjo abiejų rankų plaštakų. Tada aš supratau, kad armija jauniems vyrams yra pražūtingas dalykas, gražiausius savo metus jie beprasmiškai praleidžia nežinioje, nors tai vadinama vyriškumo mokykla. Vytautas žuvo beprasmiškai, patikėjęs savo likimą tiems, kurie niekada jokiuose karuose nedalyvauja. 1991 metais, Kūčių vakarą, mirė mūsų tėtis. Savo mirties išvakarėse jis klausė: „Ar žinote, kiek Vytulis man širdies iškabino?“

Kęstutis Savosta. Auginame su žmona du vaikus – dešimtmetį Martyną ir vienuolikmetę Eglę. Blaškausi iš vienos darbovietės į kitą, kad jiems nieko netrūktų. Toks laikas dabar. Daug žmonių ieško savo laimės įvairiose įmonėse. O Afganistanas, jis atskirai nuo visų bėdų, jis gyvas ir gyvena manyje visą laiką. Tai petį maudžia orui pablogėjus, skeveldra „paglostė“ jį, tai vėl naktimis atsiduriu kalnų tarpeklyje ir vedu mūšį su „dušmanais“. Pamenu, kai grįžęs iš Afganistano kartą mirtinai išgąsdinau motiną, kai ji, man miegant, atitraukė užuolaidas. Pašokau kaip žvėris, tas garsas labai panašus į tą, kuris girdisi, kai ištrauki granatos „žiedą“.

Afganistane daugelis atbukdavo. Prisirūko marihuanos, prisigeria ir šaudo iš automato į visas puses. Į tave šaudo iš kalnų, o tave yra apėmęs kažkoks kvailas jausmas, kad esi beveik nemirtingas. Narkotikų – heroino ar marihuanos – ten galėjai gauti be problemų. Afganistane vaikai tiesiog brukte brukdavo

kareiviams juos už grašius. Aišku, ne visi vartojo tuos narkotikus, daugiausia Vidurinės Azijos šauktiniai, jie nuo mažens pripratę prie jų.

Sunkiausias periodas, kurį patyriau, buvo laukimas „dembelio“. Tada vėl pradėti tikėti, kad tikrai grįši namo. Pradedi saugotis ir apie tai galvoti. Tačiau kariaujant geriau ne mąstyti, bet pasikliauti sėkme ir instinktais. Tik protaujant gali netoli nueiti, ne vieną mačiau paklaikusį belaukiant karo pabaigos. Kai eina mūšis apie nieką negalvoji, nėra kada. Kulkos, kaip bitės zyzia, sprogimai kurtina, žiūri išplėstomis akimis, kaip tavo draugas pašoka nuo žemės kulkos „prikeltas“, o paskui sako tau: „Palikit, vis tiek jau nieko nepadarysit, matyt, likimas toks. O aš dar taip norėjau gyventi...“ Ir sustingsta ant tavo rankų...

Grįžęs iš tokio mūšio priverstas galvoti, kad savo gyvenime daug ko nespėjai ir pradėti, daug užbaigti, net pažinti, pajusti. Kodėl mus siuntė toli nuo tėvynės į nežinomą žemę malšinti musulmonų, kurių niekada gyvenime nebuvome matę, jie niekada nepuolė Lietuvos, ir be jų galėjome tyliai ir ramiai grožėtis savo gamta, žmonėmis, jaustis, kaip ir visi laimingais? Tokius klausimus sau užduodavome šimtus kartų, bet taip ir nesulaukdavome atsakymo. Ar mūsų gyvenimas baigėsi Afganistane? Užduodamas sau šį klausimą, visada matau tuos, kurie grįžo iš karo suluošinti, neranda iki šios dienos ramybės, vietos visuomenėje. Į mus žiūri, kaip į ne šios planetos gyventojus.

Alvydas Bridikis. Mes buvome visai jauni, beveik vaikai, todėl nėra ko stebėtis, kad patikėjome gražiomis „dėdžių“ pasakomis apie gyvenimo prasmę, apie pareigą Tėvynei ir išėjome į sovietinę kariuomenę nė nepagalvodami, jog pakliūsime į gerai paspėstus spąstus. Afganistane kiekviena diena mums tapo kova už būvį, kur tik jėga ir sumanumu galima buvo ko nors pasiekti, o dažnai ir išlikti gyvam. Gal todėl tas mums prievarta primestas karas daugeliui išdraskė ne tik kūnus, bet ir sielas. Amžiams širdyje liko kraujuojanti žaizda, todėl kad ne tik patys patyrėme karo „mėsmaalės“ baisumus, bet ir pamatėme, kaip Afganistano vaikai, slėpdamiesi moliniuose griuvėsiuose, kėsdami alkį ir skurdą, siaubo išplėstomis akimis lydėjo mirtį nešančias tankų ir bėtėerų kolonas. To vaikystėje mums neteko patirti. Grįžome namo pavargę, norėjosi šaukti, kad netiesą šneka politikai ir rašo žurnalistai. Tačiau visuomenė mūsų neklausė, nesuprato ir galiausiai užmiršo. Ir nuo to mums dar sunkiau...

Aš visai nesiruošiu išvažiuoti kur nors iš Lietuvos. Turėjau kitą pašaukimą – tapti kunigu. Užaugęs pamaldžioje šeimoje, dažnai bendraudavau su kunigais A.Svarinsku, P.Našlėnu. Kalbėdavome apie mokslines problemas, niekuomet neliesdavome politikos. Nežinojau, kad mano pašnekovus seka KGB darbuotojai, jie įrašyti į ekstremistiškai nusiteikusių žmonių sąrašą, kurie „ardo tarybinės santvarkos pamatus“. Apie tai sužinojau tik tada, kai buvau iškviestas pasiaiškinti, kas mane sieja su šiais žmonėmis. Man pasiūlė šnipinėti ir pranešinėti, ką tie kunigai veikia, apie ką kalba, kokius ateities planus kuria.

Išgirdę mano neigiamą atsakymą, neslėpė pykčio, pagrasino: „Apie aukštąjį mokslą nesvajok!“ Aš supratau, kad nuo šiol jie mane seks, todėl stengiausi laikytis atokiau nuo visų priešiškų valdžiai akcijų. Nenorėjau tokio likimo, kuris ištiko dugelį mūsų tautiečių, tremties į Sibiro platybes. Bet, matyt, tikrai buvau nepageidaujamas Lietuvoje, jeigu išrašė net du šaukimus atlikti karinę tarnybą. Karinis komisariatas tai padarė, norėdamas apsidrausti nuo įkyrių KGB reikalavimų nepaleisti manęs iš akiračio. Iš pradžių buvau išsiųstas į Latviją, Ventspilio tankistų mokyklą, o vėliau – iš Kaliningrado tiesiai į Afganistaną.

Daugelis, tiesa, atsipirko nuo tarnybos, o aš nenorėjau, kad mano motina ir sesuo atiduotų paskutines santaupas kažkokiam niekšui. „Kaip Dievas duos, taip ir bus“, – pasakiau joms. O pats meldžiau Aukščiausiąjį, jeigu aš to nusipelniau, kad jis mane sergėtų visuose gyvenimo atvejuose. Ir jis tai darė – namo grįžau gyvas ir sveikas. Galvoju, kad ir mama daug prisidėjo prie mano likimo. Dieną naktį ji meldėsi su sesute, kad manęs neištiktų nelaimė.

Dažnai girdžiu klausimą – kaip tapai kunigu, jeigu kariavai? Žmonės galvoja, kad kare tik šaudoma ir žudoma. Ne visai taip. Aš vežiojau aukštą karininką – būrio vadą, prisiėjo dalyvauti devyniose stambiose operacijose. Mirties baimės nejaučiau, nors keletą kartų mačiau mirtį prieš save. Ji tykojo kiekvieno, gal tik Dievo ranka nuvesdavo ją į šalį. Kariai, išvykdami į operacijas, atsisveikindavo vienas su kitu, parašydavo laiškus į namus. Jei grįždavo gyvi, juos išmesdavo. Iki kito karto. Angelas sargas suteikdavo man pasitikėjimo savimi. Vieną kartą, kada neklausiau įsakymo ir pasukau tanką ne tuo keliu, vadas nesusilaikė ir trenkė man per sprandą. Jo pyktis praėjo tik tada, kada jis pamatė, kad kitas tankas toje vietoje užvažiavo ant minos. Man teko matyti daug žmonių – vieni jausdavosi didvyriais, kiti kentėjo. Bet dauguma iš ten grįžo suluošinti fiziškai ir dvasiškai. Mes visi buvome Afganistano karo įkaitais.

Sakoma, kad žmogus pats sau negailestingiausias teisėjas. Taip turi būti. Bet aš tikrai niekam blogo nepadariau. Aš buvau tik nuo visko, kas vyksta aplinkui, atsiribojęs. Visos audros, kurios iš kojų vertė žmones ir draskė jų gyvenvietes, prašvilpė pro mane ir neįtraukė į savo klaių sūkurį. Kariauti buvo svetima mano prigimčiai. Kažkoks stiprus instinktas sulaikydavo, neleisdavo peržengti rato, kuriuo buvau apsibrėžęs, ir tas ratas, nematomas, bet esantis, buvo lyg užkerėtas! Tai buvo mano lemtis, gera ar bloga – nesvarbu, bet mano, man skirta ir aš nemėginau jos išvengti. Tačiau, kada silpnumo akimirkomis aš menkai tegalėdavau paguosti save, suimdavo kraupi baimė, kad galiu išprotėti arba pasidaryti galą. O pagunda užbaigti tą kankinantį, bjaurų, siaubingai nepakenčiamą gyvenimą kai kada būdavo labai didelė. Turėdavau valdytis ir stengtis negalvoti apie gulintį šalia automatą. Iš pradžių, kada tik atvažiavau į

Afganistana, karas buvo panašus į žaidimą, bet vėliau tas žaidimas tapo nepakeliama našta. Ta būseną nuolat kartodavosi...

Labiausiai mano draugai bijodavo patekti į nelaisvę. Vėliau JAV sovietų belaisvius ir perbėgėlius pradėjo keisti į „Stingerius“. Lemtis, patekus į nelaisvę, būdavo baisi: gyviems lupdavo odą, kapodavo į gabalus ir, sudėję į kibirus žmogaus mėsą, siųsdavo atgal. Aš pažįstu daug žmonių, kurie, ir praėjus daugeliui metų, rėkia sapnuodami, šokinėja iš lovų, nesikalba mėnesiais su artimaisiais, nenori su niekuo bendrauti. Aš dažnai galvoju, kaip tokiems žmonėms padėti?

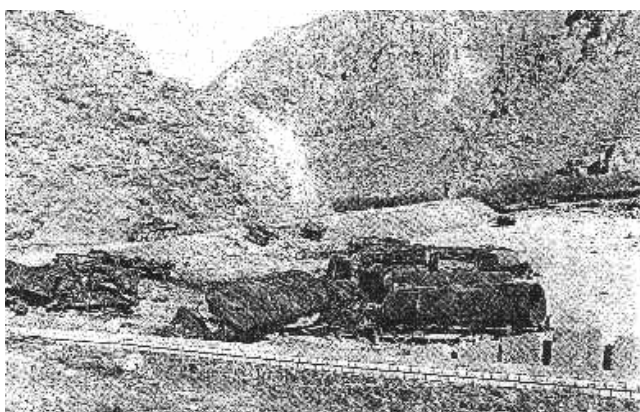
„IŠEINANTIEMS”

Edvardas Kasiliauskas iš Šilalės, Alvydas Prialgauskas iš Tauragės, Jurgis Lyneburgeris iš Jurbarko... Vienas po kito palieka mus geriausieji, nuoširdžiausieji ir artimiausieji, tie, kuriems nekart dėkojai už pagūdą, supratimą, o gal ir už išgelbėtą gyvybę, tie, kurių tvirtą petį visada jutai sunkiausiuose gyvenimo verpetuose...

Jurgis Lyneburgeris gimė 1966 m. kovo 12 d. Žindaičiuose, mokėsi Eržvilko vidurinėje mokykloje, vėliau Smalininkų žemės ūkio mokykloje įgijo techniko – mechaniko specialybę, dirbo gimtinėje mechanizatoriumi. 1985-ųjų rudenį buvo pašauktas į sovietų armiją. Po trijų mėnesių mokymų Turkmenijos „sopkose” 1986-ųjų vasario 4 d. buvo išsiųstas į Afganistaną. Ten, Šindando „aprūpinimo” batalione, kartu su žemiečiu Arūnu Palubecku pirmomis dienomis tobulino vairavimo įgūdžius kulkų suvarpytomis mašinomis, ruošėsi lydėti kolonas, dalyvauti labai pavojingose „operacijose”...

Karo sukūrys greit įtraukė 18-19 metų vaikus į neįprastą kasdienybę su dieną ir naktį netylančiais šūviais, sprogimais, sužeistaisiais ir žuvusiaisiais, nepakenčiamu šalčiu kalnų serpantinuose ir deginančiu karščiu neaprėpiamuose smėlynų toliuose, su sauso daivinio, chloruoto vandens trūkumu, šiltinės, maliarijos ir geltonligės protrūkiais, su diedų ir dembelių patyčiomis, „prikazų”, laiškų iš gimtinės džiaugsmu bei nusivylimu, su viską užpustančiu, viską į užmarštį nešančiu smėlėtu „afganiu”...

1986-ųjų ruduo. Jurgis Lyneburgeris dideliu samčio kaušu „pervedamas” į čerpakus. Netrukus nurašoma ir jo brangiausiaji „nepagydomai sužeista” zenitinė mašina, prasideda kankinantis laukimas naujo „kamazo”. Tačiau „operacijai” į

Heratą trūksta patyrusių vairuotojų, todėl tenka važiuoti visiškai nepažįstamu „krokodilu”, o tai vairuotojui kare baisiausia...

Mirtininkų kolona. Mašinos, perkrautos sviediniais, pakaitomis su vežančiomis pilnas kuro cisternas, cypdamos stabdžiais iš lėto slenka „Juodojo kalno” perėja – tai svarbiausias „maršruto egzaminas”, kuriame patikrinamas vairuotojų pasiruošimas, ištvermė,

meistriškumas, kai kelių tūkstančių metrų aukštyje pritrūksta oro ne tik žmonėms, bet ir mašinoms, apie ką byloja sudegusia technika nusėtas „bedugnės” šlaitas.

Štai ten, aukštikalnyje, ir neatlaiko Jurgio mašina – sugenda pneumatinis stabdžių mechanizmas, kažkur pasigirsta automatų kalenimas, minosvaidžių bumbsėjimas, matyt, susidūrimas su modžachedais – dabar jau kiekviena akimirka svarbi; veidu perbėga išgaščio, nevilties šešėlis – nejaugi viskas... Jis greit suvokia, jog pasirinkimai trys: šokti nuo skardžio, tačiau taip bus sunaikintas labai reikalingas sviedinių kroviny, trenktis į priekinę mašiną „nalivniką“, bet tada greičiausiai nuaidės sprogimas, ir kolona turės sustoti, o tai ypač paranku užpuolikams, arba, galiausiai, bandyti stabdyti trintimi į olą.

Viskas išsisprendžia lyg ir savaime – staiga prieš akis išnyra kelio vingis – serpantinas. Galvoti nebelieka laiko – Jurgis žaibišku vairo pasukimu mašiną nukreipia į didžiulę akmeninę sieną. Stiprus smūgis, dūžtančio stiklo, metalo maištis, tylą, nežinia... Iš paskos važiuojęs Sergejus Petinas labiausiai nustebo, pamatęs pamažu judančios mašinos velkamą Jurgį, užkibusį už užpakalinio tilto. „Mirties traukinys“, taip nušliaušęs dar keliolika metrų, pakibo virš „bedugnės“. Sergejus, nieko nelaukęs, iš tos mėsmales išplėšė stebuklingai gyvą likusį Jurgį, įkėlė į BTR-ą ir liūdnu žvilgsniu išlydėjo atgal į Šindandą...

Ten karo gydytojai diagnozavo galvos sutrenkimą, sunkų stuburo sužeidimą. Teko ligoninėje praleisti porą siaubingų mėnesių – dienomis ir naktimis netylančios dejonės, vis atvežami ir išvežami berankiai, bekojai išniekinti kūnai – kas vežimėliuose, o kas... cinko karstuose...

Išėjęs iš ligoninės, toliau dalyvavo įvairiuose žygiuose, tik jau naująja mašina. Ir vėl bemiegės naktys už vairo, ir vėl šaltis bei karštis, alkis, troškulys ir ligos.

1987-ųjų rudenį, dalyvaujant „operacijoje“ į Kandaharą, atėjo baisi žinia apie mamos mirtį. Skausmas užliejo širdį – buvo aišku, karas, ir niekas namo atsisveikinti su brangiausiu žmogumi neišleis. Teko tvirčiau sukąsti dantis ir priimti tą likimo iššūkį drąsiai ir garbingai. Netrukus išėjo gynybos ministro įsakymas apie atitarnavusių nustatytą laiką demobilizaciją.

Grįžęs namo, viską rado jau pasikeitus – labai trūko mamos, o ir pats jau buvo nebe tas – nors ir vaikiškų metų, tačiau tvirto vyriško charakterio, tvirtų vyriškų rankų ir tiesaus tvirto žvilgsnio. Beveik dešimtį metų dirbo miškų ūkyje vairuotoju, buvo labai draugiškas, be galo geros širdies, sukūrė gražią šeimą, augino nuostabią atžalą...

Skausmas užliejo kiekvieną, jį pažinojusį ir jį išlydėjusį į paskutinę kelionę Anapus tą žvarbų lapkričio rytą. Baltas karstas pasislėpė po storu žemės sluoksniu. Jurgis iškeliavo susitikti su motina, kurios taip ilgėjosi, susitikti su draugais, kuriuos paliko ten, Afganistane...

Edvardas Kasiliauskas iš Šilalės, Alvydas Prialgauskas iš Tauragės, Jurgis Lyneburgeris iš Jurbarko... Vienas po kito palieka mus geriausieji, nuoširdžiausieji, artimiausieji...

AFGANISTANO PROBLEMA ŽYMAUS ŽURNALISTO AKIMIS

Žurnalistų darbas – būti karščiausiuose įvykių taškuose, stebėti mūšius, suteikti kuo tikslesnę informaciją skaitytojams. Vykti į Kandaharą paskatino ten prapuolę operatoriai. Reikėjo sužinoti, kas jiems atsitiko. Mus priėmė dar visai jaunas valdininkas, paspaudė ranką ir, išklauses prašymą, skėstelėjo rankomis: „Mielai padėčiau, bet ne mano kompetencija spręsti tokius klausimus. Kreipkitės į Karinę Tarybą”. Mes pasikėlėme dar į vieną aukštą, bet ir ten mus ilgai vedžiojo už nosies, kol pagaliau į kabinetą neįėjo aukšto rango karininkas.

– Gera, – tarė jis. – Aš jus komandiruosiu į Kandaharą, bet už jūsų saugumą neatsakau. Turėsite pralįsti pro visas užkardas patys!

Ir mes išvykome. Iš pradžių sustabdė patrulis Centrinėje Afganistano sostinės magistralėje – Maivando prospekte, paskui – Čamani-Chūzuri aikštėje, kurioje sunku buvo suprasti, kas dedasi. Joje buvo išsirikiavusi ilga virtinė rusiškų bėgėjų, lengvų ir sunkių tankų ir dargi raketinių pabūklų. Čia gyvenimas,

tikra ta žodžio prasme, virte virė. Gretimuose pastatuose buvo išsidėstę štabai, kariams nuobodžiauti nebuvo kada, juos siųsdavo tai į vieną, tai į kitą miesto rajoną. Buvo pilna girtų. Viename iš štabų mus areštavo ir sulaikė kelias paras, kol pagaliau leido kelionę tęsti. Mes girdėjome, kaip budintis karininkas kažkam telefonu kalbėjo: „Velniai juos nematė, pasodinsiu į automobilį, vežantį į Kandaharą kažkokį anglą, ir tegul dingsta iš mano akių!”...

Tuo „anglu”, su kuriuo mes turėjome važiuoti, buvo žinomas Amerikos politinis veikėjas, publicistas, daugelio knygų apie Afganistaną autorius, vyresnysis Karnegi fondo bendradarbis Seligas Charisonas. Mes sutikome žmogų, kuris į daugelį įvykių Afganistane atvėrė mums akis. Ir visų pirma mes kalbėjome apie generolą Dostumą, į kurio valdas važiavome...

• • •

1992 metais Afganistane modžachedai sutriuškino Maskvos statytinio Nadžibulos kariuomenę. Tada Kabule susirinkusi modžachedų taryba pirmuoju prezidentu išrinko Sebgatulą Modžadedi. Po trijų mėnesių šis perdavė valdžią naujam prezidentui Burchanudinui Rabani, turėjusiam sudaryti koalicinę vyriausybę, o po šešių mėnesių perduoti valdžią išrinktai vyriausybei. Tačiau Rabani atsisakė vykdyti modžachedų tarybos nutarimą. Sąjungininkai pradėjo

kariauti tarpusavyje ir vėl susivienijo tik tada, kai Talibano judėjimas užgrobė beveik 60 procentų šalies teritorijos. Šiandien susivienijimo iniciatorius – ne modžachedų taryba, o uzbekų generolas Abdulrašidas Dostumas. Jis niekada nebuvo tikras modžachedas ir prie jų judėjimo prisidėjo tik po to, kai iš Afganistano pasitraukė sovietų armija. Dostumo autoritetas – tai Vidurinės Azijos valstybių, suinteresuotų, kad padėtis Afganistane stabilizuotųsi, kartu išsaugant jų interesus ginančius politikus, ekonominę, karinę ir politinę galią. Būtent todėl Talibano armija prie pietinių NVS sienų nereikalinga nei Uzbekistanui, nei Tadžikistanui. Konflikto Afganistane istorija (nuo Zachir-Šacho nuvertimo iki Talibano antpuolio) rodo, kad nė viena regioninė etninė politinė jėga nepajėgi užgrobti ir išlaikyti valdžią. Išėitis – koalicija, ji jau kuriama.

Įvykiai Afganistane gali turėti didžiulę įtaką konfliktui Tadžikistane. Afganistano sieną su Uzbekistanu saugo generolo Dostumo, gaunančio iš šiaurės ekonominę ir, iš visko sprendžiant, karinę pagalbą, daliniai. Padėtis prie Tadžikistano sienos sudėtingesnė. Dabartinė šios šalies prezidento Emomali Rachmonovo vyriausybė 1992 m. jėga išstūmė opoziciją į Afganistaną. Dabar opozicijos daliniai irgi jėga skverbiasi namo. Pasak opozicijos vadovo Alachbaro Turadžonzoda, beveik 80 procentų jų karių jau yra Tadžikistano teritorijoje. Kovos vyksta strategiškai svarbaus Tavildaros miesto rajone.

Taigi vėl kartojasi 1992 metų įvykiai, tik dabar opozicijos galimybės daug

didesnės. Tadžikų konfliktas, tada virtęs ginkluotu, kaip ir Afganistane, yra tikras pilietinis karas. Tadžikistane, skirtingai nuo Afganistano, gyvena viena tauta, tačiau regioninių grupių prieštaravimai iš esmės primena Afganistaną. Neramumai Gisaro slėnyje ir Dušanbė pateikti ultimatumai liudija, kad Gisaras palaiko ginkluotos opozicijos reikalavimus. Šie reikalavimai atitinka koalicinės vyriausybės Afganistane sudarymo principą. Valdžios struktūrose turi būti po lygiai atstovaujamas įvairių regionų elitas. Tačiau jokių susitarimų kol kas nėra. O Rusija, išgąsdinta įvykių Afganistane, jau žada pradėti saugoti savo sieną pietuose. 1996 metų Jungtinių Tautų ekspertų duomenimis Talibano judėjimo finansavimo pagrindas – narkotikai. Nors Talibanas ir neigia tai, ir net apsimeta, kad žiauriai persekioja prekytojus narkotikais, tie patys Jungtinių Tautų ekspertai ir Interpolas sako, kad Talibanas kontroliuoja 45 procentus pasaulinės heroino rinkos. Jungtinių Tautų vertinimu iš Afganistano į juodąją rinką teikiamo heroino vertė yra 70-75 mlrd. dolerių. Kadangi tranzitinis kelias iš Afganistano į Europą eina per Rusiją, Maskva ketina pastatyti užkardą ir nelegaliems pabėgėliams, ir prekytojų narkotikais.

Alma Atoje buvo kalbama, kad Tadžikistano sieną turėtų saugoti tadžikai. Tačiau įdomus faktas: vieni tadžikų opozicionieriai pasveikino Talibaną su pergale (ginkluotų formuotų štabo viršininkas Dovlatas Usmonas), kiti pareiškė remsią talibų priešininką generolą Dostumą (Aliakbaras Turadžonzoda). Taigi opozicija, tikėdamasi jėga grįžti į Dušanbę, draugauja su visomis Afganistano konflikto grupėmis. O generolo Abdulrašido Dostumo vadovaujama kariuomenė sėkmingai puola Talibaną. Apžvalgininkai daro išvadą, kad Rusija, neilgai dvejėjusi, nusprendė palaikyti Dostumą ir nebijo dar kartą susipykti su Pakistanu.

Generolas Dostumas jau kariavo sovietų armijos pusėje. 1992 m., žlugus Nadžibulos vyriausybei, prisidėjo prie modžachedų. Prasidėjus Rabani ir Hekmatijaro šalininkų susidūrimams, iš pradžių palaikė Rabani, tačiau 1994 m. sausio 1 d. perėjo į Hekmatijaro stovyklą ir pradėjo karą su Kabulu. Rabani ir Dostumo konfliktas sutapo su Dušanbės ir Taškento santykių atšalimu. Ne paslaptis, kad Dostumas yra priklausomas nuo Uzbekistano – ši šalis teikia jam elektros energiją, grūdus, maisto produktus. Kai kuriais duomenimis per Uzbekistano pasienio miestą Termezą Dostumas gauna ir kuro lėktuvams bei tankams, šaudmenų. Jis taip pat kontroliuoja karinius sandėlius, paliktus sovietų armijos.

1992 m. Uzbekistano vadovas Islamas Karimovas pradėjo kalbėti apie islamo fundamentalizmo pavojų ir padėjo išvyti tadžikų opoziciją už Pendžo upės į Afganistaną. Dušanbę pradėjo valdyti Emomali Rachmonovas. Tačiau labai greitai Rachmonovas ir Afganistano prezidentas Burchanudinas Rabani be Uzbekistano žinios pasirašė kelis susitarimus. Aiškėjo akis – Kabulas-Dušanbė-Maskva. Tai sukėlė Taškento nepasitenkinimą, ir kaip atsvara atsirado kita akis:

Pakistanas-Uzbekistanas. Tačiau transporto iš vienos šalies į kitą keliai eina per kariaujančią Afganistaną. Todėl iš pradžių Taškentas palaikė Talibaną. Jeigu Talibanas būtų stabilizavęs padėtį, tai būtų naudinga ne tik Uzbekistanui ir Pakistanui, bet ir Turkmėnijai, taip pat turinčiai ekonominių ryšių su Pakistanu.

Tadžikų opozicijos štabas yra Dostumo kontroliuojamame Tolukano mieste. Paradoksas, tačiau vienintelis objektyvus tadžikų opozicijos sąjungininkas yra Uzbekistanas, kadaise padėjęs išvyti ją iš Tėvynės. Per pastaruosius dvejus metus opozicija ne kartą pareiškė esanti pasirengusi atsizvelgti ir į Uzbekistano, ir į Rusijos interesus. O Maskva palaiko prorusiškai nusiteikusi Rachmonovą.

Tačiau 1996-taisiais padėtis šiame regione iš esmės pasikeitė. Vidurinės Azijos respublikos (išskyrus Tadžikistaną) nebelaiko tadžikų opozicijos islamo fundamentalizmo pavojaus įsikūnijimu, dabar šis vaidmuo atiteko Talibanui. Visos šios šalys norėtų, kad padėtis Tadžikistane stabilizuotųsi. Tačiau tam reikia susigrąžinti opoziciją. Užburtas ratas: to nenori Dušanbė. O kadangi ją palaiko

Maskva, visų kitų valstybių pastangos nueina niekais.

Afganistanas vėl, kaip ir prieš kelerius metus, atsidūrė didžiųjų valstybių politinių interesų sferoje. Kadaise SSSR, siekdama sukliudyti – taip skelbė

Kremlius – dislokuoti NATO pajėgas prie pietinių savo sienų, įvedė kariuomenę į Afganistaną. Vakarai per Pakistaną padėjo su sovietų armija kovojusiems modžachedams, tarp jų ir Gulbudinui Hekmatijarui, vadinamam islamo fundamentalistu. O visos kalbos apie islamo fundamentalizmo pavojų NVS pietinėms sienoms – tik politinis triukas, kuriuo mėginama nuslėpti tikruosius interesus. „Moskovskije novosti“ išspausdino interviu su generolu Borisu Gromovu, kadaise kariavusiu Afganistane.

„Jeigu Vidurinės Azijos valstybių ir Rusijos vadovai nuspręs padėti Dostumui, tai reikš, kad pasirenkamas jėgos variantas, – sakė Gromovas. – Ketvirtį metų NVS sprendžia Tadžikistano problemą pagal Afganistano scenarijų. Na ir kas? Išvarė tadžikų opoziciją į Afganistaną, kaip ir mes kadaise Rabani ir Hekmatijarą į Pakistaną, o Pakistanas ir tas pats Rabani finansuoja tadžikų opoziciją. Tai ar ne paprasčiau būtų priversti Rachmonovą sudaryti koaliciją su opozicija ir sugrąžinti ją namo? Jeigu taip neatsitiks, Rusija ir materialiai, ir politiškai dar labiau įklims Tadžikistano ir Afganistano pasienyje. Kremlius nuteiks prieš save musulmoniškąją Rusijos dalį”.

Dabar jau aišku, kad Rusija nusprendė vienytis ne su Talibanu, o su Dostumu. Vėl Afganistane naudojama jėga...

Mes pono Seligo Charisono paklausėme, kaip jis dabar vertina susiklosčiusią padėtį Afganistane. Juk nepasakysi, kad padėtis gerėja. Daug yra prieštaravimų. Svarbiausia reikia pabrėžti, kokius turi potencialus dalyvaujančios šiose konflikte pusės. Viskas prasideda nuo „amunicijos”, su kuria jos išstoja vidaus politinėje arenoje, nuo kurios, kaip žinia, priklauso svarbiausias klausimas – kas bus valdžioje? Kitas dalykas, ir tai reikia pabrėžti, kad šio klausimo sprendimą kiekviena iš kovojančių pusių mato savaip. Dabartinio Kabulo vadovai savo režimą gina, tvirtindami, kad susitaikymas galimas tik visoms grupuotėms panorėjus. Turi būti bendras visų sprendimas. Tačiau kas dėl opozicijos, tai visa jos politika grindžiama bekompromisiniu principu: „Viskas arba nieko”. Jie ir valdžios klausimą stengiasi spręsti ginklų pagalba. Todėl aišku, kad prisilaikant tokio požiūrio, persvarą įgaus ta pusė, kuri turės stipresnę užnugarį, solidesnę karinį-politinį potencialą. O jūs kaip galvojate?

– Aš galvoju, – rimtai atsakė ponas Seligas Charisonas, – kad reikia išsiaiškinti, visų pirma, kas dabar laikoma kariaujančiomis pusėmis. Visuomet laikoma, kad konfliktuojančios pusės, tai dar ne aršūs priešai viena kitai. Afganistane tokių pusių labai daug. Kabulo valdžia turi karines pozicijas atskirose vietose, tačiau galimybė įvesti kontrolę visoje šalies teritorijoje nusilpninta devynerių metų užsieniečių okupacija. Tuo pat metu nė viena iš besipriešinančių Kabului partijų ir grupuočių, nesusivieniją tarpusavyje, negalėtų vadovauti suvienytam Afganistanui. Sunku patikėti, kad jiems pavyktų be išorinio postūmio rasti tarp savęs bendrą kalbą ir, veikiant kartu, išstumti

Kabulo vyriausybę iš kontroliuojamų rajonų. Afganistanas, tokiu atveju, stovi prieš perspektyvą tapti neišsprendžiama dilema...

– Neseniai vienas diplomatas Kabule pavadino tebesitęsiantį karą Afganistane kruvinais „nesusipratimų įvykiais“. Jūs sutinkate su tokiu palyginimu?

– Dabartinis konfliktas Afganistane yra tęsinys to pilietinio karo, kuris prasidėjo po monarcho M.Daudo 1973 m. nuvertimo. Beveik daugiau kaip 200 metų kaip tik monarchija buvo Afganistane ir valdžia, ir teisėtvara, ir įstatymas. Šalyje dar tik buvo pradėjęs formotis valstybingumas, ir monarchija, tuo atžvilgiu buvo plonu užtiesalu, užmestu ant decentralizuotos struktūros, kurios rėmuose išsibarsčiusios etninės gentys ir bendrijos gerbė Kabulą tik todėl, kad jis suteikė joms autonomiją. Monarchijos nuvertimas atidengė politinę tuštumą, kurioje nebuvo jokio konsensuso šalies ateities atžvilgiu. Nė viena iš susidariusių grupuočių nebuvo sugebanti įtikimiau kaip kitos grupuotės pareikšti savo teisę į valdžią. Prieš nuverčiant nuo sosto monarchą nei komunistai, nei islamo fundamentalistai negalėjo pasigirti dideliu žmonių skaičiumi savo eilėse. Monarchijos žlugimas atidarė kelią į poliarizaciją Afganistano politiniam gyvenimui tarp komunistų ir fundamentalistų, kurie, pradedant 1975 metais, užmezgė ryšius su Pakistano žvalgybinėmis tarnybomis. Bet tuo pačiu būtų didelė klaida įžiūrėti dabartinį karą tik kaip dviejų jėgų susirėmimą. Didžiulis būrys afganiečių nepalaiko nė komunistų, nė fundamentalistų. Pilietinio karo sunkumai yra tai, kad nė viena iš veikiančių grupuočių neturi stiprių ir nepriklausomų organizacinių struktūrų kaimo vietovėse. Jos iš pat pradžių buvo priklausomos nuo vietinių gentinių sąjungų ir etninių grupių vadovų, kuriems ir priklauso tikra valdžia Afganistane.

– Na, jeigu kalba pakrypo apie šio karo charakterį, tai norėtusi sužinoti jūsų nuomonę apie tai, kas visgi atsitiko 1978-tųjų balandžio 27-tąją? Tai buvo sukilimas, revoliucija ar perversmas? Juk kaip tik nuo tos dienos prasidėjo politinė kova, kuri vėliau virto pilietiniu karu?

– Taip vadinama balandžio revoliucija buvo panaši į karinį perversmą, kuri surengė kariškiai ir aukštesni karininkai. Nuomonės šalininkai, jog tai buvo revoliucija, negali niekaip įrodyti, kad ji išaugo ant masių nepasitenkinimo bangos. Todėl skuba paaiškinti, kad prisidėję kariškiai pakluso revoliucinės partijos disciplinai, kuri buvo liaudies palaikoma. Ir visgi, kaip įtikinamai pademonstravo pakistaniecis politologas Radžas Anvaras savo knygoje „Afganistano tragedija“, demokratinė šalies partija neturėjo svarbesnės įtakos daugumai karininkų, kurie suvaidino pagrindinį vaidmenį perversmo metu.

– 1978 m. demokratinėje Afganistano partijoje buvo siaura socialinė ir politinė bazė, daugiausia miestų centruose. Partijos nariai faktiškai nebuvo įkvėpti pritarti balandžio perversmui. Skirtingai nuo demonstracijos po Muro

Akbaro Chaobaro nužudymo (1978 metų balandžio 17 d. nužudyto daugiečių saugumo nario laidotuvės, virtusios visos liaudies manifestacija). Liaudies perversmo šiuo atveju nesimatė, todėl jis buvo tik improvizuotas. Tačiau nuosprendis, padarytas paskutinę minutę, nulėmė viską. Ir ta lemtis buvo į naudą sugalvojusiųjų šį perversmą. Luisas Diupre (žinomas Amerikos specialistas Afganistano klausimais) visa tai įvardijo „atsitiktiniu perversmu”.

– Jūs visai teisingai pastebėjote bet kokios valdžios priklausomybę Afganistane nuo gentinių ir etninių puštūnų vadų. Tai, berods, aiškiai suprato buvęs karalius Zachir-Šachas ir nuverstas 1978 m. prezidentas M.Daudas, kurie skyrė didelį dėmesį centrinės valdžios santykiams su puštūnų gentimis, gyvenančiomis Pakistano pasienyje. Kaip jūs apibendrintumėte dabartinę Pakistano zonos genčių padėtį?

– Dar prieš karą Afganistane pasirodžiusį lozungą, kviečiantį sukurti Puštūnistaną, nelabai kas suprato. Augo ekonominė integracija. Tuose rajonuose, kuriuose gyveno pakistaniečių puštūnai, gerokai skyrėsi gyvenimo lygis nuo kitų Pakistano teritorijų. Žiūrint iš puštūnų pusės, ši integracija nebuvo tokia gera, nes nešė su savimi nereikalingą priklausomybę nuo Pandžabo provincijos ir atvėrė didelio biznio galimybę Karači ir Lachoro gyventojams eksploatuoti puštūnų žemę. Puštūnų nacionalizmas daugelyje atvejų fokusuojasi protestais prieš ekonominę diskriminaciją Šiaurės-Vakarų pasienio provincijoje, kurioje išreikšta mažai finansuojama pramonės ir žemės ūkio plėtojimo programa. Tačiau viena iš pagrindinių puštūnų pretenzijų Islamabadui yra ta, kad jis tyčia delsia elektrifikuoti puštūnų rajonus, nenorėdamas jų industrializacijos. Dargi ta elektros energija, kuri čia gaunama, pirmiausia teka į Pandžabą. Puštūnų lyderis Abdula Vali-Chanas ne kartą bandė atkreipti dėmesį į tą faktą, kad didelė tabako ir medvilnės dalis, išauginama Šiaurės-Vakarų pasienio provincijoje, aprūpina pirmoje eilėje tabako ir medvilnės fabrikus, išsidėsčiusius kitose Pakistano provincijose.

„Puštūnai nori gauti savo dalį pyrago, – pabrėžia politologas iš Sindo Chamido Chūro provincijos – Belūdžis. – Puštūnai gi nori daugiau pagarbos iš savo kaimynų. Jie nori realios autonomijos.” Jeigu įsivaizduoti, jog Islamabadas padarys nežymius žestus, norėdamas sutramdyti puštūnus, tai vis vien jų nepasitenkinimas su kiekviena diena augs. Puštūnų nacionalistai ir toliau tęs reikalavimus pakelti puštūnų statusą ir mokslo sferoje. Dabartiniu metu puštū kalbos mokomi vaikai tik iki 10 metų. Po to jie turi eiti į mokyklas, kur pamokos vedamos urdų kalba. Jie taip pat turi laikyti stojamuosius egzaminus, norėdami įstoti į universitetus arba dirbti valdiškose įmonėse, kontorose, urdų kalba. Kalbos problema labai aštri Sinde, Šiaurės-Vakarų pasienio provincijoje, o taip pat visuose centriniuose puštūnų rajonuose.

Kilus islamo nuotaikoms tarp puštūnų (dėl sovietinės kariuomenės įvedimo į Afganistaną), Pakistano partija „Džamaat-i islami“ (Islamo bendruomenė) ir kitos islamistų- fundamentalistų grupuotės galėjo sustiprinti savo pozicijas Pakistano teritorijoje ten, kur gyvena puštūnai. Tačiau tai nė kiek nesumažino puštūnų nepasitikėjimo Islamabado vyriausybe, kurią jie laiko priešiška nusiteikusia prieš juos, todėl, kad ji priklauso pandžabiečių įtakai. Gali būti, jog netolimoje ateityje didelė afganiečių pabėgėlių grupė pasiliks visam laikui Pakistane ir tuomet iškils realus klausimas dėl puštūnų autonominės valstybės šioje šalyje sukūrimo. Todėl didelė dalis pandžabiečių nori, kad Afganistano pabėgėliai persikeltų gyventi į Beludžistaną. Tai paškina, kodėl pandžabiečiai pasiruošę palaikyti tokią politinę padėtį Afganistane, kuri leistų jiems grąžinti puštūnų pabėgėlius į Afganistaną.

– O kokią indėlį galėtų įnešti Afganistano sureguliojimo klausimu buvęs Afganistano karalius Zachir-Šachas?

– Aš įsitikinęs, kad buvęs karalius Zachir-Šachas turi dalyvauti bet kuriame konstruktyviame pasitarime, sprendžiant Afganistano konflikto klausimą. Ir ne todėl, kad per savo keturiasdešimtmetį valdymą jis pasireiškė kokiomis nors

ypatingomis savybėmis, bet greičiau todėl, kad monarchija buvo vieninteliu institutu, aplink kurį savo laiku būrėsi visa Afganistano valdžia. Kaip simbolis vienintelės tradicijos – politiškai teisėtai spręsti visus Afganistano konfliktus, nurodyti valdžiai jos pareigas saugoti valstybės neliečiamybės statusą ir jos suverenitetą. Karalius šiame sunkiame periode turi ir gali tarti tvirtą žodį šalies atgaivinimo klausimu. Reikia

pabrėžti, kad, sėdėdamas soste, karalius vadovavosi realia politika bendraudamas su Sovietų Sąjunga. Jis ne kartą yra pabrėžęs skirtumą tarp savo santykių su šia šalimi ir pakeitusio jį M. Daudo, kuris stengėsi turėti glaudesnius ryšius ir su Iranu, Saudo Arabija bei kitomis užsienio šalimis. Daudo politika, jo mėtymasis tai į dešinę, tai į kairę, politinis nestabilumas pačioje šalyje, iššaukė Maskvos susirūpinimą. Valdant karaliui Zachir-Šachui to visai nebuvo. Karaliaus populiarumas, išsilaikęs visuomenėje iki šios dienos, reiškia, kad jis buvo stabilumo garantas savo valdymo metu. Plačiai paplitęs šioje šalyje troškimas stabilumo ir karo pabaigos, daro karalių kažkokiu šio stabilumo simboliu. Be

jokios abejonės galima pasakyti tiesiai, kad karalius tinka ne visiems. Dauguma ne puštūnų jį ignoruoja. Nenori nė girdėti apie „kažkokį pasenusį babajų“, jo sugrįžimas į aukštą postą turėtų būti lydimas tokios politikos, kuri būtų priimtina ir ne jo šalininkams. Reikia atiduoti lygias teises visoms grupuotėms, visoms partijoms ir frakcijoms. Nė viena iš jų neturi būti priešiška nusiteikusi prieš kitą grupuotę.

– Jums prisiėjo dalyvauti JAV įvairiuose forumuose, Anglijoje ir kitose šalyse, kur pasisakė įvairių šalių atstovai apie įvykius Afganistane. Ar iš tų visų pasisakymų galima daryti kokią nors išvadą, turint galvoje nusiginklavinimą Afganistane?

– Nusipelnusių pagarbą ir rimtų specialistų iš Vakarų, žinančių Afganistaną, yra daug. Tačiau kai kurie iš jų karo metu labai jau pasidavė didelėms emocijoms ir karštuose ginčuose apie konfliktą prarado objektyvumą. Okupacinės kariuomenės buvimas Afganistane dėl visų, kas simpatizuoja jo tautai, tikrai buvo įžeidžiantis. Jeigu kalbėti apie save, tai aš gerai supratau, kad tikra užuojauta karo nualintai tautai reikalavo tikro, nemelagingo ir objektyvaus požiūrio į besiklostančius įvykius. Kiekvienas politinis veikėjas turėjo sąžiningai imtis veiksmų, kad padėtų išbristi Afganistanui iš nesantaikos, padėtų surasti ir atgaivinti nutrauktus ekonominius ryšius, išspręsti dar visą eilę svarbių problemų. Bet, kaip sakoma, tokių žmonių atsirado mažai, o pavieniui dirbant mažai ką galima nuveikti. Dabartiniame pasaulyje vyrauja biznis, viską daro pinigai. Karai irgi daugiausia kyla dėl jų ir valdžios. Afganistanas dar ilgai girdės susišaudymus, jeigu nebus rimtų ketinimų tą konfliktą išspręsti...

• • •

Mes važiuojame vyriausybine mašina su Suvienytų Tautų Organizacijos vėliava, todėl mus stabdė ne taip dažnai. Įvairių pasaulio stebėtojų buvo galima sutikti visuose Afganistano keliuose. Ir modžachedai, ir fundamentalistai jau buvo pripratę, kad tarp jų sukiojasi įvairios mašinos su SNO vėliavomis. Tačiau kuo arčiau Kandaharo, tuo kontrolė buvo griežtesnė. Pagaliau viename iš kontrolinių punktų mus sustabdė ilgam. Tai buvo jau Kandaharo priemiestis. Mums paaiškino, kad miestą prieš keletą valandų bombardavo ir dabar ten vyksta gelbėjimo darbai. Seligas Charisonas kažkur skambino, kalbėjosi su anglais mokslininkais, kažkaip čia atsidūrusiais, bet visgi surado karininką, kuris po ilgų derybų įsakė pakelti „šlagbaumą“. To, ko mes ieškojome Kandahare, o mūsų dviejų prapuolusių operatorių – neradome. Vieni tvirtino, kad tikrai matė du vyrus, vaikščiojančius su kino kameromis po miestą, kiti – kad jie sėdo į mašiną ir išvažiavo Herato link. O čia dar prasidėjo bombardavimas, ir niekas kažką

rimčiau pasakyti nebegalėjo. Mes padėjome ištraukti iš po vieno sugriuvusio namo du vaikus ir senutę, užsitarnaudami leidimą kartu su kolona pasiekti aerouostą. Pakeliui į jį mūsų maža kolona tapo „eresų“ taikiniu. Vienas sviedinys sprogo visai arti, bet skeveldros įklimpo molyje, ir viskas baigėsi laimingai. Aerouoste mūsų laukė liūdnas vaizdas: neštuvuose merdėjo vaikinukas –

teritorinės kariuomenės iš Ismato Muslimo grupuotės, prieš keletą metų perėjusios į valdžios pusę, karys. Nuskristi iki Kabulo jam nebebuvo lemta. Jį lydėję kariai su neapykanta žvelgė į lėktuvo krovinių skyriuje sėdintį pakistaniečių šnipą, prieš dvi dienas sulaikytą Tor-Kotalio apskrityje. Prieš kurią laiką šiuos žmones siejo vienas tikslas – siekimas nuversti sovietinį Kabulo režimą. Šiandien jų keliai išsiskyrė. Pakistaniecis Chubatas chanas, pagal profesiją minuotojas, prasiskverbęs į Kandaharo provinciją, statė minas – spąstus keliuose, kur jau seniai nebežvanga tankų vikšrai. Griežtais veidais žmonės su čalmomis liūdėjo žuvusio draugo, mirusio dėl minuotojų kaltės nuo daugybės sužeidimų į pilvą...

PABĖGIMAS IŠ KANDAHARO

Gyvenimas Kabule ėjo savo keliu. Talibai, surinkę visas galimas ir turimas pajėgas, gynėsi, Rabani armija, palaikoma Šacho Masudo, puolė sostinę.

Vieną dieną talibų subruzdimas sostinėje visus gerokai nustebino ir suneramino, atrodė, jog Kabulą pultų buvusios vyriausybės kariuomenė. Bet, pasirodo, subruzdimo kaltininkai – iš nelaisvės Kandahare pabėgę septyni Rusijos lakūnai.

Daugiau nei metus juos laikė įkaitais talibaniečiai. Lakūnai pabėgo į Jungtinių Arabų Emyratus ir išskrido specialiu Rusijos lėktuvu namo – iš pradžių į Maskvą, o vėliau į Tatarstaną. Jungtinių Arabų Emyratų atstovas perdavė juos Rusijos premjero pavaduotojui Vitalijui Ignatenkai. Iš nelaisvės lakūnai paspruko savo lėktuvu IL-76 ir atskrido į Šardžau...

• • •

O viskas prasidėjo 1995 metų rugpjūtį, kada Rusijos lėktuvas buvo užgrobtas ir priverstas nusileisti Kandahare, Talibano judėjimo centre. Lėktuvas gabeno ginklus priešininkų stovyklai. Su tuo pačiu lėktuvu vėliau lakūnai ir pabėgo. Iki 1996-tų metų visos Rusijos Vyriausybės pastangos išvaduoti lakūnus buvo bergždžios. Mainais į šiuos įkaitus Talibano judėjimas pareikalavo šešių tūkstančių afganistaniečių, esą laikomų įvairiose buvusios Sovietų Sąjungos respublikose. Rusijos premjero pavaduotojas gyrė septynis drąsuolius rusų lakūnus ir sukėlė žurnalistų smalsumą, pasakęs, kad juos vaduoti padėjo daugelis šalių. Vitalijus Ignatenka, išskridęs į Jungtinių Emiratų sostinę Abu Dabį susitikti su lėktuvo įgula, nuogastavo, kad talibai neimtų keršyti už šį pabėgimą, užpuldami jo lėktuvą. Buvo bijoma, kad jie gali pamėginti užpulti pabėgusius lakūnus, kai šie vyks iš Šardžau į Abu Dabį, net blokuoti Abi Dabio aerouostą.

Anksčiau Rusijos pareigūnai buvo pranešę, jog lakūnai viską padarė vieni, rizikuodami savo gyvybėmis. Ignatenka, paminėjęs lakūnų didvyriškumą, pasakė, kad išvadavimas buvęs daugelio ministerijų ir žinybų pastangų rezultatas. Jis dar pridūrė, kad „labai daug šalių, įskaitant Pakistaną, Indiją, JAV ir Maroką, dalyvavo juos vaduojant“. Anot Ignatenkos, nuo to laiko, kai minėtasis lėktuvas buvo Talibano priverstinai nutupdytas Afganistane 1995 metų rugpjūčio mėnesį, buvo nemažai derėtasi dėl jo išvadavimo. Kalbėta ir apie išpirką. Kol kas neaišku, kaip pagalba iš išorės galėjo pasiekti įkaitais tapusius lakūnus ir kaip pabėgimas buvo suorganizuotas. Į Šardžau buvo nuskridęs ir Tatarstano atstovas. Mat Tatarstane yra pagrobtojo lėktuvo bendrovės „Aerostan“ būstinė. Šis

pareigūnas tvirtino, kad Rusijos specialiosios pajėgos šioje operacijoje nedalyvavo.

Dar labiau intrigą sustiprino JAV senatoriaus Hanko Browno pareiškimas, paskelbtas Islamabade. Senatorius teigė, kad jis įkalbėjęs Talibaną leisti rusų lakūnams prieiti prie savo lėktuvo. Beje, Talibano atstovas spaudai aiškino, kad Talibano kovotojai mėginę užblokuoti pakilimo taką „džipu“, be to, pasiuntę „migus“ ir sraigtasparnius vyti pabėgėlių. Ta proga Talibano atstovas patvirtino, kad dabar nebus kliūčių galutinai sureguliuoti Afganistano konflikto.

Šiame pranešime tiek painiavos, kad velnias koją nusilaužtų. Tai kas gi padėjo Rusijos lakūnams pabėgti iš Talibano nelaisvės, ar jie tai padarė patys? Neužmirškite, kad tai buvo 1996 metai. Jų vardus pasaulis išgirdo 1995 metais rugpjūčio 3 dieną, kada naikintuvas „Mig-21“, priklausantis islamo judėjimui Taliban, privertė rusų lėktuvą IL-76 nusileisti Kandaharo aerouoste.

Lėktuvas IL-76, turintis numerį 76842, priklausė totoriškai aviakompanijai „Aerostan“ ir tuo metu buvo lizinguotas Arabų Emyratų firmai „Transavia“. Lėktuvas skrido jau ketvirtą reisą maršrutu Tirana-Šardžau-Kabulas pagal valstybinės kompanijos „Arian-afgan-eirlainz“ užsakymą. Kaip pranešė Talibano informacinis centras, jis gabeno didelę partiją ginklų ir sprogmenų. Kaip vėliau paaiškėjo, tai buvo apie 30 tonų arba 3, 4 milijono šovinių automatams. Operacija nebuvo įslaptinta. Tatarstano ir Rusijos vyriausybės iš karto pradėjo veikti, kad išgelbėtų pakliuvusius į bėdą savo tėvynainius. Apie tai buvo plačiai kalbama. Su Talibano atstovais susitiko specialus SNO generalinis sekretorius, tačiau gavo neigiamą atsakymą. Rugpjūčio 14 dieną su rusų lakūnais susitiko Amerikos senatorius Henkas Brownas. Vėliau jis buvo susitikęs ir su Talibano vyriausybe, susitikimo metu jam buvo pasakyta, kad jie pasiruošę rusų kareivius išmainyti į neseniai į nelaisvę paimtus septynis talibaniečius. Tačiau, kad iki realaus paleidimo iš nelaisvės liko tik dvi dienos, rusų lakūnai nežinojo.

Ekipažo vadas Vladimiras Šarpatovas pasakojo, kad mintis apie pabėgimą juos lydėjo nuo pirmos nelaisvės dienos. Iš pradžių jie tikėjo, kad juos apgins Rusija, tačiau vėliau suprato, kad Rusija neturi jokios galimybės tokiai operacijai atlikti, o talibai labai nepatikimi žmonės.

Iš pradžių jiems gimė mintis pabėgti iš nelaisvės ir eiti pėstiems, slepiantis kalnuose. Tačiau vėliau šios minties buvo atsisakyta ne tik dėl to, kad nemokėjo kalbos ir skyrėsi nuo vietinių gyventojų, bet ir todėl, kad neturėjo žemėlapių. Galėjo patekti į minų lauką ar užėti ant modžahedų blok postų. Be to, iki Uzbekistano pasienio buvo tolimas kelias, tad sumanymas atrodė nerealus. Paprasčiau – pagrobti savo lėktuvą. Ekipažas, kaip visuomet, kuro buvo užsipildęs Emiratuose, kad užtektų pimyn ir atgal. Išpilti jo afganistaniečiai niekaip negalėjo, nes nėra išpylimo sistemos, be to lakūnai pamelavo, kad kuro turi tik pusvalandžiui skrydžio. Sužinoję, kad talibaniečiai jų lėktuvą nori

panaudoti saviems tikslams, lakūnai juos įtikino, kad IL-76 reikalinga profilaktika. Tada juos sustiprinta apsauga pradėjo vežioti prie lėktuvo, vieną kartą per tris mėnesius po tris-keturis žmones iš ekipažo. Leido užvesti motorus, pravažiuoti pakilimo taku.

Paskutinį kartą tokią profilaktinę apžiūrą atliko antrasis pilotas Gazimūras Chairulinas ir inžinierius Aschatas Abezovas, prieš pat Amerikos senatoriaus atvažiavimą. Pravažiavimo metu sprogo vieno rato padanga. Vaikinai apsidžiaugė: dabar bus galima įtikinti talibus, kad rato pakeitimui ir kitų darbų atlikimui prireiks viso ekipažo. Apie tai jie prašė informuoti talibano vyriausybę ir senatorių Chenką Browną.

Gazimūras Chairulinas sakė, kad jie nežinojo, ar kalbėjo senatorius su mulomis apie rusų lakūnų paleidimą, ar ne. Tačiau tą lemtingą rytą juos pakėlė anksčiau nei įprasta ir be pusryčių nuvežė į aerouostą. Ten pasitiko nuolatinis jų „šefas“ vertėjas, Simferopolio karo mokyklos kursantas, kuris nesitraukė nuo lakūnų nė per žingsnį. Jis ką tik atvežė jiems prikrovęs ant bagažinės karštų „lepioškų“. Tačiau paragauti jų nebuvo laiko. Rusų lakūnai pamosavo jam ranka iš savo „rafiko“, kuris juos nuvežė prie lėktuvo.

Kairio rato pagrindinės važiuoklės pakeitimas užtruko pusę dienos, bet ekipažas ir neskubėjo. Kaip pasakojo Šarpatovas, jie norėjo „užmigdyti“ konvojaus budrumą. Tą dieną prie jų buvo pristatyti du automatininkai, sargybos viršininkas, jų namo-kalėjimo komendantas, pakistaniecis-lakūnas, kurio lėktuvas „Mig-21“ stovėjo Kandaharo kariniame aerodrome. Jis irgi kažkada mokėsi Sovietų Sąjungoje, gerai kalbėjo rusiškai, o taip pat aerouosto dispečeris ir dar vienas beginklis talibaniecis.

Naikintuvo pilotas, nežiūrint 40 laipsnių karščio, vilkėjo kombinezoną ir laikė prie savęs planšetę su kariniu žemėlapiu. Jis buvo įtrauktas į budinčiųjų sąrašą. Bet kadangi buvo penktadienis – šventa diena, pagal musulmonų kalendorių, tai jo naikintuvas buvo po anklode, ir pakistaniecis-pilotas sukiojosi čia pat, greta jų ir patarinėjo, kaip atlikti tą ar kitą darbą. Jo nereikalingi, kvaili patarimai įgriso jiems iki gyvo kaulo.

Pusiaudienį sargybos viršininkas įsakė baigti visus darbus ir lipti į mašiną. Metas buvo pietauti. Tačiau Šarpatovas pradėjo protestuoti. Surinkti tik instrumentus išeina valanda, o jie dar nepatikrino atsarginės jėgainės darbo – ji kažkodėl visą laiką „streikuoja“. Palikti jos be remonto neįmanoma, todėl jie pietausią aerouoste. Juos nuvežė į lakūnų valgyklą. O po pietų – ekipažas šito visai nesitikėjo – sargybos viršininkas, kartu su kalėjimo komendantu, pilotu-pakistaniečiu ir dispečeriu nukiūtino į šoną arčiau aerouosto kontrolės punkto, į pavėsį pailsėti. Bortinžinierius Aschatas Abezovas norėjo paleisti atsarginę jėgainę, bet ji, kelis kartus „nusičiaudėjusi“, užgeso. Antras bandymas, ir vėl tas pats. Šarpatovas pirštais parodė stovinčiam automatininkui, kad reikia palaukti

penkiolika minučių, kol ji atvės, ir dar kartą pabandyti. O ekipažą perspėjo, kad būtų pasiruošęs. Užėmė savo vietą šturmanas Aleksandras Zdoras, antrasis pilotas Chairulinas, inžinieriai Sergejus Butuzovas ir Viktoras Rezanovas, pakėlė į viršų užpakalinę rampą, kad greičiau būtų galima ją uždaryti. Lėktuvas stovėjo nuo pakilimo tako vos keli metrai. Šarpatovas paskaičiavo – jeigu lėktuvas išvystys 220 kilometrų per valandą greitį, jie galės pakilti į orą ir po trumpesnio išibėgėjimo. Bet, kad tik nepavestų varikliai ir ta čiaudanti VSŪ... O ekipažo nariams kariniame sektoriuje pasakė, kad tie parengtų virves, veržlių raktus ir plaktukus, jeigu prisieis nuginkluoti apsaugą. Jų laimei, atsarginė jėgainė šį kartą išdirbo beveik dešimt minučių ir užgeso kaip tik tuo metu, kai bortinžinierius užvedė pirmą variklį. Paskui įgavo apskukas ketvirtas, antras, tečias. Šarpatovas nusišypsojo ir tarė stovėjusiam jam už nugaros talibui: „Viskas. Tvarka!” Paskui pasisuko į radistą: „Jura, užklausk dispečerio, noriu važiuoti pakilimo taku patikrinti, kaip „dirba” naujas ratas”.

Všivcevas pradėjo nustatinėti ryšį su bokštu, bet komandiniame punkte niekas neatsiliepė. Tai buvo geras ženklas. Ir Šarpatovas pradėjo lėtai vairuoti į pakilimo taką. Lėktuvas dar neprabėgo iki galo, kaip jam užkirsti kelią metėsi sunkusis „uralas” ir „rafikas”, kuriuo jie prie lėktuvo atvažiavo. Iki susidūrimo liko sekundės. Šarpatovas staigiai patraukė vairą į save. Apačioje šmėkstelėjo spygliuota viela, minų laukas. Kažkur užpakalyje liko ant pakilimo tako mašinos, bokštas su sudvigubintais DŠK – stambaus kalibro kulkosvaidžiais.

Stovėję už Šarpatovo ir Chairulino nugaros talibai pakėlė automatus: kas atsitiko? Bet Gazimūras mostelėjo jiems ranka: padarysime vieną ratą virš aerouosto ir nusileisime. Talibai pastovėjo dar kokią minutę, nieko nesuprasdami, ir čia vienas iš jų pasiruošė šaudyti.

– Gazimūrai, – perspėjo kažkuris, – Faizula įdėjo šovinį į vamzdį.

– O tu ko lauki? – šūktelėjo Abezovui antras pilotas. Radistas, bortinžinierius užgriuvo ant vieno talibo, Chairulinas ir Butuzovas – ant kito. Sučiupo automatus, timptelėjo į save, nusukdami vamzdžius į šoną, atsegė ragelius su šoviniais, išmetė į transporto skyrių. O tuo metu šturmanas su kitu inžinieriumi surišo beginklį afganietį. Viskas baigėsi per kelias sekundes, kol Šarpatovas, išlaikydamas mažiausią 50-60 metrų aukštį virš žemės paviršiaus, vedė savo IL-76 prie Irano ir Arabų Emiratų pasienio į Šardžau. Kada žurnalistai paklausė, kodėl jie neskrido link Rusijos pasienio, jie atsakė, kad ten skristi buvo pavojinga, Heratą ir Šindandą buvo užėmę talibai, jų naikintuvai ir radijo lokacinės stotys galėjo juos kiekvieną minutę susekti. Apeiti jų nebuvo jokių galimybių. Buvo galimas dar vienas variantas – skristi iki Kabulo (visgi tarptautinis aerouostas), tačiau niekas negalėjo garantuoti, kad jie iš ten išsikapstys. Su Pakistanu tas pats, o Šardžau mieste buvo kompanijos atstovas,

ten visuomet rusų lakūnus sutikdavo palankiai. Jie tikėjosi, kad Arabų Emiratuose jiems tikrai padės, o šiame ruože Talibano naikintuvai jų tikrai neieškos!

Ir, nežiūrint to, Šarpatovas kreipė savo lėktuvą truputį į šoną nuo tarptautinės linijos, taip pat ir skrido kaip galima žemiau kylančiame nuo įkaitusio dykumos paviršiaus karščio miraže. Jis buvo įsitikinęs, kad šiandien juos lydi Dievas ir sėkmė. Tik po dvidešimties minučių skrydžio jie išgirdo ausinėse afganistaniečio piloto balsą: „Iljušinai, kur tu? Atsakyk... Atsakyk man...” Nei naikintuvas, pakilęs į orą iš Kandaharo aerouosto po penkiolikos minučių, nei radarai rusų lėktuvo nepastebėjo. Jau Irano padangėje Šarpatovas susisiektė su „Transavia” kompanija, pranešė apie pabėgimą iš nelaisvės ir paprašė, kad ji užklaustų Irano vyriausybės, koks jų maršuto numeris ir „koridorius”.

„Koridorius” čia pat buvo gautas. Po valandos ir penkiolikos minučių skrydžio IL-76 nusileido tarptautiniame aerouoste Šardžau. Pirmose informacinėse viso pasaulio laidose buvo kalbama apie kruopščiai paruoštą IL-76 lėktuvo įgulos išlaisvinimo operaciją, kurią įvykdė specialios paskirties būrys. Faktiškai jokios tokios operacijos nebuvo, apie tai pareiškė oficialūs vyriausybės asmenys. Bet ji buvo planuojama, tačiau dėl didelės rizikos ir sudėtingumo buvo atšaukta.

• • •

Garbė ir šlovė viso to, kas atsitiko Kandahare, priklauso tik Vladimirui Šarpatovui ir šešioms jo ekipažo draugams. Nors Šarpatovas pasakojo, kad jie prašė Rusijos atstovų atvežti jiems balionėlių su dujomis, elektrošokines lazdas arba bent klofelino, bet nieko panašaus jiems atvežta nebuvo. Tiesa, darbas, kaip išgelbėti papuolusius į nelaisvę lakūnus, visą laiką nenutrūko. Rusijos prezidentas Borisas Jelcinas prašė padėti JAV prezidento, Sudano ir Maroko karaliaus, Irano ir Egipto vadovybės. Su laišku į Pakistano prezidentą Benazir Bhutto kreipėsi Rusijos prezidento žmona Naina Josifovna ir siūlėsi nuskristi kartu į Kandaharą, padėti išvaduoti lėktuvo IL-76 įgulą. Ir tiktai Benazir Bhuto telegrama, kad ji negali paveikti talibų, sustabdė visas akcijas. Niekais nuėjo ir Tatarstano prezidento Montimero Šaimijevo pastangos išvaduoti lakūnus, o vyriausias respublikos muftijus dargi siūlė talibų šurai (aukščiausiai Tarybai) po 200 tūkstančių dolerių už kiekvieną Rusijos lakūną. Kaip sakė pats muftijus, jam pavyko talibus įkalbėti ir papirkti. Jeigu lakūnai nebūtų pabėgę, iki jų išvadavimo buvo likę dvi dienos.

SAJUNGININKAI PUOLA

Apšaudo Kabulą iš kelių pusių, bet žurnalistams pasirodyti mūšių zonoje draudžiama. Grasina nepaklausius visus deportuoti iš sostinės. Neleidžia ir už jos ribų. Žurnalistai renka medžiagą, kas kaip išmano. Dažnai lankosi ligoninėje, kur atveža lengvai sužeistus.

Neseniai virš Afganistano prezidento rūmų iškilo didžiulis dūmų kamuolys. Manoma, kad sprogas ginklų sandėliui žuvo apie 60 žmonių ir dar apie 70 sužeista. Naktį buvo girdėti dar keli sprogimai, virš rūmų švietė gaisrų pašvaistė.

Keli pastatai sugriauti, tarp jų vakarinis prezidento rūmų sparnas. Nuo sproginėjančių sviedinių bei raketų nukentėjo ir aplinkinių gatvių žmonės. Buvo pranešta, kad gaisras kilo dėl sugedusio šildytuvo, bet kareiviai, saugantys rūmus, sakė, kad tai diversija. Prezidentūroje sprogimo metu buvo apie 3 tūkstančius žmonių. Aikštėje prieš rūmus buvo pilna kariškių, stovėjo greitosios pagalbos mašinos, daug gaisrininkų. Degė kairysis rūmų sparnas, iki pamatų sugriauti du namai, stovėję vos už kelių metrų nuo rūmų, kituose – išlėkę stiklai, išversti

medžiai. Nebuvo panašu, kad tai būtų nukritusi bomba ar pataikiusi raketa. Greičiausiai teisūs kareiviai, saugoję rūmus – tai buvo teroro aktas...

• • •

Sekmadienį buvusią Afganistano vyriausybę palaikančios pajėgos antrą naktį iš eilės bombardavo Kabulą. Tuo metu islamistai ruošėsi atremti sąjungininkų pastangas išstumti Talibaną iš šalies sostinės. Nors Talibano kovotojai paleido priešlėktuvinę ugnį, trys bombos vis dėlto nukrito ant miesto. Karo lėktuvai, priklausantys uzbekų vadui Abdulrašidui Dostumui, jau puolė sostinę du kartus – šeštadienio ir sekmadienio rytą. Vienas iš pastarųjų puolimų prasidėjo, praėjus dienai po aršių kovų, kai Dostumo ir Achmadšacho Masudo jungtinės pajėgos mėgino prasibrauti į miestą.

Pirmasis jungtinių pajėgų tikslas buvo De Sabro perėja, apie 30 kilometrų į šiaurę nuo Kabulo, tačiau talibai laikėsi savo pozicijų, atrėmė raketų, artilerijos ir lėktuvų atakas. Masudo atstovas sakė, kad buvo užimti numatyti taškai, tačiau dar ne visa perėja. De Sabro perėjos kontrolė suteiktą Masudui ir Dostumui strategiškai palankias pozicijas netoli Kabulo slėnio. Masudas ir Dostumas buvo priešai, tačiau susivienijo, norėdami išstumti Talibaną iš Kabulo. Kovos ir naktiniai reidai taip pat rodo, kad su Pakistano ir Jungtinių Tautų pagalba sudarytos paliaubos žlugo. Viltis, kad visas regionas imsis bendrų taikos veiksmų, dar labiau sumažėjo, kai Pakistanas pareiškė, jog nedalyvaus šią savaitę Irane vyksiančioje konferencijoje dėl Afganistano krizės.

Pakistanas buvo kaltinamas Talibano palaikymu. Griežta Talibano sunitinė ideologija nepriimtina šiitiškajam Iranui, kuris varžosi su Pakistanu dėl įtakos šalyje. Išvis 1996 metai įeis į Afganistano ir kitų šalių istoriją kaip patys nestabiliausi metai, siekiant Afganistano tautos suvienijimo, arba nors paliaubų kuriam laikui. Jeigu būtų uždrausta įvežti ginklus į šią šalį, susirėmimai greit baigtųsi.

• • •

Po neseniai užimto Mazari-Šarifo miesto modžachedų vado Achmadšacho Masudo būriai kartu su vyriausybine kariuomene ir generolo Rašido Dostumo daliniais ėmė kontroliuoti svarbų strateginį punktą Čarikarą ir karinę oro bazę Bagrame. Tokiu būdu Talibano vyriausybė ne tik prarado valdžią visose šiaurinėse šalies provincijose, bet ir priartino grėsmę Kabulo šturmui.

DUŠANBĖJE KAIP KABULE

Dušanbė... Naktimis niekas nemiega. Šaudymus gali girdėti iki paryčių. Vieni su kitais suvedinėja sąskaitas už kažkada padarytas ar tariamas skriaudas. Fundamentalistai taip pat naudojami proga atkeršyti, gaudo savo tautiečius ir be jokio teismo šaudo juos vietoje. Pasitaiko, kad per naktį mieste žūva dešimtys žmonių. Su europiečiais fundamentalistai elgiasi kiek švelniau, be to, siaubo įbauginti žmonės vis vien dreba, nes iš įsiutusių ir nekontroliuojamų ginkluotų vyrų galima tikėtis visko.

Rusai tadžikų skerdynes stebi pasyviai. Aišku viena, jog kilęs konfliktas virto pilietiniu karu, kur vienoje pusėje ginama sovietinė ideologija, o kitoje – laisvės troškimas. Blogiausia, kad abiejuose grupėse savo veiklą išplėtojo kriminaliniai nusikaltėliai ar paprasčiausi plėšikai, trokštantys pralobti. Tadžikistanas faktiškai liko be valdžios.

• • •

Europiečiai, viską metę, bėgo iš Azijos, kur akys mato. Kadangi rusų kariuomenė į šiuos įvykius atvirai ginklu nesikišo, o Tadžikistano vadovybė jokių didesnių jai pavaldžių ginkluotų pajėgų neturėjo, pradėjo burtis vadinamoji liaudies armija. Daugiausia ją sudarė Chodžento ir Kuliabo slėnių gyventojai. Iš abipus Pendžo buvo formuojami ir ginkluojami daliniai, kurie, Sangako Safarovo ir Nuridino Nuralijevo vadovaujami, per Vachšo lygumą patraukė Dušanbės link. Tadžikistane prasidėjo tikrasis pilietinis karas, į kurį buvo įtrauktas ir Afganistanas.

Vienas iš vadų, Sangakas Safarovas, Kuliabe turėjo kavinę, į kurią vakarais susirinkdavo visokiausio plauko nusikaltėliai. Pats Safarovas už įvairius nusikaltimus sovietiniuose lageriuose buvo kalėjęs

daugiau kaip 20 metų. Tai buvo žiaurus ir drąsus žmogus. Vienas jo žvilgsnis tramdė karštakošius. Bet buvo labai teisingas, nekenė melo, veidmainystės ir įžeidimų. Priešpaskutinį kartą, kada, atsėdėjęs Sibire 10 metų už parduotuvės ir taupomosios kasos apiplėšimą, sugrįžo namo, nutarė, kad užteks „žaisti“ gyvenimu, atėjo laikas pažvelgti į pasaulį plačiau. Ir tikrai, gal būtų tapęs pavyzdingu piliečiu, jeigu ne tas nelemtas įvykis. Nuvažiavo jis į sostinę pasilinksminti, užėjo į centrinį parką. Praleidęs su draugais kelias valandas restorane, susiruošė namo. Ir čia prie jo priėjo kaukazietiškos išvaizdos žmogus. Pradėjo kabinėtis, grasinti. Safarovas tramdė save iki tos minutės, kada nepažįstamasis pradėjo visokiais žodžiais darytis, įžeidinėti. Jis griebė savo skriaudėją už apykaklės, ištraukė į šviesą ir trenkė kelis kartus į veidą. Tas nukrito, apsipylė krauju, bet greitai pašoko, išsitraukė peilį ir metėsi į puolimą. Tokio įžūlais elgesio Safarovas nepernešė – tuo pačiu ištrauktu peiliu čečėnas buvo papjautas. Sangakas gavo dar penkiolika metų kalėjimo. Tačiau sėdėjo nepilnus trejus metus. Teismas peržiūrėjo bylą ir nustatė, kad šiame įvykusiame incidente jis buvo nekaltas.

O Nuridinas Nuralijevas tarnavo pasienyje, namo grįžo seržantu. Jo vadovaujama medvilnės plantacijos brigada visuomet buvo socialistinių varžybų nugalėtoja. Kada kilo pilietinis karas, abu tapo liaudies armijos vadais...

Tuo tarpu tebesiautėjo ir kriminaliniai nusikaltėliai, kuriuos islamistai paleido iš kalėjimų, siūlydami papildyti jų kovotojų gretas. Tačiau daugumai šių žmonių politika ir šalies išsilaisvinimas iš rusų okupacijos mažai rūpėjo. Jiems pasitaikė dar viena proga paprasčiausiai paplėšikauti. Pilietinis karas pakrypo jau taip, jog po pirmojo susirėmimo su ką tik suformuota liaudies armija, kuri, žinoma, buvo apginkluota padedant rusams, dauguma islamiškų būrių išsilakstė ir pasislėpė, perėjo į partizaninį karą, o kriminalinės grupuotės išsilaisvinimo vardu iš pasalų plėšė ir terorizavo gyventojus. Sėdėjusi Afganistane opozicijos vadovybė, siekianti Tadžikistaną padaryti islamiška respublika, pamatė, kad jai nepavyks valdyti kilusios ginkluotos suirutės, kad šitaip jie valdžios nei sukurs, nei išlaikys, o ginkluoti žmonės išsilaisvinimo kovai pridarys daugiau žalos, nei naudos, pradėjo derybas su liaudies armijos vadovybe. Šventikas Kazikalonas Turadžonas Zoda ir jo padėjėjai Sirodžėvas, Vachidovas ir Mirzomachmadalijevas pažadėjo paleisti prezidentą Rachmoną Nabijevą, jeigu bus leista iš miesto be mūšio pasitraukti islamo formuotėms per Kofernigano upę į Chodži Obigarmo kalnus. Tada jie prezidentą įsodins į lėktuvą, kuris nusileis Chodžente.

Su šiuo pasiūlymu Safarovas ir Nuralijevas sutiko, nes taip prasidėjo dialogas, kad būtų išvengta tautos kraujo praliejimo. Iš tiesų, Chodžente nusileido lėktuvas JAK-40, o anksti rytą iš Dušanbės išėjo paskutinis islamistų būrys...

• • •

...Miestas buvo nuniokotas. Dušanbės negalėjai pažinti. Visur styrojo krūvos šiukšlių, gatvėmis vėjas nešiojo popierius, arykai buvo užkimšti arbūzų žievėmis, supuvusiais pomidorais, obuolių nuograužomis. Parke tebegulėjo nepalaidoti nužudytųjų lavonai, vieno iš garsiausių Azijos zoologijos sodų žvėrys ir paukščiai iššaudyti. Iš visko buvo matyti, jog žmogaus gyvybė ir garbė čia buvo tapusi niekuo. Daugelis tadžikų buvo netekę savo artimųjų ir giminių. Visi reikalavo, kad už šias piktadarystes būtų sunaikintos fundamentalistų grupuotės. Bet tos jau buvo persikėlusios į kalnus...

• • •

Fundamentalistai nusileido į Tavildaros rajoną, iš artimesnių kišlakų suvarė per tūkstantį žmonių ir jais, kaip gyvuoju skydu prisidengdami, perėjo Pendžos upę – pasitraukė į Afganistaną. Surinkę jaunas 12-14 metų mergaites, berniukus ir jaunas moteris Afganistane mainė į automatus ir sprogmenis ir rengėsi naujiems kovos veiksams iš pasalų. Besitraukiančius per sieną „pasitiko“ rusų pasieniečiai. Jie sunaikino dalį ginklų, konfiskavo narkotikų siuntas. Tais veiksmais iššaukė opozicionierių ir biznierių narkotikais nepasitenkinimą – mat opozicijai buvo užkirstas kelias laisvai lankytis Tadžikistane, o narkotikų biznieriams buvo žlugdomas fantastiškai pelningas verslas.

• • •

Kaip Afganistane, taip ir Tadžikistane jokios reikšmės nebeturėjo nei moralės principai, nei religiniai postulatai, nei sąžinė. Viskas buvo užmiršta, svarbu tik pinigai. Atėjęs į valdžią Maskvos statytinis Emomali Rachmonovas, anksčiau dirbęs Dangaros rajono kolūkio pirmininku, mažai ką galėjo padaryti. Kai Chodžente buvo sušaukta eilinė šalies parlamento sesija, laisvėn ištrūkęs prezidentas Rachmonas Nabijevas iš tribūnos pareiškė, kad jo politinė karjera dar nesibaigė, o jeigu kas galvoja kitaip, tai apsirinka. Tuo galėsią netrukus įsitikinti. Jis dar susitvarkysiąs su savo priešais. Matyt, kad šiais, gal ir ne visai apgalvotais

žodžiais, jis pats sau pasirašė mirties nuosprendį – rytą negyvą rado lovoje savo namuose. Neaišku, kas nužudė R.Nabijevą, tačiau jis savo veiksmais siekė kompromiso, sustabdyti tautos kraujo liejimą. Žinoma, tokia pozicija galėjo neįtikti tiems, kurie siekė, jog Tadžikistane suirutė tęstųsi. Mat Nabijevas turėjo nemažą populiarumą ir stabilumo tikrai galėjo pasiekti. Jo pastangomis ant Vachšo upės anksčiau buvo pastatytos trys hidroelektrinės, iškastas penkių kilometrų ilgio tunelis tekėti vandeniui, kuris Dangaros stepes padarė derlingomis žemėmis, o per sunkiai pereinamus kalnus buvo nutiesta plati automagistralė, sujungusi sostinę su pietiniais šalies rajonais. Vadovaujant Nabijevui, Dušanbėje buvo atidarytos Afganistano, Irano, JAV, Kinijos, Turkijos ir Prancūzijos ambasados, užmegzti ryšiai su trylika išsivysčiusių Europos valstybių ir penkiomis Amerikos šalimis.

Po Nabijevo mirties į valdžią atėjęs Emomali Rachmonovas pakliuvo į gudriai paspėstus spąstus. Nors buvo pilnas gerų ketinimų, tačiau, galima spėlioti, jį apsupo asmenys iš kriminalinės ir mafijozinės aplinkos. Iš pradžių dar bandęs priešintis, vėliau, greičiausiai, nusileido, nes šalies gyvenime vis didesnę svarbą įgavo įvairių klanų finansiniai bosai, išlindo įvairios finansinės aferos. Kaip ir anksčiau, gatvės buvo pilnos ginkluotų žmonių, iš karto negalėjai nė nesuprasi, kas kam atstovauja. Kartas nuo karto nugriaudėdavo sprogimai, teroristinės grupuotės surengdavo užpuolimus. Neretai jos susiremdavo ir su rusų kareiviais, nesibaigė kautynės Afganistano pasienyje, buvo grobiami įkaitai...

Akademikas K.Rachimovas kalbėjo: „Dabar niekas nenori sąžiningai dirbti, nesijaudina dėl liaudies turto, negalvoja apie rytdieną. Naujos politinės jėgos, norėdamos pasiekti savo tikslą, imasi bet kokių priemonių. Visuotinio žmonių nuskurdimo laikotarpiu reikalauti vyriausybės atsistatydinimo niekinga, nevyriška. Nes dabar, net jeigu vietoj senųjų vadovų būtų išrinktas tegul ir pats pranašas Suleimanas, jis negalėtų greitai respublikos išvesti iš chaoso. Kai tauta sukiršinta, kai vienas rajonas kovoja prieš kitą, viena sritis – prieš kitą, kiekvienas turi suprasti, kad visų nelaimių šaltinis – vietininkiškumas. Tai pavojinga moralinė liga, seniai pakirtusi mūsų organizmą ir greitai jį visai nuuodysianti. Paradoksiška tai, kad mes dar nepasiekėme tautos lygio, broliškosios respublikos mus vadina „socialistine tauta“, bet visi stebisi – kokia tai tauta, kuri neturi nacionalinės kultūros ir nebaigia brolių žudiško karo. Net islamas, užuot vienijęs, juos skiria: šiitai, sunitai, vachobitai niekaip nenori gyventi drauge, kaip kvietė Alachas ir jo pranašas Mahometas. Tai ne kaltė – nelaimė. Matyt, jaučiasi kovojančiojo ateizmo įtaka. Apskritai, komunistiniai idealai, ypač internacionalizmas, giliai įsigėrė į tadžikų kraują... Mūsų pagrindinis tikslas – pasiruošti ateičiai. Viena iš sovietinės santvarkos ydų buvo ta, kad, statydami šviesią ateitį, kurios pavadinimas „Laimės rūmai“, mes pražudėme ištisą kartą. Anksčiau mes gaudavome ir perduodavome pareigas

paveldimai, negalvodami apie kadru rengimą. Maskvos „dėdė“, atmindamas, kad Chodžentas kitados buvo tadžikų proletariato lopšys, nomenklatūrinėms pareigoms skirdavo kandidatus iš Leninabado srities. Dabar „dėdės“ nebėra. Tad kur tas vertas kandidatas į prezidento postą, kuris galėtų mąstyti ir dirbti europietišškai? Negalvojome apie augančios kartos auklėjimą, buvome įsitikinę, kad lemta amžiams skirti valdovus...”

• • •

Netrukus pasklido kalbos, jog Hekmatijaras iš Afganistano permeta ginklus į Tadžikistaną. Buvo nutarta šią informaciją patikrinti. Pirmasis Vidurinės Azijos pasienio kariuomenės viršininko padėjėjas generolas – majoras Aleksandras Motavickis per vietinę televiziją paneigė šią informaciją, pavadinęs ją žurnalistų išsigalvojimu. Bet nerimas visgi liko. Kiek šis pavojus realus buvo galima įsitikinti Tadžikistano – Afganistano pasienyje, o būtent šeštajame pasienio punkte. Čia neseniai vyko žiaurūs mūšiai, apie kuriuos informavo Maskvos televizija. Kiekvieną rytą per respublikos radiją sinoptikai savo pranešimuose būtinai paminėdavo ir gyvenvietę Aivadž. Tai pats pietinis ir pats šilčiausias taškas Tadžikistane. Jis – ant Pendžo upės kranto, kuri skiria dvi valstybes. Neduok, Dieve, čia tarnauti! Vasarą karštis siekia 60 laipsnių. Stiprios audros ir viesulai viską nušluoja savo kelyje, pridaro daug žalos. Jie ne tik suniokoja derlių, bet kartais išverčia ir elektros stulpus, nuneša namų stogus. O dabar prie stichijos prisidėjo dar ir siaubingas raketų bei sviedinių kauksmas, sunkių kulkosvaidžių ugnis. Toje upės pusėje dažnai suvedinėja sąskaitas priešingos viena kitai opozicinės grupuotės. Neretai į jų ginčus įsiterpia ir Hekmatijaro fundamentalistai, kurie nuolatos tyko savo aukų prie pasienio.

– Negalima pavadinti padėtį normalia, kada greta eina karas, liejasi kraujas, – sako majoras A. Butyrskis. – Todėl mes visuomet viskam pasiruošę. Ir visgi nežiūrint į tai, kad kiekvieną dieną pažeidžiamas „rubežius“, leidome valstiečiams apdirbti upės deltoje apie 100 ha žemės, o netoli pasienio punkto pasodinti abrikosų ir persikų sodą. Gyvenimas diktuoja savas taisykles...

– Aivadžo gyvenvietėje, kaip ir visame Pendžo rajone, kartais susidaro įvairios situacijos, todėl, kad Pendžo upė čia turi daug salų. Žvejai, medžiotojai, aukso ieškotojai (iš upės smėlio auksą plauna nuo neatmenamų laikų) blogai orientuojasi, kokia sala priklauso Afganistanui, o kokia – „šuravi“ ir dažnai, patys to nenorėdami, pažeidžia sieną, – pasakoja šeštojo pasienio punkto vadas Anvaras Atadžanovas. Jam tik 24 metai, jis tik praeitais metais baigė Maskvos specialiąją pasienio mokyklą. Tadžikas.

– Kada reaktyvinis sviedinys, paleistas iš ano upės kranto, nukrito vidury Pendžo upės, mes supratome, kad nesutinkančios tarp savęs grupuotės gali imtis ir provokacijų. Laimė, apsieita be aukų. Sviedinys buvo paleistas vienos ginkluotos opozicijos grupuotės, norėjusios išprovokuoti pasieniečius ...

Bet dar sunkiau pasieniečiams saugoti sieną aukštame Pamire. Šioje zonoje inžineriniai ir techniniai įrenginiai vietomis pastatyti 20-ties kilometrų atstumu nuo pasienio, todėl tokiomis aplinkybėmis sunku išvengti islamistų-fundamentalistų provokacijų...

Tą dieną, kada Dušanbėje tęsėsi „pogromai“, degė mašinos, autobusai ir troleibusai, ant gatvės grindinio krito sužeisti ir užmušti, pasienio kariuomenės vyriausybė jau žinojo, kad, jeigu sostinėje ir toliau išsilaikys tokia padėtis, islamistai pasistengs suteikti betvarkės organizatoriams karinę pagalbą. Apie tai pasienio vado pavaduotojas Aleksandras Motavickis kalbėjo:

– Aš ir tada per televiziją pareiškiau, ir dabar patvirtinsiu: mums užteks jėgų ir galimybių sustabdyti ginklų permetimą iš Afganistano į Tadžikistaną. Bet kokia operacija atsirems į mūsų pasieniečių intensyvią ugnį.

Stengdamasis patvirtinti savo žodžius, generolas supažindino su radijo stoties „Svoboda“ korespondento pokalbio su islamo opozicijos „Džamijati islami“ (Islamo visuomenė) partijos vadovu Pešavare Chalili įrašu, padarytu 1997 m. vasario 20 d.: „Mister Chalili, ar yra bendradarbiauja opozicijos vadai Afganistano šiaurėje su Tadžikistano gyventojais?“ „Ne, bendradarbiavimo nėra. „Rubežių“ labai akylai saugoja rusų pasieniečiai“. „O kaip pakomentuosite Hekmatijaro pasisakymą, kad jo štabas pasistengs, nežiūrint į nieką, apginkluoti brolius fundamentalistus. Kaip ėjo į Tadžikistaną kontrabanda, taip ir eis. Ar galite patvirtinti, kad ginklai tikrai patenka į Vidurinę Aziją?“ „Hekmatijaras neturi valdžios Afganistane. Jis – tik islamistų-fundamentalistų grupuotės vadas. Ir yra, galima sakyti, izoliuotas. Dabar sprendžiamas svarbus klausimas, kas valdys sostinę... Tačiau bendravimas tarp abiejų šalių gyventojų tikrai yra. Ir tai įrodė daugelis faktų. Visų pirma, per sieną kiekvieną dieną bėgdami nuo karo iš Afganistano į Tadžikistaną pasitraukia šimtai gyventojų. Antra, ten gyvena daug giminių, o vietiniai gyventojai žino tokius slaptus takus ir perėjas, apie kurias apsaugos postai nė nenumano. Galimybė permesti iš Afganistano į Tadžikistaną ginklus tikrai yra. Ir ne viena...”

• • •

Talibai viešai pareiškė, kad dabar jiems svarbu, kas dedasi Rusijos pasienyje. O ten reikalai tikrai pakrypę į blogą pusę. Hekmatijaras jokių būdu nenori pasitraukti nuo sienos tol, kol neįves ten savo tvarkos. Bet rusai sutelkę

pasienyje didelę armiją, ir Hekmatijarui niekaip nesiseka įgyvendinti savo ketinimų. Nėra tos dienos, kad neįvyktų koks nors ginkluotas susirėmimas. Pasieniečiams sunku kontroliuoti Tadžikistano-Afganistano pasienį. Labai daug ginklų permetama į Vidurinės Azijos valstybes. Į rusus šaudo ir iš priekio, ir iš nugaros.

• • •

Tadžikistano ir Kirgizijos Vyriausybės ne kartą kreipėsi į savo tautiečius, reikalaudamos ir prašydamos atiduoti ginklus, sustabdyti beprasmiškas žudynes, tačiau šių raginimų nelabai kas paisė. Tada prasidėjo kratos, suėmimai. Jie sukėlė

dar aršesnį pasipriešinimą. Kilo nesutarimai tarp abiejų liaudies armijos vadų – Safarovo ir Nuralijevo. Fundamentalistai tarp jų „paleido“ juodą katę – sukiršino, ir tie vienas kitą nušovė. Islamistai, nusivylę, kad jiems nepavyko išlaikyti valdžios savo rankose, atvirai pareiškė, jog niekuomet nesusitaikys su bedieviais komunistais ir pareikalavo, kad rusų kariuomenė paliktų Tadžikistaną ir Kirgiziją.

• • •

Rusai nutarė, kad laikas į kovos veiksmus įsikišti ir jiems. Tokia Maskvos pozicija dar daugiau įpylė alyvos į karo ugnį. Mat iš Kremliaus buvo pareikšta,

kad nuo šiol imsis patys tvarkyti reikalus pasienyje ir pačiose respublikose. Dušanbės gatvėse pradėjo patruliuoti rusų kareiviai, kiekvienoje sankryžoje stovėjo tankai ir šarvuočiai, šalyje buvo įvesta komendanto valanda. Taip Tadžikistanas pakliuvo jau į karinę jėga sprendžiamus okupacinius gniaužtus.

Tačiau šie sugriežtinimai pilietinio karo priežasčių nepanaikino. Prasidėjo įvairios provokacijos. Buvo atkasinėjami lavonai ir daromos ekspertizės. Kiekviena pusė kaltino savo priešininkus, kad būtent jie kalti dėl žmonių aukų. Lavonus kaip daiktinį įrodymą demonstravo savo argumentams patvirtinti ir viena, ir kita pusės.

• • •

Nors rusai Tadžikistane įvedė griežtą karinę tvarką, tačiau opozicionieriai, pasitraukę į kalnus, kontroliavo kelius, perėjas. Buvo apsunkintas susisiekimas su Taškentu, Samarkandu, Chodžentu. Kontroliuojamas buvo ir Vochšo slėnis,

kuriame gyveno labai daug lietuvių, išvežtų iš Lietuvos po 1945 metų. Todėl rusų daliniuose, kurie buvo išsidėstę šiame slėnyje, tarnavo daug mūsų tautiečių, ir ta tarnyba nė kiek nebuvo lengvesnė už tą, kurią nešė jaunuoliai Afganistane. Skirtumo jokio – tie patys fundamentalistai ir teroristai siautėjo tiek ten, tiek čia.

Prasidėjo vietinės spaudos gąsdinimas, pasikėsinimai į korespondentus. Pirmasis ant prezidentūros laiptų buvo pakirstas žurnalistas-tarptautininkas Olimpūras. Po to buvo nužudytas laikraščio „Navrūzi Vatan” redaktorius Mirzašojėvas, dar po kelių dienų – Rusijos televizijos akredituotas korespondentas Viktoras Tretjekovas. Prasidėjo tikra žurnalistų „medžioklė”...

• • •

Naktį Kabulą apšaudė raketomis. Vos prašvitus didelė grupė žurnalistų jau „dirbo” toje vietoje, kur jos nukrito. Buvo sugriautas beveik visas Maidano priemiesčio kvartalas. Žmonės sėdėjo ant gatvės grindinio, meldėsi ir prašė Alachą pagailėti jų mažų vaikų. O jų tą naktį žuvo apie 50. Kiek buvo užmušta suaugusių – niekas neskaičiavo. Vienas iš gyventojų sakė, kad labai daug.

Afganistano naujienų agentūra „Islamic Press” iš Pakistano pranešė, kad naktį į Kabulą krito mažiausiai 10 raketų, dar trys paryčiui, daugiausia Karte Parvano ir Karte Seho rajonuose.

• • •

Paskutinėmis 1996 metų dienomis vienas įvykis keitė kitą. Talibano grupuotės siautė po visą Afganistaną. Vakar Afganistano gynybos ministerija pranešė, kad vakariniame Kabulo rajone atremtos trys atakos, trukusios keturias valandas. Kaip sakė atstovas spaudai, priešininkas patyrė daug nuostolių, penktadienį žuvusiųjų lavonai dar nebuvo surinkti iš minų lauko.

Talibano pajėgos kontroliuoja Maidan Šahro sritį, esančią už 30 kilometrų nuo sostinės. Žurnalistų talibaniečiai neišileidžia, parlamentarų nepriima ir iš vis su niekuo nenori kalbėti. Kabulkos pakraščiuose priešininkų nebėra. Talibai, įvedę griežtus islamiškus įstatymus, elgiasi taip, kad atrodo, jog jie valdytų visą šalį jau seniai. Prie europiečių labai nekimba, tačiau panaikino tarptautinę žurnalistų būstinę „Bacht”. Dauguma korespondentų priversti ieškoti prieglobsčio savo konsulatuose ir ambasadose arba vykti iš šalies...

Modžachedų vadas Šachas Masudas ir Rabani su savo šalininkais įsitvirtino Kalato mieste ir kontroliuoja pagrindinio kelio dalį iš Kandaharo į Kabulą. Hekmatijaras vėl rado bendrą kalbą su talibaniečiais. Kalbama, kad Talibano valdžia sustiprėjo todėl, kad į Kabulą iš kalnų nusileido pats Osama bin Ladenas. Tiesa, viešai jis rodytis nenori, bijo įvairių pasikėsinimų. Jis tiki tik savo asmens sargybiniais. Visi kiti, jo manymu, yra paperkami...

TALIBANAS ŠEIMININKAUJA

Atmušę visas sąjungininkų atakas talibai įvedė griežtą valdymą beveik visame Afganistane, išskyrus kai kurias teritorijas šiaurėje...

Vakarų diplomatams buvo leista atvykti į tardymo izoliatorių Kabule, kur buvo laikomi aštuoni jų šalių piliečiai, kaltinami krikščionybės skleidimu. Drauge su diplomatais atvyko ir dviejų suimtų amerikiečių moterų tėvai. Tai buvo pirmasis kartas, kai duotas toks leidimas. Visi suimtieji, Vokietijos humanitarinės pagalbos organizacijos „Shelter Now International” darbuotojai, kartu su 16 afganų bendradarbių tardymo izoliatoriuje laikomi nuo 2001 metų rugpjūčio pradžios. Afganams, nuteistiems už islamo išsižadėjimą ar musulmonų kvietimą atsiversti į kitą religiją, pagal Talibano propaguojamą Šariato versiją, grėsė mirties bausmė, tačiau užsieniečiams bausmės kiek švelnesnės.

Pastarasis incidentas rodo, jog ir kitiems pagalbos darbuotojams, šeimininkaujant talibams, gresia didelis pavojus. Mat daugelis pagalbos darbuotojų priklauso krikščioniškomis organizacijoms. Ir vis dėlto krikščionybės skleidėjai nenuleidžia rankų. Per du dešimtmečius nuo kruvinų karų Afganistane pradžios jie teigia atvertę į krikščionybę 90 tūkstančių afganų – daugiausia pabėgėlių Pakistane. Viena krikščionė, išbuvusi Afganistane 25 metus, teigė, jog, atėjus į valdžią talibams, jos organizacija patyrė daug nelaimių.

„Per 15 pilietinio karo metų du mūsų būrio nariai buvo nužudyti. Kolegos buvo kankinami, mušami, plėšiami ir prievartaujami, – pasakojo krikščionių misionierė. – Afganistane gali būti sužalotas arba net netekti gyvybės. Tačiau Jėzus pasakytų, kad jo karalystėje yra dalykų, už kuriuos verta mirti”.

25 milijonai Afganistano gyventojų yra musulmonai, bet tarp nedidelių kitų religinių bendruomenių yra apie pusantro tūkstančio krikščionių. Jie meldžiasi slapta, į pamaldas kviečiami trumposiomis bangomis puštūnų, dari ir chazarų kalbomis. Šalyje, kur yra apie 48 tūkstančius mečečių, vienintelė bažnyčia buvo pastatyta Kabule 1970-taisiais metais, Zachyr-

Šachui Mohamedui Afganistaną valdant. Po kelerių metų bažnyčia buvo sulyginta su žeme. 1998-aisiais metais talibų radijas „Šariato balsas“ pareiškė, jog krikščionių veikla kenksminga tautai. „Dėl šito reikalo kausimės iki mirties. Smerkiamė jų veiksmus ir niekada jiems neatleisime“, – buvo skelbiama bangomis.

Nuo talibų fanatizmo nukentėjo ir kitos religinės bendruomenės. Pavasarį, 2001-aisiais metais, viso pasaulio, net ir kai kurių islamo valstybių, pasipiktinimą sukėlė Talibano sprendimas sunaikinti senovines „Budos“ statulas. Talibano judėjimo aukščiausias vadovas mula Muhamedas Omaras įsakė sunaikinti pusantro tūkstančio metų senumo statulas, nes jos esą nesuderinamos su islamu. Įspūdžio Talibanui nepadarė ir į Pakistaną atvykęs Jungtinių Tautų kultūros agentūros UNESCO pasiuntinys Pierre’as Lafrance’as, kuris maldavo nenaikinti statulų. Iranas net siūlė nupirkti jas, tačiau ir tai negelbėjo.

„Aš nesuvokiu, iš kur jie traukia tokias idėjas, kad reikia naikinti senovines statulas ar drausti mergaitėms nuo 8 metų mokytis“, – sakė Pakistano islamo universiteto profesorius Anisas Ahmedas. Jo nuomone, kai kurie principai kyla pažodžiui interpretuojant Koraną – musulmonų bibliją, o kai kuriuos dalykus suvokiant pažodžiui, atsiranda ekstremizmas.

Dauguma musulmoniškų pasaulio valstybių atsiribojo nuo Talibano. Islamo konferencijos organizacija atsisakė pripažinti jų režimą Afganistane. Tik trys iš 56 organizacijos narių (Pakistanas, Saudo Arabija ir Jungtiniai Arabų Emyratai) palaikė su Talibanu santykius. Net kaimyninis Iranas, kurio 1979-ųjų islamo revoliucija sujudino karingus musulmonus visame pasaulyje, smerkė Talibaną. Tiesa, nesantaikos priežastis galėjo būti ir ta, jog talibai persekiojo kitus musulmonus – šiitus, kurie sudaro daugumą Irane. Afganistane vyrauja sunitų pakraipos tikėjimas.

Talibano religijos bei moralės sergėtojų taikiklyje atsidūrė ne tik kito tikėjimo žmonės. Talibai reikalavo iš savo tėvynainių nematytos ištikimybės islamui. Tuo rūpinosi galingoji Doros ir moralės ministerija. Nuosaikesni musulmonų dvasininkai bei mokslininkai, gyvenantys kitose šalyse, kritikavo talibus. Afganų mokslininkas, gyvenantis JAV, A.Tarzi kaltino savo tėvynės valdytojus, kad jie naudojasi žmonių neraštingumu ir tradicinio islamo mokymo nežinojimu.

„Talibanas remiasi religija ir puštūnų tradicijomis, teisindamas baime grindžiamą valdymą“, – sakė A.Tarzi, dirbantis Kalifornijoje esančiame Monterėjaus tarptautinių studijų institute.

Talibanas paskelbė, kad gatvėse hinduistai privalės nešioti skiriamuosius ženklus – vos ne kaip žydai nacių režimo metais Vokietijoje. Prieš dešimt metų didžiuosiuose Afganistano miestuose gyveno dešimtys tūkstančių hinduistų bei sikhų, tačiau nuo 1996-ųjų jų sumažėjo iki penkių tūkstančių. Žydai ir krikščionys modžahedų karų su sovietų armija metais taip pat laisvai gyveno Afganistane.

Talibanas atsirado 1994-aisias. Sukilę prieš kariaujančias musulmonų gruputes jie žadėjo taiką. Pasak Talibano lyderio mulos M.Omaro, talibai buvo

paprasta grupė jaunuolių, pasišovusių įtvirtinti žemėje Dievo įstatymus ir pasiryžusių dėl šito tikslo paaukoti viską. Daugelis talibų anksčiau, kai 1979-1989 metais Afganistaną buvo okupavusi SSRS, lankė konservatyvias musulmoniškas mokyklas Pakistano pabėgėlių stovyklose. Talibaniečiai elgiasi pagal griežtą Deobando mokyklos, pavadintos pagal Indijos Deobando miestą, mokymą. Minėtame mieste mokosi 1000 studentų iš daugelio šalių.

Iš ten atsirado ir talibų lyčių politika. Teigiama, jog Šventajame Rašte įrodyta, kad vyrai biologiškai ir religiskai pranašesni už moteris. Moterys gali mokytis ir tobulėti, tačiau ne vyrų sąskaita.

Moterims neleidžiama dirbti už namų ribų.

Jos gali pasirodyti gatvėje tik lydimos artimo vyriškos lyties giminaičio. Talibanas palyginti ilgai leido moterims dirbti tarptautinėse agentūrose, tačiau 2000-taisiais laikinai sustabdė labdaringos užsienio kepyklos, kurioje dibo afganų našlės, veiklą. Beje, Afganistaną valdantis Talibano judėjimas nurodė visoms užsienietėms iš pagarbos vietos tradicijoms ir aplinkai nevairuoti automobilių. „Tai prieštarauja Afganistano tradicijoms ir neigiamai veikia aplinką“, – sakoma Talibano pareiškimė.

Minėtasis mokslininkas A.Tarzi teigė, jog Korane kalbama apie religinę vyrų ir moterų išsilavinimo lygybę. Nuostata, kad moterys turi laikytis nuošalyje ir viešai pasirodyti lydimos vyriškos lyties giminaičių, šiuo teigimu, galiojo tik pranašo Mahometo žmonoms. Kitų talibų taisyklių, sukurtų vadovaujantis fundamentalistinėmis islamo bei puštūnų tradicijomis, dauguma tikinčiųjų nelaiko tikėjimo reikalavimais. Pavyzdžiui, vienintelė leidžiama muzika yra religinės dainos, kurioms nepritariama jokiais instrumentais. Tačiau talibai iki

šiol nepersekiojo besimeldžiančių su muzika hinduistų ir sikhų. Draudžiama televizija, kinas ir vaizdajuostės. Talibai uždraudė naudotis ir internetu. Lygiai taip pat draudžiama leisti aitvarus – tai laikoma šventvagišku trukdymu maldai skristi į dangų. Talibanas uždraudė ir viešąsias pirtis, nors daugelyje vietų trūksta bet kokio vandens praustis. Knygynų savininkai, prekiaujantys raštais apie kitas religijas, gali penkeriomas metams atsidurti kalėjime. Vyrai negali kirptis barzdų ar skustis (tai baudžiama viešu nuplakimu), nešioti ilgus plaukus ant kaktos. Vyru lankymąsi mečetėse prižiūri kariai su automatais. Taksi vairuotojai nuplakami, jeigu drįsta vežti vienišas keleives. Moterys skatinamos uždažyti pirmojo aukšto langus, kad vyrai negalėtų iš gatvės pro juos žiūrėti į vidų. Neleidžiama naudoti popierinių maišų, bijant, kad popierius gali būti perdirbtas iš Korano kopijų. Afganistano gyventojai arba savanoriškai atiduoda televizorius, arba juos prievarta iš namų išneša islamo dogmų sergėtojai.

„Atrodo, kad Talibanas kuria tokį religijos variantą, kokio islamas dar nematė“, – sako A.Tarzi, pabrėždamas, kad talibai pranoksta net XIX amžiuje Saudo Arabijoje vykdytas vahabitų reformas. Neatmetama galimybė, kad toks fenomenas gali paplisti. Talibų pavyzdžiu jau sekama kai kuriose kaimyninėse Pakistano vietovėse. Yra šimtai Afganistano aktyvistų, pasiryžusių nuversti nuosaikias musulmonų vyriausybes Alžyre, Jordanijoje, Saudo Arabijoje, Jemene ir net kai kuriose musulmoniškose buvusios SSRS šalyse.

Islamas iš tikrųjų draudžia šlovinti stabus, menininkai negali kartoti žmogaus formos. Todėl talibai uždraudė net fotografiją. Mahometas, kaip teigiama, pašalino iš Mekos stabus, kai įtvirtino naują religiją. Tačiau musulmonai, užėmę, pavyzdžiui, Egiptą nemanė, kad reikia naikinti statulas, sukurtas iki atsirandant islamui. Beje, Kataro mula al-Qaradas išleido fatvą – religinį įstatymą, teigiantį, jog Budos statulos Afganistane nėra stabai, todėl nekelia pavojaus tikėjimui ir neprieštarauja doktrinai.

Negailestingi talibai ne tik kitatikiams ar stabams, labai liūdni dalykai dažnai laukia ir kitaminčių arba paprastų vagių. Pavyzdžiui, Kabulo stadione viešai buvo pakarti opozicijai prijaunantys afganai. O tai, kad vagims kertamos rankos, jau nieko nestebina. Korane sakoma, kad už vagystę galima bausti nekertant rankų, bet tai tik kraštutiniu atveju, be to, jau kitoje Korano eilutėje sakoma, jog Dievas moko atleisti tiems, kurie gailisi. Nemažai konservatyvių musulmoniškų valstybių, tarp jų ir Afganistanas, reikalauja, kad moterys nešiotų nuo galvos iki kojų dengiantį drabužį. Bet Korane užsimenama, kad moterys turėtų dengti tik galvą, veidą ir krūtinę. Panašiai kaip moterys, afganų vyrai turi užsidengti galvą, negali mūvėti trumpų kelnų, bei dėvėti marškinių trumpomis rankovėmis. Net futbolas žaidžiamas su sutanas primenančiais drabužiais.

Įvykiai Afganistane pranoksta net absurdo teatro režisieriaus vaizduotę... O Pasaulis laukia lūžio...

LAIKAS KEIČIA...

Šiuolaikiniame pasaulyje tapo įprastu reiškiniu nuolatinis keitimasis ir siekimas pakeisti aplinką. Nepriklausomai nuo kiekvieno iš mūsų, kiekvieną akimirką jaučiamas intensyvėjantis tarptautinės integracijos ir visų gyvenimo sričių (ekonominės, kultūros, švietimo) globalizacijos procesas.

2001 m. rugsėjo 11-tąją Niujorke bei kitur įvykdyti teroro aktai davė didelį impulsą naujam politiniam, ekonominiam, socialiniam mąstymui, naujoms moralinėms normoms ir vertybėms susiformuoti. Valstybės, kažkada kovojusios su komunizmo ar kapitalizmo šmėklomis, dabar įgavo realų – žiaurų ir negailestingą – priešininką – terorizmą. Taip, terorizmas visais laikais buvo gajus ir labai pavojingas, tačiau galbūt tikslingai į viešumą nebuvo keliamas, todėl kovojo su juo tik slaptosios tarnybos. Dabar gi, kai teroristiniai aktai, nusinešdami tūkstančius gyvybių, persikėlė į pasaulio modernizacijos ir globalizacijos siekiančias Jungtines Amerikos Valstijas, tapo aišku, kad netrukus prasidės aktyvi ir visuotinė kova su priešu, neapsiribojančiu kurios nors valstybės sienomis. JAV prezidentas Džordžas Bušas visam pasauliui paskelbė, jog dabar prasidėjo trečiasis pasaulinis karas, karas prieš tarptautinį terorizmą. Ir pirmasis smūgis, pasak jo, turi būti smogtas talibaniškajam Afganistanui, kuris priglaudė ir leido išsikerėti tarptautiniam nusikaltėliui Osamai bin Ladenui...

• • •

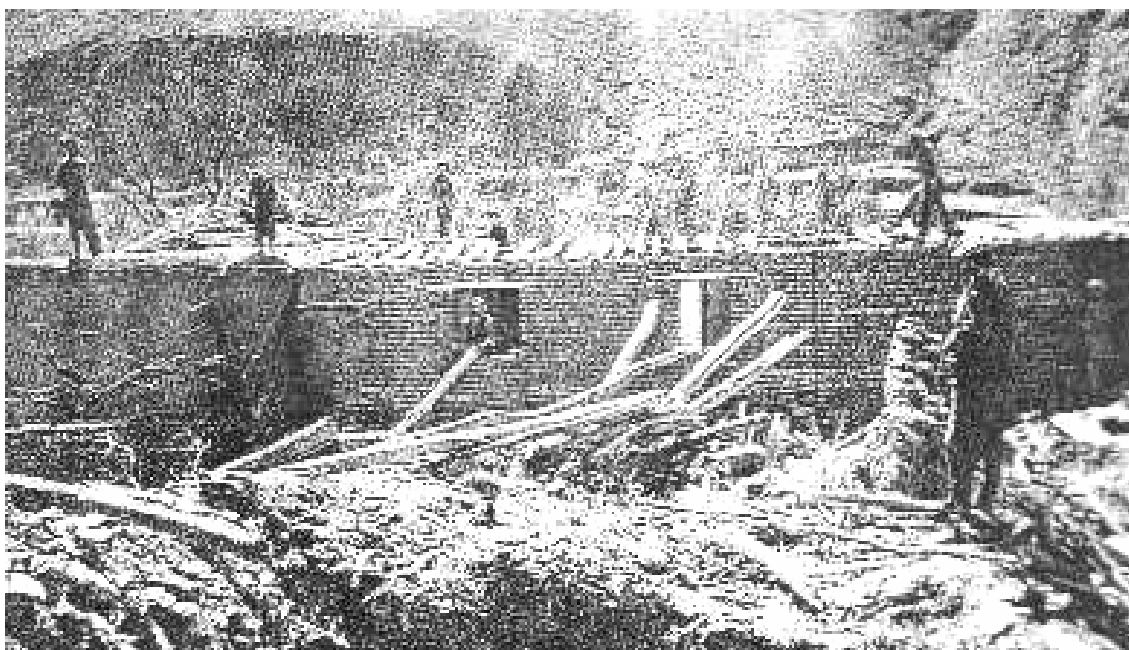
Ant Afganistano krenta bombos ir raketos. Prieš kelis metus Jugoslavijoje tuo ir baigėsi. Dabar – tik prasideda. Šį kartą Amerika nebijo „neleistinų

veiksmų” – tikslas pateisina priemones. Afganistaniečiai su nuostoliais gyvena visą laiką...

• • •

Operacija buvo vykdoma nustatyta trajektorija – „oras-žemė”, o tai reiškė, kad ji tęsis ilgai. Po bombų ir raketų pasipylė „specnazo” kulkos. Miloševičius buvo diktatorius, bet jis nežudė amerikiečių, teroristas Osama bin Ladenas, iš tiesų emigrantas, „užmušė” jų kelis tūkstančius. Tačiau tarp jų yra daug bendro – kada juos baudžia, kenčia ir miršta kiti. Jau žuvo bei liko be pastogės tūkstančiai nekaltų afganistaniečių, kurie visiškai nesusiję su terorizmu, o didžiausi nusikaltėliai – dar gyvi ir sveiki! Osama bin Ladenas, mula Omaras, „Al Haidas”... Ar užteks bombų, kurių viena kainuoja milijonus dolerių? Žmonių kraujo? O jeigu jie pergyvens mus?!

Nepagaunamasis teroristų rėmėjas O.bin Ladenas gimė ne šiandien. FTB ir CŽV seniai išplatino dalį informacijos apie pagrindinius Artimųjų Rytų teroristų finansavimo šaltinius. „Vyriausiuoju jų rėmėju” buvo įvardintas milijonierius Osama bin Ladenas, buvęs Saudo Arabijos pilietis. Ši informacija buvo išplatinta dėl Ramzio Achmedo Josefo, kurio byla tuo metu buvo klausoma Niujorko Federaliniame teisme. Teroristas buvo kaltinamas sprogimo Niujorke, Tarptautinės prekybos centre, organizavimu 1993 m. vasario mėnesį ir sąmokslu, kurio tikslas – susprogdinti 11 amerikiečių keleivinių lėktuvų.

• • •

Amerika perspėjo Suvienytųjų Nacijų Organizacijų Saugumo Tarybą apie galimą operacijos su terorizmu išsiplėtimą už Afganistano ribų. Bet kodėl galimą? Talibai jau paskelbė apie džichadą. Jau subruzdavo Abchazija, ant pilietinio karo slenksčio Indonezija. Tadžikistanas deda visas viltis į 201 motorizuotą šaulių diviziją, Uzbekistanas – tiki Donaldo Ramsfeldo garbės žodžiu. Bet visumoje Vidurinė Azija džichado nebijo. Taškento turgelyje paklaustas uzbekas, ar nebijo talibaniečių džichado, atšovė, jog patys talibaniečiai turėtų bijoti, kad jiems uzbekai nepaskelbtų džichado. Dar nežinia, kas iš jų geresnis ir didesnis šariato gerbėjas. Ir tikrai, visoje Vidurinėje Azijoje uzbekai – patys maldingiausi žmonės. Taškente saugomas vienas iš Omaro koranų. Bucharą ir Samarkandą apsupti žymių islamo teologų muziejais, kuriuos gerbia visos musulmonų pasaulis. Čia suvažiuoja maldininkai iš visų kraštų. Garsioje Bucharos medrese ir prie Sovietų Sąjungos valdžios buvo ruošiami kadrai mečetėms ir maldų namams. Taškente visais laikais veikė Islamo universitetas...

Jau nuo neatmenamų laikų Taškentas buvo laikomas musulmonų tikybos lopšiu. XV amžiuje Tamerlanas, užėmęs Kabulą, įsakė kiekvienam savo kariui nukirsti po dešimt Afganistano „bedievių“ galvų. Dabar gi Uzbekistano kariškiams seniai niežti rankas sutramdyti talibus ypač po to, kai šie pagrasino įsiveržti į Samarkandą ir Bucharą ir įvesti ten tvarką. Po talibų sparnu veikiantis islamo gaujos vadas – fanatikas Džuma Namangani, uzbekų nuomone, per ilgai gyvena šioje žemėje. Jis pardavė savo tautą, siunčia į tėvų žemę ginklus, galvažudžius teroristus, neduoda ramybės pasieniečiams. Dabar atėjo patogus laikas už visus jo nusikaltimus atsiskaityti. Taškentą „šukuoja“ milicijos būriai, specialios grupės apžiūri net pastoges, užvirina liukų dangčius, apžiūri rūsius. Uzbekai su amerikiečių pagalba tikisi įsteigti pasienyje sanitarinį „kardoną“. Uzbekistano prezidentas Islamas Karimovas nori įkalbėti amerikiečius daugiau investuoti į jo šalį, jis ne prieš, kad dirbtų jo valdose įvairios užsienio struktūros...

Turkmėnijoje padėtis kiek kitokia. Rūsti tyla sukaustė pietinį respublikos pasienį. Čia, buvusioje Kuškos rajone, judėjimas uždarytas į abi puses. Turkmenų kariai, pasislėpę už maišų su smėliu, budi prie kulkosvaidžių. Aplink – vienos smėlio kopos...

Ašchabadas pakliuvo į keblią padėtį – Turkmenistanas vienintelis iš Azijos respublikų stengėsi palaikyti ryšius su talibais. Visus paskutinius metus Saparmurodas Nijazovas kvietė pas save Talibano atstovus ir sodino juos prie vieno stalo su šiaurės aljanso atstovais. Niekam ne paslaptis ir tai, kad turkmenai neperstojo prekiauti su talibaniečiais, uždirbdami kiekvienais metais, pagal oficialius duomenis, apie 120 milijonų dolerių. Ašchabadas siuntė mazutą, sėklas,

elektros energiją, padėjo stiprinti talibų valdžią. SNO ekspertų duomenimis per Turkmenistaną prasitęsė ilgi narkobiznio keliai...

Tadžikistano sostinė Dušanbė apkrauta kvepiančiomis dynėmis, arbūzais, obuoliais ir vynuogėmis. Ji primena saldžius laikus, kada TSRS kariavo su Afganistanu. Kaip ir tais laikais, Dušanbėje pilna dosnių kariškių, aukštų

viršininkų, aferistų, deputatų, diplomatų ir žurnalistų – tik spėk suktis, kepti šašlykus, pilstyti į „pialas“ arbatą ir degtinę. Taksistai, prostitutės, kišenvagiai, valiutčikai – visi patenkinti. Vienas iš vietinių gyventojų visai rimtai pareiškė: „Jeigu su terorizmu bus baigta, kiek žmonių liks be darbo! Sergėk Alache bin Ladeną!“...

BAIGIAMASIS ŽODIS

Laikas keičia pasaulį, keičia žmones, keičia jų mąstymą, pažiūras, požiūrį į vienokius ar kitokius reiškinius, įvykius, keičiasi tų įvykių vertinimas. Šia edukacine knyga buvo stengtasi padėti žingeidiems skaitytojams atrasti juos dominančios informacijos apie Afganistano problematiką, terorizmo ištakas ir susidaryti objektyvią nuomonę apie tautiečius, daugiausia ne savo noru patekusius į šios, ne visuomet draugiškos, šalies gniaužtus. Jeigu šis leidinys padės bent kiek pasistūmėti link užsibrėžto tikslo, autoriai bus daugiau negu patenkinti...

Rašydami šią knygą autoriai rėmėsi ne tik sava patirtimi Afganistano kare bei po jo, bet ir bendražygių išgyvenimais, mintimis, pasvarstymais, įvairių įvykių aprašymais tarptautiniuose leidiniuose bei dienraščiuose, skrupulingai sukauptais per ne vieną dešimtmetį.

Galbūt ši sukurta „skulptūra“ ir nėra tobulas meno kūrinys, tačiau autoriai tikisi, kad jis kažkam bus vertingas ir naudingas, gilinantis toliau į aprašytuosius įvykius, o kitų prašo būti pakantesniems ir nuolaidesniems kitokiai negu savo nuomonei...

Autoriai

TURINYS

• Autorių žodis...	5
• Kas slepiasi po istorine uždanga...	7
I dalis: Afganistane gimė draugystė ...	13
• Dega Amino rūmai...	15
• Lietuva – Afganistanui...	19
• Afganistane gimė draugystė...	23
• Pirmosios aukos...	30
• Dželalabado tvirtovė...	32
• Mūšis tarpeklyje...	34
• Afganistanas iš arti...	39
• Pavojingais kalnų serpantiniais...	51
• Po trijų karo metų...	56
• Karinių operacijų dienoraštis...	58
• Du likimai...	63
• Areštinė...	69
• Gyvenimo formulė...	71
• Sugrižimas...	81
• Armija išvedama, mūšiai tęsiasi...	83
• Karas rinko savo derlių...	85
• Paminklas dviems...	92
• „Vyriškumo mokykla”...	100
• Paskutiniai karo metai...	130
• Karo atgarsiai...	133
II dalis: Karas baigiasi – karas tęsiasi ...	135
• 1993-tieji... Kabulas laukia šturmo...	137
• Kur dingo prezidentas?	142
• Modžachedų vadas – Achmadščachas Masudas...	146
• Hekmatijaras nerimsta...	150
• Kas jie, islamistai-fundamentalistai?	154
• Perversmas...	156
• Osama bin Ladenas ir talibai...	161
• Ajatola Chomeini ir Afganistanas...	165
• 1996-tieji... Padėtis labai nestabili...	169
• Karas baigiasi – karas tęsiasi...	174

• Skaudi patirtis...	186
• „Išeinantiems”...	190
• Afganistano problema žymaus žurnalisto akimis...	192
• Pabėgimas iš Kandaharo...	202
• Sąjungininkai puola...	207
• Dušanbėje kaip Kabule...	209
• Talibanas šeimininkauja...	218
• Laikas keičia...	221
• Baigiamasis žodis...	226

Audrius Bitinas Midas Urbonavičius

AFGANISTANO MAZGAS

2003-09-11

Išleido UAB CIKLONAS, J.Janonio g. 27, LT-5800 Klaipėda
Spausdino UAB CIKLONAS, Žirmūnų g. 68, LT-2012, Vilnius

Kaina sutartinė